

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XIV

1964

C U P R I N S U L

	Pag.
REDAȚIA: Nădejdi și perspective ale vremii noastre . . .	125
B I S E R I C A Ș I P R O B L E M E L E V R E M I I	
Prof. ȘTEFAN C. ALEXE: „A trăi înseamnă astăzi a trăi împreună” . . .	129
Prot. D. STANILOAIE: Despre binele comuri și unele virtuți creștine . . .	136
S T U D I I	
Pr. Dr. AT. NEGOIȚA: Biblia în cadrul istoriei Orientului Apropiat . . .	145
Pr. EMANUEL COPĂCIANU: Chipul Domnului nostru Iisus Hristos . . .	159
Preotul NICOLAE: Chipul Maicii Domnului . . .	164
Prot. Dr. PETRU DEHELEANU: „Frații Domnului” . . .	168
NIKOS A. NISSIOTIS: Comunicare cultică și intercomuniune (trad. de Gh. Prof. P. Sălăgeanu) . . .	176
IOAN N. FLOCA: Principii omiletice în opera Fericitului Augustin . . .	198
× VIRGIL MOLIN: Copiști moldoveni în Banat la începutul secolului al XVIII-lea.	210
× VIRGIL BIROU: Aspecte de cult de la începutul secolului al XVIII-lea în localitățile miniere cărășene	222
I N D R U M A R I O M I L E T I C E	
Episcop TEODOSIE: Gânduri luminoase la Postul cel Mare (trad. de Gh. Ivanov)	240
Pr. NICHIFOR TODOR: Indemn la pocăință	243
Pr. GH. IORDACHESCU: Comoara bunelor fapte	247
Prot. MIRCEA MARINESCU: „Apa cea vie”	249
Prot. D. CUZMAN: Sfânta Cuminicătură	252
Pr. NICHIFOR TODOR: Credință și relații	255
Prot. PETRU BOGDAN: Prietenul mirelui	257
P R O B L E M E L E L I T U R G I C E	
Pr. Prof. Dr. ENE BRANIȘTE: Scurte lămuriri asupra sfintei liturghii	260
Arhidiacon Prof. Dr. I. ZĂGREANU: Pâinea și vinul liturgic	270
D O C U M E N T A R	
× Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: În problema inițierii cirelicii românești	275
C R O N I C A B I S E R I C E A S C A	
REDAȚIA: Marșuri ale păcii cu prilejul Paștilor; Conducători religioși japonezi în Uniunea Sovietică; Despre Mișcarea de la Nyborg; Personalități religioase favorabile dezarmării; Părerii realiste ale pastorului Niemöller;	

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XIV 1964

3-318

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

Apare cu binecuvîntarea și sub îndrumarea I. P. S. Sale. D. D.
Dr. NICOLAE CORNEANU Arhiepiscop și Mitropolit
Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română,
Timișoara I, Blv. Victoriei Nr. 7.

Nădejdi și perspective ale vremii noastre

După ce a făcut experiența cruntă a multor veacuri de frământări, învrăjbire, inutile distrugeri de bunuri și nimicire de vieți omenești, după ce a trecut recent prin focul a două războaie mondiale, lumea vremii noastre sătulă de rău, nedreptate și moarte, caută cu o tenacitate nemaiîntâlnită vreodată în cursul multi-milenarei ei existențe, pacea, bunăstarea și fericirea. Conștiința necesității de a fi salvată omenirea însăși și realizările ei, a mobilizat tot ce are bun contemporaneitatea creind un formidabil curent de împotrivire la ceea ce ar putea determina dezlănțuirea forțelor atomice.

Înșii izolați și în același timp colectivitățile, popoarele, au înțeles ca niciodată în trecut că e necesară unirea tuturor. În multe țări au fost promulgate legi menite a promova bunăînțelegere și pacea, guvernele multor state despun eforturi sincere pentru a înlătura orice conflicte în relațiile internaționale, tratative sînt purtate în vederea unei mai deșăvîrșite cooperări, foruri mondiale au fost create spre a împiedeca dezlănțuirea războaielor. Oamenii, se poate spune, au luat cauza păcii în mîinile lor și luptă pentru a o apăra de orice ar primejdui-o.

În efortul acesta colectiv un loc de cînte îl dețin țările socialiste, care de mulți ani luptă consecvent pentru pace și pentru înlăturarea primejdiei războiului, pentru progres și bunăstare. Pe aceeași poziție și în același „lagăr al păcii” se află iubita noastră Patrie ai cărei conducători duc o înțeleaptă politică de înțelegere și pace.

Atmosfera creiată și căreia prea puțini i se mai pot împotrivi fără primejdia de a-și atrage asupra lor op-

robiul unanim a determinat, și cum s-ar fi putut întîmpla într-alt fel, un corespunzător reflex în lumea creștină. Și aici lungile veacuri de dezbinări și dispute, sfîrtecări și lupte întreolaltă, au dus la concluzia, singura valabilă, că e necesar să se dărîme zidurile despărțitoare care au fost înălțate oarecînd.

Refacerea unității „trupului tainic al lui Hristos” care este Biserica a constituit o preocupare și un dezerat și în trecut. Lipseau însă condițiile pentru ca în cele din urmă „cuvîntul să se facă trup” Azi observăm însă cum cele ce oarecînd țineau de domeniul vișului, prind din ce în ce mai multă consistență.

Lăsînd de-o parte optimismul romantic și naiv — care apare pe alocuri, nu fără a-și avea o explicație legată de însăși sincerele bune doriri ale celor ce se lasă cuprinși în mrejele lui — să ne mulțumim a schița, împreună cu alți cronicari ai evenimentelor prezente, unele fenomene care poartă în ele semnele de netăgăduit ale perspectivelor ce ni le oferă vremea noastră. Înainte de toate în sînul Ortodoxiei putem observa o tot mai strînsă legătură între Bisericile locale autocefale. Pînă cînd în trecut aceste Biserici au trăit izolate una de alta încît abia dacă mai apărea unitatea care totuși exista între ele, azi Ortodoxia, cu toată împărțirea ei în ceea ce privește organizarea fiecărei Biserici, se prezintă ca un bloc unitar. Problemele privind Biserica Ortodoxă sînt discutate de toate Bisericile autocefale împreună; la fel sînt prăznuite în comun unele mari aniversări. Putem cita ca exemple conferințele panortodoxe de la Rodos din 1961 și 1963, sărbătorirea mileniului comunității monahale de pe Muntele Atos, jubileul Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia în vara lui 1963, etc. . . . Pe aceeași linie se înscriu vizitele unor delegații sau alte întîlniri cu caracter bisericesc la care se discută chestiunile mai importante la ordinea zilei.

Pentru a sublinia unitatea tot mai evidentă a Ortodoxiei s-a preconizat convocarea unui prosinod panortodox în viitorul apropiat, a cărui pregătire este în

curs. De la acest prosinod se așteaptă rezolvarea a numeroase probleme de interes deosebit.

În afara acestor manifestări de căutare a unității în sînul Ortodoxiei, merită să fie semnalate și legăturile cu Bisericile neortodoxe. Ne referim în primul rînd la tendințele de apropiere de Bisericile post-calcedonine (armeană, coptă, siriană, iacobită, etiopiană, indiană). Există motive să se nădăjduiască, că din toate Bisericile încă despărțite azi, cu ajutorul Domnului, în primul rînd cu aceste Biserici se va putea realiza unitatea spirituală și canonică pierdută acum o mie cinci sute de ani în urmă.

E cu totul altă situația Ortodoxiei în raport cu Protestantismul. Aici trebuiesc remarcate două tendințe: pe de-o parte își oferă cu dragoste frățească, liberă de orice gînd de prozelitism, comorile scumpe moștenite de la înaintași; pe de altă parte acceptă, cu răspundere creștină, slujirea împreună a păcii lumii. Prima activitate este desfășurată în cadrele Consiliului Ecu-menic al Bisericilor și în alte acțiuni sau organizații, cristine internaționale, iar cea de a doua în cadrele Conferinței creștine pentru pace. Dacă luăm în considerare în ce împrejurări deosebite a evoluat istoria Ortodoxiei și a Protestantismului, trebuie să considerăm situația colaborării fructuoase de azi, ca un punct culminant al apropierii atît cît este ea cu putință la ora actuală. Și cu toate că sîntem departe de unitatea dogmatică, liturgică sau canonică, relațiile existente sînt stăbălitute de o dragoste frățească remarcabilă și mult promițătoare.

O mențiune specială merită legăturile din ce în ce mai strînse cu Biserica anglicană și cu vechii-catolici de care ne apropie multe încățături și practici.

Ultimii ani au adus apoi o schimbare și în relațiile cu Biserica romano-catolică. Vom da ca exemplu prezența unor delegați la înmormîntarea papei Ioan al XXIII-lea și la întronizarea papei Paul al VI-lea, trimțerea de observatori catolici la Conferința panortodoxă de la Rodos în 1961, reprezentanți la serbările de

pe Muntele Atos precum și la sărbătorirea jubileului de 50 ani de arhierie ai Sanctității Sale Patriarhului Alexei . . . Ar fi neînțelept să supraevaluăm aceste fapte care în fond nu marchează o schimbare a situației. Și totuși, dacă le-am căuta un precedent, degeaba am răsfoi în toată istoria anterioară a Bisericii.

Cele pînă aici relevă într-o oarecare măsură caracteristicile momentului prin care trecem și care este bogat în nădejdi și nu mai puțin în perspective. Au fost puse premise a căror concluzii vor fi în cele din urmă trase. De sigur nu ne putem aștepta la prea mult dintr-odată. „Morile Domnului, spune un proverb, macină încet”. Noi creștinii, indiferent cărei Biserici aparținem e nevoie să înțelegem însă cu multă smerenie că sîntem semințele de grâu rodite pe marele și unicul pămînt al Evangheliei și va trebui să ne măcinăm întreolaltă în morile Domnului spre a deveni pîine lumii. Impăcarea și înfrățirea noastră sinceră ar fi contribuția cea mai de preț pe care am aduce-o la strădaniile ce se depun pretutindeni pe globul nostru pentru înstaurarea unei vieți îmbelșugate, pașnice și fericite.

REDACȚIA

„A TRĂI ÎNSEAMNĂ ASTĂZI A TRĂI ÎMPREUNĂ”

Lucrările Conferinței Creștine pentru Pace sînt continuate de Comisiile permanente de studii, de Comitetul executiv și mai ales de Comitetul consultativ. Acesta din urmă este alcătuit dintr-un număr de 100 membri, aleși prin vot de către participanții la prima Adunare Pancreștină pentru Pace de la Praga, în anul 1961. Potrivit Statutului Conferinței Creștine pentru Pace, Comitetul consultativ se întrunește cel puțin o dată pe an. El tratează situația mondială în lumina principilor activității Conferinței, caută și recomandă mijloace de lucru în vederea atingerii țelului Conferinței, pe scurt, coordonează în mare, munca Conferinței Creștine pentru Pace.

În anul 1963, Comitetul consultativ s-a întrunit la Praga, în luna iunie (4—9).

Despre programul acestei sesiuni s-a scris deja la timpul potrivit în diferite reviste ale Bisericii noastre. În cele ce urmează aș vrea să insist asupra celor două documente finale, aprobate în unanimitate și anume: „Textul definitiv pentru convocarea celei de a II-a Adunări Pancreștine pentru Pace” și Rezoluția finală intitulată: „A trăi înseamnă astăzi a trăi împreună” cum și asupra aceia ce decurge din ele.

I. Hotărîrea luată de Comitetul consultativ de a convoca a II-a Adunare Pancreștină pentru Pace este în deplin acord cu învățătura creștină de a căuta pacea și a o urma (I Petru 3 11) și ea trebuie să se realizeze potrivit cu ascultarea față de Domnul nostru Iisus Hristos, Domnul Păcii.

Cu cinci ani înainte, adunîndu-se la Praga reprezentanți a Bisericilor, Facultăților de teologie, Grupărilor ecumenice și creștini izolați din diferite părți ale lumii, a devenit limpede că în pragul erei atomice, creștinii nu pot să fie indiferenți față de problema războiului. „Conștiința noastră, neliniștită, spune textul Convocării ne-a determinat să convocăm Conferința la care am chemat în solidaritatea credinței în Iomnul cel răstignit și înviat, în unitatea Duhului și spre pînirea păcii dumnezeiești, toată omenirea, ca să se împotrivească încercării de autonimicire, care să cunoască primejdia amenințată și să se unească împotriva mijloacelor de distrugere în masă. Noi am chemat pe toți creștinii ca să înfiereze războiul”...

Prima Adunare Pancreștină pentru Pace, din iunie 1961 a fost rodul ecoului pe care l-a avut chemarea Conferinței. La aceasta și-au spus părerea mai mult de 600 de creștini din toate părțile lumii, anume că creștinii nu pot trăi fără să mărturisească Evanghelia împăcării, a dreptății și a păcii între oameni și popoare, fără să caute căi de înțelegere și fără să acționeze spre dobândirea dreptății pentru toți oamenii, toate națiunile și rasele.

S-a constatat cu bucurie că multe din cerințele concrete care au fost formulate la prima Adunare Pancreștină pentru Pace, au fost ridicate și la alte adunări creștine și laice. Merită să ne rețină atenția, rezultatele Adunării Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericii, din decembrie 1961, la New-Delhi, multe locuri din Enciclica Papei Ioan al XXIII-lea „Pacem in terris” și, evident mai presus de toate, strădaniile statelor iubitoare de pace în frunte cu Uniunea Sovietică, bogata activitate desfășurată de O.N.U., Conferința sa pentru dezarmare de la Geneva, ca și organizațiile care s-au ocupat permanent cu problemele păcii și înțelegerii între națiuni. Adunarea din Accra, în anul 1962, Congresul Mondial pentru Pace și dezarmare de la Moscova, în același an, cooperarea substanțială a diferitelor forțe ale păcii (de ex.: concluziile oamenilor de știință de la Conferința Pugniasch), au întărit convingerea că realizarea păcii în lume progresează neîncetat, că opinia publică devine mai activă și că înțelegerea dintre popoare crește pe zi ce trece tot mai mult. Timpul îndeamnă la o colaborare mai riguroasă a tuturor mișcărilor pentru pace. Numeroasele chestiuni concrete și spinoase care s-au ivit în anii din urmă arată că în eforturile pentru pace se cere multă răbdare și perseverență.

Conferința Mondială Creștină pentru Pace a avut la rîndu său un larg ecou. În urma acesteia, numărul Comisiilor regionale a crescut și în multe țări s-au ținut Conferințe regionale. De asemenea, Comisiile de studiu ale Conferinței Creștine pentru Pace s-au ocupat cu numeroasele probleme ale păcii, desfășurînd o temeinică lucrare teologică. „Credem, se subliniază în textul Convocării că la temelia întregii activități cinstite pentru pace se află binecuvîntarea lui Dumnezeu”.

Pe lîngă ecoul lucrării Conferinței Creștine pentru Pace, faptul că o serie de probleme importante ca: încetarea experiențelor nucleare, problema așa numitelor state noi, problema Germaniei ș. a. sînt încă nerezolvate, îndeamnă să fie convocată a doua Adunare Pancreștină pentru Pace. „Este necesar ca glasul păcii și al înțelegerii, care se întemeiază pe Evanghelia pentru toți creștinii să fie mai puternic. Este necesar ca Guvernele care au participat la O.N.U. la declarația

asupra dezarmării generale, dar care nu găesc curajul necesar spre o acțiune hotărâtă să reflecteze din nou, serios, la răspunderea lor: Este necesar ca să ne adresăm iarăși Biseri-cilor, creștinilor izolați și tuturor oamenilor binevoitori. Noi nu putem tăcea acolo unde auzim chemare spre mărturie”.

Textul Convocării se încheie cu un stăruitor îndemn și o frățească chemare ca toți creștinii, uniți în rugăciune să sprijine lucrările de pregătire pentru desfășurarea cu succes a celei de a II-a Adunare Pancreștină pentru Pace care se ține în anul 1964 la Praga, avind ca temă generală: „Legământul meu este viață și pace” (Maleahi 2, 5).

II. — În *Rezoluția finală* se arată că în ședințele Comitetului consultativ a fost analizată activitatea desfășurată de Conferința Creștină pentru Pace prin grupele permanente de studiu. De asemenea au fost reexamineate motivele care stau la baza lucrării de pace a Conferinței, subliniindu-se că această misiune a fost pornită din adâncurile Evangheliei și împlinirea ei trebuie realizată în Iisus Hristos.

Rezoluția se împarte în nouă capitole care ținesc să demonstreze adevărul că în vremea noastră, a trăi înseamnă a trăi împreună.

1. *Impăcarea și răbdarea lui Dumnezeu.* Fără a trece cu vederea unele probleme litigioase ale situației internaționale din lume, discuțiile au fost călăuzite de două principii: *al împăcării*, care se întemeiază pe Fiul lui Dumnezeu și *al conștiinței* că Dumnezeu revarsă asupra noastră, prin Fiul său, o nețărmurită iubire plină de răbdare. Impăcarea prin Iisus Hristos din Nazaret unește laolaltă pe toți creștinii într-o muncă neobosită pentru împăcarea oamenilor și popoarelor. Un credincios adevărat care participă la această lucrare nobilă poate să fie zguduit în ființa lui de contradicții adânci, prejudecăți și contraste existente între popoare dar în același timp să fie conștient de datoria sa de a face totul spre a învinge și cele mai dificile contradicții. Cine înțelege însă bine Evanghelia, nu se va da la o parte din fața piedicilor, de orice natură ar fi ele, ci va lucra mai departe datorită certitudinii puternice și pline de curaj că Dumnezeu este credincios și că „munca noastră nu este zadarnică în Domnul” (I Cor. 15, 58).

2. *Dialog în locul propagandei.* Conferința Creștină pentru Pace servește — încă de la începutul ei — ca teren pentru unele discuții, pentru dialog, unde unul privește cu seriozitate activitatea celuilalt și se străduiește în comun pentru descoperirea de soluții necesare creării unei atmosfere de pace și pentru înlesnirea unui acord internațional, diplomatic și politic. La baza acestor discuții stă un material de studiu adunat cu grijă pentru adâncirea cunoștințelor ca să se ajungă la concluzii utile. „Știm că problemele dificile ale lumii contem-

porane, se spune în Rezoluție, cer cunoștințe adânci și de specialitate. Sîntem convinși că temelia comună a Evangheliei ne ajută să ajungem pînă la rădăcinile greutăților de astăzi, a primeidiilor și contradicțiilor". Credința în Evanghelie încurajează spre răspunderea chiar și acolo unde se pare că este de nerealizat o înțelegere între națiuni. Răspunderea și curajul determină convorbirile participanților la Conferința Creștină pentru Pace și conduc pas cu pas de la păreri și chestiunile simple la cele complicate.

3. *Coexistență înseamnă renunțare la războiul rece.* Problema fundamentală a tuturor chestiunilor discutate a fost cea a conviețuirii pașnice a tuturor popoarelor, problema coexistenței. Această problemă străbate ca un fir roșu prin întrunirile și toate lucrările Conferinței Creștine pentru Pace, încă de la început (1958). Este incontestabil că ea este și astăzi de actualitate. Este limpede pentru toți oamenii de răspundere, cu rațiune, că un conflict mondial ar duce la distrugeri de neînchipuit. Totuși unii nu pot nici acum să priceapă cum trebuie privită coexistența pașnică și ce trebuie să înțeleagă cu privire la programul unei întreceri pașnice între națiuni. Deși au părăsit ideea unui război, gîndesc că e cu puțință să aducă la supunere pe celălalt printr-o publicitate propagandistică (creșterea războiului rece), prin lupta economică (embargo sau blocadă) și prin alte mijloace politice, economice sau culturale. De aceea *Rezoluția* arată că coexistența este drumul unei întreceri pozitive și creatoare. Este necesar să se poată dezvolta cele mai alese aptitudini omenești, religioase, economice și tehnice și o națiune să poată ajuta altei națiuni. Numai într-o astfel de întrecere poate ieși la iveală superioritatea unui sistem politic și social în comparație cu altul. Așa se poate aprecia adîncimea și țăriia ideologiei și, de asemenea capacitatea de a ajuta altor națiuni și țări, a căror dezvoltare a fost frînată din afară și care trebuie să lupte cu mizeria și foamea, cu neștiința și delăsarea. „Sîntem convinși — sublinia *Rezoluția* — că numai într-o astfel de întrecere poate fi construită adevărata unitate a oamenilor și trebuie învins treptat sentimentul unei predominări religioase, culturale, naționale și de rasă. Pe lângă aceasta, atragem atenția că coexistența pașnică nu înseamnă nivelarea oamenilor și uniformizarea națiunilor; dimpotrivă, talentele individuale și aptitudinile unor națiuni vor fi scoase în relief cu toată eficacitatea”.

4. *Dezarmarea totală. Incetarea experiențelor cu armele atomice. Distrugerea armelor nucleare.* La analiza generală făcută nu s-a trecut cu vederea că trebuie continuată munca depusă pînă acum cu privire la dezarmare, distrugerea armelor atomice și încetarea experiențelor cu armele nucleare. Nu

trebuie să ne facem iluzie că pericolul unui război atomic s-a depărtat definitiv. Toate încercările de lămuriri vor conduce la determinarea unor măsuri de răspundere, pentru că odată cu micșorarea însemnată a înarmării se crează mari disponibilități economice. Se știe, dimpotrivă, că importanțele resurse economice eliberate prin dezarmare, pot sluji din plin, mai ales în folosul națiunilor slab dezvoltate economic. În acest scop, se spune în Rezoluție, se face apel la Națiunile Unite și comisiile sale să continue lupta intensă pentru dezarmarea totală și controlată și să ceară toate statele membre ale acestei organizații să aducă la îndeplinire rezoluția Adunării Generale asupra încetării experiențelor cu arme atomice și ca numărul statelor care posedă arme atomice să nu crească.

5. *Zone denuclearizate. Lichidarea bazelor militare.* S-a subliniat din nou necesitatea creării de zone denuclearizate nu numai în Europa ci și în alte continente, ca și necesitatea lichidării bazelor militare, pe uscat sau pe apă, de pe teritoriile străine sau în apele internaționale. Ceea ce era cu cinci ani înainte un prilej pentru începerea activității Conferinței, rămâne în continuare o sarcină permanentă. Nu poate fi vorba de o conviețuire pașnică desăvârșită între națiuni, până ce nu vor fi împlinite aceste cerințe.

6. *Focare internaționale de tensiune.* S-a meditat adînc asupra problemelor internaționale. Membrii Comitetului Consultativ și-au exprimat drept aceea, speranța că se va realiza o pace durabilă peste tot unde ea a fost și este tulburată. De asemenea, s-a manifestat opinia că securitatea lumii se leagă într-o mare măsură, de rezolvarea pașnică a problemei securității din Orientul apropiat și din Europa.

7. *Sfîrșitul colonialismului.* Comitetul consultativ s-a ocupat și cu problemele care sînt legate de descompunerea vechiului sistem colonial. El a salutat orice ajutor economic ce va fi acordat noilor State independente, fără condiții politice. Nu poate fi trecut sub tăcere pericolul care se observă în creșterea stăpînirii coloniale în forme noi. *Rezoluția* a accentuat: „Dorim să depunem toate puterile nu numai pentru a ajuta prin activitatea noastră să se înlăptuiască hotărîrea O.N.U. cu privire la înlăturarea definitivă a oricărei forme de colonialism, în orice parte a lumii, ci ne unim eforturile și pentru a putea fi construită și întărită libertatea socială și economică a tuturor popoarelor”.

8. *Îmbunătățirea relațiilor între popoare.* De toate cele spuse pînă acum se leagă și chemările repetate la crearea de raporturi normale între națiuni astfel ca ele să poată ajunge la un schimb de mărfuri, fapt ce constituie în ultimă analiză, un ajutor pentru toate națiunile. O cale utilă spre coexistență pașnică este colaborarea culturală și științifică, schim-

bul de vizite în domeniul turistic, sportiv, artistic și bisericesc. Un mare obstacol în calea atingerii acestui țel este atmosfera înveninată continuu a războiului rece care pătrunde supărător de adânc în toate relațiile internaționale. Se face un apel către toți oamenii de bunăvoință de pe pământ să colaboreze la crearea unei atmosfere de încredere în care să se poată rezolva toate chestiunile litigioase internaționale, pe calea pașnică a tratativelor și a unui compromis rațional, reciproc.

9. *Misiunea Bisericilor astăzi.* Potrivit caracterului său, Conferința Creștină pentru Pace pune un accent deosebit pe contactele ecumenice între biserici și se bucură pentru tot ceea ce realizează în această privință de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor, uniunile mondiale confesionale și grupele de pace izolate, care sînt organizate în sfera bisericească pentru contacte între Biserici și în afara Bisericilor. Astfel de contacte trebuie să fie puse mai mult decît pînă acum în slujba păcii.

Misiunea Bisericilor în lumea contemporană cu privire la împăcarea între națiuni, crește. „Dorim cu plăcere să contribuim substanțial la adîncirea răspunderii creștine pentru pace pe pământ și pentru crearea unei atmosfere pașnice”.

Dacă Bisericile ar găsi un limbaj comun asupra cuvîntului Evangheliei, înlăturînd dezbinările dintre ele, ar putea deveni un exemplu, ca să fie subordonate deosebirile și contradicțiile cauzei păcii, împăcării și conviețuirii pașnice.

În încheiere Rezoluția scoate în relief faptul că discuțiile purtate în sesiunea Comitetului Consultativ au fost însuflețite cu mult simț critic. Dar tocmai asemenea discuții duc la adîncirea credinței, la o cunoaștere teologică mai temeinică, la întărirea încrederii reciproce, lucru ce face ca a II-a Adunare Mondială Creștină pentru Pace, care se ține la Praga la sfîrșitul lunii iunie, anul acesta, să fie privită cu mari speranțe.

Deoarece s-a subliniat în repetate rînduri cît este de importantă lucrarea pentru pace, desfășurată de Conferință, sînt chemați toți inșii fără nici o deosebire, care doresc sincer pacea, să-și unească eforturile pentru menținerea și întărirea păcii între toate popoarele din lumea întreagă.

Cele două documente prezentate au fost elaborate în lumina scopului urmărit de Conferința Creștină pentru Pace de a mobiliza creștinătatea în slujba prieteniei, împăcării și colaborării pașnice internaționale, de a concentra toate eforturile credincioșilor din lumea întreagă spre o acțiune unită de pace, de a coordona grupările pacifiste ale Bisericilor separate și a le face să participe de comun acord la reînnoirea și pacificarea societății contemporane.

A osteni pentru înfăptuirea păcii este cel mai nobil țel al creștinismului, căci „pacea este o comoară de neprețuit pentru omenire, pentru universul întreg, pentru lumea plantelor, a animalelor, pentru oameni, pentru natura întreagă” (Fericitul Augustin, *De civitate Dei*, XIV, 11, Migne, P. L., vol. XLI, col. 637). Este un lucru firesc ca noi creștinii să căutăm pacea, fiindcă numai așa trăim în Evanghelia Păcii. După cuvîntul Sfîntului Vasile cel Mare, „cel ce caută pacea, acela caută pe Hristos fiindcă El este pacea, El care a zidit pe cei doi într-un singur om, făcînd pace” (Omilie la Psalmul XXXIII, 7, Migne, P. G., vol. XXIX, col. 366 C), iar după încredințarea dată de Mîntuitorul, lucrătorii păcii se vor numi „fiii lui Dumnezeu” (Matei 10, 9).

Lucrările celei de a II-a Adunării Mondiale Creștine pentru Pace se desfășoară, după cum s-a amintit, potrivit cuvîntului profetului Maleahi care zice: „Legămîntul meu este viață și pace” (2, 5). Acest legămînt „nu se va zdruncina” (Isaia 54, 10) și el trebuie să antreneze pe toți fiii Bisericii noastre să-și unească puterile în faptele păcii, știind că „plină de bucurie va fi pururi inima celor ce dau sfaturi de pace!” (Proverbe 12, 20).

Prof. ȘTEFAN C. ALEXE

DESPRE BINELE COMUN ȘI UNELE VIRTUȚI CREȘTINE

Timpul nostru stă sub semnul preocupării de binele comun. Se vorbea și înainte de binele comun, dar viața practică era dominată de preocupări individualiste. Vorbirea despre binele comun nu avea, de cele mai multe ori, alt scop decât acela de a masca sub un vâl de generozitate cele mai condamnabile porniri egoiste. De acest vâl aveau lipsă, spre apărarea pozițiilor lor, mai ales cei ce aveau un rol mai proeminent și mai producător de câștiguri ușoare în societate.

Acest spirit individualist al timpului trecut încovoiașe după chipul lui și statura dreaptă a unora din virtuțile creștine. De aceea, azi când grija de binele comun a devenit nota reală dominantă a activității membrilor societății și a conducătorilor ei și prin aceasta mentalitatea societății s-a săltat pe o treaptă morală superioară, s-a ivit necesitatea ca și virtuțile creștine să fie restabilite în sensul lor autentic și superior, cel puțin acelea dintre ele al căror sens a fost mai mult răstălmăcit în trecut.

Cîteva sugestii luminoase în această direcție găsim în referatul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicodim al Leningradului: „Pace și libertate”, ținut la sesiunea Comitetului Executiv al Conferinții creștine pentru pace, care a avut loc la Dribergen, în Olanda, între 4—7 dec. 1962. (Vezi Jurnalul Patriarhiei din Moscova, nr. 1, 1963 pp. 39—44).

Înalt Prea Sfinția Sa face mai întîi remanșă interesantă că mai ales în timpul din urmă cînd ideile de dreptate și fraternitate au luat un cuvînt general, s-a întărit și „un curent potrivnic de denaturare, pe calea unei fine și abile falsificări a învățăturii creștine”.

„Primul aspect al acestei falsificări constă în îndreptarea gîndurilor creștinilor spre totala înstrăinare de lume, cu scopul de ai sustrage de la arzătoarele probleme sociale, de la lupta pentru reconstruirea societății pe bază de dreptate. Ca urmare, au apărut creștini preocupați numai de ei înșiși și total indiferenți față de suferințele celorlalți, fie individuale, fie obștești”.

De fapt, se aud destul de des, chiar în predici de influență monahal ascetică, îndemnuri la „fuga de lume”, de „deşarte”, „amăgitoare” și „trecătoare” lucruri ale lumii,

la retragerea înlăuntrul propriu, pentru a găsi acolo legătura cu Dumnezeu. Făcîndu-se aceste îndemnuri se uită că din lumea din afară fac parte și semenii noștri pentru care după exemplul Mîntuitorului avem datoria să jertfim chiar mai mult decît plăcerea liniștii interioare. Căci Domnul pentru ei a părăsit slava cerească și s-a umilit pînă la cruce. Aceste îndemnuri cer în fond creștinilor să lase pe semenii lor pradă exploatării, rapacității celor lacomi și ororilor războaielor. Aceste îndemnuri acoperă sub o aparență de recomandare a unei trăiri creștine superioare, un spirit individualist, încurajat de interesele unei pături exploatare.

Deși în aceste îndemnuri nu se manifestă propriu zis setea egoistă de putere și de bogăție, sau voința individului de a se ridica pe spinările altora, în nepăsarea față de lume pe care o recomandă și în invitarea făcută creștinilor de a-și căuta mulțumirea și liniștea în planul interior, se ascunde cel puțin o lipsă de iubire dacă nu și un egoism de ordin mai rafinat decît cel manifestat în acte de exploatare și de dominare. În orice caz prin aceste recomandări sînt servite indirect interesele exploatare.

În această mentalitate introvertită se manifestă, cum spune I. P. S. Mitropolit Nicodim, aspectul cel mai general al acelei „fine denaturări”, de care vorbește. Acest aspect și-a pus de fapt pecetea pe o mulțime din virtuțile creștine, alterîndu-le înțelesul, sau împiedecîndu-i manifestarea și activarea întregului lor conținut.

Aspectul acesta și-a pus pecetea de ex. pe preocuparea atît de importantă a creștinilor *de a se feri de păcate*. Mulți din ei socotesc că cea mai bună cale de a evita păcatul este de a nu spune și de a nu face nimic între oameni pentru a nu spune sau a nu face ceva greșit. Au uitat însă că una din cele mai mari greșeli este tocmai ferirea de orice cuvînt și faptă, de orice contribuție la rezolvarea problemelor oamenilor între care trăesc și față de care au o răspundere. Această reținere de la cuvînt și faptă duce la o dezumanizare treptată și la o nemulțumire chinuitoare, la o pierdere a creștinului care o practică în sine însuși. Nu mai vorbim de disprețul pe care o astfel de comportare l-a atras asupra învățaturii creștine. I. P. S. Nicodim observă în această privință: „Nu este de mirare că anumiți oameni progresiști, observînd viața și moravurile „preoților și leviților” contemporani lor, și-au reprezentat concepția creștină despre lume și viață ca o concepție adînc indiferentă față de tot ce se întîmplă în lume, ca o concepție după care creștinul se îngrijește numai să nu-și poată imputa nimic, iar mai departe îi este cu desăvîrșire indiferent dacă pe pămînt lucrurile merg bine sau rău.

Pe drept cuvînt a caracterizat Înalt Prea Sfințitul Mitro-

polit pe astfel de creștini ca pe niște „preoți și leviți contemporani”. Așa cum preotul și levitul din parabola samarineanului milostiv trece pe lângă omul „căzut între tîlhari” fără să-i vină în ajutor, așa fac și creștinii preocupați exclusiv de „curăția” vieții proprii și de satisfacțiile ce li le oferă liniștea și trăirile interioare. Ei nu sînt, e drept, asemenea tîlhărilor exploatare în tre care a căzut omul societății din trecut, cum n-au fost nici preoții și leviții legii vechi din parabola Mîntuitorului. Dar precum Mîntuitorul i-a dezaprobat pe aceia, cu atît mai mult îi condamnă pe creștinii care fac azi asemenea lor, neintervenind cu cuvîntul lor pentru scăparea oamenilor din robie și exploatarea la care sînt supuși încă în multe țări și nici pentru depărtarea amenințării unui război care amenință milioane de oameni ai timpului nostru. Preotul și levitul din parabola Mîntuitorului mai aveau cel puțin scuze că se comportau în conformitate cu prescripțiile legii vechi, care cereau în general omului numai „să nu” facă răul (să nu furi, să nu ucizi, să nu desfrînezi, să nu mărturisești strîmb etc.). Dar Mîntuitorul arată, în parabola despre samarineanul milostiv, ca și în predica de pe munte, o cale mai înaltă de comportare: aceea de a face binele. El amenință cu osînda veșnică nu pe cei ce fac răul (despre aceștia nici nu se mai discută), ci pe cei ce nu fac binele (Mt. 25, 41—46).

Cei ce nu vreau să greșască sau să-și tulbure liniștea prin grijile, prin munca și lupta pentru alții, sînt ca cei ce nu sar să scape un om de la înec ca să nu-și strice hainele. Ei nu sar în apărarea celor apăsați de nedreptăți, ca să nu supere pe cei ce-i nedreptățesc, socotind în cazul cel mai bun că prin aceasta îi depărtează pe cei din urmă de la credința creștină. Privite lucrurile astfel, e greu să faci binele, fără să provoci supărări, fără să-ți atragi critici și poate chiar fără să greșești. Iar viața pămîntească nu ne permite să realizăm normele într-un grad perfect. Noi putem săvîrși aici numai ceea ce e mai bine, dar nu binele absolut.

„Un alt aspect al falsificării creștinismului, spune Inaltul Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim, constă în adîncă denaturare a învățăturii despre *participarea la suferințele lui Hristos*. Adevăratul sens al acestei învățăături este că suferința creștinului care-și duce crucea sa nu este simpla îndurarea fără crîcnire a unor chinuri contrare firii și străine lui, ci ea constă în suferințe împreună cu ceilalți, adică în activitatea mult roditoare și jertfitoare de sine, pentru binele și fericirea tuturor oamenilor de pe pămînt. Falsificatorii au transformat această învățătură într-o apoteoză a suferinței, în general lipsită de sens, care pretinde necesitatea îndurării pînă la sfîrșit a oricărei batjocoriri a omului. Este natural ca oamenii de

acțiune socială, progresiști, să demaște fără milă această denaturare”.

Aci Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nîcodim a surprins o latură importantă a denaturării de care vorbește. Mai bine zis avem aci un aspect complex al ei. Una din componentele acestui fenomen complex este de fapt ideea că creștinul se mîntue împărtășindu-se în izolare de suferința lui Hristos, pentru ca să se împărtășească și de învierea Lui. De aceea se și împărtășește de Hristos cel jertfit în Euharistie. Dar, cum însuși Mîntuitorul a spus, părășia cu El o avem în părășia cu cei asupriți, lipsiți, năcăjiți, în participarea la suferința lor, în împreună pătîmire cu ei. A participa deci la suferința lui Hristos înseamnă a participa la suferința semenilor noștri, cum bine a remarcat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim. De aceea nu ne împărtășim de trupul și sîngele Domnului, în izolare ci împreună cu ceilalți credincioși. În Hristos sînt încorporați toți frații noștri cu suferințele lor. Prin Hristos suferințele tuturor devin comune. Se vorbește mult de comunitatea credincioșilor în Biserică. Dar nu s-a precizat conținutul ei. De aceea e binevenită remarca Înalt Prea Sfințitului Nicodim că ea e și o comunitate în suferință. A spus-o încă Sfințul Apostol Pavel: „Purtați-vă sarcinile unii altora” (Gal. 6, 27.).

Dar trebuie să facem un pas mai departe, privind la o altă componentă a acestui fenomen. Suferința nu e dată ca să găsim în ea însăși o dulceață, ca să ne permanentizăm în ea. Participarea în comun la o suferință e calea sigură de depășire a ei, de biruire a ei. Dacă am compătimi toți cu frații noștri care suferă, prin efortul comun la care această compătimire ne îndeamnă s-ar birui suferința lor. E o mare învățătură aceea că numai împreună putem învinge greutățile, neajunsurile și suferințele în mod real și durabil.

De pildă neajunsurile orînduirilor sociale nedrepte nu se pot învinge decît în solidaritate și peste tot treptele unei tot mai satisfăcătoare conviețuiri și bunăstări nu pot fi urcate decît într-un efort comun. Aceasta o ilustrează istoria recentă a țărilor socialiste și din exemplul lor se pot trage concluzii despre necesitatea solidarității cu cei ce în alte state luptă încă pentru a scăpa de nedreptăți și la fel despre necesitatea unei solidarități cît mai masive pentru a scăpa de spectrul războiului.

În această legătură e de amintit și de înțelegerea greșită, larg întîlnită, la care a fost supusă *virtutea răbdării*. E aci o altă componentă a aspectului complex al denaturării sensului suferinții. Răbdarea a fost înțeleasă ca o valoare în sine, ruptă de legăturile necesare cu alte puteri sufletești. Dar răbdarea de care ne-a dat pildă Iisus și de care se vor-

bește în Evanghelie și în creștinismul primelor secole, este numai o componentă a luptei pentru o idee înaltă, pentru un scop mareț. Iisus rabdă pentru că nu renunță la lupta sa de a ridica pe oameni la o treaptă nouă de existență.

Răbdarea adevărată este răbdarea luptătorului consecvent și tenace, nu a resemnatului care nu poate face altceva decît să rabde. A răbda înseamnă a fi capabil de luptă îndelungată. A răbda (susținere) înseamnă a suporta toate greutățile luptei, fără a renunța la ea, a fi pregătit să parcurgi un drum lung și greu pînă la biruința finală.

Iar valoarea răbdării se măsoară cu valoarea țelurilor urmărite. Creștinul trebuie să aibă răbdarea celui ce luptă pentru țelul mareț al dreptății sociale și al păcii trainice în lumea întreagă, pentru iubirea adîncă între oameni și popoare, chiar dacă calea spre înfăptuirea lor e lungă și împreunată cu multe greutăți. Răbdarea care e împreunată cu agățarea de stări și concepții retrograde, pe cale de a fi depășite de dezvoltarea istoriei, nu are în ea nici înțelegerea superioară, luminoasă a cursului lucrurilor, nici dinamismul luptei care să o ducă la biruință. Ea e un pasivism întunecat, o neputință de mișcare, de adaptare, o inerție resemnată, fără speranță. Răbdarea superioară, luminoasă, dinamică, nu e legată de trecut, ci e o anticipare profetică a viitorului. Ea năzuește spre timpuri noi, nu e înlănțuită de formele vechi pe cale de descompunere.

Astfel răbdarea în sensul puternic al cuvîntului nu e împăcarea cu nedreptatea, cu robie, cu răul existent în general, ci tenacitatea în lupta pentru înlăturarea lor, e nădejdea ca faptă continuă.

Cu răbdarea înțelegea ca resemnare fără aparență, a fost asociată o smerenie pasivă. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim spune: „De asemenea învățătura despre ascetismul creștin personal și despre virtutea smereniei a fost interpretată de mulți ca o chemare la deplina izolare de grijile pămîntești, de aspirațiile și interesele sociale, ca un îndemn la o umilitoare pasivitate față de nedreptatea socială stăpînitore”.

Smerenia, în sensul major al cuvîntului, nu trebuie înțeleasă nici ea ruptă de luptă, de încrederea în rostul efortului. Ea are un sens apropiat de al modestiei, care constă în conștiința continuă că ideile mari și generoase pentru care lupti nu le-ai scos din eul propriu, ci le-ai primit de la alții, sau le-ai descifrat din aspirația nedefinită a maselor și că lupta ta n-ar avea nici amploare nici efect dacă n-ar răspunde acestor aspirații și n-ar fi susținută de cei mulți. Chiar cea mai rodnică și mai eficientă personalitate este numai un exponent al societății, apărut în condițiile ei și susținut de ea. Dar toc-

mai modestia acestei recunoașteri îi dă respectivei personalități și puterea de activitate neobosită, știind că lucrează în folosul binelui general. Astfel din înțelegerea valorii semenilor și din preocuparea de binele comun crește în om și modestia și puterea.

Smerenia creștină se deosebește de modestie numai prin faptul că creștinul mai socotește că pregătirea, puterea și succesele lui mai au ca sursă pe lângă societate și pe Dumnezeu. Dar Dumnezeu i-a dat prin societate niște talente (parabola talanților) de care trebuie să fie conștient și pe care nu trebuie să le îngroape. Smerenia creștinului mai constă în faptul că oricât de mult ar activa darurile sale, niciodată nu socotesc că a făcut cât era îndatorat să facă cu ele, că a folosit cât trebuie societatea pentru care i s-au dat aceste daruri, ci se silește să facă și mai mult, cele dindărăt uitându-le și la ținta mai înaltă alergînd (Filip. 3, 13—14). Smerenia este o sete continuă după noi și noi realizări, fiind opusul auto-suficienței și mindriei.

Dar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim merge mai adînc în diagnosticul ce-l pune denaturării de care vorbește. După Înalt Prea Sfinția Sa, chiar „puținele fapte bune” pe care le făceau astfel de creștini porneau nu atît din compătimire și iubire de oameni, cît din dorința de a dobîndi prin actul de milostenie iertarea de păcate”. Așa dar chiar prin binele făcut se urmărea un scop egoist, se urmărea mîntuirea proprie nu binele celui ajutat. Și de fapt auzim adeseori spunîndu-se în unele expuneri teologice că prin tot ce face bun creștinul, el urmărește desăvîrșirea proprie. Acestei mentalități trebuie să i-se opună cu hotărîre un corectiv. Creștinul se interesează de soarta fraților săi nu numai pentru desăvîrșirea sa, ci de dragul lor, din iubire reală pentru ei, din grija de soarta lor pămîntească și veșnică. De cîte ori n-am auzit pe cîte un creștin în timpul trecut spunînd, după ce arunca un ban unui cerșetor vizibil bețivan: nu mă importă ce face cu banul, i l-am dat ca să-mi liniștesc conștiința mea. Făcea mica lui milostenie pentru sine, nu se preocupa să ridice real un om din mizeria lui morală și materială. De aceea se practica o mărunță milostenie anonimă, nu o luptă susținută pentru ridicarea celor năpăstuiți, pentru îndreptarea condițiilor generale de trai.

Datoria de creștini ne impune să contribuim la binele semenilor noștri pentru ei înșiși, pentru valoarea lor de oameni. Bucuria noastră trebuie să răsară din starea ridicată la care am contribuit să ajungă alți oameni, nu fără considerare la rezultatul faptei noastre. De sigur că pentru aceasta se cere un efort mai sistematic și încadrat într-un efort social comun. Ca creștin trebuie să participăm la operele mari ale ridicării

stării generale a comunității din care facem parte, dar și a tuturor popoarelor.

De denaturarea individualistă de care vorbește Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim s-au resimțit și două dintre cele mai importante virtuți sau postulate ale vieții sociale. E vorba de *libertate* și *dreptate*.

Ne e prea cunoscută definirea libertății ca drept al individului de a face ce-i place, fără nici o considerare la binele societății. Dar o asemenea libertate nu se acordă individului în nici o societate. Ea ar putea fi practică de cineva numai dacă ar trăi singur într-o insulă fără nici o legătură cu restul lumii. Cu cât se practică o libertate discreționară mai mare cu atât ea e mai păgubitoare nu numai pentru comunitate, ci și pentru insul care o practică. El nu mai are nici un rost pozitiv în viața societății și nici o eficiență. Și dacă toți ar face la fel în jurul lui, viața lui ar deveni imposibilă, cum ar deveni imposibilă a tuturor. Așa cum nici cel mai mic electron nu stă izolat și nu se mișcă de capul lui și nu împlinește un rost pozitiv și nu contribuie la o orinduire rodnică universală, decât mișcându-se pe orbita lui în jurul protonului (și exemplele se pot înmulți la nesfârșit), așa și omul, ba cu mult mai mult, împlinește un rost pentru sine și pentru comunitate acceptând conștient și voluntar să se miște în legăturile în care a fost pus de momentul istoric și de locul în care a venit la existență. Libertatea și inteligența îi este dată pentru a afla și a împlini maximum de bine. Această „libertate” nu o pot concede membrilor săi comunitățile care se conduc după criteriul superior al binelui comun. Înalt Prea Sfințitul Nicodim spune: „Trebuie salutat faptul că în statele socialiste nu există „libertatea de a exploata munca altuia și nici posibilitatea ispitei de a trăi o viață de trândăvie și de lux nesăbuit, ceea ce ar duce la acte imorale și la destrăbălare”.

Pentru libertatea tuturor oamenilor și a tuturor popoarelor de a lucra pentru binele comun trebuie să lupte și creștinul împreună cu toți semenii săi. Toți oamenii trebuie ajutați să ajungă în situația de a putea face maximum de bine pentru poporul din care fac parte și pentru omenire în general, pentru ridicarea nivelului spiritual și material al țării lor și al lumii întregi. (Lipsa acestei libertăți la popoarele ce poartă încă un jug de robie colonială sau semicolonială le ține într-o stare de înapoiere, neputând folosi toate puterile membrilor lor pentru progresul lor, pentru ridicarea la treapta culturii și civilizației contemporane.

Profund denaturată a fost și acțiunea dreptății în societatea individualistă trecută și, prin repercusiune, și în creștinism. S-a adoptat noțiunea romană a dreptății: *suum cuique tribuere*. Dar *suum* din această definiție a fost lăsat cu inten-

ție neprecizat. S-a înțeles prin acest *suum* în general: *ceea ce are fiecare*, puțin sau mult, fără să se facă întrebarea ce cauze are situația diferențiată a oamenilor și dacă această diferențiere corespunde dreptății. Deci dreptatea era în vechea societate să nu se ia cuiva ceea ce are, sau să i se dea înapoi când i s-a luat. Dacă unu avea numai o cămașă zdrențuită, iar altul bogății fără margini, dreptatea însemna să nu i se ia aceluia cămașa, dar nici bogătaşului un măr din grădinile îmbelșugate. Dreptatea aceea echivala deci mai degrabă cu un scut al stărilor de profundă nedreptate.

Teologia catolică din Evul mediu adusese oarecare precizare acestui *suum*. Dar prin aceasta n-a făcut decât să aducă o nouă justificare păstrării stării de inegalitate. După ce acest *suum* trebuie să corespundă stării sociale a fiecărui om. Deci țaranului să i se dea ceea ce corespunde stării lui, iar feuda-lului ceea ce corespunde asemenea stării (*standesmäßig*). Teoria aceasta s-a prelungit pînă azi. Dar pe lângă faptul că precizarea aceasta înlanțuia în mod nedrept pe oamenii din stările de jos pentru totdeauna de ele, ea e foarte relativă și echivocă: starea țărănească putea varia, de ex., destul de mult.

Drept criteriu al dreptății adevărate dacă ea e după o străveche imagine populară o cumpănă cu balanțele la același nivel, deci măsură prin care se stabilește și se menține egalitatea — nu poate fi nici ceea ce are la un moment dat un om sau altul, nici starea socială, ci: *omul*. Și întrucît omul este egal în esență omului, adică e frate omului, cele folosite vieții omenești trebuie să fie la dispoziția tuturor, ca toți să se bucure frățește de ele, fiind obligați de sigur toți la muncă. Numai atunci se va crea echilibrul stabil în societatea omenească, ceea ce va echivala cu pacea adevărată și trainică.

În timpul din urmă am auzit de definiția dreptății ca *bonum omnibus tribuere*. Ea e bună pentru o fază provizorie. Dar omeniirea tinde spre o dreptate ce poate fi cuprinsă în definiția: *bonum esuum omnibus tribuere*, pentru a nu se lăsa posibilitatea de a se aprecia binele iarăși în mod diferit. Spre această stare de perfectă egalitate tinde omeniirea acum prin concepția comunistă. Și ea corespunde și cu cuvîntul Domnului: „Toate cîte voiți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea” (Mt. 7, 12), sau cu al Sf. Ap. Pavel. „Căci nu se cere să ușurați pe alții și să vă îngreunați pe voi, ci să fie egalitate” (II Cor. 8, 13).

Pentru această dreptate în lume trebuie să lupte creștinii alături de toți cei ce tinjesc după ea. Numai într-o lume în care va stăpîni această dreptate, alături de libertatea amințită, se va statornici pacea adîncă și trainică. Căci ea va fi

întemeiată pe frăţietatea adevărată între oameni şi popoare, ne mai fiind între ei nici un motiv de nemulţumire a unora faţă de alţii, nici un motiv de ură şi de dispreţ. De aceea Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicodim spune: „Fără dreptate nu este cu putinţă o pace adevărată” şi: „pacea adevărată nu este cu putinţă fără libertatea adevărată”. „Biserica ortodoxă a socotit că pacea adevărată şi trainică trebuie să fie precedată de victoria asupra răului din viaţa individuală, socială şi internaţională”. De aceea fiecare creştin este dator, spune Înalt Prea Sfinţia Sa, ca pe măsura puterilor posibilităţilor sale „să devină iniţiator al schimbărilor sociale, să ajute acele reforme şi transformări care contribuie la înfăptuirea dreptăţii şi libertăţii şi la ruperea lanţurilor sărăciei”. „Ar fi o greşală de neiertat din partea creştinilor să apere poziţia celor ce nu ţin seama de voinţa popoarelor. Orice încercare de a împiedeca cu forţa mersul istoriei şi de a obliga popoarele să se mulţumească cu o orînduire nedreaptă a lucrurilor, sau de a se lăsa înşelate cu o libertate efemeră, trebuie să fie privit ca o acţiune vrednică de condamnare aspră, întrucît poartă în sine o serioasă ameninţare a păcii pe pămînt”.

Prot. D. STĂNILOAE

BIBLIA ÎN CADRUL ISTORIEI ORIENTULUI APROPIAT

de Pr. Dr. ATHANASIE NEGOIȚĂ

Pînă cam pe la începutul secolului al XVIII-lea, istoria Orientului Apropiat și Mijlociu era cunoscută aproape numai din Biblie, din cauză că puținele scrieri antice s-au pierdut, nemai fiind păstrate decît fragmentar prin scriitorii clasici¹⁾.

O dată cu critica negativistă făcută de către unii teologi Bibliei²⁾, multe date ale Sfintei Scripturi au început să fie considerate ca mitice, fără legătură cu realitățile istorice). Descoperirile arheologice de mai tîrziu, au impus însă o revizuire a acestor păreri.

De aceea, în scopul cunoașterii adevărului, pentru un teolog și mai ales pentru un exeget al Sfintei Scripturi este necesar ca el să studieze istoria Orientului Apropiat și Mijlociu, dacă vrea să înțeleagă bine textul sacru.

Intr-un articol precedent am vorbit de istoria Egiptului. În articolul de față vorbim de istoria Mesopotamiei³⁾, unde au trăit babilonienii și asirienii⁴⁾, cum și de istoria Canaanului, unde au viețuit israeliții.

Cum se va vedea, rezumatul istoriei Orientului antic este cit se poate de redus. Cititorul care ar dori să afle lucruri

1) Așa de pildă opera istorică a preotului egiptean Manetho se află numai în scurte fragmente la marele istoric bisericesc Eusebiu al Cesareii și mai puțin în Clement al Alexandriei.

2) Critica biblică a Bibliei apare la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Ea începe cu medicul francez J. Astruc și e dezvoltată de teologii germani, care culminează cu așa numita școală a lui Wellhausen.

3) Dacă școala lui Wellhausen susținea că Pentateuhul nu este cea mai veche parte a Bibliei, ci din contră cea mai nouă, socotindu-l compus abia pe timpul exilului babilonic, deci cu 1000 de ani mai tîrziu decît îl așează tradiția, școala lui Gunkel susținea că Pentateuhul relatează fapte și idei foarte vechi, este adevărat, numai că aceste relatări sînt miturile antichității Orientului Apropiat păstrate din moși strămoși, de către patriarhii poporului ebru.

4) Mai corect ar fi să spună Babilonia și Asiria. Dar în lumea cercetătorilor Orientului Apropiat antic s-a împămîntenit termenul de Mesopotamia, deoarece prin Mesopotamia înțelegem tot ținutul dintre Tigru și Eufrat și învecinat, unde au trăit mai multe popoare, decît cele ale asiro-babilonienilor, atît în timpurile mai vechi, cit și în timpurile mai noi.

5) Semii ca și ebrei, poporul Bibliei.

mai ample, să consulte volumul I și II din mult interesanta *Istorie universală în zece volume*⁶⁾, precum și operele pe care le indicăm sub fiecare paragraf al rezumatului nostru.

MESOPOTAMIA

Acum un secol, cunoștințele despre istoria Mesopotamiei se bazau în deosebi pe spusele lui Herodot⁷⁾. Berossus⁸⁾, un preot babilonian din Ctesias⁹⁾, ne dăduseră niște liste de regi, ce se întindeau pe o perioadă de două mii de ani, însă erau considerate fanteziste. Veracitatea lor a început să fie reconsiderată, într-o oarecare măsură, de către săpăturile secolului trecut. Biblioteca lui Asurbanipal, de la Ninive¹⁰⁾, ne-a procurat anale, nu numai despre istoria asiriană, ci despre o civilizație anterioară, numită sumeriană. Săpăturile făcute asupra câtorva localități raționate de aceste anale au confirmat autenticitatea lor, dar rămâne încă mult de cercetat.

Astăzi, istoria Mesopotamiei se poate împărți în următoarele perioade: 1. civilizația sumeriană și semitică; 2. primul imperiu babilonian; 3. cucerirea casită; 4. Asiria; 5. al doilea imperiu babilonian; 6. perșii; 7. grecii și romanii; 8. arabii; 9. turcii.

SUMERIENII¹¹⁾

Mesopotamia are un depozit aluvial mai mare decât valea Nilului. Chiar în ultimii șapte mii de ani, gurile celor două riuri s-au mutat cam cu 200 km. mai la sud și faptul acesta este numai o parte din lungul proces de mutare, deoarece este fapt evident că, altă dată, linia de coastă mergea de la Hit la Samarna, cam 600 de km. depărtare de Gol-

6) *Istoria Universală în 10 volume*, încă în curs de apariție, a fost întocmită de un colectiv de savanți sovietici. Ea este tradusă și în limba română, de către „Editura Științifică”. Primul volum a apărut în anul 1958, iar al doilea în anul 1959.

7) Cel mai mare istoric al antichității, din secolul V î. e. n.

8) Berossus a fost un preot babilonian, dar și un bun matematician și astronom. El a scris în limba greacă un interesant studiu asupra întregii istorii a Mesopotamiei, pe baza izvoarelor cuneiforme. Cu toată cronologia fantastică a epocilor arhaice, lucrarea lui Berossus cuprindea și un bogat material istoric. Săpăturile arheologice din secolul nostru, au confirmat multe din datele sale. Berossus a trăit cam prin secolele IV—III î. e. n.

9) Istoric grec care a vizitat Babilonul, aproximativ pe la 400 î. e. n.

10) În această bibliotecă, acum aproape un secol, s-au găsit peste 20.000 tăblițe cuneiforme din care s-a scos nebănuit material documentar pentru istoria Asiro-Babiloniei. Aici s-a găsit, între altele, renumitele poeme babiloniene ale potopului și ale creației.

11) Speiser E. A. *Mesopotamian Origins*, Philadelphia, 1930; Wooley C. L. *Les Sumeriens*, Paris, 1930; Resina G., *Sumer e Akkad*, Catania 1958; King L. W., *A history of Sumer and Akkad*, London, 1923.

ful Persic de astăzi. În perioada paleolitică, ținutul de la nord de această linie de coastă era locuit, dar rapida topire a urmat perioadei glaciare a spălat toate rămășițele, iar ocupația umană a fost amînată pînă ce s-a format zona aluvială. Două foarte diferite rase au pătruns în acest ținut, — semiții de la vest și sumerienii de la est. Cea mai veche cultură sau civilizație de aci se află în Susa, pe panta de est a riului Tigru. Ea se caracterizează printr-o olărie pictată fin, dar nu poate fi socotită neolitică, deoarece era utilizat și cuprul. Păreră ce pare să se impună în zilele noastre este că o mare civilizație preistorică s-a revărsat din Asia Centrală către Mesopotamia, cam cu 5000 de ani înainte de Hristos. Cînd Niebuhr¹²⁾ a vizitat pentru prima oară Ninive, Babilon și Persepolis, în anul 1765, el remarcă pe drept cuvînt că inscripțiile cuneiforme misterioase erau de trei feluri, adesea găsite unele lingă altele, așa că era natural să se presupună că ele erau întreita prezentare a unuia și aceluiași conținut. Cele trei grupuri erau: A) o scriere simplă, utilizînd cam aproape patruzeci de caractere; B) o scriere mai complexă; C) o și mai complicată scriere. Cam pe la anul 1840, savantul H. Rawlinson, comparînd două inscripții, a reușit să probeze că anumite caractere, cu toată probabilitatea, reprezentau numele a trei regi succesivi și singurii monarhi ale căror nume se potriveau erau Histaspe, Darius și Xerxe. Aceste nume i-au dat lui Rawlinson patrușprezece litere ale alfabetului. Prima scriere a fost recunoscută că este o formă a limbajului cunoscut ca zend (limbajul sacru al zoroastrianismului), care a fost obținut de la preoții religiei persane, în secolul al optsprezecelea. În modul acesta scrierea A a fost descifrată și cu cheia astfel obținută s-a început atacul asupra scrierilor B și C. Dar dificultățile erau dintre cele mai mari, fiindcă aceste două scrieri nu erau alfabetice, ci silabice și pictografice. După multe încercări, a devenit evident că scrierea C era un limbaj semitic, înrudit cu ebraica și cu araba. Exactitatea soluțiilor obținute a fost verificată, în cele din urmă, pe mai multe căi, de pildă prin compararea versiunii cuneiforme a tratatului dintre Ramses II și Heiți, cu textul egiptean ce era cunoscut de mai înainte.

Scrierea B s-a dovedit a fi un limbaj aglutinat, înrudit cu turca și cu mongola. Cînd a fost descoperită biblioteca lui Asurbanipal, la Ninive, au fost descoperite acolo dicționare bilineve, care asociau scrierea C cu un limbaj mai vechi, căruia i s-a dat numele de sumerian.

În modul acesta s-a dovedit că inscripțiile trilineve erau

12) Un savant danez, care în anul 1765 a vizitat fosta cetate Persepolis și-a luat copii de pe inscripțiile, pe atunci, încă enigmatice.

compuse în cele trei limbi vorbite cam pe la 600 în. Hr. și anume: *A* era persana, *B* era elamita și *C* era asiriana ori babiloniană. Flămînta era o formă mai tîrzie a limbajului sumerian, care-i numit așa din cauză că scriitorii lui (din diferite cetăți) denumiau ținuturile lor Sumer¹³). Sumerienii au deșut mai întîi ținuturile din susul Tigrului și Eufratului și numai apoi s-au așezat aproape de coastă. Tîrziu după aceea, (cam pe la 2300 în. Hr.), bărbații lor învățați au întocmit un sistem de cronologie, ce începea cu potopul, iar poezii lor au scris legende despre crearea lumii și despre paradis. Cele mai timpurii dinastii ale lor au domnit la Kiș¹⁴), la Erech și la Ur¹⁵; alte cetăți-state importante au existat la Lagas, Isin și Larsa, iar sediul religios al lor a fost la Nippur și Eridiu. În ultimii ani s-au început săpături la aceste cetăți antice, dar cea mai sistematic cercetată a fost Ur¹⁶).

Cele două zeițăi de căpetenie, ale panteonului sumerian, au fost Enlil, zeul pămîntului și Enki, zeul apei, adorați la Nippur și Eridu. Alături de aceștia existau, de asemenea, Anu, zeul cerului, la Eridu¹⁷), Sin, zeul lunii, la Ur, cum și teribilii zei ai morții, ai bolii, ai judecării și milostiva zeiță a vindecării. Pe măsură ce timpul înainta, s-a dezvoltat o adorare a regelui, prin care oamenii-zei deveneau mîntuitori, adică mijlocitori divini pentru omenire. Tamuz, de numele căruia a fost atașat un cult mare al zeului ucis și înviat, probabil că la început a fost un rege al cetății Erech, care și-a sacrificat viața lui pentru popor și era privit ca fiul născut mistic de către fecioara Iștar. Ritualul adorației sumeriene a fost devenit cunoscut, datorită săpăturilor de la Nippur, ce ne-au procurat un număr mare de imne, cîntate cu acompaniament de tobă, flaut ori liră. Zeița pămîntului era invocată ca mama cea întristată, îndurerată de nenorocirile umane și mediind în fața zeilor mîniați. Monotonia liturghiei era înviorată de imne vesele către soare și către lună.

Codurile de legi sumeriene erau simple și blînde. Se preținde adesea că sumerienii fură crainicii civilizației întregii lumi antice¹⁸) și că influența lor în Egipt este atestată de către sigiliile-clindri și scrierea pictografică, dar sînt și alții care se îndoeso. Ei au fost fără ambiții războinice și, îndreptîndu-și energia materială către agricultură și irigație, în care

13) *Biblicul Shinar*. Sf. Gen. X. 10 et passim.

14) Oraș și regiune aproape de Babilon.

15) În antichitate se afla chiar pe coasta golfului Persic.

16) După tradiție, locul de naștere al lui Abraham.

17) Dimpreună cu Iștar, regina cerului.

18) Se susține și azi. Cartea lui S. N. Krammer, care a fost tradusă și în romînește: „Istoria începe la Sumer”, de la un capăt pînă la altul susține că sumerienii ar fi în toate începători de drumuri.

direcție realizările lor dăinuiesc și acum. Însă caracteristica lor cea mai de seamă a fost geniul lor de speculație religioasă.

SEMIȚII¹⁹⁾

Semiții sînt fondatorii a trei mari religii: iudaismul, creștinismul și mahomedanismul. Numele lor a fost luat de la Sem²⁰⁾, fiul lui Noe, și este dat sistemului de limbă în care fiecare rădăcină a cuvîntului constă din trei consoanțe, cu schimbări regulate de vocale. Principalele limbi semite au fost: 1. babiloniană; 2. ebraică; 3. feniciană cu aramaica și 4. araba. De obicei, savanții sînt de acord în a presupune că, la origină, semiții au fost păstori rătăcitori și patria lor a fost Arabia²¹⁾. După părerea multora, principalele caracteristici ale semiților ar fi: lipsa de originalitate, puterea de aș însuși ideile altora, entusiasm intens dar de scurtă durată, alternarea de senzualitate cu ascetismul și lipsa unui sens istoric. Chiar cînd au fost sub influența gîndirii politeiste, ei au avut totuși simțirea existenței lui Dumnezeu (El-babilonian Ilu). Societatea semită a fost patriarhală, adică a predominat sexul masculin, soțul fiind *baal*-ul (stăpînul, posesorul) femeii. Semitul, ca toți beduinii, nu agreează civilizațiile organizate, ci el preferă familia sau sistemul tribal; această caracteristică nu-i observabilă în Babilonia.

Deși civilizația sumeriană a lăsat o foarte mare amprentă asupra Mesopotamiei preistorice, mult mai mare decît cea semită, nu se poate spune dacă acesta a fost cazul și în vechime. Cu cît cercetările arheologice avansează, cele două rase sînt găsite una lîngă alta, încît cea mai antică dinastie menționată în documente, — cea de Kiș, — cert era semită. Urmează dinastiile sumeriene de la Erech, Ur și alte cetăți, în timp ce la Kiș au existat mai mult decît trei dinastii semite, între 4000 și 3000 în. Hr., dată la care încep analele contemporane ale celor două rase. Cam pe la 2800 în. Hr., s-a ridicat un mare regat semit, la Agada, în cap cu faimosul său monarh, Sargon I. O renaștere sumeriană la Ur este urmată

19) Ruten M., *Babylone*, Paris, 1948; Varia, *Les premières civilisations*, vol. I., Paris, 1950; Delaporte L., *La Mésopotamie*, Paris, 1952; Homo L., *Histoire de l'Ancien Orient*, Paris, 1943.

20) Numele de „semitic” a fost utilizat pentru prima oară de Schlözer în articolul lui din Eichhorn: *Repertorium für biblischen und morgenländischer Literatur*, 1791, p. 161 (cf. Gesenius, *Hebrew Grammar*, 28 Aufl., Oxford, 1910). A fost ales numele de „semitic”, de la faptul că aproape toate popoarele care au vorbit aceste limbi se trag din Sem. Cf. Gen. X. 21 sq.

21) În zilele noastre, se ocupă intens de această problemă savantul italian Sabatino Moscati, de la universitatea din Roma, care a publicat un număr impresionant de cărți în privința originii, limbii și culturii semiților primari.

de regatele semite de Isin și Larsa, pînă ce prinde viață primul imperiu babilonian (semit)²²), cam pe la 2000 în. Hr., care marchează încheierea puterii sumeriene. Dar în timp ce sumerienii dispăreau de pe arenă ca o comunitate, religia lor și scrierea lor supraviețuiau cu putere²³) Ei rămîneau indiferenți față de zeii și obiceiurile semite, în timp ce semii ușor asimilau tot ce găseau și astfel ei au transmis iudaismului legende sumeriene despre creație și potop, prin emigranți, ca de pildă Abraham.

PRIMUL IMPERIU BABILONIAN. (2000—1600 în. Hr.)²⁴)

Hamurabi s-a suit pe tronul Babilonului în 1792 în. Hr. Numai decît și-a întins stăpînirea peste ținutul asirian de la nord și cu multă grabă a capturat cetățile Erech și Isin, la sud. Timp de treizeci de ani, ei și-a organizat în continuu imperiul în ce privește religia, justiția și agricultura. Apoi el și-a completat cuceririle sale în spre sud și est prin subjugarea stătuțelor Larsa și Elam și astfel domnea peste toată Mesopotamia, din Armenia pînă la mare. N-avem nici un document care să ne relateze despre vreo expediție a lui în Siria, și dacă trebuie identificat cu amrafel, amintit în Biblie, Gen. XIV, (Hamurabi-Amrafel), pînă la ora actuală încă nu-i ceva precis. Mulți savanți contestă această identificare. Ca un rege pios, Hamurabi a fost un mare binefăcător pentru fiecare templu și cetate, plecînd de la Ninive, în nord, pînă la Ur și Eridu, pe coastă. El a pus de s-au săpat după mari canale și a dezvoltat agricultura în tot cuprinsul imperiului. Dar cea mai mare creație a lui a fost Codul său de legi, unul dintre cele mai importante documente ale omenirii. Codul avea la baza lui originale sumeriene, dar era alcătuit după geniul lui Hamurabi și publicat într-o formă, care a făcut să fie studiat cel puțin 1500 de ani. Cunoștințele noastre despre acest cod se bazează pe copia înscrisă pe un bloc de piatră diorită neagră, găsit de expediția lui De Morgan în anul 1901, la Susa, unde fusese dus de către un invadator, pe numele lui Sutruk Nahunte, regele Elamului, într-o epocă mai tîrzie²⁵).

22) Babilonienii și imperiul format de ei era semitic.

23) Al șaselea monarh al primei dinastii babiloniene a fost Hamurabi, de la care ne-a rămas codul de legi ce-i poartă numele.

24) Meyer Ed., *Geschichte der Altentums*, 3 Aufl. Berlin, 1913; Koldey R., *Das wiedererstehende Babylon*, Leipzig, 1925; Luckenbill D. D., *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, 2 vol., Chicago, 1926—1927; Smith S., *Early History of Assyria* London, 1928; Cavaignac E., *Histoire de l'Antiquité*, Paris, 1957; Moret A., *Histoire de l'Orient*, Paris, 1936.

25) Codul a fost tradus în franțuzește de V. Schell: *Code de lois de Hammurabi: Mémoires de la Délégation en Perse*, Paris, 1892 (t. IV). De același a fost completat și tipărit în 1921, sub titlul: *Recueil des lois assy-*

Sistemul judiciar era organizat la un nivel înalt. Tribunalele preoțești, care mai înainte existaseră în fiecare cetate, acum erau înlocuite cu tribunale civile, cu drept de apel la Curtea Regală din Babilon. Judecătorii aparțineau claselor înalte de funcționari și puteau fi depuși din funcțiunile publice. Fiecare cetate avea sistemul ei de poliție. Pedepsa cu moarte se aplica pentru un mare număr de delikte, dintre care, cele mai izbitoare pentru ochiul modern, erau construcția de mintuală și înșelătoria la vânzarea de bere. Dar această pedeapsă capitală nu era obligatorie în toate cazurile. În chestiunile civile, codul prevedea onorarii pentru chirurghi, constructori, croitori, dulgheri, barcații și muncitori. Femeile nu erau private de dreptul de a face comerț ori să aibă o profesiune. Deși sclavia era o instituție recunoscută, totuși slatul avea și el drepturile sale. Căsătoria era pe viață și să făcea pe bază de contract. Nu exista un sistem monetar, totuși asociațiile comerciale erau frecvente cum și un sistem de credit bancar, împrumuturile fiind plătite în natură. Armata cum și preoția²⁶⁾, ambele erau sub controlul statului.

În afară de actele de afaceri, foarte puține resturi din literatura semită a perioadei lui Hamurabi au supraviețuit, și din ce a rămas cea mai mare parte consistă în traduceri din limba sumeriană. Știm lucrul acesta din tăblițele cuneiforme, de dată tîrzie, descoperite în biblioteca lui Asurbanipal, din Ninive. Vechile legende includ: 1. Epopeea lui Ghilgameș, căruia un înțelept îi povestește legenda potopului; 2. Cele șapte tăblițe ale creației, ce conțin și lupta dintre Bel și Dragon (Tiamat); 3. Coborîrea lui Iștar în infern, în căutarea lui Tamus.

Este demn de notat că Hamurabi a fost contemporan cu prima perioadă intermediară din Egipt, adică cu imigrația semită din Siria și Palestina.

CASIȚII (1600--1150 în. Hr.)²⁷⁾

Imperiul lui Hamurabi n-a durat. Aproape imediat după moartea lui, sudul și-a revendicat independența și a format un regat nou sub domni cunoscuți ca „dinastia de la mare”. Chiar Babilonul a fost de două ori invadat de către hetii, dar dușmanul lui de căpetenie au fost casii, un trib de munteni,

riennes. În românește a fost tradus de Diac. T. Tegoită: Codul lui Hammurabi, București, 1935.

26) După cite desprindem din documentele asiro-babiloniene, preoția consta atît din bărbați, cit și din femei.

27) Cambridge *Ancient History*, primele 4 volume; Ebeling E., *Geschichte des Alten Morgenlandes*, Berlin, 1929; Moscati S., *The Semites in Ancient History*, Cardiff, 1959; Goetze A., *Kleinasion*, München, 1957; în „Handbuch der Orientalistik 3 Band, Semitistik”, Leiden, 1953.

care și-au menținut independența chiar pe timpul lui Alexandru Macedon. Ce limbă au vorbit, încă este nesigur, dar se poate ca ei să fi fost indoeuropeni. După secole de pătrundere pașnică ei au capturat Babilonul, cam pe la 1600 în. Hr., și l-au ținut în stăpânire peste 600 de ani. Ei au împrumutat scrierea, cele două limbagii și religia de la predecesorii lor, dar au făcut și ei epocă cu ceva: introducerea calului. Unde a mers calul a mers și scrierea cuneiformă și din aceste două cauze, mileniul al doilea în. Hr. marchează nașterea relațiilor politice dintre Egipt, Asia Mică și Mesopotamia.

Cucerirea casită corespunde cu invazia hicsosă în Egipt, în care actul calului a fost un factor important și ambele aceste două evenimente fac parte din ceea ce se numește vag mișcarea indoeuropeană.

ASIRIA (2000—600 în. Hr.)²⁸⁾

Asiria este numele dat podișurilor înalte din perioada glacială, de la nord de depozitul aluvial, adică de ținutul dintre Tigru și Eufrat, unde am întâlnit pe primii sumerieni. Prin acest ținut nordic au trecut atât sumerienii cât și semiții și cea mai veche așezare la Asur a fost sumeriană. Esențial însă, asirienii au fost semiți. Zeul lor de căpetenie a fost Asur. Dacă el și-a luat numele de la vechea capitală, ori viceversa, este o problemă insolubilă. În timpul guvernării semite a lui Hamurabi, asirienii formau loiala porțiune de nord a imperiului său. Cu stăpânirea casită simțămintele lor s-au schimbat. Foarte puțin știm despre acest ținut între 2000 și 1400 în. Hr. El era înconjurat pe de o parte de heteiți și mitanieni, iar pe de altă parte de către casiiți.

Primul imperiu egiptean, înființat de Tutmes, a întâlnit rezistența asiatică a heteiților și mitanienilor și deci era natural să se bucure de simpatia asirienilor. Pentru prima dată, acum s-a înghebat relații de prietenie între două ținuturi. Când puterea egipteană a intrat în declin sub Ikhnaton, în perioada numită E-Amarna, și a izbucnit o revoltă în Siria, se pare că heteiții și cu mitanienii s-au certat pe moștenirea egipteană, cu care ocazie mitanienii dispar din istorie. Atunci Asiria își încearcă norocul să atace pe caiți și să-și capete independența, apoi își întoarce fața spre nord, întinzându-și granițele pînă la Eufrat, pe care traversându-l ajunge în contact ostil cu heteiții, care tocmai atunci încheiaseră un tratat cu

²⁸⁾ Moscati S., *Ancient Semitic Civilisations*, London, 1957; Hittly Ph., *Syria. A short History*, London, 1959; Hogart D. G., *The Ancient East*, London, 1933; Kupper J. R., *Les nomades en Mesopotamie...*, Paris, 1957. Smith S., *Early History of Assyria*, London, 1928, Olmstead A., *History of Assyria*, Chicago, 1930.

Ramses II. Chiar în această perioadă, primul mare rege asirian, Salmanasar I (1276—1257), se urcă pe tron. El își stabilește capitala la Calah²⁹), și începe ostilitățile sale victorioase cu hetii. Succesorii săi își îndreaptă privirea spre sud și după lupte intermitente, mai bine de o sută de ani, dinastia casită cade, iar Babilonul a fost stăpinit de monarhi autohtoni, pînă ce ajunge rege al Asiriei Tiglat—Pileser, cam pe la 1115 în. Hr. În acest timp, sub ultimii Ramesizi, Egiptul era aproape de declinul său. Hetiții dispăruseră în fața hoardelor ce veneau din vest. În campanii succesive, Tiglat—Pileser a pus stăpînire pe cea mai mare parte a imperiului lor și a atins Mediterana, pînă în Fenicia. Sub el, Asiria a devenit singura putere asiatică mare, cu Babilonia subordonată, deși independentă.

După Tiglat—Pileser, Mesopotamia, ca și Egiptul, dispar de pe arenă. Anii cuprinși între 1100—900 în. Hr. pot fi numiți epoca neagră³⁰). Chiar în ce privește părțile din nord și vest, nu ne sînt cunoscute stadiile prin care civilizația homerică a fost înlocuită de cea ionică și dorică. Singurele popoare mai proeminente sînt fenicienii și noul regat ebraic al lui David și Solomon. În toate direcțiile, însă, epoca fierului își face aparența.

Cam pe la 900 în. Hr., puterea asiriană era limitată între granițe strîmte, fiindcă toate cuceririle exterioare fuseseră pierdute. Pentru a recîștiga terenul pierdut, a trebuit mai mult de un secol, și procesul acesta a fost marcat printr-o cruzime înfricoșătoare: conducătorii celor învinși fiind trași în țepă ori jupuiți de vii. Salmanasar III (859—824) găsi imperiul așa de consolidat, încît el se gîndi să imite pe Tiglat—Pileser I și invadă Siria, dar Benhadad al Damascului, susținut de Ahab al Israelului și de alți prinți, îl înfrînă și după o bătălie crîncenă³¹), la Karkar, regișorii fură sleiți. Cîțiva ani mai tîrziu, Salmanasar lărgea imperiul asirian, pentru a doua oară în istorie, pînă la Mediterana, nimicind forțele unite ale Feniciiei, Siriei și Israelului. Drept rezultat, Jehu, regele din Israel, deveni tributar asirian, deși acest fapt nu este relatat de cărțile Vechiului Testament. Celelalte campanii ale lui Salmanasar fură îndreptate în special în contra reparcabilului regat muntos de Urartu, care-și avea capitala pe lacul Van. Tocmai opoziției acestor urartieni se datorește pierderea de către Asiria a părților sale vestice, în secolul de după Salmanasar. Ii fusese dat lui Tiglat—Pilese III (Pul) (745—727), să recapete terenurile pierdute. După campania contra

29) Actuala localitate arabă Nimrud.

30) Un fel de ev mediu.

31) Cu pierderi grele de amîndouă părțile.

Babiloniei și statului Urartu, el își îndreptă atenția spre vest. După prima încercare, el cuceri Cicilia și Siria de nord³²⁾ și luă tribut de la Damasc și de la Menahem al Samariei³³⁾.

Revolta din 735 în. Hr. a lui Israel și Damascului, sub Pekah și Rezin, îl aduce pe Tiglat—Pileser încă odată în partea de vest, unde el își arată iscusința militară, căci înainte de a ataca Damascul și Israelul, Tiglat își făcu sigură tăcerea Filisteniei. În timpul lui Salmanasar V (727—722), Egiptul reappare pe scenă și o intrigă ne la locul ei, din partea lui Hozia al Samariei, a dus la căderea acestei cetăți, după un lung asediu și la deportarea populației samaritene către Asiria, de către Sargon (722—705). De la această dată, puterea militară a Asiriei, deși în aparență mergea spre mărire, se apropia de punctul ei fatal. „În realitate, fiecare campanie dusă de Asiria, în ultimul secol al dominației sale în Asia de vest (să spunem 720—620), era un efort defensiv, chiar dacă intenția imediată părea agresivă”³⁴⁾.

Secolul, pînă la decăderea Asiriei, poate fi rezumat astfel: Sargon (710) alungă pe Merodach—Baladan din Babilon și anexează acel ținut la imperiul asirian. Sennacherib (705—681) face din Nicive capitala sa și pentru primii ani ai domniei sale suspendă orice ostilitate războinică pentru a se îngriji de reconstruirea ei. În această perioadă Merodach—Baladan³⁵⁾ a trimis, prin convoaiele arabe, mesageri secreți³⁶⁾ la Hezechia din Iuda și la alți prinți ai Palestinei. Deși repurtase victorii repetate, Sennacherib a făcut greșeala să lase independență Babilonului. Dar în 689, babilonienii ucigînd pe asirienii observatori, face ca să vină Sennacherib să prade și să cuprindă cetatea. În vest o revoltă a Palestinei³⁷⁾ a fost stinsă de către Sennacherib în anul 700 în. Hr. În mers rapid, el a capturat Sidonul, a acceptat supunerea unui grup de prinți la Lachiș, a trimis pe ofițerii săi superiori³⁸⁾ să trateze cu Hezechia, la Ierusalim, a nimicit pe egipteni la Altaku, a pedepsit Filistenia și a acceptat supunerea lui Hezechia. Campania lui a fost complet victorioasă: patruzeci de cetăți erau capturate și două sute de mii de oameni se predaseră. Istorisirea³⁹⁾ flagelului care ar fi decimat oastea lui Senna-

32) Cu această ocazie, Tiglat—Pileser a deportat 30.000 de locuitori.

33) Cf. II Regi, XV, 19, unde ne întâlnim cu prima mențiune a Asiriei.

34) Cf. *Cambridge Ancient History*, vol. III, 44.

35) Merodach—Baladan fusese lăsat de Sargon, împăratul Asiriei, în capul elanului său, cu reședința la Babilon.

36) Cf. II Regi, XX, 12; Isaia, cap. XXXIX.

37) Această revoltă fusese organizată pe ascuns de Egipt.

38) După grad: Tartan, Rabsharis, Rabshakes.

39) Relatarea ciumii se află menționată în II Regi XIX, 19—35 și Herodot II, 41.

cherib rămîne încă o enigmă nerezolvată. Pentru restul domniei sale, Palestina a rămas un tributar ascultător și supus.

Succesorul său, Esarhadon, a trebuit să facă față ambiției tot mai mare a Egiptului. În 675 el a atins frontierele egiptene, dar a trebuit să se reîntoarcă în grabă. În 671 o mișcare minunat de bine făcută a dus la capturarea cetății Memfis și capturarea Egiptului de sus, dar campania, deși probabil necesară pentru păstrarea puterii militare asiriene, s-a dovedit nechibzuită. Regele care a urmat imediat, Asurbanipal (669—626), este cel mai bine cunoscut, din cauza celor două magnifice biblioteci, de la Ninive, cărora noi le datorăm cunoștințele detaliate despre chestiunile sumeriene, babiloniene și asiriene. După ce a înfrînt populațiile din nordul oimerian, Asurbanipal a condus treburile imperiului cu mult succes, timp de peste treizeci de ani, pînă cînd într-un mod misterios, deodată cu Asiria a căzut și a dispărut. În acest timp doi factori sînt de scos în evidență: 1. asaltul final făcut de mezi, o rasă indoeuropeană ce a trecut în Asia Mică, cam pe la 2000 în. Hr. și a venit înapoi în Mesopotamia prin nord. Ei au devastat orașul Asur în 614 și Ninive în 612. Aceste cetăți au dispărut în mod straniu.

Asirienii au fost proeminenți printre popoarele lumii vechi. Ei au fost cruzi, dar deschiși și onești. În arta militară ei au depășit și pe perși și pe grecii de pînă la Alexandru cel Mare⁴⁰). În ce privește religia ei au acceptat panteonul sumerian, punînd ca șef pe zeul lor național Asur. Politica lor de deportare n-a fost încă studiată cum trebuie. Codul lor legal a fost independent de cel al lui Hamurabi, deși acesta din urmă era studiat cu grijă. Ei aveau un inegalabil simț al valorii exactității istorice și al respectului datorat studiului antichității. În astronomie, chimie și medicină ei sînt deschizători de drum pentru umanitate. Splendoarea arhitecturii și sculpturii lor rămîne neîntrecută. Ura cu care ei erau priviți nu poate fi datorată numai cruzimii lor, fiindcă cruzimea era un factor comun tuturor semiților⁴¹). Dar este cert, că dărîmarea lor a fost primită cu un puternic strigăt de bucurie.

NOUL IMPERIU BABILONIAN (605—540 în. Hr.)⁴²

După căderea Ninivei (612) un mic rest de asirieni s-a

40) În special în lucrările de asediere și în mișcarea și coordonarea unităților de luptă.

41) Cf. tratamentul pe care Samuel îl aplică lui Agar, II. Sam. 15, 33.

42) Tabuis G., *Nabuccodonosor et le triomphe de Babylone*, Paris, 1931; Roger R. W., *History of Babylonia and Assyria*, New-York, 1915; King L. W., *A History of Babylon*, London, 1914; Ball C. J., *Light from the East*, London, 1938; Rogers R. W., *Cuneiform Parallels to Old Testament*, Oxford, 1912.

refugiați în Siria așteptând ajutorul egiptean. Deși Necho al Egiptului se pare că domina situația, totuși Iozia al Ierusalimului a avut curajul să se opună, prin aceasta pierzându-și viața la Megiddo⁴³). După un răstimp de câțiva ani, mezii uniți cu babilonienii au înfrânt pe egipteni și asirieni la Charchemiş (605) și noul imperiu babilonian s-a întins pînă la frontierele Egiptului⁴⁴).

În timpul căderii Ninivei, tronul caldean fu ocupat de către Nabopolassar, un individ de origine de jos. El fu urmat de către fiul său, faimosul Nabucodonosor (605—562), care a reușit să supună Siria și Egiptul. Marea înfăptuire a lui Nabucodonosor fu reconstrucția Babilonului, care deveni una din minunile lumii. Una din principalele sale probleme a fost să sporească puterea preoțimii, care-l pusesse pe tatăl său pe tron. După cit se știe, faima preoțimii caldeene, în ce privește astrologia, a durat pînă în timpurile imperiului roman. După Nabucodonosor, Evil—Merodach a domnit doi ani, dar în 556 preoții au adus pe tron pe Nabonide⁴⁵) un cărturar și un anticar, care s-a mulțumit să lase conducerea statului pe seama fiului său Belșatar. Cu toată probabilitatea, Cyrus al Persiei a ocupat Babilonul, în 540, cu ajutorul partidului anticlerical. Ca și Ninive, deși nu așa deodată, Babilonul a dispărut de pe fața pămîntului⁴⁶).

Noul imperiu babilonian, ori caldeean nu prezintă nici un factor de interes deosebit. Analele sale, ca și cele ale Asiriei, aruncă lumină peste civilizația sumeriană și cea a Vechiului Testament.

PERȘII (540—330 în. Hr.)⁴⁷)

Căderea Asiriei a coincis cu regrouparea forțelor militare pe plan mondial. În timpul epocii negre (1100—800 în. Hr.)⁴⁸),

43) Cf. Regi XXIII, 29, unde se istorisește moartea acestui pios rege.

44) Cf. II Regi XXIV, 7. Prin bătălia de la Carchemiș, statul asirian a dispărut definitiv din istoria lumii. La 612, luna august, căzuse Ninive, capitala.

45) Una din rugăciunile lui Nabonide, curios, a fost găsită între manuscrisele de la Marea Moartă, descoperită acum câțiva ani.

46) Nemai fiind capitală, iar statul chaldean dispărind și el pentru vece, orașul Babilon s-a tot ruinat pînă cînd a dispărut sub dărămături. A fost scos de sub ruine abia la începutul secolului nostru, de către săpăturile arheologice.

47) Huart C., *La Perse antique et la civilisation iranienne*, Paris, 1925; Sykes P. M., *History of Persia*, London, 2nd ed., 1921; Herodot, *Istoria*, cărțile I—IV; Prasek J. V., *Geschichte der Meder und Perser*, Gotha, 1906—1909; Kerschasp P., *Studies in Ancient Persian History*, London, 1905; Olmstead A., *History of the Persian Empire*, Chicago, 1948.

48) Savanții numesc Epoca neagră perioada de 200 de ani, dintre 1000—800 î. e. n., fiindcă nici un stat nu reușește să mai aibe hegemonia și nici scrieri ori inscripții, din această perioadă nu s-au găsit pînă acum.

dorienii au pătruns în Grecia, iar ionienii au acupat coasta de vest a Asiei Mici. În partea ei din interior se afla regatul Frigiei și mai apoi și cel al Lidiei, Troia, Van, hetitii și mitanii au dispărut. Nordul Asiei Mici era deținut de cimerieni și aciți. După căderea Asiriei, imperiul ei a fost împărțit între mezi, perși și babilonieni. Mezii au luat partea de nord și se învecinau cu lidienii pe râul Halis, iar babilonienii au luat Siria și Palestina. Prin încusuriri și războaie, regatul mezilor s-a unit, cam pe la 550, cu poporul consîngean, perșii, și în cursul primilor zece ani, Cyrus cel Mare a cuprins Lidia⁴⁹), cum și cetățile ioniene de pe coastă. În 539, el pune sfîrșit Babilonului și pentru două secole Persia este stăpîna lumii civilizate, din acea perioadă.

Politica Persiei, ca și cea a Romei și britanice, de mai tîrziu, a fost să încurajeze naționalismul și patriotismul local. Potrivit acestui principiu, Cyrus permise conducătorilor ebrei să se reîntoarcă în Ierusalim, care împreună cu Samaria, deveni una din părțile celor douăzeci de satrapii, în cîte fusese temeinic organizat imperiul persan în 525 în. Hr. Cambise reuși să cucerească pentru mult timp Egiptul. Revolta ioniană de la 500 avu drept urmare încercările lipsite de succes ale lui Darius și Xerxes de a cucerii Grecia. După aceasta, pînă în timpul lui Alexandru, Persia a rămas, pîndind, fără prea mult amestec, triumful succesiv al Atenei, Spartei și Tebei.

În ce privește religia, avem de semnalat în această perioadă influența religiei persane asupra exilaților din Babilon, prin introducerea în literatură apocaliptică și în Noul Testament a ideilor despre îngeri și demoni, a figurilor cum de exemplu arhanghelii Mihail și Gavril și a lui Satan. Fondatorul faimos al religiei persane a fost Zoroastru a cărui epocă de viațuire este tot așa de disputată ca și cea a lui Homer. Factorul ei esențial era dualitatea⁵⁰). Adorarea divinităților era spirituală, dar simbolul purității era focul. Imortalitatea sufletelor era una din credințele de bază. Persianii din India încă și astăzi mai păstrează numele și religia vechilor persani. Cărțile sacre (Avesta) există încă, dar în forma lor de astăzi nu trec dincolo de primele secole ale erii creștine.

GRECII ȘI ROMANII (300 în. Hr. —600 după Hr.)⁵¹

Cucerirea imperiului persan de către Alexandru cel Mare a fost un lung proces strategic. În acest scop el a crezut că este bine să cucerească mai întîi trei baze: 1. Asia Mică; 2.

49) Pe atunci domnia aci renumitul Cresus.

50) Două spirite: bun și rău; două elemente: lumină și întunec, etc.

51) Meyer Ed., *Alexander der Grosse*, Halle, 1910; Birt Th., *Alexander der Grosse und das weltgriechentum*, Leipzig, 1924; A. Bouche-Leclercq,

Siria și 3. Egiptul, ca apoi să dezvăluie mișcarea lui care l-a dus pînă în India. El a preluat excelenta organizație persană și a reținut satrapiile lor. După moartea lui Alexandru, Mesopotamia, ca și Siria, a căzut în lotul Seleucizilor care au reținut-o pînă la Antioh Epifane, în zelul său pentru elenizare, a făcut aceeași greșală pe care a făcut-o și în Iudea, care a dus la revolta poporului și independența macabeică. În acest timp ia ființă statul parților, iar religia lui Zoroastru a supraviețuit. În ciuda campaniilor romane de sub Cresus și Pompei, părții și-au păstrat independența, pînă ce cam pe la 2200 d. Hr. ajung sub domnia lui Ardașir, care pretindea că este descendent din vechii regi persani. Dinastia lui (sasanidă) a durat patru secole și ea a restabilit zoroastrismul și puterea magilor. În această perioadă se crede că a fost efectuată colectarea și canonizarea cărților lor sfinte (Avesta)⁵².

ARABII ȘI TURCII⁵³

Cam pe la 640 d. Hr. expansiunea arabă a inundat Mesopotamia, Persia și parte din India cu crezul musulman, dar aci în India persiani de astăzi încă mai păstrează vechea credință a Persiei. Sub Arun-al-Rașid, Bagdadul a căpătat hegemonia și acum iau naștere matematicile moderne, cu inventarea de către arabi a algebrii și a sistemului nostru aritmetic. Mesopotamia a fost cucerită de către turci, cam pe la 1600 d. Hr., dar nu complet, totuși ea (Irakul) a recunoscut suveranitatea nominală turcă, pînă la primul război mondial din 1914—1918.

Histoire des Lagides, 4 vol., Paris, 1903—1907; Idem. *Histoire des Seleucides*, 2 vol., Paris, 1913, 1914; Kohen R., *La grèce et l'hellénisation du monde antique*, Paris, 2e ed. 1929; Cloche P., *Alexandre le Grand*, Paris, 1954; Picaniol A., *Histoire de Rome*, Paris, 1939; Juster L., *Les juifs dans l'empire romain*, Paris, 1914.

52) Aceasta este cea mai veche parte (*Gathas*) a cărților sacre persane. În limbile accesibile nouă, se află traduse în al XXX-lea volum din colecția „The Sacred Books of the East”. Deși, în general, arhaică și greoaie. Aceasta este foarte interesantă, deoarece se pretinde că de aci ar proveni anumite idei din creștinism, cum de exemplu cea a distrugerii lumii prin foc, cea a judecății omenirii și cea a distrugerii răului, cînd va începe „împărăția cea nouă”.

53) Tityah Ed., *The Arabs. The Origines...* Harmondsworth, Widdlessex 1958; Berque J., *Les arabes d'hier à demain*, Paris, 1960; Hitti P., *The Arabs*, London, 1956; Nicholson R. A., *A literary History of the Arabs*, Cambridge, 1956; Le Strange G., *Babylonia under the Moslems*, London, 1890; Smith G. A., *Syria and the Holy Land*, London, 1918; Loder J., *The Truth about Mesopotamia, Palestine and Syria*, London, 1938; Newman E. G., *The Middle East*, London, 1926; Luke H. C., *Anatolica*, London, 1914.

CHIPUL DOMNULUI NOSTRU ISUS HRISTOS

de Pr. EMANUFL COPĂCIANU

Sfintele Evanghelii nu ne spun nimic despre înfățișarea fizică a Domnului nostru Iisus Hristos, despre exteriorul său. Chipul fizic al lui Iisus nu apare deloc în relatările evangheliștilor. Ar putea fi socotită lipsa aceasta o lacună gravă sau o ignoranță? Cîtuși de puțin nu, cînd știm că nimeni nu a putut înfățișa frumusețea aceea interioară a lui Iisus, cum au făcut-o ei. Dar ceea ce ei nu au spus, a spus tradiția. Tradiția și pietatea primilor creștini a umplut golul acesta și astfel lumina creștină a căpătat și imaginea Fiului lui Dumnezeu.

Din nefericire, completarea aceasta este variată, contradictorie și nepotrivită. Totuși, din onestitate și respect pentru adevăr, să le reamintim și noi. Iustin Martirul spune că avea un chip deloc atrăgător și un exterior fantomatic. Clement Alexandrinul crede același lucru, căci Psaltirea așa l-a indicat: „Toți cei ce m-au văzut, m-au urît”. Tertulian afirmă că nu se deosebea cu nimic de oricare alt semen al său, iar Origen scrie că „era mic de statură și neproporționat, ca o stîrpitură; singura frumusețe era numai în sufletul și în viața lui”. După o anumită tradiție, se spune că Pilat a cerut să se ia după Iisus cel răstignit o mască de pe care s-a turnat chipul său care circula printre gnosticii creștini din veacul al treilea.

Istoricul Eusebiu al Cezareii vorbind despre femeia vindecată de curgerea sîngelui — al cărei nume era Veronica, după cum afirmă o tradiție — scrie următoarele: „la poarta casei ei, pe un piedestal înalt, stă chipul de bronz al femeii care cu genunchii plecați a întins minile ca și cum ar ruga pe cineva dinaintea sa. În fața ei se află chipul unui bărbat în poziție dreaptă, într-o mantie lungă care-și întinde mîna către femeie. Această statuie, cum se spune, este închipuirea lui Iisus Hristos”. Din întîmplare, această statuie a fost dăruită de Iulian Apostatul — sau Maximin — și nimeni nu a vorbit despre modul cum ea-l reprezenta pe Iisus Hristos.

Fericitul Augustin, dar mai ales Sf. Ioan Hrisostomul au cu totul altă părere. Pentru acesta din urmă, Iisus era o frumusețe fizică și spirituală fără asemănare: „Hristos a fost minunat la sînul mamei sale, frumos în brațele părinților săi, prea frumos pe cruce și minunat în mormînt”.

Despre regele Abgar al Edesei se spune că a trimis pe unul din pictorii săi să picteze chipul lui Iisus. Izbit de strălucirea prea orbitoare a feții sale, pictorul n-a mai culezat, dar Hristos ținu ca bunul rege să aibe totuși chipul său într-alt mod. Își șterse fața cu un prosop, pe care îl trimise apoi lui Abgar, chipul său imprimându-se ca pe dealul Golgoței, pe năframa pioasei Veronika. Se mai vorbește și de o a treia întipărire a chipului său. De data aceasta ea s-a făcut pe giulgiurile în care a fost înfășurat în vremea înmormintării, giulgiurile despre care se crede că se găsesc astăzi într-o mî-năstire din Touraine.

După cîte se știu astăzi, descrierile privind exteriorul lui Iisus, apar relativ tîrziu și ele, în genere, sînt eroul unor tradiții. După datele prezentate de istoricul Nichifor — monah din Constantinopol prin veacul al XIV-lea — dar luate după Ioan Damaschinul, „Iisus semăna cu Fecioara Maria. El era frumos și uimitor de înalt ca statură, cu părul de culoare deschisă și puțin ondulat și de care niciodată nu s-a atins mîna mamei sale. Avea sprîncenele negre, fața ovală în nuanță gălbuie-brună; ochi luminoși, statura puțin adusă și în privirea lui găseai răbdare, noblețe și înțelepciune”.

La sfîrșitul veacului al XVI-lea, într-o bibliotecă din Roma, s-a descoperit scrisoarea lui Lentulus, președintele poporului din Ierusalim pe care a adresat-o senatului roman. Printre altele, Lentulus vorbește și de Iisus, zugrăvind-i înfățișarea și arătîndu-i toate particularitățile care se deosebesc prea puțin de cele ale lui Nichifor.

„În vremea noastră — scrie el — s-a ivit și încă trăiește un om de mare virtute, cu numele Iisus Hristos, numit de ucenicii săi Fiul lui Dumnezeu. El a înviat morții și a vindecat boalele. Este de statură înaltă și are un exterior nobil. În-fățișarea lui este vajnică și expresivă, așa că privind la dînsul nu se poate să nu-l iubești și totdeauna să nu te temi de dînsul. Părul său este ondulat și creț, puțin mai întunecat decît acolo unde cade pe umeri. El se împarte în două după obiceiul nazarinenilor. Fruntea lui e curată și netedă, iar fața, fără nici o pată sau încrețire, dar arde pe ea cea mai dulce rumeneală. Nasul și gura lui au o frumusețe perfectă. El are o barbă plină, de aceeași culoare castanie ca și părul, nu lungă, dar despărțită în furculiță. Ochii îi sînt albaștri și pare că au lumini diferite în diferite timpuri. E groaznic cînd muștră și plin de duioșie cînd mîngîie. Om iubitor și iubit, vioi, dar neconținut serios. Nu l-a văzut nimeni rîzînd, dar plîngînd a fost văzut. Statura lui e dreaptă, iar mîinile, prea frumoase la vedere. Vorbirea lui e uniformă și interesantă. El este smerit și blind, și e cel mai minunat din fiii oamenilor”.

Aşa va fi arătat fiul Mariei şi al lui Iosif, dar în acelaşi timp şi Fiul lui Dumnezeu şi acestuia, o femeie anonimă l-a strigat odată plină de admiraţie pentru El: „fericit este pîn-tecele care te-a purtat şi pieptul ce ai sut!”

Aşa ni l-a păstrat tradiţia şi aşa l-au văzut primii săi adoratori. Iconografia bisericilor noastre ne-a adus, după aproape două milenii, acelaşi Iisus care diferă prea puţin de altul. Chipul unui om cu care ochiul şi mintea noastră s-a desprins de veacuri: o figură prelungă, cu părul castaniu, cu nas iudaic, cu ochi blinzi privind trist, cu zîmbet reţinut şi cu barba castanie despicaţă în două. El a rămas acelaşi, fie că e vorba de un tablou de Rembrandt sau Leonardo d'Avinci, fie că e vorba de El Greco căruia artistul i-a împrumutat puţin din geniul şi vremea sa. Aşa se face că iconografia iisusiană a evoluat prea puţin faţă de cea martirolologică de pildă, astfel că nu trebuie să surprindă pe nimeni dacă un Iisus spaniol al lui El Greco are atîta asemănare cu unul francez al lui Gauguin sau cu al flamandului Quentin Metsys. Asemnările sînt de fond, iar deosebirile de formă, căpătînd originalul prin culoare şi viziune, căci toate redau acelaşi Iisus pe care amenirea l-a acceptat odată pentru toate veacurile.

Am încercat să vorbim despre chipul lui Iisus Hristos în măsura în care tradiţia a putut relata ceva despre această latură din viaţa Sa. Am prezentat, cu alte cuvinte, profilul său fizic. Nu vom încerca să-l facem şi pe cel psihologic. Nu socotesc că ar fi o încercare prea temerară şi nici o imposibilitate. Mai degrabă cred că ar fi o impietate. El a fost Dumnezeu mai înainte de a fi om şi despre Dumnezeu nu se poate vorbi oricum. Ca atare, Dumnezeu fiind, toate atribuţiile Divinităţii se sună pe şi-l acoperă pe Iisus-Omul. A contempla desăvîrşirea din El e un curaj şi totuşi o necesitate. Ochiul din icoanele care-l zugrăvesc chipul, au chemări senine şi iertătoare şi înduiosează orice inimă omenească. Să-i privim numai şi vom simţi cum binecuvîntarea lor se revărsă asupra noastră. Să-i privim şi vom înţelege cum iertarea lui coboară peste păcatele noastre. Să-i privim şi vom vedea cum se roagă alături de noi şi cum îl vom iubi pînă la capătul vieţii noastre. Frumuseţea lui sufletească se răsfrînge peste cea fizică cu o vrajă neobisnuită şi astfel e pricina pentru care-l urma nesfîrşite gloate de credincioşi. Cînd vorbea El, valurile mării tăceau, vînturile se potoleau, iar adevărurile Evangheliei se conturau definitiv şi se profilau peste veacuri. E sublim în tot ceea ce spune: „niciodată nu a vorbit om ca acesta”, spune cineva. E magnific în tot ceea ce face. De aceea, poet, sculptor, zugrav, oricît s-ar strădui nu va ajunge niciodată la înălţimea desăvîrşirii lui. Acest lucru a fost cu putinţă numai

odată: atunci când Iisus s-a întrupat, luînd chip de om. Drumul de jos în sus e mult mai greu. Cere rîvnă, cere trudă, cere renunțare și încă omul nu se poate dărui atît cît trebuie. În fiecare din noi sălășluiește propria noastră umanitate cu amprente ei: dimensionabilitate, vremelnice și imperfecțiune.

Sfintele Evanghelii ne vorbesc totuși de un amănunt extrem de prețios în viața lui Iisus: sărăcia. Iisus Hristos a trăit toată viața în cea mai desăvîrșită sărăcie. S-a născut într-un staul de vite. Ieslea dobitoacelor i-a servit drept leagăn. La patruzeci de zile — zilele curățeniei — Fecioara Maria aduce jertfă două turturele, datină pe care o împlineau numai cei săraci. În Nazaret, unde-și petrece copilăria și-a cîștigat pîinea, ajutîndu-l pe bătrînul Iosif întru cele ale dulgheriei. Ca să poată plăti dajdia Cezarului a trebuit să se prindă un peste cu care să-și achite obligațiunile civile de cetățean al pămîntului. Iar cînd Iuda Iscarioteanul îl vinde, nu cere decît treizeci de arginți, suma minimă a negoțului de sclavi prevăzută de legiurile romane.

Era așa de sărac, că n-a avut nici măcar o casă, a Sa. Casa din Capernaum de care vorbesc evanghelistii, era a unor rude de-ale Fecioarei Maria. Hrana lui era destul de simplă: peste fript pe marginea lacului pe care-l prindeau apostolii, pescari de meserie. I se adăoga pîinea de grîu și miera sărbatecă atît de obișnuită în vechea Palestină. O mai folosiseră și alți proroci, după mărturia cărților sfinte. Dar nu a refuzat să mănînce atunci cînd a fost oaspetele altora. A mîncat la nunta din Cana Galileii, cînd, prefăcînd apa în vin, și-a „arătat slava Sa”. A mîncat în casa fariseului Simon Leprosul, în casa lui Matei, în cea a lui Petru, a lui Zacheu vameșul și a Martei și Maria, surorile lui Lazăr. Și totuși a trăit în cea mai desăvîrșită sărăcie: „vulpile își au vizuinele lor, dar Fiul Domnului nu are nici capul unde să-și plece”, mărturisește El însuși.

Răspundea tuturor cu o mărinimie deosebită cînd aceștia îi cereau ceva. Minunile, tămăduirile și vindecările stău mărturie vie a mărinimiei Sale, căci „umbla pretutindeni, însoțind și tămăduind, El luînd asupra Sa neputințele și boalele noastre”.

Numit pe drept cuvînt „Fiul Durerii”, Iisus Hristos s-a învrednicit cu prisosință de numirea aceasta. Să ne amintim cîtă vrăjmășie i-au purtat saducheii și cu cîtă ură l-au dușmănit fariseii și cărturarii. Cîtă mîhnire trebuie să-i fi produs întreita lepădare a nestatornicului Petru, sărutul lui Iuda și trădarea pentru ridicola sumă de treizeci de arginți, prețul celui din urmă sclav!

Să amintim, în sfîrșit, că îmbrăcămintea Sa nu avea ni-

mic din luxul strălucitor al orientului. Purta haina lungă, caracteristică acestei vremi, cu mîneci largi și lungi, turban ră-sucit împrejurul capului ale cărui capete lungi atîrnau pe umeri și pe spate. Peste această purta o pelerină mare — de obicei de culoare albastră — lucrată din material destul de ieftin, dar curată. Pe dedesubt, avea o cămașă de lînă, necusută — după vechiul obicei oriental — împletită de sus pînă jos și strînsă cu o cingătoare, ale cărei capete atîrnau pînă aproape de sandalele în care îi erau prinse picioarele.

Acesta a fost Iisus Hristos pe care creștinii l-au primit în inimile lor pentru mîntuirea și pentru izbăvirea lor în împărăția pe care El a dăruit-o celor ce și-au pus credința în El.

CHIPUL MAICII DOMNULUI

de: Preotul NICOLAE

Chipul Mîntuitorului Hristos a format o preocupare a creștinului pios de totdeauna. Persoana Sa fizică n-a fost însă niciodată despărțită în conștiința credincioșilor Bisericii de aceea a Maicii care L-a adus pe lume. Dar precum înfățișarea lui Iisus-omul s-a pierdut în decursul vremii eclipsată fiind de natura dumnezeiască, care a impus cu precădere, la fel s-a întimplat și cu Preacurata Maică al cărei chip, acoperit de voalul smereniei, întocmai chipului femeilor din Orientul vremilor de altădată, n-a răzbătut pînă la noi decît prin mijlocirea unor tradiții nu lipsite de convenționalism.

Primele veacuri creștine nu ne-au lăsat indicii despre chipul Preacuratei nici descrieri fie ele cît de sumare. E motivul pentru care Fer. Augustin afirma fără putință de răstălmăcire că nu cunoștea fața Fecioarei Maria: „Neque enim novimus faciem Virginis Mariae”¹⁾.

Și totuși dornică să știe cît mai multe despre „Cea mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără asemănare decît Serafimii”, pietatea creștină a încercat să înlăture voalul de pe chipul Ei, exploatînd orice element care-i stătea la dispoziție.

Sfintele evanghelii au fost cele dintîi cum era de așteptat, cărora li s-a cerut să dea răspuns cu privire la întrebarea despre chipul Sfintei Fecioare. Și astfel o primă indicație s-a crezut c-o poate oferi însuși numele Ei. Maria, care potrivit opiniei unora ar însemna „cea frumoasă”, ori încă, precum explicau anticii, „cea puternică, înaltă, sveltă”²⁾.

Așa dar Maica-Domnului, potrivit chiar numelui pe care l-a purtat, trebuie să fi fost frumoasă, întocmai ca majoritatea femeilor din Nazaret renumite prin înfățișarea lor atrăgătoare³⁾.

S-ar putea corobora această explicație cu salutul: „Bucură-te ceea ce ești plină de har” (keharitoméni) de la Buna-Vestire (Luca 1, 28)? Unii sînt de părere că da, pornind de la

1) Augustin, *Despre Treime*, VIII, 5 (Migne, P. L. XLII, 952).

2) Însemnarea numelui Maria, în rev. „Candela”, an. XXXII, nr. 6, iunie 1913, pp. 331—2.

3) D. Merejkovsky, *Iisus inconu*, trad. par Dumesnii de Gramont, Paris, 1935, p. 353 nota 2.

faptul că expresia „keharitoméni” derivă din cuvîntul „háris” care înseamnă grație, frumusețe, în latinește „gratia”. Aceeași rădăcină o găsim, ni se spune, în numele anticelor zeițe ale frumuseții: Harites. Pe această linie Erasm de Rotterdam traducînd textul lucanic mai-nainte pomenit s-a folosit de expresia „gratiosa”. De aceea salutul îngerului Gavril adresat logodnicei Sfîntului Iosif s-ar putea traduce astfel: „Bucură-te frumusețe a frumuseților dumnezeiești...”⁴).

Este interesant de menționat că Sfîntului Evanghelist Luca, cel care ne-a transmis cuvintele acum citate, i se atribuie o icoană a Maicii Domnului pictată, zice-se, de el însuși și pe care — potrivit informațiilor lui Teodor Lectorul din veacul VI sau VII — împărăteasa Eudochia, ctitora bazilicii ridicată pe locul unde a fost ucis cu pietre Sfîntul Arhidiacon Ștefan, i l-a trimis împărătesei Pulheria. Numai că originalul acestei icoane, dacă va fi existat, și la fel copii de pe ea, dacă se vor fi făcut, nu s-au păstrat nici la Constantinopol locul de destinație, nici la Ierusalim de unde s-a expedit⁵).

Informația rămîne cu toate acestea interesantă prin aceea că ne dă un indiciu despre faptul că dorința de a cunoaște chipul Maicii Preacurate și de a-l reprezenta are o venerabilă vechime confirmată de altfel și arheologic. Încă din veacul al II-lea cunoaștem o astfel de încercare despre care au rămas urme în cimitirul roman al Sfintei Priscilla. De atunci începînd icoanele Fecioarei se înmulțesc înfățișînd-o în felurite chipuri⁶). Pe temeiul lor, dar mai ales al pietății a cărei inventivitate e fără margini, vechii creștini și-au format o idee despre ceea ce ar fi putut fi chipul autentic al „Precistei”. În legătură cu aceasta Sfîntul Epifanie trăitor între anii 320—404 ne dă o prețioasă mărturie. El face Preacuratei Maici următoarea descriere:

„... În toate era impunătoare; vorbea puțin și doar cît era necesar; grabnică la ascultare și binevoitoare; cîntea pe toți și se pleca în fața tuturor. Statura îi era mijlocie, deși sînt unii care spun că ar fi fost peste mijlocie. Avea încredere în orice om. Nu se lăsa cuprinsă de rîs, de tulburare și mai ales de minie. Fața îi era de culoarea grîului iar părul gălbui. Ochii frumoși; pupilele ochilor de un roșu-gălbui, ca și

⁴) Idem, o. c. 119. Cf. N. Dinu, *Chipul Maicii Domnului în Evangelia Sfîntului Luca*, în rev. „Glasul Bisericii”, București, an. XVIII, nr. 3—4, martie—aprilie 1959, pp. 234—244.

⁵) H. Leclercq, art. *Saint Luc*, în: *Dictionnaire d'Archéologie et de Liturgie*, t. IX, 2 (Paris, 1930) col. 2614.

⁶) H. Leclercq, art. *Marie mère de Dieu*, în *Dict. d'Arch. chrét. et de Lit.* t. X, 2 (Paris, 1932), col. 2000. Cf. Orazio Marucchi, *Manuale di archeologia cristiana*, 2 ed., Roma, pp. 354—362; Alex. Naum, *Istoria artei*, vol. I, București, 1925, pp. 66—74.

măslinile; sprâncenele de deasupra ochilor erau de ajuns de arcuite și negre. Nasul lunguiet. Buzele le avea înflorite, adică roșii și, când grăiau, răspindeau dulceață. Fața nu era rotundă, ci într-un fel alungită. Mîinile și degetele erau lungi. Era modestă și fără afectare. Nu se lăsa cuprinsă de vreo moliciune. Avea o peste măsură de mare umilință. Purta și îndrăgea haine în culori naturale, ceea ce și astăzi se poate vedea din sfînta ei năframă de pe cap. Și, într-un cuvînt, întreaga ei ființă arăta că e plină de un har dumnezeiesc...⁷⁾

Această descriere este cea mai completă pe care ne-a transmis-o antichitatea creștină. Ea este confirmată și de alte mărturii oarecum asemănătoare ale unor Părinți ai Bisericii. Pomenim doar pe Sfîntul Ioan Damaschin care într-o omilie la Nașterea Maicii Domnului spune: "... Cum să descriu ținuta Ta (scil. a Fecioarei) plină de maiestrie? Cum haina Ta, cum fața Ta cea scumpă? Înțelepciunea unei bătrîne locuia în trupul cel tineresc. Haina i-a fost decentă, mersul Ei demn, nici pripit, nici afectat. Seriozitatea Ei apărea îndulcită prin amabilitatea și bunăvoința Ei. Ea se purta umilă și blindă, ascultătoare față de părinți..."⁸⁾.

Felul acesta de a înfățișa pe Maica Precurată a dus în cele din urmă la stabilirea unei modalități constante de a o reprezenta icono-grafic, lucru despre care ne vorbește bătrîna carte numită „Erminie” care învață pe pictorii bisericești cum să redea chipurile Sfîntilor și întîmplările legate de viața lor îmbunătățită. Cu privire la Fecioara Maria citim aici următoarele: "... Preasfînta Născătoare de Dumnezeu mijlocie a fost cu vîrsta; iară alții o zic a fi de trei coți; de culoarea grîului, cu părul galben; cu vederi gălbuie; frumoasă la ochi; cu sprîncenele lungi; cu nările mijlocii; cu mîini lungărețe; cu degetele lungărețe; cu îmbrăcămintea cucernicoasă; smerită, neprefăcută, fără prihană; iubind ea haine numai cu un fel de vîpseală și omoforul ei mărturisește care zace în biserica ei"⁹⁾.

Veacuri în șir Sfînta Fecioară a fost astfel reprezentată de pictorii bisericești. Fiecare dintre ei a mai adăugat însă cîte ceva la trăsăturile devenite clasice fie întemeindu-se pe felurite tradiții, mai mult sau mai puțin autentice, fie lăsînd

7) La Nichifor Calist, *Istoria bisericească*, II, 23 (Migne, P. G. CXLV, 816 CD).

8) Sf. Ioan Damaschin, *Omilia I-a la Nașterea Maicii Domnului*, 11 (ap. Vasile Leichița, *Doctrina Sfîntului Ioan Damaschin despre Maica Precurată*, ed. 2-a, 1939, p. 59).

9) Vasile Grecu, *Cărți de pictură bisericească bizantină*, în rev. „Candela”, an. XLV, nr. 1—12, ianuarie—decembrie 1934, p. 208. Cf. *Înfățișarea pe icoane a Maicii Domnului*, în rev. „Candela”, an. XXVI, nr. 3 martie 1907, pp. 189—191.

să lucreze imaginația lor cucernică¹⁰). Maica Precurată a devenit subiect de inspirație și pentru pictorii laici, unii dintre ei, ca spre pildă Botticelli sau Rafael, cîștigîndu-și renume totmai prin Madonele pe care le-au creat¹¹).

Din tot ceea ce s-a crezut, s-a spus și s-a zugrăvit dealungul veacurilor cu privire la Maica Precistă, înțelegem că în felul ei de a fi răzbătea o caldă feminitate, o desăvîrșită feciorie și o exemplară maternitate¹²). Ea va fi fost, cum ne grăesc trăsăturile chipului, o minunat de frumoasă femeie, cea mai curată fecioară și cea mai duiosă mamă. Semănînd dumnezeiescului ei Fiu¹³), căruia i-a dat din frumusețea proprie¹⁴), Maica Precurată ne apare cu un chip ce se cere cinstit și totodată îndrăgit. Să zicem deci și noi împreună cu cîntarea bisericească, „De Tine ceea ce ești plină de dar, se bucură toată făptura, corul îngeresc și neamul omenesc; ceea ce ești biserică sfințită și rai cuvîntător, mindria fecioriei, din care Dumnezeu s-a întrupat și prunc s-a făcut; cel ce este mai înainte de veci, Dumnezeul nostru, trupul Tău tron și l-a ales și pînțelele Tău mai desfătat decît cerurile l-a făcut. De Tine, ceea ce ești plină de dar, se bucură toată făptura, mărire Tie”¹⁵).

10) Vezi Dr. Heinrich Lützel, *Maica Domnului*, col. „Arta și Viața”, trad. rom., Freiburg im Breisgau, 1942, p. 3.

11) Maurice Vloberg, *La Vierge, notre Médiatrice*, col. Art. et paysages, Paris, 1938, volum prezentat de Charles Baussan în cotidianul *La Croix* din 26—27 februarie 1939, p. 3. Vezi și M. Alpatov, „Madona Sixtină” a lui Rafael, în: rev. *Isusstvo*, Moscova, nr. 3, 1954, studiu tradus în romînește în volumul: *Probleme de artă plast.că. Traduceri și referate din publicațiile sovietice*, București, 1955, pp. 65—90.

12) +, *Madona în pictură pînă la renașterea italiană inclusiv*, în: *Anuarul liceului de fete N. D. din Timișoara pe anul școlar 1939—1940*, Timișoara, 1940, p. 4.

13) Nichifor Calist, o. c., 40 (Migne, P. G. CXLV, 749 A).

14) Sf. Ioan Damaschin, *Omilia III-a la Adormirea Maicii Domnului*, 4, (ap. V. Loichița, o. c. p. 67): [Sfîntul Părinte vrea că Mîntuitorul să întîmpine pe Maica Precurată ce se înalță spre cer, cu următoarele cuvinte] t... „Vină, frumoasă, prietenă a mea, care întreci în strălucire soarele prin frumusețea fecioriei Tale, Tu mi-ai împărțit frumusețea Ta, acum o primești Tu pe a Mea...”.

15) Prezentul articol este dezvoltarea unui asemănător ca titlu publicat în „Telegraful Român”, Sibiu, an. 107, nr. 11—12, 15 martie 1959, p. 3.

„FRAȚII DOMNULUI“

de: Prot. Dr. PETRU DEHELEANU

Cartea Sfântă pomeneste — și încă de mai multe ori — despre „frații Domnului” și despre „surorile” lui. Pe de altă parte, Biserica noastră are învățătura, că Iisus Mântuitorul, conceput de la Sf. Duh, este unicul născut al Maicii Sale, Maria, și că Sfântă Maica Sa a rămas și după naștere fecioară.

S-ar părea că ne găsim în fața unei flagrante contradicții. Ar fi vorba de două alternative, care se exclud reciproc: sau Iisus a mai avut „frați” și atunci nu mai e unic născut și nici Maica Sa nu mai poate fi fecioară; sau invers, Iisus e unic născut din Fecioara Maria, și atunci nu mai poate fi vorba de „frați” ai Domnului decât în înțeles mai larg, impropriu.

Să examinăm cu atenție textele biblice și numai apoi să încercăm a trage concluziile necesare, spre a putea evita erorile. Ne vom servi de mijloace care pot sta la dispoziție ori căruia preot și pe care le poate controla ori cine.

Intr-adevăr, Sfânta Scriptură vorbește în mai multe locuri despre așa zișii „frați” ai Domnului. Ea pomeneste că sînt în număr de patru. Se indică și numele lor. De asemenea, ea pomeneste și de „surori” ale Domnului — la plural — fără să li se indice numele și numărul. Ele trebuie să fi fost deci cel puțin două.

Iată tabloul sinoptic al textelor.

Mt. 12, 46—50.

46. Și cînd încă vorbea El mulțimilor, iată mama și frații Lui stăteau afară căutînd să vorbească cu el.

47. Și i-azis Lui cineva: Iată mama Ta și frații Tăi stau afară, căutînd să-Ți vorbească.

48. Iar El răspunzînd, a zis celui ce-l spusese: Cine este mama Mea și cine sînt frații Mei?

49. Și întinzînd mîna spre învățăceii Săi, a zis: Iată mama Mea și frații Mei.

50. Căci oricine va face voia Tatălui Meu care este în ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă.

Mc. 3 31—35.

31. Și au venit mama și frații Lui și sînd afară, au trimis la El casă-L chema.

32. Și mulțimea ședea împrejurul Lui.

33. Și I-au zis unii: Iată mama Ta și frații Tăi și surorile Tale sînt afară. Te caută.

34. Și răspunzînd le-a zis:

Cine este mama Mea și frații Mei?

35. Și privind împrejur la cei ce ședeau în jurul Lui, a zis: Iată mama Mea și frații Mei.

36. Căci cel care va face voia lui Dumnezeu, acela îmi este frate și soră și mamă.

Lc. 8 19—21

19. Au venit la El mama Lui și frații Lui și nu puteau să-L înfîlnească din cauza mulțimii.

20. I-au dat vestea: Mama ta și frații tăi, afară, vreau să te vadă.

21. Iar el răspunzînd, le-a zis:

Mama mea și frații mei sînt aceștia, care ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și-l păzesc.

Mt. 13, 54—56.

54. Și venind el în patria sa, îi învață pe ei în sinagoga lor, încît îi uimea. Și ziceau : De unde la el înțelepciunea aceasta și puterile ?

55. Nu este el fiul dulgherului ? Nu se numește Mama lui Maria și frații lui Iacob și Iosif și Simon și Iuda ?

56. Și surorile lui nu sînt toate la noi ?

Mc. 6, 2—3

2. Și fiind Sîmbătă, a început să-i învețe pe ei în sinagogă, și cei mai mulți ascultînd, se uimeau, zicînd : De unde la el acestea ? Și ce este înțelepciunea ce i Sa dat și astfel de minuni făcute prin mîinile lui ?

3. Nu este acesta dulgherul, fiul Mariei și frate al lui Iacob și al lui Iosie și al lui Iuda și al lui Simon ? Și surorile lui nu sînt aici, la noi ?

In. 2, 12.

După acestea s-a pogorît la Capernaum, el și mama lui și frații și învățăceii lui, și au rămas acolo nu multe zile.

In. 7, 3. 5.

3. Deci frații lui i-au zis: Trece de aici și du-te în Iudeia, pentru ca și învățăceii tăi să vadă lucrurile pe care le faci...

5. Că nici frații lui nu credeau în el.

La F. Ap. 1, 14 ni se spune că „frații Domnului” erau — după înălțarea la cer — în Ierusalim, împreună cu Maica Domnului și cu Apostolii. Iar Sf. Apostol Pavel spune că a vizitat în Ierusalim pe Iacob, „fratele Domnului” (Gal. 1, 12). Și tot el ne spune că „frații Domnului” erau oameni așezați (căsătoriți), cu prestigiu, alături de Apostoli, putînd fi pilde bune pentru el însuși (1 Cor. 9, 5.).

Așadar chestiunea este clară: Mîntuitorul a mai avut „frați” pe: Iacob, Iosif, Simon și Iuda. Și a avut și „surori”.

Mai sînt și alte texte biblice, în care sînt pomeniți „frații Domnului”, în legătură cu răstignirea și îngroparea Domnului. Le redăm aici, în expunere sinoptică.

Mt. 27, 55—56, 61.

55. Erau acolo femei multe, privind de departe, care-l urmaseră din Galileia pe Iisus și îi slujeau. 56. între care era Maria Magdalena și Maria lui Iacob și a lui Iosif și mama fiilor lui Zevedeu.

61. Și era acolo Maria Magdalena și cealaltă Marie, stînd în fața gro-pii.

Mc. 15, 40. 47.

40. Erau și femei, privind de departe, între veniseră cu el din Garea și Maria Magdalena Iilela, vedeau acestea. 47. Era Maria Magdalena și Maria a lui Iosie, privind unde L-au pus.

Lc. 23, 49 și 24, 10.

49. ... și femeile care veniseră cu el din Garea și Maria Magdalena Iilela, vedeau acestea. 24, 10. Erau Maria Magdalena și Maria a lui Iosie și celelalte împreună cu ele...

Mt. 28, 1.

Tirziu Sîmbătă în zori, spre ziua întâia a săptămîinii, a venit Maria Magdalena și cealaltă Marie, ca să vadă mormîntul.

Mc. 16, 1

Și trecînd Sîmbătă, Maria Magdalena și Maria a lui Iacob și Salomea au cumpărat miresme, ca să vie să-L ungă.

În toate textele de mai sus, precum se poate ușor constata, este vorba de aceleași femei, care au luat parte la dure-roasele evenimente ale Patimilor. Sînt pomenite cu numele. Una din ele este numită *Maria mama lui Iacob* (cel mic) și *a lui Iosif*, sau *Maria mama lui Iacob*, sau *Maria a lui Iosif*, sau și numai *cealaltă Marie*, sau *sora mamei lui, Maria a lui Cleopa*. Evident, este vorba de aceeași persoană. Iacob cel mic și Iosif (sau Iosie) sînt doi din cei patru „frați ai Domnului”. Sînt mereu și aproape singurii lîngă Domnul, într-adevăr ca lîngă un Frate al lor. Identitatea de nume cu cei doi „frați ai Domnului” indică aici cu certitudine și identitatea de persoane. Faptul e mai presus de ori ce îndoială.

Lucrurile încep a se lămuri singure, prin textele biblice, și problema — cel puțin în parte — este deslegată simplu: Mama „fraților Domnului” era în viață și se numea *Maria*. Dar ea nu era identică cu Sf. Fecioară Maria. Era o persoană deosebită de ea și era mereu alături de ea, mai cu seamă în momentele mai dramatice ale acesteia. Mai mult chiar, este numită „soră” a Maicii a Maicii Domnului. Și într-adevăr, se comportă ca o adevărată soră.

Dar după toate acestea, „frații Domnului”, avînd o altă mamă decît Iisus, nu putem fi frați naturali ai Domnului, în înțelesul propriu al cuvîntului. Cuvîntul „frați” trebuie să aibă și un alt înțeles, mai larg, de rudenie, verișori etc. determinat și de gradul relațiilor reciproce apropiate (frățești).

Și într-adevăr, mai ales în vechime și prin acele locuri, în limbile orientale, cuvîntul „frate” se întrebuintă și în înțeles mai larg, indicînd mai ales un grad de relații apropiate, în cadrul unei înrudiri trupești. Era un uz de vorbire, după care, de pildă, în Vechiul Testament, Avram îl numește pe Lot „frate”, (Fac. 13, 8), deși știm sigur că nu îi era frate, ci numai nepot de frate. (Vezi Fac. 11, 27). Datorită gradului lor de înrudire, relațiile dintre ei erau strînse și apropiate, fapt pentru care nepotul a fost numit frate.

„Frații Domnului” puteau fi așadar verișori ai lui. Dar nu verișori primari (ai căror părinți sînt frați), ci cel mult verișori de al doilea. Căci deși mama „fraților Domnului” este numită „soră” a Maicii Domnului, cum am văzut mai sus, ea nu-i putea fi soră naturală, ci iarăși, „soră” în înțelesul cuvîntului „frate” de mai sus, deoarece purta același nume ca și Maica Domnului. Chiar dacă în vechime puteau exista asemenea excepții, ca doi frați sau două surori să poarte același nume, e greu de a plasa excepția — și încă cu certitudine — în asemenea situații controversate și atît de îndoielnice.

Cuvîntul „frate”, ca și cel de „soră” mai putea însemna cumnat sau cumnată. Noi însă știm că Iisus Mîntuitorul a fost

„unul” — unicul — născut al Maicii Sale și astfel, nu mai putea avea nici frați, nici cumnați. Și tot așa, despre Sf. Fecioară știm din Tradiția Sfântă — căci Sfânta Scriptură nu ne dă detalii biografice despre ea — că era singură la părinți. Așa fiind, nici ea nu avea surori și cumnate. Mama „fraților Domnului” nu-i putea fi cumnată și nici aceștia nu-i puteau fi ei nepoți de frate sau de soră. Cuvîntul „soră” ar putea însemna cumnată după Iosif, care ar fi fost posibil să fi avut vreo soră măritată, iar aceasta, după uzul de vorbire putea fi numită „soră” a Maicii Domnului. Aceasta putea fi mama „fraților Domnului” avînd ca soț pe Cleopa (In. 19, 25). Dar nici în privința aceasta n-avem nici o mărturie cu caracter revelațional ori cel puțin autoritară. Despre Cleopa iarăși nu știm nimic. Putea să fie vreun frate a lui Iosif, sau o rudă oarecare a acestuia. Dar faptul n-are nici o importanță.

Ar mai exista posibilitatea ca „frații Domnului” să fi fost fii ai lui Iosif dintr-o căsătorie anterioară a acestuia. Această ipoteză însă, de asemenea, pare exclusă, deoarece tatăl lor este Cleopa iar nu Iosif (In. 19, 25), iar soția acestuia, deci mama lor era în societatea Maicii Domnului. Or aceasta e o dovadă suficientă că nu e cu putință ca ea să fi fost cîndva soția lui Iosif, acum divorțată. Divorțul ei de Iosif ar fi fost un serios impediment la intrarea ei în cercul intim al Maicii Domnului. Soțul mamei „fraților Domnului”, deci tatăl acestora, n-a fost Iosif, logodnicul Mariei, ci un oarecare Cleopa. E posibil ca Cleopa să fi fost identic cu acel Cleopa, care a înțîlnit pe Domnul înviat în drum spre Emaus (Lc. 24, 18.).

În Cartea Sfîntă, Iisus e numit „întîi născut”, iar Maria, Mama lui, „femeie”. S-ar părea că ambele expresii, pe de o parte confirmă posibilitatea ca Iisus să mai fi avut frați naturali, iar pe de altă parte, infirmă învățătura Bisericii despre unicitatea nașterii Domnului din Maria și pe cea despre pururea fecioria acesteia.

Acestea însă sînt simple aparențe, care se lămuresc ținînd seama de uzul de vorbire al acelor locuri și timpuri. Căci:

a) În graiul de atunci și de acolo, „întîi născut” înseamnă și „unul născut” adică unicul născut. Din expresia aceasta nu urmează că trebuie să presupunem numai decît existența și a altor născuți ulterior („al doilea”, „al treilea”, etc.). Este un fel de a vorbi în Vechiul Testament, unde „întîi născut” se numește „cel ce deschide întîi pîntecele”, indiferent dacă va mai avea și alți frați sau nu (Ieș. 13, 2) și unde adeseori, numeralul cardinal este înlocuit cu cel ordinal. Ebraismul acesta a intrat și în uzul de vorbire al Noului Testament. În cazul de față, „întîiul născut” înseamnă „unul”, sau uni-

cul născut, cum dealtfel se și spune în mai multe alte locuri ale Scripturii. Faptul nu confirmă așadar existența sigură a altor frați naturali ai Domnului.

b) Tot după un uz de vorbire este numită Fecioara Maria „femeie”, indicându-i prin aceasta numai genul, nu și starea civilă. Nu ne obligă nimic a înțelege aici o femeie căsătorită și nici nu se arată față de ea vreun dispreț, ori vreo lipsă de considerație mai mare decât față de o femeie de rînd. Expresia nu exclude fecioria ei și nici nu include faptul că ea trebuie să mai fi avut și alți fii. Căci aceeași expresie o rostesc cei doi îngeri adresîndu-se Mariei Magdalena la mormîntul Domnului: „*Femeie, de ce plîngi?*” (In. 20, 12—13). Iar cei doi bărbați care s-au arătat la Înălțarea la cer a Mîntuitorului, s-au adresat Apostolilor: „*Bărbați galileieni, de ce stați uitîndu-vă la cer? ...*” (Fap. 1, 11). Nici un dispreț nu rezultă din expresiile „bărbați” și „femeie”, precum nici faptul că ei toți ar fi fost numaidecît căsătoriți și că ar fi avut copii. Este un titlu de respect, care era în uzul de vorbire al vechilor evrei și greci și era adresat celor mai apropiați.

c) Ar mai putea exista înclinarea de a crede că Iisus ar mai fi avut „frați” naturali, datorită cuvintelor din Biblie despre Iosif, logodnicul Maicii Domnului, că „*n-a cunoscut-o pe ea, pînă ce a născut pe fiul său cel întii născut*” (Mt. 1, 25). Înțelesul nu este cum s-ar putea părea, că după nașterea Domnului, Iosif ar fi „cunoscut-o” pe Maria, adică — după înțelesul acestui uz de vorbire — ar fi avut cu ea relații conjugale și deci, ar mai fi putut avea și alți copii, care să fi fost identici cu cei așa numiți „frați” ai lui Iisus. Expresia „pînă ce...” înseamnă *de-a pururea, în veci, niciodată*. E iarăși un uz de vorbire obișnuit în Biblie. Despre corbul lui Noe se spune că „*acesta zburînd, nu s-a mai întors pînă ce a secat apa de pe pămînt*” (Fac. 8, 7). Aceasta înseamnă cu nu s-a mai întors niciodată. Nici n-avea rost să se mai întoarcă în corabie după secarea apei. Psalmistul redă cuvintele lui Dumnezeu Tatăl adresate Fiului: „*Sezi de-a dreapta mea, pînă ce voi pune pe vrăjmașii tăi așternut picioarelor tale*” (Ps. 109—110, 1). Oare numai pînă atunci va sta Fiul de-a dreapta Tatălui? Nu, ci de-a pururea. Iar Domnul a spus Apostolilor: „*Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului*”, (Mat. 28, 20). Oare după sfîrșitul veacurilor nu va mai fi cu ei? Dimpotrivă, va fi cu ei de-a pururea. E inutil să mai continuăm cu alte exemple. De aceea și în cazul de mai sus, cuvintele: „*n-a cunoscut-o pînă ce...*” înseamnă: *n-a cunoscut-o în veci, sau niciodată*. Ar fi și absurd să ne imaginăm, că după ce a născut pe Mîntuitorul, Fecioara Maria a avut relații conjugale cu Iosif, iar pînă atunci n-a avut, deși fuseseră împreună. Dar cum ar fi cu puțință, ca Iosif, după ce a

văzut și constatat personal minunile de la Nașterea Fiului Iisus și după ce îngerul Domnului îi descoperise că cel zămislit în pîntecele logodnicei sale este de la Duhul Sfînt și știuse bine că nu i se datorește lui, să mai aibă cu ea relații conjugale? (Vezi Mt. 1, 19—21).

Mai sînt și alte argumente împotriva înțelesului propriu al cuvîntului „frate” (și respectiv „surori”) în legătură cu așa ziiși „frați ai Domnului”.

a) Se presupune că doi din cei patru „frați ai Domnului”, anume, Iacob și Iuda, autorii epistolelor biblice care le poartă numele, ar fi identici cu cei doi „frați ai Domnului” care poartă aceste nume. E adevărat că faptul nu e sigur și că mulți îl contestă. Dar alăturîndu-ne celor ce acceptă și susțin această părere — spre a admite cazul cel mai favorabil — ar trebui să ne așteptăm ca ei să fie și Apostoli. Iisus ar fi trebuit să și-i facă Apostoli, ca unii pe care să se poată baza în toate. Or, ei n-au fost Apostoli, căci niciodată nu se numesc pe sine Apostoli, ci „robi” ai Domnului, iar despre Apostoli vorbesc la persoana a treia. (Iuda 17). Între Apostoli exista unul Iacob, numit *cel mic*, la fel cu Iacob „fratele Domnului” și mai exista un Iacob, cu fratele său Ioan, fii ai lui Zevedeu. Dar nici unul din ei nu e cu puțință a fi identic cu Iacob „fratele Domnului”. De asemenea, existau doi Apostoli cu numele Iuda, dar nici Iuda Tadeu, nici Iuda Iscarioteanul n-a fost identic cu Iuda „fratele Domnului”. Nu există nici un motiv de a crede așa ceva. Simpla identitate de nume nu e de ajuns. Despre Iacob „fratele Domnului” se știe numai atît, din Sfînta Carte și din istorie, că a fost cel dintîi episcop al Ierusalimului și că se bucura de cea mai mare autoritate, atît în fața credincioșilor, cît și în fața Apostolilor (vezi Fap. 12 17; 15, 13; Gal. 1, 19), în timp ce Apostolul Iacob al lui Zevedeu, fusese ucis (Fap. 12, 2). Iar despre celălalt Iacob, al lui Alfeu, Cartea Sfîntă nu ne mai spune nimic.

b) Dacă Iisus ar mai fi avut frați naturali și dacă așa-dar Fecioara Maria ar mai fi avut și alți fii (și fiice), Mîntuitorul le-ar fi lăsat-o în grija lor și nu în grija Apostolului Ioan, care ori cum, îi era mai străin decît un fiu al ei.

Cărțile liturgice vorbesc și ele despre „frații Domnului”. În 23 octombrie este pomenit *Sf. Apostol Iacob fratele Domnului*. Așa îl numesc sinaxarele. Dar, după cum văzurăm, el n-a fost nici Apostol și nici frate al Domnului în înțelesul strîns și propriu. Sinaxarele numesc pe mulți alții „Apostoli” și încă „întîistătători”, deși ei n-au fost din rîndul celor doisprezece și nici măcar din al celor șaptezeci. Dar tot așa pot fi numiți și „frați”, în înțeles larg, cum este numit și aici Iacob. Despre acesta, Mineiul spune următoarele: „Acest sfînt Iacob fratele lui Dumnezeu, a fost cel dintîi episcop la Ieru-

salim, hirotonit de însuși Domnul și întâi el a izvodit și a scris dumnezeiasca liturghie, învățată de la însuș Hristos. Pre carea liturghie în urmă a făcut pre scurt marele Vasile și după dînsul dumnezeiescul Hrisostom, pentru neputința omenească. Păstorînd Sfînta Biserică din Ierusalim și învățînd pre mulți din iudei și din elini și întorcîndu-i spre Domnul, a pornit pre iudei asupra și cu urgie, care prinzîndu-l, l-au aruncat jos de pe aripa biserici și fiind încă viu, l-au omorît cu un lemn. Iară pentru că se zicea fratele lui Dumnezeu, se trage acest cuvînt din predanie. Că Iosif, logodnicul, împărțindu-și pămîntul fiilor ce-i avea cu femeia sa cea dintîi, și voind să facă parte și celui din Sfînta Fecioară Fiu și Dumnezeu, ceilalți nu-l primiră; ară Iacob luîndu-l părtaş de moștenire pre partea sa, s-a chemat nu numai frate lui Dumnezeu, ci și drept". (Mineiul lunii octombrie, ed. III. Buc. 1929, pag. 291).

Simon, pomenit în 27 aprilie, este descris de Minei după cum urmează: „Acesta a fost pe vremea împăratului Traian, fesiur logodnicului Iosif și frate lui Iacob; pre acesta luîndu-l însuș Iisus Hristos și Dumnezeuul nostru și primind a se numi frate, îl unse preot ca să-i propovăduiască prea mărta venire. Drept aceea trîndu-se cu mii de mii de osteneli și sudori, îmbodobește scaunul Ierusalimului ca un păstor, dar nu ca un năimit și făcîndu-se pre sine lăcaș Sfîntului Duh, a surpat și a stricat capîștile idolilor și îndreptînd la lumină pre cei rătăciți, răbdînd munci (chinuri, n. n.) cu multe dureri pentru buna credință, s-a și răstîguit, fiind de o sută și două zeci de ani; și de acolo s-a întors către cel dorit al său Mîntuitorul Hristos. Acest fericit se învrednici a avea două nume, că se chema și Simon și Simeon și era frate lui Iacob și lui Hristos”.

Iuda este pomenit în 19 iunie. Mineiul acelei luni, la ziua amintită, spune despre Iuda, iar de Matei și de Marcu în Evanghelie, Tadeu și Lebeu, frate fiind Domnului nostru Iisus Hristos după trup și fiu lui Iosif logodnicului, iar frate bun lui Iacob fratele Domnului, care a trimis la toți cea luminătoare și dogmaticească și plină de Duhul Sfînt epistolă. Acesta trimis fiind de Hristos ca un frate și învățător de taine, încălzîndu-se de strălucirile sale ca un cărbune aprins, toată înșelăciunea a ars și a luminat pre credincioși. Că trăgînd el jugul Mîntuitorului și brăzdînd și sămînînd sămînța bunei credințe în toată lumea, multă roadă a adus. Drept aceea luminînd cu învățătura cuvîntului său Mesopotamia și limbile cele de lingă hotarele ei, și propoveduînd Evanghelia, a mers la cetatea Edesei și la Avgar domnul locului și spînzurîndu-se de către cei necredincioși și-a dat sufletul lui Dumnezeu”.

Cele spuse de Minei nu afectează de loc nici o dogmă a Bisericii în general și nici pe cele două de mai sus în special, anume: conceperea de la Sfântul Duh a Domnului și unicitatea nasterii Lui din Maria, precum și fecioria acesteia după naștere. Înțelesul cuvîntului frate e larg și aici. Mineiul cuprinde oînduri pioase, înserate în cursul veacurilor. Ele nu se impun obligatorii ca dogmă neschimbabilă a Bisericii. Sînt pasibile de revizuire și îndrăptări în cazul în care n-ar fi de perfect acord cu vreuna din dogmele Bisericii.

Mai sînt apoi și argumente indirecte, de care am mai pomenit, menite să infirme total probabilitatea, foarte slabă de altfel, a înțelesului propriu al cuvîntului frate, respectiv soră cu privire la așa numiții „frați” (și „surori”) ai Domnului. E vorba de unicitatea Mîntuitorului ca Fiu al Mariei și de pururea fecioria Maicii Domnului. Dar prin acestea am deschide aici două probleme mari, atît de exegeză, cît și de dogmatică. Deocamdată să ne mulțumim cu faptul că ele sînt rezolvate în Biserică de multe veacuri și cu cea mai înaltă competență. Toate cele spuse pînă aici relativ la „frații Domnului”, sînt o dovadă a seriozității cu care în Biserică este rezolvată această problemă a „fraților Domnului”, după cum și invers: existența rezolvării ei vechi în Biserică, precum și existența învățăturilor dogmatice amintite, formulate cu multă chibzuintă în sensul în care nu admit înțelesul propriu în expresia „frații Domnului”, sînt garanție pentru felul în care toate veacurile creștine, au înțeles expresia „frații Domnului”.

Ce ar fi, dacă în vorbirea noastră curentă, de fiecare dată am înțelege cuvîntul „frate” la propriu? Cînd zicem: „măi frate”, „frate dragă”, „frate al nostru”... etc., o facem în temeiul uzului nostru de vorbire, fără să-l considerăm pe acela frate bun cu noi, sau mai ales, fără să aibă cineva dreptul de a crede că într-adevăr, acela ne e frate după trup, în înțeles propriu.

E clară de ce — așadar — Biserica a stabilit învățătura despre *nașterea Domnului din Sfîntul Duh* prin Sf. Fecioară Maria, și pe cea despre *Pururea Fecioria Maicii Domnului*, cu toată repetata existență în Sf. Scriptură a expresiei „frații Domnului”. E clar de ce și cultul Sfintei Fecioare s-a perpetuat și consolidat, fără ca expresia de mai sus, cu toată „biblicitatea” ei, să fi știrbit ceva din el, ori să-l fi afectat nefavorabil, în cursul veacurilor.

CUMINECAREA CULTICĂ ȘI INTERCOMUNIUNE O MEDITAȚIE ORTODOXĂ*)

de NIKOS A. NISSIOTIS

Nu este surprinzător că în discuția între deosebitele confesiuni problema cultului ajunge astăzi într-o oarecare confuzie. Această confuzie este o mărturisire a deosebirilor teologice în probleme esențiale, îndeosebi în eclesiologie. Ea este deasemenea rezultatul confuziei care se face atunci când acest subiect este examinat între rugăciunea personală și cultul comunității. Trebuie să se procedeze cu multă grijă când se studiază diferitele aspecte ale rugăciunii și ale cultului practicat de credincios. Biblia furnizează un material foarte bogat în privința diferitelor moduri de rugăciune și a unei *latreia* (adorări n. tr.) raționale a lui Dumnezeu. În toate aceste moduri diferite de exprimare a rugăciunii individuale sau comune și în cadrul cultului în comunitatea Bisericii devine limpede dependența credinciosului de Stăpânirea lui Dumnezeu ca și nevoia de răspuns din partea credinciosului față de actul lui Dumnezeu spre a restabili un raport direct cu El.

I. CULTUL ECLESIEI

Trebuie să se clarifice chiar de la început, dată fiind însemnătatea mare a înțelegerii cultului în comunitate, că rugăciunea nu este numai o cerință, o cerere sau o suplicațiune primară adresată lui Dumnezeu. Rugăciunea exprimă o nevoie lăuntrică a credinciosului ea răsare din nemijlocita prezență și lucrare a lui Dumnezeu în istorie, răspunzându-i într-un mod personal celui ce I se adresează. Rugăciunea își găsește împlinirea numai în restabilirea comuniunii personale: indivizi care rostesc împreună acel „Tu” al Dumnezeului personal pe temelul revelației Sale trinitare și al prezenței Sale în comunitatea Sa. Astfel ea nu este numai un dialog, ci un răspuns colectiv față de dorința iscată în noi de credință, de a sesiza și exprima această prezență. Nevoia unei asemenea exprimări vine dela slava revelată a lui Dumnezeu. Ea se reflectă în comunitatea celor care se roagă și în întreaga Sa creație readusă în unitatea Trupului Unic.

*) Acest articol a fost publicat în revista „Youth”, editată de Secțiunea de tineret a Consiliului Mondial al Bisericilor din Geneva, nr. 6, decembrie 1962, pp. 30—53.

Credința creștină a preschimbat cererea individului ce se roagă într-o mărturisire perpetuă în care, pe deoparte harul divin iar pe de alta bucuria credinciosului de a-l primi, se amestecă într-o doxologie veșnică.

De aceea nu trebuie să mărginim rugăciunea la o rugăciune personală și la o simplă cerere. Nu ne putem gândi doar la funcțiunea ei didactică sau profetică, sau să o vedem a nu fi nimic mai mult decât un entuziasm dezbrăcat de ori ce realitate obiectivă. Ea este mai degrabă comuniunea deplină înfățișată de prezența reală a lui Dumnezeu în timp și spațiu, adunată în jurul prezenței Sale, în chip de comunitate care primește de Domnul cel ce vine și încearcă să exprime aceasta în simboluri pămîntești..

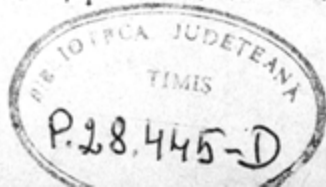
În această dimensiune a comunității rugăciunea nu este o aspirație personală de a obține sau de a afla ceva, ci expresia prin Biserică a mîntuirii dată de Dumnezeu lumii întregi. Principiul ei animator este un act de mulțumire în folosul întregii lumi adresat Creatorului. Elementul didactic al sinagogii Vechiului Testament se menține în cultul Noului Testament ca o săgeată ce indică prezența lui Dumnezeu văzută în Hristos și realizată mereu printre oameni de către Duhul Sfînt. În urma acestor scurte afirmațiuni preliminare putem conchide:

a) Smerirea de sine a lui Dumnezeu în Hristos este oglindită în adorația cosmosului răscumpărat, pentru că această smerire de sine este slava descoperită a lui Dumnezeu care pricinuieste bucuria comunității adoratoare.

b) Cultul are în centrul său amintirea jertfei lui Iisus a cărui moarte a adus răscumpărarea pentru toți; el este un proces sfințitor în care păcătosul răscumpărat primește darurile acestui act de împăcare. De aceea credinciosul întreg este chemat, cu fiecare parte a ființei sale create, să proclame și să ia parte la biruința Domnului creației asupra morții.

c) Cultul este astfel o recapitulare a întrupării, a crucii și a învierii lui Hristos; este educarea întregului Trup al Bisericii, care ia parte la un act universal, prin care întreaga creațiune se bucură față de răscumpărarea și restaurarea sa.

Adorația și căința este reținerea omenească în fața apropierii de Slava lui Dumnezeu. Este modul în care proclamăm această moarte, trăgînd astfel pe toți oamenii într-o moarte duhovnicească cu scopul ca toți să poată învia din nou în noiți prin comuniunea cu Dumnezeu. Tîmpul și spațiul liturgic repetă astfel și reprezintă întreaga Economie Divină și arată în chip simbolic, într-un moment și într-un loc istoric, jertfa cea făcută odată pentru totdeauna de Iisus. Momentul în care Biserica aduce nesfîrșita omniprezență a lui Dumnezeu. Pe temeiul botezului, potirul euharistic îmbină toate sluj-

bele și acțiunile Bisericii cu prezența reală a Domnului tuturor și cultul Bisericii devine microcosmosul întregului univers. Istoria nu mai este deosebită de veșnicie; timpul nu mai trebuie conceput ca fiind în contact cu veșnicia. Cultul Bisericii arată timpul a fi momentul în care „când a venit plinirea vremii a trimis Dumnezeu pe Fiul Său cel născut din femei” (Gal. 4, 14) și de acum înainte sălășluiește întru credincioșii Săi prin puterea Paracletului făgăduit. Clipa botezului și a euharistiei — de fapt întregul cult al Bisericii inclusiv vestirea Evangheliei — este pivotul istoriei unde timpul și veșnicia, cele cerești și cele pămîntești, sînt aduse într-o unitate de nedespărțit.

Îngăduiți-mi să încerc acum să rezum în cîteva paragrafe scurte ce este cultul în înțelesul larg al tradiției Ortodoxe.

a) *Prezența și lucrare a lui Dumnezeu cel întreit* (chemarea lui Dumnezeu adresată omului). Cultul nu este la început o inițiativă a omului, ci lucrarea de răscumpărare a lui Dumnezeu în Hristos prin Duhul Său. Noi aducem înapoi ceea ce El ne-a dăruit și continuă să ne dăruiască prin puterea Duhului Său, unind comunitatea cultică în acest scop. Dumnezeu cel în trei fețe este adorat în și prin Trupul Hristosului Său care este Ecclesia.

b) *O lucrare eclesială* (Koinonia și reprezentarea vieții lui Hristos). Cultul nu este individual. Rugăciunea și mijlocirea sînt cu putință numai în și prin viața Bisericii întregi de-a lungul tuturor veacurilor. Trupul lui Hristos este manifestat ca o realitate indicată în cult. Cultul este o participare (Koinonia) în acest Trup, o părtășie la harul dăruit în Iisus Hristos și înfăptuirea comuniunii Sale neînterupte prin Duhul.

c) *O mărturisire a omului* (credința). Prin cultul Bisericii creștinul e chemat să creadă, prin căință, în această lucrare printre oameni a Dumnezeului întreit. Cultul său este expresia acestei credințe întrucît el se supune cu umilință în fața jertfei lui Hristos ca și condiție sine qua non a mîntuirii sale și ia parte la ea, prin comunitatea cultică, ca membru al Trupului Lui. Credința în Dumnezeu întreit și lucrarea Sa de răscumpărare implică credința în și prin Biserică privită ca Trup al Său.

d) *Răspunsul dinamic al credinciosului* (făptuirea personală). Această mărturisire nu se mărginește la o simplă profesiune confesională sau la o repetiție liturgică a crezurilor vechi. Prin ele membrul unei koinonii cultice a Bisericii devine templul lui Dumnezeu și este invitat să se facă părtaş efortului comun al tuturor membrilor Trupului pentru zidirea pe mai departe a Trupului. Cultul stă ca o trambulină pentru o făptuire personală dinamică în viața de fiecare zi, purtînd pe Hristos în lume ca lumină a lumii. Cultul este deasemenea

împlinirea acestei făpturi personale pentru că prin ea omul este în mod continuu încorporat Trupului.

e) *Reorientarea întregii vieți și viziuni a creștinului* (contemplație și teorie). Făptuirea deschide ochii credinciosului pentru a privi înspre viitoarea Împărăție a lui Dumnezeu. Cultul înseamnă nu numai părtășia la harul răscumpărării lui Hristos, ci trăirea în gloria revelată a Dumnezeului întreit, prin învierea lui Hristos. Toate locurile întunecate ale lumii sînt pline de lumina necreată care iluminează adînc pe fiecare credincios. Paracletul, Mîngietorul, aduce în inimile membrilor Ecclesiei cultice puterea de a-și depăși păcătoșenia și de a căștiga o nouă orientare în întreaga viață proprie.

Contemplarea mării lui Hristos ca Invingător asupra morții și păcatului, deși este experiență tainică, nu poate fi privită ca o simplă viziune dacă am dobîndit înțelegerea ei liturgică genuină. Ea nu trebuie să ne conducă la o stare de beatitudine pasivă. Contemplare înseamnă reorientarea întregii noastre vieți ca o nouă creatură în mijlocul acestei lumi.

f) *Proclamare și vestire* (cuvîntul lui Dumnezeu predicat). Cultul este proclamarea lucrării mîntuitoare a lui Dumnezeu pentru că această lucrare o reprezintă cultul. Proclamarea este cuprinsă în fiecare act al cultului Bisericii începînd cu Botezul și culminînd în Sfînta Cuminăcare. Este o proclamare nu numai ca o invitație făcută lumii din afară să creadă și să se împărtășească de această mîntuire, ci și ca o anticipare îmbucurătoare a slavei viitoare a Împărăției lui Dumnezeu.

Symbolismul liturgic încearcă să depășească hotarele acestei lumi și să pregătească pe toți credincioșii să primească pe Domnul care vine întru slava Sa. Această proclamare se face evidentă prin cuvîntul predicat care este o parte nedespărțită a cultului creștin și una care este de o însemnătate centrală. Proclamarea prin rugăciune în Liturghie este forma în care ceea ce a dat Dumnezeu în Hristos și ceea ce continuă să dea prin Paracletul Său este vestit direct în comunitatea cultică. Rugăciunea este proprie și nedespărțită de liturghia euharistică. Una o presupune pe cealaltă și amîndouă constituiesc elementele principale ale zilei Domnului: înfăptuirea și proclamarea Împărăției ce va să vie care este deja în această lume aici și acum.

g) *Jertfă și diaconie* (misiune și serviciu).

Cultul centrat pe euharistie și care reprezintă actul mîntuitor al lui Dumnezeu în Hristos, nu este un sfîrșit în sine, deși îl îndrituiește pe creștin să ia parte direct la acest act mîntuitor... De aceea jertfa pe care o oferim, n-ar trebui să fie înțeleasă ca o metaforă sau simbol, ori reflectare a jertfei noastre zilnice în Biserică ci mai degrabă, ca o diaconie pe care fiecare membru al Trupului trebuie să o facă, urmînd

exemplul lui Iisus față de lume. Pe această înțelegere a jertfei liturgice se întemeiază atât adevărata misiune a Ecclesiei cât și aceea a serviciului față de lume.

Ar trebui să fie evident acum că noi așezăm jertfa euharistică și împărtășirea în centrul întregului vieții cultice. Euharistia este o întronare a unui dar înapoi către Dumnezeu, un act de recunoștință în virtutea împăcării dată lumii întregi prin Trupul său: Biserica. Numai în această tovarăsie ecleziastică putem sesiza esența catolicității, nu ca o simplă extensiune geografică a Bisericii în lume, ci în esența ei calitativă ca deplinătatea adevărului răscumpărării dată în Hristos, înfățișată prin transformarea creștinului și a lumii întregi într-o nouă creație în Biserică.

Cultul reflectă dimensiunile adevărate ale Ecclesiei Noului Testament. Fiercare act de cult exprimă unitatea pre-existentă dată prin harul lui Dumnezeu în Iisus Hristos și în puterea Duhului Sfânt aici și acum și pentru toate timpurile și pentru toate locurile. Cultul nu este o simplă formă de expresie de sine individuale; cei care iau parte la cult sînt conduși să stea în el și să înțeleagă învățătura și viața întregii Biserici universale. Astfel putem înțelege legătura strînsă, pentru Biserica Ortodoxă, între credință, viață, mărturisire și cultul Bisericii. O viață cultică este dogmatica vie. Ortodoxul este obligat să raporteze orice dogmatică la cuminecarea euharistică și la conștiința exprimată prin comunitatea cultică adunată împreună.

După considerarea acestor aspecte diverse ale cultului, putem spune că un studiu al liturghiei și euharistiei trebuie să fie întotdeauna unul larg care ia în considerare întreaga viață eclezială reconciliind și sfințind întregul cuprins al vieții zilnice personale și publice. Aceasta o implică înțelesul adevărat al cultului, adică prezența și acțiunea Dumnezeului personal și treimic revelat care primește înapoi la El insul întreg și întreaga Sa creație. Cultul devine astfel actualizarea liturgică a temei centrale a teologiei pauline: că Hristos a împăcat toate lucrările în Sine ca și Cap al Trupului care este Biserica (Col. 1, 18—20). De aceea nu ar trebui să ne temem să vorbim despre o întâlnire reală între Dumnezeu înțreit și credincios prin mijlocirea cultului, în toate aspectele vieții sale sfințite de fiecare zi.

II. CUMINECAREA EUHARISTICĂ A ECLESIEI

Cultul este ceva complet care nu ne îngăduie să izolăm vreo parte în vederea unei examinări speciale. Aș dori să limpezesc acest punct înainte de a încerca să vorbesc despre Euharistie în tradiția Ortodoxă. Euharistia nu poate fi studia-

tă ca un subiect închis, deosebit de întregul context al vieții comunității Bisericii și de înrăuirea ei asupra vieții totale a credinciosului în Biserică și în lume. De aceea folosesc termenul de „Cuminecare euharistică” spre a accentua că o slujbă a Sfintei Cuminecări este centrul și punctul culminant atât al întregii vieți bisericești cât și al cultului ei și nu poate fi separată de nici una dintre ele.

În același timp trebuie stabilit că Euharistia este centrul cultului — dacă înțelegem cultul ca fiind actul și prezența lui Dumnezeu în Trupul Său, Biserica și prin ea, în lumea întreagă. Cu deosebire pentru tradiția răsăriteană, totul în viața Bisericii poate fi caracterizat ca euharistic, Biserica fiind înțeleasă ca și comunitatea ai cărei membri, pe temeiul răscumparării primite prin botez, împlinesc făgăduința cheazășie sfântului Duh, pentru creșterea împreună în Trupul Unul prin împărtășirea în comun cu Trupul și sîngele jertfei lui Hristos.

Examinarea de către noi a înțelesului mesei Domnului trebuie să-și mențină întotdeauna semnificația ei esențială pentru întreaga Biserică și pentru viața individuală.

O altă dificultate de care trebuie să ținem seama în timpul citirii acestei părți a articolului este că pentru ortodox a studia taina Sfintei Euharistii în mod sistematic și într-o secvență logică, este una dintre sarcinile cele mai delicate și grele, nu numai fiindcă nu există o doctrină fixată asupra naturii „elementul sacrificial”, a „prezenței reale” și a „amintirii” dar mai ales fiindcă un credincios ortodox are mare grijă atunci cînd își definește credința sa în elementul profund, tainic care zace sub celebrarea euharistică. Numai fiindcă trebuie să contribuie la discuția interconfesională, un ortodox se abate dela respectul și grija față de taină și încearcă să raționeze asupra Euharistiei. De aceea acest fel de a „raționa” nu trebuie să fie înțeles ca o expunere clară, sistematică, exhaustivă, ci ca un simplu comentariu asupra practicii Bisericilor Răsăritene, încercînd să indicăm realitatea care este ascunsă îndărătul acestei practici*).

Astfel va trebui să rog pe cititor să fie indulgent și răbdător cînd este pus în fața textului plin de termeni abstracți. Un ortodox este obligat să folosească acest limbaj spre a evita limitarea, de către categoriile rațiunii umane, a realității adînci care transcende atât aspectul material al tainei înțeleasă ca „sacrament”, cât și concepția noastră îngustă despre ea.

a) *Elementul sacrificial al Euharistiei*, ar trebui să ne

*) Practică este un cuvînt care înseamnă mai mult decît obicei sau practica obișnuinței; el se folosește spre a însemna acea acțiune care răsare din natura Bisericii.

atrage atențiunea ca cea dintîi dintre realitățile ascunse dincolo de practica euharistică a Bisericii. În legătură cu aceasta ar trebui să eliminăm întîi cele două apropieri extremiste, întotdeauna prezente într-o discuție interconfesională. Acestea sînt pe de o parte, identificarea Sfintei Cuminecări cu jertfa istorică a lui Iisus pe cruce și pe de altă, despărțirea completă de aceasta. Atitudinea cea dintîi conduce foarte adesea la ideea de „repetare” a jertfei unice a lui Iisus, fără a apăra deosebirea dintre jertfa făcută odată pentru totdeauna și reprezentarea ei de astăzi; cealaltă extremă prezintă forma simplificată a unui act memorial al congregației Bisericii, care, printr-o înțelegere foarte simplă a „amintirii” actului istoric, diociază comemorarea eclesială a Sfintei Impărtășanii, de Cruce.

Cina Domnului merge înapoi la actul trans-istoric al Mielului jertfit înainte de întemeierea lumii (Apoc. 12, 8) și-l actualizează aici și acum reprezentînd împlinirea lui prin Hristos pe cruce, cu limbaj și mișcări simbolice. Cu alte cuvinte, prin celebrarea Sfintei Impărtășanii în Ecclesie Trupul lui Hristos, și raportul strîns între membri și Capul lor Iisus, fiecare comunitate eclesială, prin puterea Paracletului care menține această unitate între Cap și Trup, se împărtășește chiar de acest act și primește astfel harul răscumpărării prin cuminecarea cu Trupul și sîngele Său sacrificial.

Liturghia Ortodoxă a Sfintei Impărtășanii începe, este întemeiată și capătă un sens numai pe această bază. Deja în timpul scurtei slujbe pregătitoare, numită Proscomidie, se poate vedea limpede nu numai caracterul sacrificial al Sfintei Impărtășanii, ci întregul ei temei. În timpul acestei slujbe, în alt loc decît pe altar, slujitorii pregătesc pîinea și vinul pentru Euharistie. Dialogul dintre slujitori este foarte semnificativ și este întemeiat pe unele chei ale textelor hristologice din Isaia și Psalmi, în timp ce preotul străpunge și taie pîinea pentru Euharistie într-un mod simbolic. Pe pîine este marcată o cruce alcătuită din litere care înconjoară semnul Mielului jertfit: „ca un miel ce se aduce la junghiere”, zice slujitorul străpungînd o parte a acestei pîini și „ca o oaie care, înaintea celui ce o tunde, este mută” (Is. 53, 7) continuă el în timp ce străpunge partea cealaltă. Astfel el ridică partea contrară a pîinii numită „Mielul”, zicînd „că s-a ridicat de pe pămînt viața lui” și pune această bucată pe pîine pe disc cu fața în jos, semnificînd kenoza și diaconul zice: „Junghie, Stăpine”. Preotul străpunge atunci adînc „Mielul” în semnul Crucii, zicînd: „Jertfeste-se Mielul lui Dumnezeu, cel ce ridică păcatele lumii pentru viața și pentru mîntuirea lumii”.

În acest fel preotul, dialogînd cu diaconul, străpunge și ridică toate celelalte părți ale crucii marcate, închipuind prin

diferite figuri simbolice Biserica apostolică (Sf. Ioan Botezătorul, apostolii, profeții, martirii și Născătoarea de Dumnezeu) culminând cu mijlocirea pentru morți și pentru vii și alcătuind un întreg nedespărțit. El așează toate aceste bucăți mici de pâine în jurul „Mielului”, pe discul rotund semnificând adunarea întregului cosmos în jurul unicului sacrificiu al lui Iisus făcut odată pentru totdeauna.

Apoi liturghia poate începe ca o reprezentare simbolică și dramatică a vieții istorice a lui Iisus și a Impărăției Lui ce va să vie, care sînt aduse laolaltă în planul Istoriei pe temeiul jertfei unice. De aceea liturghia Sfintei Impărtășiri părăsește ideea Testamentului Vechi a făgăduinței jertfirii Mielului lui Dumnezeu, face din acest act trans-istoric și făgăduit o realitate istorică, reprezentînd viața lui Iisus. Aceasta este cu puțință numai în Trupul Lui, Eclesia istorică, care celebrînd Euharistia, descoperă în credință realitatea Parusiei ce va să vie. De aceea liturghia va începe prin a comemora nașterea lui Hristos, dar precedată de fraza de deschidere a liturghiei: „Binecuvîntată este Impărăția Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor”. Intemeiată pe puterea atotdeauna transcendentă a jertfei celui făgăduit în veșnicie și realizat în timp, istoricul și eshatotologicul sînt unite prin credința comunității întrunite a Trupului lui Hristos și prin Duhul lui Dumnezeu făgăduit și trimis ei din ziua cincizecimii în continuare. De aceea liturghia Sfintei Impărtășiri nu este pur și simplu actul izolat al repetării sau amintirii jertfei lui Iisus prin repetarea cuvintelor de instituire dela Cina cea din urmă, ci o reprezentare simbolică condensată a aceluiasi sacrificiu, o părtășie la el spre a primi în mod continuu harul mîntuirii oferit odată pentru totdeauna de către Iisus, prin Trupul Său Biserica, pentru întreaga lume, în toate timpurile. Liturghia este o recapitulare a Cuvîntului lui Dumnezeu în forma sa dublă, ca făgăduință și împlinire, ca Vechi și Nou Testament, ca și cuvînt proclamat și încarnat. În jurul Mielului jertfit al lui Dumnezeu, păcătoșii răscumparați, sfințiți în Trupul Unul, oferă același sacrificiu înapoi lui Dumnezeu Tatăl, acum nu ca o repetare a jertfei lui Iisus făcută odată pentru totdeauna, ci ca una fără sînge, duhovnicească și care ne face să fim părtăși din plin, aici și acum, la ceea ce a fost dat odată pentru totdeauna în Iisus Hristos. Cuvintele slujitorului care însoțesc momentul crucial al liturghiei care precede Epicleza Duhului Sfînt indică în mod limpede această sinteză a celor două aspecte: „Ale tale dintru ale Tale, Ție-Ți aducem de toate pentru toate”. Putem spune că în actul de „jertfă” al Bisericii, se află atît deosebirea cît și continuitatea între jertfa făcută odată pentru totdeauna și între darul Bisericii aici și acum. Jertfa lui Iisus, prin Duhul

făgăduit, dă Bisericii puțința de a-și aduce mereu și mereu jertfa pentru iertarea păcatelor acum și pentru totdeauna. De aceea, expresia corectă a ceea ce este Sfînta Cuminecare este, după cuvintele Liturghiei, o „jertfă euharistică”. Este aceeași jertfă a lui Iisus, dar sub forma Euharstiei.

Factorii care stau la baza acestei sinteze sacrificial euharistice sînt următorii:

a) realitatea Trupului lui Hristos, Biserica, formată ca un trup real depinzînd de capul său; b) puțința acestui Corp de a invoca pe Dătătorul de Viață, Paracletul, făgăduit și trimis în timp de către Domnul, Care depășește timpul și recapitu-lează trecutul, prezentul și viitorul, în virtutea jertfei de răscumpărare a lui Iisus și c) întoarcerea Domnului Inviat, întru mărirea să judece viii și morții.

Aceasta ne obligă, dacă dorim să studiem elementul sacrificial al Euharstiei, să reexaminăm înțelesul „amintirii”. Pentru tradiția Ortodoxă „anameza” biblică nu trebuie să ne ducă niciodată la o explicație simplă și unilaterală a ei ca o operație care duce mintea dela prezent la trecut, așa cum ne amintim toate celelalte fapte istorice. Sacrificiul Euharistic însemnează o comemorare a prezenței Domnului Inviat care, prin această comemorare, este prezent într-adevăr, venind acum așa cum El a venit în trecut și va veni cu siguranță și în mod inevitabil la sfîrșitul timpului. Jertfa Lui nu ne-o amintim doar, ci noi ne împărtășim de ea prin actul nostru memorial, așteptînd întoarcerea Domnului a toate. Istoricul, prin realitatea lui în prezent, este amestecat cu făgăduința lui eshatologică, deja împlinită prin credința întregului Trup al Bisericii în Domnul cel Inviat. Paracletul înfăptuiește, pe o cale neînțeleasă, această unitate a trecutului și viitorului în „acum”-ul darului jertfei euharistice prin întregul Trup al lui Hristos, Paracletul, a cărui epiclesă este momentul cheie al Sfîntei Cuminecături euharistice. De aceea, întemeiați pe practica ortodoxă, putem spune că elementul amintirii jertfei cea odată pentru totdeauna a lui Iisus și cuvintele biblice „Faceți aceasta întru pomenirea mea”, trebuiesc luate întotdeauna cu afirmația care le precede, anume, „Acesta este Trupul meu”, care unește într-un întreg nedespărțit anamnezei cu această prezență reală. Pentru că „Acesta este Trupul meu” nu se referă numai la elementele Euharstiei, ci deasemenea și la prezența reală a Trupului său sacrificat în comunitatea sa eclesială întru unitate. Marele paradox al cuvintelor biblice ale anamnezei, văzute astfel, ne arată limpede că ne amintim în momentul prezent atît actul trecut, realizat acum din nou cît și împlinirea viitoare.

Întreaga taină a Bisericii, ca Trup al lui Hristos, a fost văzută prin jertfa euharistică. Concluzia va trebui să fie deci

ca fraza, „Acesta este Trupul meu”, nu este limitată a fi o referire numai la elementele materiale ale pîinii și vinului și nu e mărginită la taina, transsubstanțiatîunii, ci se referă și la Trupul Său ca și cuminecare euharistică, alcătuită din noi toți, cu toți Apostolii și Martirii laolaltă. Aceasta este Biserica triumfătoare și luptătoare ca real prezentă, Trupul Lui, Eclesia în jurul mesei Domnului, centru al Cuminecării Euharistice.

b) *Prezența reală.* Prin această înțelegere a elementului de jertfă al Sfintei Comuniuni, prin actul jertfei aduse de către Trupul lui Hristos care este Biserica, ni se mijlocește una dintre cele mai efective apropieri de taina prezenței reale a Domnului sub sau cu elemente materiale: pîine și vinul. Înțelegerea Sfintei Cuminecări ca sacrificiu euharistic”, ne revelează că prezența reală nu este pur și simplu „sub” sau „cu” elementele. Aceasta apropiere salvează Biserica de căderea în explicațiuni raționaliste privitor la ceea ce se întâmplă în materia însăși și numai în timpul cînd sînt pronunțate cuvintele instituirii „sacramentului”. De aceea Ortodoxia Răsăriteană, ignoră discuția scolastică asupra elementelor ca separate de cuminecarea euharistică a Eclesiei. Prezența reală a trupului sacrificial al lui Iisus trebuie să fie văzută în contextul întregului Trup al lui Hristos, care îngăduie ca elementele, prin invocarea Duhului Sfînt, să fie trupul și sîngele sacrificial al lui Iisus.

Din nou cuvintele liturghiei Ortodoxe sînt foarte limpezi asupra acestui punct: Trupul lui Hristos, reprezentat de comunitatea întrunită, are în mijlocul său pe unicul liturg, care este Iisus însuși, Capul Trupului, numai prin a Cărui prezență putem, prin credință și toți împreună, să invocăm pe Paraclet. (Aici înțelegem locul preotului liturghisitor ca reprezentînd în mod simbolic pe Hristos, nu „separat”, nu „pus deoparte” de întregul comunității și de întregul Bisericii adunată în jurul lui). Și această Epicleză a Duhului este adresată Tatălui și privește acțiunea Paracletului întii asupra comunității adunate și apoi asupra dărilor jertfite.

Nu jertfa de pe cruce o aducem din nou, ci jertfim în chip tainic „amintirea” ei în acest înțeles real în Trupul lui Hristos, Eclesia una, prin care și în care prezența reală a trupului sacrificial al lui Iisus este realizată iarăși și iarăși, invitîndu-ne la o adîncă participare duhovnicească prin virtutea puterii necreate a lui Dumnezeu în Paracletul Său. Înțelesul cuvintelor Epiclezei, spuse de slujitor, care reprezintă pe unicul liturg Hristos oferind Tatălui său jertfa cea una pentru totdeauna, este foarte semnificativ; „Încă aducem Ție această slujbă cuvîntătoare și fără de sînge și ne rugăm și Te chemăm, trimite Duhul Tău cel sfînt peste noi și peste aceste

daruri ce sînt puse înainte și fă piinea aceasta scump Trupul Hristosului Tău și ceea ce este în potirul acesta scumpul sînge al Hristosului Tău, prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt". Aceste cuvinte exprimă comuniunea neîntrepută a Bisericii ca Trup al lui Hristos, avînd în mijlocul său pe Capul ei Hristos. Este Trupul Sacerdotal universal al tuturor credincioșilor rostind aceste cuvinte prin slujitorul lor care reprezintă, în mod simbolic, acest Cap, acest *leitourgos* care a adus odată — pentru — totdeauna jertfa de răscumpărare pentru lumea întreagă.

Această apropiere de taina prezenței reale ne scapă de conceptele înguste care nu numai crează o problemă fără de răspuns pentru mintea omenească, dar de asemenea afectează credința și practica Bisericii prin concentrarea interesului credinciosului asupra obiectelor materiale, neglijînd deplina înțelegere a Trupului ca întreg, constituit de noi ca și comuniune euharistică. Eforturile de a explica noua calitate a pîinii și vinului prin teoriilor lui "transsubstantio" sau "consubstantio", folosesc categorii care sînt parțiale și de aceea inadecvate a explica totalul proces al „prefacerii” (metabolei) la care ne referim în Liturghia Ortodoxă. Liturghia ca întreg nu numai un moment sau o frază, este actul transcendent care transfigurează adînc viața Trupului ca întreg. În acest Trup al lui Hristos elementele devin pentru noi, membrii acestui Trup, trupul și sîngele duhovnicesc al lui Iisus transfuzate sacrificial. Prin pîrtășia în acest sacrificiu al Lui de „odată pentru totdeauna”, noi dobîndim o pregustare directă a Împărăției celei veșnice care va veni. „Vesliți moartea Domnului pînă va veni” (I Cor. 11, 26). „Acesta este Trupul meu” indică, prin arătarea elementelor materiale și prin actul amintirii jertfei Sale, înspre Trupul Său, adică înspre noi cei preschimbați în „creaturi noi”, înspre prezența Sa reală ca și Cap avînd pe toți credincioșii ca membre ale Trupului Său. Iată de ce tradiția patristică Răsăriteană nu a deosebit niciodată elementele Sfintei Împărășanii de realitatea subiectivă a Trupului care le este anterior. Pe această cale putem înțelege pentru ce ei numesc Sfînta Cuminecătură „Pîrtășie dumnezească” sau „hrana pentru taina veșniciei” sau „leac pentru viața veșnică”. (Ignatie Epist. Ef. 20, 2 urm. Ioan 6: 48—51), „arvună a vieții veșnice” (Justin, I, 66, Nicolae Methonis M.P.G. 135, 513) etc. Natura de nepătruns a tainei prefacerii elementelor este interpretată aici prin efectele pe care le au asupra membrilor Trupului adunați laolaltă în unitate ca și „făpturi noi”. Elementul sacrificial și prezența reală în Sfînta Cuminecătură se văd aici și în perspectiva lor antropologică și în implicațiile lor eshatologice.

Textul dela I Cor. 10, 16 subliniază și exaltează această participare în comun a Ecclesiei adunate laolaltă: „Paharul binecuvîntării pe care-l binecuvîntăm nu este el împărtășirea cu singele lui Hristos? Pîinea pe care o frîngem nu este ea împărtășirea cu trupul lui Hristos”. Acest „binecuvîntăm”, „frîngem” este la fel de important, sau mai degrabă precede și prezice discuția și importanța prefacerii obiective a elementelor ca un act care trebuie să fie o parte dintr-un întreg nedespărțit al realității eclesiale, Trupul lui Hristos. În acest fel tradiția Răsăriteană privește participarea subiectivă a omului ca o parte a întregului nedespărțit, în Ecclesia Una și a fiecărui membru prin pregătirea duhovnicească absolut necesară pentru slujirea Sfintei Împărtășanii și pentru participarea la ea. Sf. Marcu (14, 23) nu adaugă fără motiv, după redarea Cinei Domnului sau înainte de cuvintele „Acesta este singele meu”, fraza „și ei toți au băut din el”, ceea ce Sf. Ioan Hristostomul comentează: „Nu numai că și-a vărsat singele, dar el ne-a dat tuturora să bem laolaltă din el”. Actul participării totale împreună și actul pregătirii noastre proprii pentru împărtășire sînt inseparabile de prefacerea obiectivă și de prezența reală. Sf. Pavel insistă asupra acestui adevăr cînd le amintește corintenilor de importanța cercetării de sine înainte de apropierea de masă”, pentru ca cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie își mănîncă și-și bea și-e osîndă, nedeosebind trupul Domnului (I Cor. 11, 29). Nu este pentru Pavel vorba de taina elementelor obiective ale Euharistiei: ele sînt trupul și singele lui Iisus; dar această obiectivitate nu constituie vreo problemă, așa cum este adesea cazul astăzi în discuția interconfesională. Problema zace în prefacerea subiectivă a membrilor Trupului lui Hristos; de viața lor în acest Trup depinde dacă aceste daruri, trupul și singele sacrificial al lui Iisus și prezența Lui reală, pot fi pentru viața veșnică sau pentru osîndă, sau chiar pentru moarte (I Cor. 11, 30).

Desigur problema naturii elementelor materiale și cum trebuie să înțelegem prezența reală a lui Hristos „sub” sau „cu” ele, rămîne fără răspuns pentru mintea noastră. Acest lucru nu este atît de tragic, pentru că realitatea Trupului lui Hristos ne scapă de a ne face prizonieri în conceptele noastre. Concepte ca cele ale transsubstanțierii sau cosubstanțierii nu numai că nu ne ajută să înțelegem ce este prezența reală și cum se realizează ea, ci crează iluzia că prin ele el a exprimat adevărul în mod exhaustiv. Rezultatul este că el obiectivează taina și se uită pe sine în ea, devenind astfel sclavul propriului său sistem de gîndire și punîndu-și alte probleme fără răspuns. De pildă, el poate spune că prezența vine în materie ca substanța ei transcendentă neperceptibilă simțurilor omenești și rămîne cu elementele aceleiași materii; Astfel cu-

vintele instituirii sînt spuse spre a infuza materia cu o substanță nouă este elementul transcendental nevăzut care este trupul și singele lui Hristos; ori el poate spune că taina consistă în „pătrunderea” pîinii și vinului de către substanța adăgită și coexistența (nu „sub”, ci „cu”) amîndurora: adică a pîinii și vinului cu trupul și singele lui Hristos. Prin astfel de argumente el nu limpezește misterul. El pur și simplu conceptualizează relația dintre substanță și element. Intențiunea acestei gîndiri în etologia Apuseană a fost de a dovedi că întregul existenței trupesti a lui Hristos este *iarăși* aici. Minunea a fost explicată pe o greșită cale antropocentrică și cei care fac așa, cred că au explicat într-un mod serios și sensibil, cum este prezent „Christus totus et integer”. Astfel geniul filosofic nu mai este în slujba tainei; l-a cucerit și credinciosul riscă să se jertfească pe el însuși gîndirii și iluziei sale proprii. În același timp e pusă și rămîne fără răspuns problema în ceea ce privește relația dintre trupul suît la cer al lui Hristos „care șade deadreapta Tatălui” și elementele materiale ale Sfintei Împărtășanii aici și acum.

În fața acestei primejdii tradiția Răsăriteană evită cu grijă conceptualizarea în scopul de a nu crea pentru minte o situație din care nu există scăpare și apoi de a nu nega în mod consecvent taina întreagă ca atare.

Răspunsul la „cum și ce”-ul tainei este dat numai de taina însăși. „Acesta este trupul meu, acesta este singele meu” este expresia maximă pe care numai credința o poate înțelege. „Prefacerea” (metabole) ortodoxă nu este o străduință de a explica miracolul, ci urmînd ideea centrală a aducerii jertfei necrunte (anaimaktos thysia) în formă de mulțumire (*Theia Eucharistia*), ne amintește că această „prefacere” are loc prin coborîrea Duhului Sfînt ca Paraclet care o înfăptuiește, (așa cum o face în lucrarea de prefacere dealungul întregii istorii a economiei Divine, ca în ziua Cincizecimii și în ziua Botezului fiecărui credincios, ca și în lucrarea sa continuă de prefacere a tuturor membrilor Trupului lui Hristos în „făpturi noi”). De aceea nu trupul lui Hristos coboară, ci e vorba de prezența Lui în Biserică Sa dăruită înapoi Tatălui prin pogorîrea Duhului Sfînt. Aceste elemente devin trupul și singele lui Hristos ridicat, ca dăruire de către Paraclet, la tronul Tatălui. Hristos nu este reîncadrat în materie, ci materia se prefăce în realitatea cerească a trupului și singelui Hristosului preamărit Duhul ne înlesnește prin cuminerea cu aceste elemente pămîntești, viața veșnică a lui Hristos. „Prefacerea” nu este localizată și limitată în materie de „persistența” existenței sale carnale sub sau cu elementele. Expresiunile patristice folosite pentru a descrie Euharistia sînt foarte semnificative aici. „Eicon, typos, antitypon” (Eusebiu P. G. 22, 596).

Prezența Lui reală nu mai este limitată local și material după ce El a fost proslăvit ca Domnul cel Inviat. Ceva mai mult se împlinește acum în Ecclesia ca Trup al Său: materia noastră este acceptată, prin lucrarea Sf. Duh, ca identică cu trupul și sîngele Său sacrificial și preamărit, în cer, prin care ne împărtășim de viața Lui cea veșnică. Sf. Ioan Damaschinul lămurește limpede „prefacerea” Ortodoxă a elementelor zicînd: „Nu este de fel Trupul suit la cer care coboară din nou, ci piinea și vinul sînt prefăcute în trup și sînge și ele devin unul și același lucru cu acestea”. (De Fide Orth. IV, 13). Și o enciclică a Patriarhilor răsăriteni din veacul trecut afirmă: „Piinea devine una cu trupul care locuiește și rămîne în cer”.

Pe această cale, prin credința Bisericii întregi, minunea este atribuită lucrării Duhului Sfînt care conduce și însuflețește întreaga ei viață. Minunea „prefacerii” este o parte inseparabilă a întregului mister al Bisericii avînd de Cap pe Hristos care șade deadrepta Tatălui cu toată umanitatea lui proslăvită. La această taină întreagă a preamăririi Lui ca cel mai apropiat de Tatăl, participăm noi aici pe pămînt în Biserica Sa așteptînd Parusia Sa, mîncînd și bînd trupul și sîngele Său. Aceasta se înțelege prin invocarea Bisericii ca Trup al Său, adresată Tatălui (care a acceptat jertfa cea una și odată pentru totdeauna a Hristosului Său) de a trimite pe Duhul Său cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri, piine și vin, și astfel să le schimbăm în noul și cerescul Său trup și sînge sacrificial.

Această apropiere de taina prezenței reale a lui Hristos ne ajută să ne lărgim vederea și să vedem în punctul de intersecție al crucii, aici și acum, deplinătatea liniilor sale, verticală și orizontală, care închipuie întregimea tainei Ecclesiei ca fiind Trupul lui Hristos și avînd părtășie în el prin jertfa euharistică. Acesta nu este un act izolat; nu sînt numai elementele obiective; nu este nici un moment magic sfînt al preschimbării materiei. Euharistia constituie centrul întregii vieți a Bisericii, adevărarea ei, hrănirea ei, creșterea ei. Prezența reală este manifestată, de către și prin ea, ca viață nouă în Hristos, prin părtășia la prezența Lui pe o cale materială pentru preschimbarea noastră duhovnicească. Elementele pîinii și vinului ne dau viața lui Hristos, o înnoire care izvorește din sîngele crucii Lui. Jertfa Lui a devenit acum un act euharistic din cauza învierii Sale. El nu numai ne răscumpără ci ne și leagă laolaltă în Trupul Unul în care sîntem îmbinați împreună prin botezul nostru. Paracletul, prin jertfa lui Hristos, îl face direct prezent ca Domn Inviat al vieții, prin mijloace materiale pe care le-a ales și ni le-a dat din voia Sa liberă.

Problema care privește natura reală a prezenței lui Hris-

los în Euharistie ar trebui să ne descopere mereu deplinătatea de care ne împărtășim cu toții în Trupul Lui, slobozindu-ne de obsesia intelectuală de a izola Sfânta Cuminecătură și de a discuta critic ceea ce se întâmplă în mod obiectiv, în timp neglijăm referința la întregul Trup al lui Hristos și prezența Sa cu el ca și Cap.

Spre a conchide asupra cuminecării euharistice îngăduiți-mi să stabilesc cîteva puncte fundamentale din punct de vedere ortodox.

1. Problema instituirii Sfintei Împărtășanii și a prezenței reale nu ar trebui să fie mărginită la cuvintele de instituire ale lui Iisus. Tot atît de importante pentru instituire în înțelesul său larg sînt: a) întreaga experiență vie a apostolilor (Ioan 27—71) și arătarea lui Hristos celor doi Apostoli la Emaus după învierea Sa, deschizînd ochii lor ca să-L vadă cînd a frînt pîinea (Luca 24, 31). b) Cincizecimea și ceea ce a urmat, așezînd cuminecarea euharistică în centrul vieții Bisericii primitive. (Fapte 2, 46). c) Nu numai în momentul repetării așa numitelor cuvinte de instituire de către slujitor are loc prefacerea, ci prin întregul act liturgic al Bisericii adunate, ca și comuniune euharistică, în jurul Domnului care este deja prezent, culminînd în continua realitate a evenimentului Cincizecimii în momentul invocării Paracletului, comunitatea fiind adunată spre a-L primi împreună într-un acord și într-un loc. (Fapte 2, 1.).

Nu numai slujitorul oficiază, ci întreaga Biserică din jurul său reprezentînd pe Hristos ca *leitourgos* și în același timp aducînd Tatălui Său jertfa prin Paracletul. d) Prin cuvintele Domnului noi trebuie să menținem actele Sale de „binecuvîntare”, „dăruire”, „frîngere” și „revărsare” și deasemenea acelea ale învățăcelilor de „primire”, „mîncare”, „beutură” care toate sînt părți din actul de instituire al Domnului care duce la același act întreg al Trupului Său, Biserica, care desfășoară și reactualizează același act complet.

1. Această înțelegere largă a instituirii euharistiei ne dă puțința de a sesiza înțelesul părtășiei comune la prezența reală a lui Hristos printr-un proces de viață în Trupul Său și nu printr-un automatism care dă importanță numai realității obiective, tainice a prezenței Lui sub elementele materiale. Aceasta ne face să ne reexaminăm locul de creaturi înnoite de membri ai Trupului Unic, fiind sloboziți de instituționalism. Aspectul instituțional al Sfintei Cuminecări nu este atît de important ca și invocarea Paracletului, un act care poate fi săvîrșit nu de un cleric care repetă cuvintele instituirii de către Iisus, ca vicar al Său, ci numai de membrii Trupului Său adunați într-o armonie într-un loc. Euharistia este manifestarea Poporului lui Dumnezeu chemat să fie preoți în timp

ce ei se adună să aducă jertfa euharistică, avînd pe *leitourgos*-ul lor în mijloc, reprezentat de o persoană aleasă în mod doborîbit de către comunitatea credincioșilor pentru această funcțiune, spre a exprima această invocare (întotdeauna la persoana întîia plural). De aceea este cu neputință pentru un preot să celebreze singur slujba Sfintei Cuminecări (ca „liturghia sa” și nici o slujbă de Cuminecare nu poate fi validă cu un singur cuminecat).

3. Unitatea organică și duhovnicească a membrilor Trupului Unic, adunați, într-un acord într-un loc, în jurul Centrului lor euharistic personificat de cineva pe care l-au ales ca să reprezinte alți calitatea lor de membri sacerdotali în Trupul Unic cît și pe *leitourgos*-ul unic Hristos adunîndu-și jertfa Sa Tatălui, sînt elementele esențiale pentru a se săvîrși un sacrificiu euharistic ca Sfîntă Cuminecare a Ecclesiei Una. Liturghia ca întreg recapitulează această integritate a unității organice și duhovnicești și manifestează în mod precis, în Euharistie, Unitatea sa mai adîncă preexistentă care-și are rădăcina în Trupul Unic. Prezența reală poate deveni deci real prezentă și ne putem împărtăși de ea în jurul mesei Domnului.

III. „INTERCOMUNIUNE” ÎNTRE BISERICI SEPARATE SAU CUMINECARE ÎN ECLESIA UNA?

Devine astfel evident de ce Biserica Ortodoxă nu poate accepta un fel de apropiere ușoară de problema restabilirii comuniunii între tradițiile bisericilor separate. Insuși cuvîntul „intercomuniune” constituie o mare dificultate, deoarece comunicarea în comun la aceeași masă trebuie să fie numai decît *comuniunea* unei singure Biserici. Prefixul „inter” indică o situație deadreptul anormală și inacceptabilă, care implică o cuminecare între două sau mai multe corpuri de Biserici separate, care, după această intercomuniune, rămîn separate din punct de vedere duhovnicesc, organic și confesional. Credința comună în actul de răscumpărare al lui Dumnezeu în Hristos nu este o garanție a apartenenței noastre laolaltă, deoarece relația verticală cu Hristos în credință trebuie să creeze ca rezultat al ei, comuniune nedespărțită, fără de care Euharistia una nu poate fi adusă. Concluzia observațiilor mele privind jertfa euharistică și larga înțelegere a prezenței reale este că Ecclesia este dezbinată în mod organic și duhovnicesc, intercomuniunea este posibilă numai dacă cei în drept au hotărît să restabilească în mod definitiv unitatea lor și să refuze de aci înainte să continue a trăi în mod separat. Unitatea Bisericii este pentru ortodocși în primul rînd: părășia deplină și mutuală în viața sacramentală, recunoscînd fiecare rînduielile celuilalt și aparținînd duhovnicesc unei frății euharistice anumite. Unitatea nu este realizată pur și simplu atunci cînd Bisericile sînt finanțate din același buget și recunosc aceeași

autoritate Bisericească centrală mondială. Unitatea se menține și se manifestă prin frăția euharistică unică. De aceea, aceia care practică intercomuniunea ar trebui să aparțină Bisericii Una fără dezbinare sau schizmă. Dacă nu este acesta cazul și intercomuniunea continuă ca o practică între „Biserici”, un Ortodox ar descrie această soluție ca neconsecventă cu ea însăși și incapabilă de a manifesta sau a relua realitatea adâncă a unității Bisericii care poate fi găsită dincolo de orice fel de aspecte și practici exterioare ale Bisericii, în mod precis în Comunitatea Una în Biserica Una.

Biserica Ortodoxă privește uzanța în întrunirile ecumenice a intercomuniunii ca instrument pentru restabilirea unității, ca pe o chestiune delicată. Există o confuzie totală atunci când atât de multe denominațiuni, nu numai că își declară lipsa de dorință de a aparține laolaltă într-o Biserică, ci profesază diferite crezuri și nu se înțeleg asupra elementelor esențiale. În această situație, intercomuniunea nu poate fi acceptată ca și comunicare izvorînd dintr-o unitate duhovnicească preexistentă sau care duce la o nouă eră a unei frății depline și hotărâte între ele. Atitudinea Ortodoxiei Răsăritene, cel puțin pentru moment, ia în serioasă considerație tendințele centrifugale crescînd și înspăimîntătoare ale grupurilor care caută emanciparea de Trupul Unul și ar refuza să accepte ori ce folosire a Euharistiei ca instrument de restaurare a unității. Observația lor că intercomuniunea trebuie privită numai ca și cuminecare și de aceea ca un eveniment care încoronează creșterea Bisericilor într-o frăție duhovnicească constituită, ar trebui să nu fie privită ca o afirmație exclusivă care condamnă pe alții caeretici sau schismatici, ci ca un act de precauție cu scopul de a rămîne în conformitate cu înțelesul adevărat al cuminecării euharistice.

De aceea obstacolele care împiedică pe ortodocși de a practica intercomuniunea pot fi formulate astfel:

a) Schisma existentă care împiedică comunitatea Bisericii să fie într-un acord, într-un loc în credința de a aparține Trupului Unul și nedespărțit al lui Hristos. Să se noteze că motivul primar nu vine nici dela vreo doctrină despre Euharistie, nici dela vreo declarație confesională, ci dela acceptarea ușoară a faptului de a fi separați de comuniunea duhovnicească a altora. Aceasta se vede limpede din faptul că nu există cuminecare (sau în termeni ecumenici „intercomuniune”) între Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile Vechi Răsăritene (Copti, Armenieni, Sirieni etc.) deși ei mențin aceeași doctrină a Euharistiei. Nu există comuniune cu Biserica Romano-Catolică și — dacă am continua lista în mod deschis — nu există comuniune între diferitele jurisdicții Ortodoxe Răsăritene din diaspora, deși acestea au o credință

comună identică privind Biserica și tainele. Aceste exemple sînt suficiente spre a dovedi că factorul de bază pentru spargerea comuniunii la masa Domnului este lipsa unei discipline spirituale adînci și a unui acord care, după cum am spus în ultima secțiune despre prezența reală, este tot atît de importantă pentru celebrarea euharistiei ca și consacrarea elementelor materiale.

b) Faptul că nu toți își mărturisesc credința prin predarea vieții lor pe seama comuniunii eclesiale Una nedespărțită. Înțeleg prin aceasta atitudinea bisericănilor de astăzi care, întemeindu-și argumentele pe faptul că unitatea Bisericii poate fi sfărîmată, — un fapt istoric de neîgăduit — în loc de a face apel la o căință generală, sînt gata să justifice această dezbinare ca pe un proces normal în viața Bisericii în continuă înnoire. Aceasta ni se pare un factor negativ și discorajant în căutarea de a restabili comuniunea euharistică între Bisericile separate. În Euharistie noi trebuie să mărturisim înfotdeauna că împreună sîntem răspunzători și împreună trebuie să biruim toate tendințele schismatice. Predarea noastră n-ar trebui să fie făcută pe seama vreunei mișcări istorice sau a vreunei reînnoiri, ci pe seama Bisericii Una. Ea este aceea care oficiază Euharistia și nu cutare preot sau cutare pastor sau cutare episcop care odată dă îngăduință pentru comuniune deschisă și altă dată o retrage, admitînd că există momente excepționale. Deși se pare că este complet paradoxal și imposibil astăzi să se facă acest act de predare a vieții și a mărturisi o Biserică în această confuziune a denominațiilor separate, pentru un ortodox apare nu mai puțin a fi esențiala condiție preliminară pentru pregătirea unei noi zile a unei comuniuni depline și durabile între Biserici. Avem nevoie de o pregătire duhovnicească, teologică și psihologică în căință, de rebotezare duhovnicească în Paracletul, spre a uita termenii noștri legați de pămînt și a recîștiga viziunea și realitatea comuniunii una și nepespărțită, deși amenințată de schisme și continuu divizată. Nădejdea noastră nu este imediat pentru comuniune, ci întîi pentru O Ecclesie ca Trup Unic al lui Hristos, ai cărei membri sîntem și trebuie să rămînem toți, ca mădulare adevărate unii altora și crescînd astfel lăcaltă, înnoind viața Bisericii de dinlăuntru în afară.

c) Această predare către Ecclesia Una n-ar trebui să fie înțeleasă ca bunăvoință și entuziasm superficial arătat numai în adunările ecumenice în scopul de a practica intercomuniunea. Predarea către Trupul Unul privește viața noastră înțregă, ea este o supunere necondiționată față de disciplina duhovnicească pe care a statornicit-o Dumnezeu, în mod limpede, concret, aici și acum, prin Duhul Său cel Sfînt. Comuniunea la masa Lui indică acest mare act numai pe baza că-

ruia aducerea jertfei euharistice este cu putință. Duhul Sfânt nu inspiră emanciparea sau provincialismul sectar sau dezbinările ușoare în Trup. De aceea, predarea implică admiterea ordinii harismatice exprimate prin persoane. Ea exclude atât excomunicarea tradiției altei Biserici ca întreg, dacă nu negăm vreo dogmă fundamentală de credință, cât și ori ke emancipare ușoară și formare de „biserici” noi. Biserica nu începe cu noi cei de astăzi. Marea ei taină este că ea există înainte de noi și ne încorporează în Unitate. Chiar dacă nu ne e îngăduit și nu putem defini limpede prin afirmații confesionale limitele Ecclesiei Una, chiar dacă pentru moment acceptăm că cauzele istorice și nedorința „Bisericii mame” de a accepta harisme noi au obligat persoane harismatice a se despărți de ea, noi trebuie să acceptăm, odată pentru totdeauna, legături hotărâte; mă gândesc la elemente permanente vizibile care să dea expresie concretă și funcțională disciplinei duhovnicești mai adânci și harismatice în Ecclesia Una. Nimănui nu-i e îngăduit să le ignore și să caute emancipare. De aceea avem nevoie, în mișcarea ecumenică de astăzi, de o discuție serioasă asupra acestor „legături” pe care Duhul le așează în Ecclesia Una, adică aceste elemente care mențin unitatea. Sa ca o condiție preliminară a comuniunii în Euharistia unică. Desigur că vor fi mereu de aceia care nu voiesc să audă despre o astfel de disciplină duhovnicească sau mai bine, pentru ortodox de supunere harismatică mutuală; desigur, va exista mereu schismă care să afecteze Trupul cauzând o părere de rău sinceră și mutuală, dar acest lucru nu va fi niciodată acceptat ca o normă sau o regulă a vieții Bisericii dealungul istoriei. Bisericile istorice trebuie să se miște înspre această hotărâre spre a fi luată din nou în comun să-și facă predarea către Ecclesia Una, cu un acord și într-un loc, pecetluindu-și membrii botezați cu mirungerea darului Duhului unic. (Ef. 1, 13, 4, 13, II Cor. 1, 22). Avem nevoie de această hotărâre înainte de a proceda la Euharistia una. Atunci intercomuniunea noastră va fi o koinonie reală a unui Trup și a unui potir și nu o măsură temporară a citorva ecumeniști entuziași luată la o întrunire particulară, în timp ce Bisericile lor continuă să trăiască local într-o izolare schismatică.

Comuniunea în forma intercomuniunii n-ar trebui să fie un fel de spectacol emotional fără rădăcini adânci în credința unică și în deplina predare față de Ecclesia Una.

d) Devine limpede în acest fel că nici dorința unui grup interdenominațional, nici buna intenție — asupra căreia nimeni n-are dreptul să se îndoiască — a unui episcop celebrant, a unui preot sau pastor nu este aceea care la un moment dat, deschide comuniunea. Ecclesia în unitate este aceea care oficiază Sfânta Cuminăcare în jurul leitourgios-ului unic Hristos, reprezentat de preotul slujitor. Hotărârea cutărui grup

sau a cutărui pastor ar trebui să fie glasul Ecclesiei întregi, care nu este în stare să vorbească limpede în acest moment când ecumenismul este încă prea nematur spre a sesiza deplinele dimensiuni ale Ecclesiei Una și să procedeze la aceasta supunere față de ea. În aceste circumstanțe, intercomuniunea este posibilă și intenția participanților și a preotului slujitor sau a pastorului este îndestulătoare numai pentru acele Biserici care nu cred că o astfel de supunere profundă față de Ecclesia Una nedespărțită, este necesară.

e) Există totuși unii ne-ortodocși care sînt gata deodată, într-o adunare ecumenică să-și proclame credința în această realitate a Ortodoxiei Răsăritene precum și acceptarea din partea lor a ordinei și doctrinei ortodoxe privind Sfînta Euharistie și să se mire de ce Ortodoxia menține încă o comuniune închisă și nu vrea să le îngăduie să participe la ea. Observațiile anterioare limpezesc îndeajuns că nu poate exista alegere individuală și temporară, pentru tradiția răsăriteană, în această privință. Cuminecarea în liturgia ortodoxă înseamnă apartenența noastră laolaltă, în mod organic și duhovnicesc, la Ecclesia Una; înainte și după Sfînta Cuminecare acest fapt trebuie să fie manifestat și menținut în mod concret. Un romano-catolic nu se poate cumineca și apoi să se „înfoarcă” la atitudinea sa anterioară, privind pe cei cu care s-a cuminecat ca frați „despărțiți”. Reformatul nu se poate întoarce după cuminecare la propria sa tradiție și s-o mai considere ca separată de Biserica răsăriteană și să acționeze în mod voit ca înstrăinat de tradiția răsăriteană în care el s-a împărtășit de trupul și sîngele Trupului Unic al lui Hristos în unitatea sa pre-existentă, așa cum cred ortodocșii că l-au păstrat. Pe de altă parte, urmînd modul de înțelegere ortodoxă a cuminecării, nu am putea accepta o intercomuniune unilaterală, adică persoane individuale aparținînd altor Biserici, care participă la Euharistia ortodoxă în timp ce ortodocșii nu văd încă starea de a putea participa la Euharstia aceloră. O intercomuniune implică o cuminecare deplin mutuală.

Ar fi o mare greșeală să credem că observațiile de mai sus epuizează întreaga problemă a intercomuniunii sau că reprezintă o atitudine rigidă care nu îngăduie nici o nădejde sau care declară Euharistia altor Biserici ca nevalidă.

Imi dau seama că problema menținerii unității în Biserica Una este mult mai complexă decît ne-ar putea face să credem acest articol. Există dificultăți enorme și mulți alți factori trebuie luați în considerare. De aceea aceste observații trebuie înțelese ca un efort de a lămuri pe scurt rațiunile pentru ezitarea ortodocșilor de a se grăbi să ia o hotărîre entuziasă și de a intra în comuniune cu alte Biserici, fără a restaura prin acest act, unitatea fărămițată a Bisericii. Ei încearcă, mai de grabă, să-și exprime teamă în fața unui act

care nu poate fi consecvent cu el însuși să cu o tradiție vie care așează unitatea, ca frăție adânc și duhovnicește realizată, în centrul vieții eclesiale ca fiind esența Bisericii.

Mentținându-și această atitudine, ortodocșii nu crează o problemă tabu în discuția ecumenică. Dimpotrivă, ei împărtășesc cu devoțiune și perseverență orice examinare sinceră a acestei probleme centrale și cruciale a Bisericii, pe drumul greu înspre restaurarea unității Bisericii... Totuși, ceea ce caută ortodocșii, prin atitudinea lor aparent conservatoare, este de a evita ori ce mișcare superficială pentru intercomuniune, fără rădăcini permanente și — deci este punctul cel mai important — fără a lua în serios situația Bisericii care continuă să trăiască în schismă înainte și după practicarea intercomuniunii.

Intercomuniunea n-ar trebui să fie privită niciodată ca un act izolat, realizat fără condițiile preliminare necesare și fără consecințe și cu toată situația schismatică a tradițiilor Bisericii. Această atitudine nu trebuie să implice refuzul de a adopta o atitudine nouă privitoare la problema intercomuniunii și la progresul înspre unitate, ci exact opusul: ea însmenează pentru Ortodoxie o atitudine consecventă care poate duce la un ecumenism sănătos și la o comuniune reală, exprimată prin participarea în comun la Euharistie.

Aceasta este contribuția pozitivă a ortodocșilor răsăriteni la această problemă și aceasta este ceea ce se exprimă prin atitudinea lor rezervată. Particula de către ei a comuniunii închise, în mișcarea ecumenică, nu este un act exclusivist, nici unul care judecă pe cei din afară. Prezența lor în comuniunea altora fără a lua elementele, nu este un refuz de a recunoaște tradiția altora. Nimeni nu poate ignora suferința tăcută a ortodocșilor în acest moment și nimeni nu poate determina cât regretă ei participând fără a fi în stare, în mod material sau conștient, să facă așa, fiind obligați să-și urmeze tradiția lor. Ne ortodocșii, în toate criticile și mirările lor, trebuie să ia în considerare că mișcarea ecumenică, în starea ei actuală, are nevoie de acest martiriu tăcut și de această luare în considerare a situației schismatice anormale. Practica ortodoxă a comuniunii închise este unul dintre darurile lui Dumnezeu față de mișcarea ecumenică și una dintre cele mai importante nădejdi, dacă nu unica nădejde, a zilelor ce vor veni; pentru că pune într-un mod dogmatic, cu teamă și cutremur și cu căință sinceră, problema unității ca întreg și pretinde măsuri drastice și conversiune tuturora la comuniunea duhovnicească Una a Trupului al lui Hristos, care este Ecclesia Una a Lui.

Atitudinea ortodoxă este o chemare la căință sinceră și hotărâre fermă de a merge altfel laolaltă. Este un martiriu, nu al unei situații, doctrine sau tradiții privilegiate, ci o dia-

conie în smerenie care nu previne suferința, efortul și disconfortul pentru intercomuniune, ci le face mai acute, prin vederea Euharistiei ca un centru și ca unica manifestare a unității restabilite și deci unicul mijloc de a o menține. Ortodocșii au intrat deja, prin cooperarea lor, într-un fel de intercomuniune de o natură harismatică în înțelesul ei larg. Constând din studii, rugăciune și acțiune împreună cu celelalte Biserici. Avem nevoie de răbdare și perseverență pe acest drum ferm. „Antidoron”, plina binecuvântată (nu speciile înșele), care se dă la sfârșitul liturghiei ortodoxe celor care nu s-au cuminecat, este un semn al agapei Noului Testament pe care, pentru moment, o putem lua toți împreună ca o pregustare a ospățului deplin al Domnului. El ne va arăta momentul și calea de a procedea la participarea deplină, dacă sîntem hotărîți într-adevăr să înaintăm, avînd ca scop comuniunea Una.

„Acesta este trupul meu, acesta este sîngele meu” — aceste cuvinte sînt pline de înțeles și pot fi repetate în Euharistie cînd ele se referă mai întîi la acest Trup Unic al Său, Biserica Una, această Comuniune a Paracletului Său. În acest Trup Unul, comunitatea, prin slujitorul ei, care reprezintă Capul Trupului, poate arăta speciile și să pronunțe aceleași cuvinte pentru pîine și vin și se poate cumineca în trupul și sîngele unul ca fiind în mod real Trupul Său Unul. Acest adevăr eclesiologic subliniază întreaga mea prezentare a atitudinii ortodoxe privind problema intercomuniunii, înțeleasă numai ca și cuminecare în Biserica Una. Bisericile istorice sînt obligate astăzi de Paraclet să experimenteze viața în Biserica Una prin sporirea contactelor între Biserici în mișcarea ecumenică. Este foarte încurajator că Bisericile și cu deosebire membrii ei mai tineri sesizează profund și sincer nevoia absolută de a se cumineca laolaltă în aceeași Euharistie. Devine din ce în ce mai limpede că fără cuminecarea în comun nu există putînta unei diaconii sau activități harismatice misionare evanghelizatoare reale și sincere între Biserici, într-un serviciu comun pentru lume. Întreaga mișcare pentru intercomuniune trebuie deci să fie acceptată ca un semn bun și foarte pozitiv; dar el trebuie privit ca o nevoie care izvorește din experiența Bisericii Una ca Trup al Lui Hristos. Și acesta reclamă încă, cel puțin pentru Ortodoxia Răsăriteană, atenție serioasă înainte de a progresa înspre comuniunea Bisericii Una. Adunarea de la New-Delhi ne-a lăsat o moștenire grea: definiția unității Bisericii. Trebuie să primim, să studiem și să limpezim această definiție și să punem în practică toate cerințele ei. Atunci intercomuniunea limitată în clipa de față poate deveni — și noi nădăjduim și ne rugăm pentru aceasta — o comuniune mai largă cuprinzînd pe toți cei care au experimentat și mărturisit realitatea Bisericii Una.

Traducere de Pr. P. Sălăgeanu

PRINCIPII OMILETICE ÎN OPERA FERICITULUI AUGUSTIN

de IOAN N. FLOCA

Sfârșitul secolului al IV-lea și începutul celui de al V-lea al erei noastre, înscrie în istoria Bisericii mari personalități care au predicaat creștinismul în lumea greco-romană, ca: Atanasie în Alexandria, Ilarie în Galia, Sf. Vasile în Cezareia Capadochei, Sf. Grigorie de Nazianz și Sf. Ioan Hrisostom în Constantinopol, Ambrozie în Milan, Fer. Ieronim în Palestina și ultimul în ordinea cronologică, Fer. Augustin în Africa¹). Fer. Augustin, unul din cei mai de seamă teologi ai veacului patristic²), a fost și „omul reprezentativ al Africii creștine”³) din vremea sa. Rolul pe care l-a avut în istoria creștinismului se explică prin personalitatea și vasta sa operă teologică⁴).

Fer. Augustin s-a născut în Tagaste, în Numidia, la 13 noiembrie 354 din tată păgîn (Patricius) și mamă creștină (Monica). Instrucția școlară a făcut-o în Tagaste, Madaura și Cartagena. La 372 are un fiu pe Adeodat. Ca profesor de retorică ocupă pe rînd catedrele respective la școlile din Tagaste, Cartagena și Milan. A fost un spirit frămîntat, ce oscila mereu între maniheism, neoplatonism și creștinism. Sub influența lui Ambrozie din Milan, la 386 renunță la catedra sa de etorică și se convertește la creștinism, botezîndu-se în anul 387. Se retrage cu cîțiva prieteni la Casiciacum, în Africa, unde în anul 391 a fost hirotonit preot, iar în anul 396 episcop de Hippo. Viața sa a fost o continuă luptă cu meniheii, donatiștii, pelagienii, etc. Moare de friguri în vîrsta de 76 de ani în reședința sa episcopală la 23 august 430⁵).

1) Moricca Uberto, *Storia de la letteratura latina cristiana*, vol. III, p. I., Torino, 1934, pag. 305.

2) Sgariglia, P. Fulgenzo Maria, *S. Agostino*, (Biografia), Roma, 1930, pag. VI—VII.

3) Cristescu, Grigorie, *Activitatea omiletică, teoretică și practică a Fericitului Augustin*, în: *Studii Teologice*, Seria I, An. II, Nr. 1, 1931, pag. 8.

4) Papini, Giovanni, *S. Augustin*, trad. de Michel P., Paris, 1930 pag. 254—255.

5) Cristescu, Gr., *o. c.* pag. 9; Ch. Boyer, *Saint Augustin*, Paris, 1932, pag. 6.

Fer. Augustin ne-a lăsat un însemnat număr de scrieri⁶⁾.

Activitatea sa omiletică, teoretică și practică⁷⁾ se reflectă în lucrări ca:

I. — De doctrina christiana (liber IV),⁸⁾ și

II. — Predicile, care în afară de „Tractatus”⁹⁾ asupra Evaghnheliei Sf. Ioan pot fi împărțite în:

a) Omilii familiare, zise enarrationes¹⁰⁾, și

b) Predici propriu-zise, care în colecția Migne sînt împărțite, la rîndul lor, în patru clase:

1. — Sermones de Scripturis¹¹⁾,

2. — Sermones de Tempore¹²⁾,

3. — Sermones de Sanctis¹³⁾, și

4. — Sermones de diversis¹⁴⁾.

La acestea Benedictinii au mai adăugat o a cincea clasă de 30—32 predici dubioase¹⁵⁾, o seamă de extrase din alți autori¹⁶⁾, un apendicel¹⁷⁾ și o nouă grupă de omilii¹⁸⁾.

Piéronne¹⁹⁾ împarte predicile augustinene în patru serii de predici autentice, o serie de predici dubioase și un apendicel²⁰⁾.

Moricca²¹⁾ consideră că ni s-a păstrat de la Fer. Augustin 367 sermone autentice, 32 dubioase și 317 apocrife.

Episcopul hiponez a fost un neobosit ostenitor în ogrorul

6) Tixeront, J., *Precis de Patrologie*, ad. 8, Paris, 1927, pag. 343.

7) Cristescu, Gr., *o. c.*, pag. 9—10.

8) A fost începută în 397 (c. I—IV) și terminată în 42; iar după: Bardenhewer, O., *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, IV. Bd., Freiburg im Breisgau, 1924, pag. 481 în anul 426. Se găsește în *Migne, P. L.*, 34, 15—122. vezi și: Cayre F., *Precis de Patrologie, Histoire e. doctrine des Pères et docteurs de l'Eglise*, vol. I, Paris, 1927, pag. 637; Moricca, U., *o. c.* tom. III., p. I., pagg. 454—60.

9) Început în anul 415—416, în formă de omilii către popor.

10) Alcătuită în anul 200 *Enarrationes in psalmos*, *Migne, P. L.*, 36, 67—1028, ps. 1—79; 37, 1033—1068, ps. 80—150.

11) 1—183, în: *Migne, P. L.*, 38, 23—994.

12) 184—272, în: *Migne, P. L.*, 38, 995—1247.

13) 273—340, în: *Migne, P. L.*, 38, 1247—1448.

14) 341—363, în: *Migne, P. L.*, 38, 1493—1638.

15) Formată din 32 predici dubioase, cf. Moricca U., *o. c.*, pag. 676, și din 30 predici dubioase, vezi: Cristescu, Gr., *o. c.*, pag. 10.

16) Predici extrase din: Engrippio, Beda, Flora, i. Diocoso, cf. Moricca, U., *o. c.*, pag. 676.

17) Format din 317 predici greșit atribuite lui Augustin, cf. Moricca, U., *o. c.*, pag. 676.

18) vezi: Moricca, U., *o. c.*, pag. 676.

19) Piéronne, Vincent, Ecalé, Charpentier et. H. Barréaux, *Oeuvre complètes des Saint Augustin, text latin et traduction française*, Paris, 1871, 33 volume.

20) *Idem ibidem* tom. 15.

21) Moricca, U., *o. c.*, pag. 676.

propovăduirii Evangheliei²²). El vorbea de obicei în sărbători și scria aproape tot timpul²³).

Conștient de puterea de cucerire a cuvintului a îmbrățișat slujba prdicii cu o însuflețire uimitoare căutând ca prin cucerirea voinței omului să pună stăpânire pe „toate fortificațiile vieții sufletești”, și pe acea „sapienția coelestis”, care este la Fer. Augustin „desăvârșita iubire față de Dumnezeu”²⁴).

Cu toată această rîvnă și curaj, marele predicator se înspăimînta în fața măreței sale misiuni. „Predicile mele nu mă mulțumesc”, spunea el adeseori²⁵). Fer. Augustin aspira totdeauna la o expresie mai bună, mai clară și mai adevărată; cuvintele în exterior nu puteau să redea deplin, nici gîndurile, nici sentimentele sale²⁶).

Adînc cunoscător al literaturii eline și latine, Fer. Augustin e plin de admirație față de marele Cicero, a cărui operă Hortensius a fost pentru el o adevărată revelație.

Influența lui Cicero se observă atît în lucrările teoretice, doctrinare cît, mai ales, în limbajul, construcția frazei și felul de a gîndi al episcopului african. Fer. Augustin iubea nespuse de mult poezia, și la clasicii latin găsea din plin satisfacerea acestei pasiuni.

Adept, pe rînd, al diferitelor sisteme filozofice, neoplatonismul îl apropie de creștinism. Influența acestui sistem filozofic se resimte puternic în opera augustiniană.

Nevoit să predice unui popor neinstruit, în modul de exprimare se lasă influențat și de anumite forme populare și tradiționale creștine.

Influența determinantă a avut asupra Fer. Augustin citirea Sf. Scripturi, care sub puterea Sfîntului Duh, rugăciunile mamei sale și sub influența autorității lui Ambrozio a putut să facă din el un om nou, renăscut în Hristos²⁷).

N-au fost fără rezultat nici convorbirile cu preotul Simplician asupra convertirii lui Victorin, nici povestirile lui Pontician despre virtuțile asceților din Orient; „toate contribuiau la prefacerea adîncă a vieții lui sufletești și prin urmare, la purificarea deplină a izvorului de adevăr și virtute, din care avea să se împărtășească opera lui”²⁸).

În urma acestei frămîntate lupte cu el însuși, Fer. Augustin

22) A. Moisil, *Fer. Augustin propovăduitor al Cuvîntului*, în rev. *Telegraful Român*, an. 102, nr. 19—20, 1 iunie 1954, pag. 3

23) Moricca, U., *o. c.* pag. 673.

24) Cristescu, Gr., *o. c.* p. 13.

25) „Nam et mihi prope semper sermo meus displacet”, *De cath. rud.* 2, 3, XL, 311.

26) Bardenhewer, O., *o. c.* pp. 493—6.

27) Cristescu, Gr., *o. c.* p. 11—12.

28) *idem ibidem*.

tin din „negustor de vorbe” devine un „aostol biruitor al Impărăției lui Dumnezeu”²⁹⁾ un mare predicator al Evangheliei.

Fer. Augustin este cel dintâi teoretician al interpretării omiletice a Sfintei Scripturi. Din pregătirea viitorilor propovăduitori ai cuvîntului lui Dumnezeu el și-a făcut o problemă principală. Continuu el instruia, da sfaturi, îndruma, corecta și da exemple bune de urmat.

Preceptele și regulile artei oratorice le găsim expuse în lucrările:

1. — *Principia dialectica* și *Principia rhetorica*³⁰⁾,
2. — *Epistolae variae*³¹⁾,
3. — *De doctrina christiana* (liber IV)³²⁾, și
4. — *De catechizandis rudibus*³³⁾.

De importanță deosebită sînt ultimele două lucrări. Cartea a IV-a din lucrarea „*De doctrina christiana*” este un valoros tratat de retorică sacră pe cînd lucrarea „*De catechizandis rudibus*” este o încercare reușită a unui formular teoretic de cateheză creștină, un adevărat îndrumător catehetic.

În lucrarea sa: „*Principia dialectica*”³⁴⁾ după ce definește dialectica, ca: „scienția bene disputandi”³⁵⁾ dezbate cîteva probleme importante. În capitolul VII vorbește despre: „puterea cuvîntelor”³⁶⁾ iar în cap. VIII analizează teoretic defectele felului de exprimare (stilul).

Fer. Augustin susține că: „puterea cuvîntelor este aceea ce face cunoscută valoarea cuvîntelor; ea este rațiunea ce se produce asupra aceluia ce ascultă. Prin urmare un cuvînt impresionează auditoriul fie prin el însuși, fie prin ceea ce el înseamnă, fie prin ambele de odată”³⁷⁾. Cînd un cuvînt impresionează auditoriul și prin el însuși și prin ceea ce el reprezintă, atunci, spune Fer. Augustin, „cuvîntul însuși și

29) *idem ibidem*.

30) *Migne, P. L.*, XXXII, 1400—1420 și 1331—1448.

31) *Migne, P. L.*, XXXIII, 209.

32) *De doctrina christiana*, IV, I, 4—IV, 16—33.

33) în *Migne, P. L.*, XL., 307—348. Scrisă în jurul anului 400 cu scopul de a arăta cum se învață principiile religiei creștine de cei neinstruiți. Este destinată lui Beganos, diacon al Bisericii din Cratagana (Retrac. II, 14). De catch. rud. I, 1.). Diegratias, întemnițat, cere lui Augustin îndrumări asupra metodei ce trebuie să o folosească cu eficacitate în însușirea primelor elemente ale credinței. Interpretarea Sf. Scripturi e alegorică și simbolică.

34) Piéronne, Vincent..., *o. c.* tom. IV., c. 32.

35) *Dialectica est bene disputandi scientia*, cap. I., col. 52.

36) Cap. VII, col. 60. — *De vi verbi*.

37) *De princ. dial.* cap., VII, col. 60.

obiectul pe care-l arată sînt bine remarcate³⁸⁾. Rezultă de aci, spune Fer. Augustin, că „un cuvînt are două înţelesuri, unul pentru a arăta adevărul şi altul pentru a păstra eleganţa sa. Primul este din domeniul dialecticei, al doilea aparţine principial artei oratorice³⁹⁾ şi că „elocvenţa nu trebuie să fie înşelătoare, nici expunerea stîngace⁴⁰⁾ fiindcă mulţimea prinde adevărul întotdeauna din frazele frumoase⁴¹⁾).

Dacă, „dialecticianul, precizează Fer. Augustin, în dorinţa de a plăcea poate să dea cuvintelor lui o nuanţă de retorică, şi oratorul, dacă vrea să convingă despre adevăr, trebuie să întărească discursul său cu ceea ce se poate numi organismul nervos şi osos al dialecticei⁴²⁾).

Vorbind în continuare despre felul de a vorbi, Fer. Augustin face o clară distincţie între diferitele defecte ale felului de exprimare. „Obscuritatea şi ambiguitatea — zice Fer. Augustin, împiedică auditoriul de a vedea adevărul dintre termeni. Intre obscuritate şi ambiguitate există această diferenţă că, în ambiguitate ni se prezintă mai multe sensuri fără a şti căruia îi dă (autorul) preferinţă⁴³⁾, în timp ce în obscuritate, nu vedem nimic sau prea puţin din ceea ce ne aşteptăm⁴⁴⁾).

Cele mai importante principii omiletice, ce şi-au menţinut în mare parte valabilitatea pînă în zilele noastre, le expune Fer. Augustin în cartea a IV-a din lucrarea sa: „De doctrina christiana⁴⁵⁾).

Aci susţine că:

— Predicatorul în studiul Sfintei Scripturi trebuie să se sprijine pe două lucruri:

a) — *modus inveniendi quae intelligenda sunt* (modul de a descoperi ceea ce trebuie înţeles), şi

b) — *modus proferendi quae intellecta sunt* (modul sau felul de a expune ceea ce e cuprins aci)⁴⁶⁾ şi că

— Predicatorul trebuie să cunoască retorica şi regulile ei, ca să poată apăra adevărul⁴⁷⁾. Perceptele retorice se pot învăţa, susţine Fer. Augustin, uşor la „vîrsta coaptă” (maturus)⁴⁸⁾.

38) *idem ibidem*.

39) *De princ. dial.* cap. VII, col. 61.

40) *idem ibidem*.

41) *idem ibidem*.

42) *idem ibidem*.

43) *idem ibidem*.

44) *idem ibidem*.

45) Piéronne, Vincent, *o. c.* tom. VI, col. 546.

46) *De doct. chr.* IV, 1, col. 546.

47) *idem*, IV, 2.

48) *idem*, IV, 3, col. 548.

„Sfînta Scriptură, sfătuește Fer. Augustin, este o sursă inepuizabilă de studiu, omul de talent va găsi nu numai materialul de tratat pentru predică ci va descoperi în aceasta și figuri de stil peste tot el se va exersa să scrie, să mediteze și chiar să se exprime în aceste sentimente și acele gânduri după regulile pietății și credinței”⁴⁹).

Preceptele retorice pentru omul cu inteligență mărginită nu sînt de nici un folos, fiindcă „el nu le va înțelege și nu va putea face două lucruri de odată, să vorbească și să gîndească la preceptele de gîndire frumoasă”⁵⁰). La unii ca aceștia regulile retorice nu sînt ceva ce vine din fire. De aceea ei sînt întotdeauna greoi, reci, adormiți și adormitori (lenti, frigide-que dormitant).

În cartea a IV-a Fer. Augustin se ocupă în deosebi de *modus preferendi*, întru cît de *modus inveniendi* s-a ocupat în primele trei cărți.

El spune că predicatorul care interpretează și învață Sfînta Scriptură trebuie „să apere adevărul de credință și să combată eroarea, să învețe să facă binele și să evite răul; în timp ce el vorbește să liniștească pe adversar, să stimuleze pe nepăsători și să expună celor ce-l ignorează aceea ce ei au făcut și au așteptat”⁵¹). Cîștigarea pentru adevăr a dușmanilor, însuflețirea celor nepăsători și înspirarea speranțelor mîngîitoare celor simpli și neștiutori, cer din partea predicatorului efectuarea unor lucrări deosebite care sînt tot atîtea mijloace de promovare a adevărului și de cîștigare a oamenilor pentru el și anume: sfătuirea, povestirea sau ilustrația istorică, argumentația, mijloacele de emoțiune, combaterea punită și exortatia plină de însuflețire, etc.⁵²).

Predicatorul creștin e de preferat a vorbi totdeauna cu deplină cunoștință a adevărului scripturistic (sapiențier) decît cu artă (elequenter) sau ideal ar fi valorificarea amîndurora căci, „înțelepciunea fără elocvență nu poate să fie decît puțin utilă; dar elocvența fără înțelepciune creiază totdeauna serioase primejdii și nu aduce niciodată foloase”⁵³). Predicatorul vorbește cu mai multă sau cu mai puțină înțelepciune „după cum el a făcut mai mult sau mai puțin progres în studierea Sfîntei Scripturi”⁵⁴) și totdeauna sînt preferați „cei ce rețin mai puțin cuvintele și care descopăr mai adînc inima”⁵⁵); dar este foarte necesar „pentru cei care voiesc să vorbească cu în-

49) *idem ibidem*.

50) *idem*, IV, 4, col. 549.

51) *idem*, IV, 4, col. 549.

52) *idem ibidem*; vezi și Cristescu, Gr., o. c. pag. 15—16.

53) *idem*, IV, 5, col. 550.

54) *idem ibidem*.

55) *idem* col. 551.

țelepciune ceea ce ei nu pot să zică cu elocvență, să o spună cu expresiile Scripturii⁵⁶⁾, fiindcă cel ce are înțelepciunea Scripturilor Sfinte privește în miezul lor cu ochii inimii lui (cor eorum scripturarum sacrarum sui cordis oculi vident). A fi bogat în cunoașterea Sfintei Scripturi, este idealul oricărui predicator.

„Cel ce vrea să se exprime cu înțelepciune și elocvență, pentru ca el să reușească aceasta și pentru a atinge un mare grad de succes, eu îl îndemn, scrie Fer. Augustin, peste tot să citească sau să asculte și să încerce să imite pe oamenii elocvenți, fiindcă eu nu-i îndemn de a urma lecțiile maștrilor de retorică, decât cu condiția ca întotdeauna acești oameni a căror operă o citește sau pe care îi ascultă, să merite să fie lăudați pentru că în discursurile lor se găsește nu numai elocvență, ci încă și înțelepciune și adevăr. Cei ce vorbesc cu talent sînt ascultați cu plăcere, cei care se exprimă cu înțelepciune, le sînt un profit. Aceasta pentru că Sfînta Scriptură nu a zis: multă elocvență, ci „multă înțelepciune este mîntuirea lumii” (multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum) (In. V. 26). „Scriitorii creștini sînt aceia care au interpretat cuvintele dumnezeiești nu numai cu înțelepciune, ci și cu elocvență⁵⁷⁾. La scriitorii sacri înțelepciunea e unită cu elocvența și predica la ei „cu cît va părea mai umilă, cu atît ea se ridică deasupra oratorilor păgîni, nu prin lăudăroșenie, ci prin soliditate”⁵⁸⁾.

Simplitatea și claritatea sînt cele mai meritorii însușiri ale predicatorului⁵⁹⁾.

Obscuritatea, chiar elocvență, a unor autori sacri nu trebuie imitată⁶⁰⁾.

Lucru important e de a fi totdeauna clar⁶¹⁾.

Cei ce sînt chemați să învețe trebuie să vorbească clar și convingător. „Elocvența de a învăța constă peste tot, nu în a reda plăcut ceea ce e neplăcut, sau a face să practice ceea ce este desgustător, ci a pune în lumină ceea ce era obscur”⁶²⁾.

Adevărul trebuie să pătrundă prin cuvîntul predicatorului în inima ascultătorilor (ut in corde figatur), pentru că, „cei ce l-au simțit se hrănesc din adevăr cu plăcere, deoarece caracterul distinctiv al spiritelor serioase este de a iubi nu cuvintele, ci adevărul conținut în cuvinte”⁶³⁾.

56) *idem ibidem.*

57) *idem ibidem.*

58) *idem*, IV, 6, col. 552.

59) *idem, ibidem.*

60) *idem*, IV, 9, col. 560.

61) *idem*, IV, 10, col. 561.

62) *idem*, IV, 11, col. 563.

63) *idem ibidem.*

Predicatorul trebuie să învețe, să desfăteze și să înduplece voia⁶⁴). Fer. Augustin se străduiește să arate cum se poate atinge acest triplu scop. În demonstrația sa pornește, de la cuvântul unui orator (face aluzie la Cicero), despre care spune că a zis adevărul, și spune că: „predicatorul trebuie să vorbească cu scopul de a instrui, a plăcea și a mișca (ut doceat, ut delectet, ut flectat)”, adăugînd, că „a instrui este o necesitate, că a plăcea este o satisfacție și că a mișca voința este un triumf”⁶⁵). „Pe cei neștiutori trebuie mai întîi a-i instrui înainte de a le produce plăcerea...”⁶⁶), fiindcă, „nu este totdeauna nevoie de a plăcea, pentru că în simpla expunere a adevărului, nu se urmărește a plăcea prin forma limbii, ci adevărul prin el însuși și prin natura sa place și farmecă”⁶⁷). E vorba aci de o plăcere intelectuală.

Intotdeauna predicatorul creștin trebuie să miște inimile, să înduplece voia, deoarece la nimic nu folosește omului, „nici mărturisirea adevărului și nici lauda frumuseții predicilor, dacă el nu se întoarce (nu se pocăiește):? Nu este oare aceasta unicul scop ce-l urmărește predicatorul în desfășurarea tuturor resurselor (metodelor) artei de a convinge și a spune frumos? Predicatorul creștin care vrea să atingă acest scop, trebuie nu numai să instruiască pentru a dispune și a plăcea pentru a captiva, ci încă să miște (să înduplece voia) pentru a cîștiga victoria”⁶⁸).

Predicatorul creștin trebuie să-și pregătească predica nu numai prin studiu, ci și prin rugăciune, așa ca întotdeauna înainte de a-și începe predica, propovăduitorul creștin să-și înalte inima la Dumnezeu⁶⁹). Sfîntul Duh este acela care vorbește prin gura celor ce propovăduiesc lumii pe Domnul. Predicatorul sădește și udă din afară, Dumnezeu, însă, lucrează înlăuntru⁷⁰).

Menționînd cele trei stiluri — *submissa dictio*, *temperata dictio*, *grande dicendi genus*, — pe care le citează după Cicero⁷¹), Fer. Augustin afirmă necesitatea de a întrebuița în-

64) *Oratoris est docere, delectare, flectare.*

65) *Dixit ergo quidam eloquens, ut varum dixit, ita dicere eloquentem ut delectet, ut flectat. Deinde addidit: Docere necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriae (De doctr. chr. IV, XIII, col. 564).*

66) *idem ibidem.*

67) *idem ibidem.*

68) „Oportet igitur eloquentem ecclesiasticum, tu quando suadet aliquid quod agendum est, non solum docere ut instruat, et delectare ut teneat, rem etiam flectare ut vindicat”. (*De doctr. chr. IV, XIII, 29, col. 564.*)

69) *idem, IV, XV, col. 566.*

70) cf. Cristescu, G., *o. c.* pag. 19.

71) Dintre multele rubrici și ischeme de stiluri transmise de antici în Omiletică au pătruns prin Cicero și Augustin rubrica lui Dionisie din Hali-

tr-o îmbinare fericită toate aceste stiluri. Exemplificările le ia însă din Sf. Apostol Pavel⁷²).

Predicatorul nu trebuie să abuzeze de stilul de impresie. El este chemat să miște simțirea oamenilor nu să stirnească aplauzele lor: *lacrymas non plausus*. Stilurile se găsesc într-un raport de interdependență unul față de altul și ele trebuie folosite în mod egal pentru a putea să stăpânească deopotrivă și mintea și inima și voința ascultătorilor săi⁷³).

Predicatorul trebuie să dea o deosebită atenție realității vieții și întotdeauna viața lui să fie nu numai vrednică de răsplătă, ci, să se ofere și altora ca o pildă grăitoare, așa că normele vieții sale, să fie și darul elocinței (*copia dicendi forma vivendi*)⁷⁴).

Predicatorul „nu trebuie să fie sclavul expresiilor, ci expresiile trebuie să servească pe predicator” (*nec doctor verbis serviat, sed verba doctori*)⁷⁵).

Predicatorul ce se servește de predica altora nu trebuie desconsiderat, fiindcă nu acesta e hoț (plagiator) în adevăratul înțeles al cuvîntului, ci acel ce nu crede în ceea ce spune⁷⁶).

Predicatorul trebuie să se roage lui Dumnezeu înainte de a vorbi. El trebuie să fie un om al rugăciunii. El trebuie să roage pe Dumnezeu ca să-i dea cuvînt bun (oret ut Deus sermone bonum det in os ejus)⁷⁷).

În încheierea lucrării, Fer. Augustin aduce mulțumiri lui Dumnezeu, care i-a ajutat să arate în cele patru cărți, nu ceea ce este el, pentru că el e conștient că are multe lipsuri, ci cum trebuie să fie aceia ce propovăduiesc altora învățătura creștină⁷⁸).

În lucrarea „De catechizandis rudibus”, care este mai mult o încercare a unei formulări teoretice de cateheză creștină, dă și o seamă de îndrumări omiletice. Autorul începe lucrarea prin a consola pe diaconul Diegratias, care se arăta nemulțumit de predicile sale, pe care departe de a fi calde și expresive, le socotea lungi, reci și furtunoase. Fer. Augustin

carnas și anume: stilul inferior; mediu și superior: genus subtile: *αρακτὴρ ἱσχυρὸς* genus medium: *αρακτὴρ μέσος*; și, genus grande subline: *αρακτὴρ ἐψηλός*., vezi: Cristescu, Gr., o. c. pag. 20, nota 1.

72) *Submissa dictio* (Gal., 4, 21 și 3, 15.); *temperata dictio* (Rom. 12, 1; 13, 6; 13, 12.), și, *grande dicendi genus* (2 Cor. 6, 2; Rom. 8, 28; cu o încheiere din Gal. 4, 10; vezi Cristescu, Gr., o. c. pag. 20.

73) *De doct. chr.* IV, XIX, XX, după: Cristescu, Gr., o. c. pag. 20.

74) Cristescu, Gr., o. c. pag. 21.

75) *De doct. chr.* IV, XXVIII, col. 589.

76) *idem*, IV, XXIX, col. 590.

77) *idem*, IV, XXX, col. 591.

78) *idem ibidem*.

fi zice mîngîindu-l: „Nu te descuraja, nu descuraja! Chiar și eu sînt uneori nesatisfăcut de predicile mele. Înainte de a deschide gura eu știu bine ce gînduri trebuiesc spuse ca fiind de folos dar începînd să vorbesc, atunci nu știu pentru ce limba nu corespunde întru totul abundenței inimii. Gîndul trece cu rapiditatea unei lumini a spiritului meu, dar limba e lenesă și necuprinzătoare. Dacă la mine cuvîntul exprimă atît de imperfect mișcările gîndului, nu trebuie să se tragă concluzia că scăderile arătate mai sus apar în același fel și la alții. Însă atențiunea acelor ce mă ascultă, mă face să cred că și găsesc ceea ce e util în cuvintele mele”⁷⁹).

Singurul mijloc eficace, (pe care îi recomandă și diacoului care poate duce la formarea unui adevărat îndrumător sufletesc este dragostea. Aceasta este și unica condiție strict necesară pentru o bună reușită în slujba preoției. Prin dragoste, spune Fer. Augustin, se stabilește o intimă corespondență de legături, care ține bucuria unuia și atențiunea altuia și se formează o adîncă fuziune a unui suflet arzător de speranță, de credință, de caritate⁸⁰).

Fer. Augustin încheie acest tratat cu două predici, care au drept scop de a fi modele demne de urmați pentru diacoul Diegratias⁸¹).

În ce privește doctrina teoretică omiletică și literară a Fer. Augustin toți criticii sînt de acord în a recunoaște că aceasta nu este alta decît pura doctrină ciceroniană⁸²). Fer. Augustin nu face în lucrarea sa: „De doctrina christiana” decît să aplice la elocvența sacră regulile pe care Cicero le-a fixat ca necesare pentru elocvența profană. Datorită memoriei sale Fer. Augustin de cele mai multe ori reproduce pasagii întregi din lucrările lui Cicero: „De inventione” și „Orator”⁸³). Din Cicero de exemplu sînt împrumutate și distincțiile pe care le face între cele trei stiluri: stilul simplu (submisce dicere), stilul mijlociu (temperate dicere), și stilul sublim (pranditer dicere)⁸⁴).

79) *De cath. rud.* 2, 3—4. Moricca, U., o. c. pag. 669.

80) *idem* 3, 5—7, 11.

81) *idem* 26, 50—27, 5.

82) Vezi: Comeau, K., *La rhétorique de S. Augustin, d'après les Tractatus in Joannem. Thèse complémentaire pour le Doctorat*, Paris, 1930, c. I, pag. 1.

83) vezi: Zurek, *De S. Aurelii Augustini praeceptis rhetoricis dans Dissertationes philologicae Vindobonense*, VIII, 1905, pag. 105; cf. Comeau, M., o. c. pag. 1. Compară „Erit igitur eloquens... is qui... ita didet ut probet, ut delectet, ut flectat (Cicero: *Oratione*, 21, 69), cu: Is erit igitur eloquens qui ut doceat poterit parma submisce, ut delectet modica temperate, ut flectat magna granditer dicere (Augustin: *De doct. chr.* IV, 17, 34; în Migne, P. L., 34, 105, 91, 101).

84) Vezi: Causeret: *La langue de la rhétorique et de la critique litte-*

Linile esențiale ale teoriei elocvenței rămân la Fer. Augustin în mare aceleași ca și la Cicero iar în teoria stilului nu aduce prea multe inovații. În ce privește, de exemplu, recomandarea de a folosi stilul mijlociu Fer. Augustin aplică principiul că o predică ce place nu are mare valoare. „Stilul mijlociu, la care predicatorul Evangheliei va putea perfect recurge, spune Fer. Augustin, cu o singură condiție, de a o face cu intenție curată și dreaptă și nu pentru a căuta aplauzele publicului. Aceasta este spune el, stilul care se potrivește mai mult elocvenței sacre⁸⁵).

Fer. Augustin teoretic condamnă dialectica sofistică, dar în practică⁸⁶) a rămas fidel clasicismului antic. El însuși se folosește de figuri de stil și de stilul sublim, motivând că subiectele de ordin supra uman, luate din Sf. Evanghelii nu ne pot da decât adevăruri eterne și sublime⁸⁷) și deci și stilul nu poate fi decât un stil sublim⁸⁸).

Fer. Augustin se opune însă categoric căutării de a deveni un bun predicator prin studierea preceptelor oratorice pe care le consideră necesare și de folos numai pentru cei dotați. În formarea unui bun predicator sînt după Fer. Augustin, mult mai utile exercițiul des și lectura asiduă a predicilor bune, decât studiul preceptelor oratorice⁸⁹).

Aci, Fer. Augustin e original; el socotește textul biblic mult superior învățăturilor antice. În ce privește felul de exprimare în propovăduirea adevărului creștin Fer. Augustin se depărtează complet de clasicismul antic. Aceasta rezultă din faptul că este nevoit să predice Cuvîntul Evangheliei unui popor necunoscător al teoriilor filosofilor.

Chiar și aici cercetătorii au descoperit anumite influențe străine, fie din predica populară, fie din practica sofistilor, fie, mai ales, din practica tradițională a bisericii deplin formată pe vremea Fer. Augustin.

Cu toate că în lucrarea sa: „De doctrina christiana” se declară un adept convins al regulilor clasice, totuși în lucrarea sa: „De catechizandis rudibus” se dezbară complet de aceste

raire dans *Ciceron*, pag. 149—151; cf. Coemau, M., o. c. pag. 2; compară: „It erit eloquens... qui poterit parva submisce, modica temperate, magna graviter dicere (Cicero: *Oratione*, 29, 101; cf. 28, 100). Această împărțire se găsește și la retorul grec Herenius, *Rhetorica*, cf. Cicero: *Oratione* 8.

⁸⁵) *De doctr. chr.* IV, 25, 55, 116.

⁸⁶) vezi și: Floca N. Ioan, *Predica Fericitului Augustin*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, an. VIII, nr. 7—8, iulie—august 1963, pag. 568—584.

⁸⁷) *De doctr. chr.* IV, 18, 35.

⁸⁸) *idem*, IV, 19, 38.

⁸⁹) *idem*, IV, 3, 5, 91.

reguli⁹⁰). Cu toate acestea în practica predicatorială el nu exclude complet urmarea unor reguli⁹¹).

Predicatorii creștini, urmînd de cele mai multe ori, în formă pe retorii păgîni, au reușit, datorită unei noi tradiții să dea un caracter specific și original predicilor lor. Aceasta datorită faptului că izvorul de inspirație pentru predicatorii creștini a devenit Sfînta Scriptură.

Pe această puternică tradiție creștină merge și Fer. Augustin, care a reușit datorită inteligenței sale și talentelor sale oratorice să-i dea o formă cît mai clară și mai adînc creștină.

Influența puternicei tradiții creștine asupra episcopului hiponez se resimte atît în vocabularul tehnic folosit, cît mai ales în forma de exprimare, în stilul curat creștin. Acestea sînt în predica augustiniană elemente specific creștine. Acestea au ajutat pe scriitorul african să se exprime clar în redarea adevărului biblic, socotind întotdeauna pe predicator doar un simplu canal prin care trebuie să treacă înțelepciunea divină⁹²).

În concluzie putem spune că Fer. Augustin, fostul dascăl de retorică, rămîne și după convertirea la creștinism, fidel măiestrilor săi în ceea ce privește regulile teoretice ale elocvenței clasice, părăsindu-i însă în ceea ce privește adevărul pronovăduit. Propovăduind adevărul creștin împrumută cu multă măiestrie de la dascălii săi păgîni expresii și procedee de stil.

Fer. Augustin rămîne astfel un dascăl creștin prin adevărul ce l-a propovăduit și un mare maestru al cuvîntului prin felul său original de a expune convingerile sale religioase. Din acest punct de vedere Fer. Augustin este socotit de tradiția bisericească ca cel mai original dintre scriitorii bisericești ai apusului creștin⁹³).

90) Comeau, M., *o. c.* pag. 23.

91) *De doctr. chr.* IV, 4, 6; II, 36, 54; cf. Comeau, M., *o. c.* pag. 31.

92) Comeau, M., *o. c.* pag. 84.

93) Cf. Nicolae Corneanu, *Fer. Augustin ca predicator*, în rev. Duh și Adevăr, Timișoara, an. VI, nr. 1—3 și 4—6 din 1946, pp. 11—18 și 8—18.

COPIȘTI MOLDOVENI ÎN BANAT LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

de VIRGIL MOLIN

Căutînd să aflăm condițiile care au determinat venirea precum și activitatea unor copîști moldoveni în Banat și în ținuturile Crișurilor, socoteala anilor ne va duce la sfîrșitul veacului al XVII-lea și începutul celui următor, o perioadă care a fost dominată de o epocală întorsură istorică. Incepe să apună semiluna în ținuturile cucerite de la imperialii habsburgici, pierzîndu-se treptat pînă la izgonirea completă a turcilor din aceste țări.

Odată cu revenirea imperialilor, încetează și autonomia Bisericii ortodoxe romînești, iar izolarea Banatului de celelalte provincii romînești se resimte în deosebi în ce privește circulața cărților bisericești.

În ținuturile ortodoxiei din Banat, lipsă de carte bisericească era adînc resimțită. Mitropolia Carlovățului, cu toate că dispunea de mari resurse materiale, n-a format un centru tipo-editorial. Nevoia de carte de cult era satisfăcută cu totul precar, cu puținul ce se aducea prin tradiție din vechea sursă de carte slavă bisericească de la Veneția, sau foarte anevoios de la îndepărtata Moscova și mai tîrziu de la Buda¹⁾. Iar pentru unele cărți de stringentă nevoie din sectorul educativ-religios, s-a recurs și la tiparnițele de la Rîmnice și Iași²⁾. De aceea, în Banat, cartea bisericească avea, prin raritatea ei, prețuirea de odor. Această stare se ameliorează, apoi se îmbunătățește radical, odată cu înființarea tiparniței de la Rîmnice (1705) și cu deosebire, după ce se trece acolo la o sistematică editare de cărți de ritual în grai romînesc (începînd din 1729). Cartea de la Rîmnice va avea acum la romîni din Banat o căutare nebănuită de mare.

Dar pînă la înființarea centrului tipo-editorial de la Rîmnice, trebuia să se găsească altă modalitate pentru a satisface

1) Se susține că în sec. XVIII-lea, vestitul gravor sîrb Zaharia Orfelin, a avut o tipografie la Carlovăț v. dr. Dejan Medakovici în *Prefață la catalogul expoziției Grafica sîrbă în sec. XVI—XVIII*, București dec. 1962). Orfelin n-a avut tipografie, n-a tipărit nici-o carte. Avea desigur un atelier de gravură, cu o așa numită „presă cu stea” la care trăgea planșe (stampe) gravate în plăci de aramă.

2) Vezi V. Molin: *Legături cultural-religioase între Banatul timișan și cel al Olteniei în sec. al XVIII-lea*, în „*Mitropolia Banatului*”, Timișoara, Anul 1963, nr. 1—2 pag. 55.

nevoia de carte. Acolo unde lipsea cartea tipărită, locul este ținut de cartea scrisă (copiată).

Asa se explică de ce prin anii 1700 apar în Banat (și în ținuturile mărginate ale Bihorului-crișan) unii copiști, atrași de sigur de posibilitățile prielnice de a-și pune în valoare îndemânatecul lor meșteșug, apreciat ca o îndeletnicire de artă și deci de pret. Ei vin din îndepărtata Moldovă, țară în care arta de a copia avea un trecut cu frumoasă tradiție, formată în numeroasele centre monahale, cum a fost școala dela Neamț.

Copiștii moldoveni sînt atrași datorită condițiilor arătate dar și pentru faptul că aci nu s-au format școli și centre de copiști autohtoni, cu toată lipsa și prețuirea cărții scrise. Dacă totuși a fost o mînaștire, aceea de la Hodoș-Bodrog³⁾, manuscrisele eșite din acest loc nu puteau fi decît cărți de ritual după ediții în slava bisericească sau în limba sîrbă. Acestea au fost condițiile văzute din punct de vedere real-istorice, care au determinat atragerea copiștilor și activitatea lor în Banat, adică: *lipsa de teascuri tipografice în acest ținut*.

Dar cine au fost acești copiști moldoveni, prin ce sate au pribegit, cite din manuscrise li-se cunosc și cum au fost realizate?

Se poate răspunde la aceste întrebări (desigur sub aspecte parțiale), datorită faptului că la Biblioteca Academiei R.P.R. s-a întocmit o cercetare metodică a manuscriselor românești pe o perioadă pînă la 1800, iar migăloasa muncă depusă pentru întocmirea repertoriului a văzut lumina tiparului⁴⁾.

Se cunosc doi copiști moldoveni, care au activat în Banat: Ieromonahul *Agaton Moldoveanul* ot Iași și dascălul *Vasile Sturze Moldovanul*, care semnează și „sin Badiul”. Primul cunoscut cu o singură lucrare (1701), cel de al doilea, „cel mai reprezentativ din toți”⁵⁾ și cel mai prodigios, care copiază de la 1693 pînă la 1717, un număr de 12 cărți cunoscute fiind desigur numai o parte din manuscrisele lui. Pe acești doi îi înregistrează repertoriul menționat luînd ca sursă de documentare depozitul Academiei, ceea ce nu exclude pe alți copiști moldoveni, poate din cei despre care se știe că au cutreerat Ardealul, ajungînd pînă la Oradea cam în aceiași perioadă⁶⁾.

Copiștii moldoveni din Banat erau unul (Agafon) originar din Iași, celalalt (Vasile Badiul), fără a-și preciza locul

3) Se pare că la Hodoș—Bodrog au activat copiști sîrbi. Cercetările ce se vor face, urmează să dovedească proporțiile acestei activități.

4) G. Stempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959.

5) G. Stempel în repertoriul citat (Introducere p. XII.).

6) Cităm pe dascălul Ștefan Moldovanul, copiind în 1706 la Bociu un manuscris și altele în diferite sate din Ardeal.

nașerii și fără alte indicații în ce-i privește origina. Primul ieromonah iar Vasile „dascăl” provenind și el din mediul bisericesc, ca diac ori cîntăreț de biserică, trecut desigur prin vre-o școală sau centru de copisti.

Ambii au venit cu experiență de copisti și cu scriere care denotă o exersare îndelungată, ca unii care au la activul lor serii de manuscrise. Presupunem că sînt produsul aceleiași școli de copisti, fiindcă scrierea lor este foarte asemănătoare, fără particularități deosebite, tinzînd doar să imite cît mai mult tiparul. Infrățiți într-o îndeletnicire comună, nu se exclude eventualitatea că au plecat și au pribegit în aceleași direcții. Traversînd Ardealul, bătătorit de mai mulți copisti moldoveni, s-au îndreptat spre părțile mărginașe, ambii aflîndu-se la 1701 în apropiere, în părțile Crișanei. Unul scrie un Ceaslov la Stracoș, iar celalalt un Molitvenio la Șiria.

În ce privește vîrsta lor nu se poate stabili în mod precis. Perioada de dieci ambulanți se va fi desfășurat în jurul vîrstei de 30—40 ani. După cum am menționat, dascălul Vasile a avut o activitate bogată. Tabelul ce urmează cuprinde însușirea cărților-manuscrise realizate de ambii copisti, în ordinea cronologică, atîtea cîte ne sînt cunoscute. (Numărul lor pare a fi fost mare):

Dascălul VASILE STURZE Moldoveanul a scris:				
Nr.	Manuscrisul	Nr. file	Anul	Localitatea
1.	Ceaslov și Octoih.	279	1695	Min. Flosca pentru biserică din Mada lângă Hunedoara
2.	Slujebnic și Octoih.	276	1696	Localit. nemention. Prob. Nădab, Sacoș
3.	Liturghier	127	1699	Localit. nemention. (Lazuri sau Stracoș)
4.	Ceaslov	379	1701	Stracoș lângă Oradea
5.	Liturghier	118	1701	Stracoș lângă Oradea
6.	Liturghier	105	1704	Utvin(?)
7.	Mineș și Stratnic	396	1706	Loc Telec și Utvin
8.	Miscelaneu	210	1708	Sinandrei și Mănăștur lângă Vinga
9.	Stratnic	180	?	Localitatea necunoscută. (Prob. tot în Banat)
10.	Cele șapte taine	188	1709 ?	Localit. necunoscută Găsit la Lazuri Orad.
11.	Cele șapte taine	210	1712 ?	Localitate necunoscută Găsit la Vlaicovăț (Banat); a circulat și la Oreșat-Bana
12.	Octoih.	234	1714	Loc-telec și Nădab lângă Boroșneu.

Ieromonahul AGATON MOLDOVEANUL a scris:

1. Molitvenic 233 1701 Șiria (Arad)

Cărțile scrise de mână ca și cele tipărite au anumite caracteristici grafo-tehnice, care pot contribui la identificarea lor sub felurite aspecte. În ce privește manuscrisele celor doi copişti moldoveni, reţinem următoarele trăsături tipice, cu completări relativ la condiţiile de realizare, ca locul şi data scrierii, durata copierii, însemnările particulare, circulaţia manuscriselor şi preţul lor:

1. — *Limba*. Este cea preluată din originalul care a fost copiat, originalul fiind în mai toate cazurile o carte tipărită. La 1700, nu se mai copiază (în mod lucrativ) de pe cartea-manuscris, cele tipărite fiind în număr îndestulător. Textele tipărite fiind atent revizuite înainte de a se pune sub tipar şi purtând de obicei o binecuvîntare arhierescă, prezintă pentru copistii certitudinea autenticităţii şi deci admise pentru răspîndire. În ce priveşte originalul de pe care s-a copiat, dascălul Vasile Sturze indică o sursă. La fila 123 din manuscrisul miscelaneu, copiat la Sîn-Andraş (1705), el scrie: „Cu mila şi agiutorul lui Dumnezeu am săvîrşit cele 7 taine a besiaricii, preţum am aflat şi în cea *tiparnică* (s. n.) a Mitropolitului Valraam din Țara Moldovei de la Suceavă, așa am scris”. Deci copistul ține să asigure că textul copiat de el este strict identic cu unul emanînd de la un arhieru şi încă de la marele mitropolit Valraam şi întăreşte cu formula „așa am și scris”. De sigur că în legătură cu limba manuscriselor se vor face cercetări de ordin lingvistic pentru a verifica puritatea textelor și în ce măsură ar fi fost influențate de idiomuri regionale și ce deosebiri ar prezenta față de textele canonice.

2. — *Scrierea* (caligrafia) celor doi copişti imită tiparul. Este și aceasta un indiciu că lucrau după o carte tipărită. Dar acest tip de scriere era și cel mai expeditiv. Scrierea lor este bine exersată, nu însă egală peste tot. Sînt pasagii în unele manuscrise cu o grafie mai puțin așezată, care denotă grabă, cu deosebire spre sfîrșit de carte, dovedind zorul de a preda lucrarea. (Este cazul în special la manuscrisul „Cele șapte taine”, găsit la Lazuri-le din valea Crișului negru). Trăsăturile scrierii sînt bineînțelese în funcție de schimbul frecvent al materialelor (cerneala și pana), cînd mai negru, sau mai șters, cînd mai subțire sau mai îngroșat. Dar mîna, cu trăsăturile ei specifice, este mereu aceeași, excluzînd vre-o ajutorare din partea unor copişti-ucenici de circumstanță. De remarcat întreruperile în muncă pe care le face de foarte multe ori copistul Vasile, probabil în funcție de fluctuațiile

șederilor, determinate de schimbările de sate pe unde a peregrinat, ceea ce se reflectă remarcabil asupra grafiei.

3. — *Hirtia* nu era greu de procurat. Orașe ca Timișoara sau Arad erau înlăuntrul zonei în care au activat copiiștii și unde se găseau depozitari de hirtie, aprovizionati cu produse de la morile de hirtie din Austria sau Silezia, hirtie obținută prin intermediul negustorilor de la Buda. Hirtiile folosite nu au filigrană. Au formatul și calitatea obișnuită la astfel de lucrări. Hirtia alb-gălbuie e groasă, a rezistat uzurii, cu toate că la unele manuscrise, era intensă. Formatul finit, al cărților variază de la 13×18 cm. (la Octoihul de la Nădab) la 15×20 cm. (la Liturghierul probabil de la Ulvin) deci toate cu mici diferențe în octav mare.

4. — *Legătura*. La manuscrise achiziționate de la Biblioteca Academiei nu s-a mai păstrat legătura originală, cu excepția Octoihului scris de copistul Vasile, legătură confecționată după felul de a lucra al meșterilor contemporani cu copistul. Scoarța din tăblii masive din lemn de esență tare, pielea groasă, avind culoarea naturală a tăbăcirii. Presajul a fost obținut la fier roșe (sec), fără poleitură. Ornamentica (compoziția de chenare) este compactă, alcătuită din bucăți, totul relativ rudimentar ca execuție și insuficient presat. La mijloc o cruce dominantă, zețuită din piese („srift”) compoziționale. Volumul avea 2 copci pentru o cit mai strinsă închidere, nu însă din metal ci o combinație metal-piele. Cu toate aceste legătura nu a eșit din mina copistului, care de obicei se pricepea și la această indeletnicire, căci nu putea avea alăturile și sculele necesare la presajul în sec.

5. — *Particularități grafice*. În general, copiiștii nu și-au complicat munca, preocupându-se prea puțin de aspecte paleografice sau de cele de miniaturistică, care ar fi pretins mîgală, tipică la manuscrise din școlile din Moldova. Frontispiciile sînt sumare, aruncate în grabă, în negru-roșu, nimic compozițional. Inițialele tipizate (toate în două culori), nu se pot compara cu miniatura clasică moldovenească. Nici o ilustrație, de obicei desen în peniță sau în policromie, nu împodobește manuscrisul. Abia la Liturghierul lui Vasile, înțful manuscris realizat pe aceste meleaguri (1699) se observă năzuința spre mai decorativ, prin încercarea de a folosi cerneală cu amestec de praf din bronz („aur”), care s-a șters prin oxidare, neavînd pigmentare consistentă. De remarcat doar un colontitlu în cartușă, cu conturul unei coroane. Depotrivă cu toți copiiștii, dascălul Vasile se folosește și el de un „sfrîșit” cu care marchează încheierea de capitole, de pesagii, sau de frază chiar, care este în același timp și un fel de „marcă” un semn distinctiv pentru cel care a scris. Are rol decorativ, dar întilnește și identificarea copistului. La dască-

lul Vasile această „finală”, (scrisă de obicei la roșu), reprezintă o buclă din linii încolăcite, mai simplu sau mai complicat, după poziția ce-o are în pagina de text, iar la sfârșit de părți (capitole) este mai dezvoltată. Toate indicațiile tipiconale sînt scrise cu roșu, după formula grafică de la cărțile tipărite.

6. — *Durata*. Aceasta variază. La unele manuscrise este uimitor de rapidă, la altele neobișnuit de prelungită. De exemplu: Despre Moltivelnicul ieromonahului Agaton Moldovanul, copistul face însemnarea următoare: „Să se știe că am început acestu Moltvenic în iulie 2 zile (1701) și am sfîrșit în augustu 25 zile. Scrie în Șiria sub Vilagoș...” în vreo 50 zile lucrătoare a scris deci călugărul Agaton cele 233 file ale Moltivelnicului cu zorul a 8 pagini zilnic. Celalalt copist, dașcă-lul Vasile Sturze a început un *Ceaslov* în iunie 1701 și l-a terminat la 1 octombrie din același an. Ritmul este același. În schimb pentru *Sbornicul* aceluiași Vasile a fost necesar aproape un an (400 file), căci scrise la început copistul: „De la Naștere 1705 iunie 17 zile. Am scris la Luc Teleku la Timișoara”, iar la fila 396, deci la sfîrșit: „Scris-am eu Sturze, cînd am șezut în pădure la Utvin (1706) mai 9 zile”. Bineînțeles acest calcul privitor la durate, nu-i decît orientativ, fiindcă trebuie ținut seama de felurite împrejurări care ar fi putut să intervină în viața copistului el fiind pribeag, fără țintă precisă, căci după cum vedem *Sbornicul* a început la Loc Telek și s-a terminat la Utvin, șezînd (pentru cine știe ce teminice motive) în pădure. Remarcăm și ciudat înmărunțire într-un volum a celor 2 părți din care se compune Octoiul lui Vasile Sturze. Partea „pe săptămîni” (pînă la fila 218) e scrisă la același Luc-Telek și terminată la 17 ianuarie 1706, iar partea cu „Sfîrșitul celor 8 glasuri” (pînă la fila 122), a fost terminată la Nădab (sat lîngă Ineu) abia la 26 iunie 1714 (sic). După cum vedem copistul trece din stînga Mureșului în dreapta, desigur și de urma fluctuațiilor războiului, întrerupînd munca pe o durată neobișnuit de mare, iar lucrarea se isprăvește într-un interval de 8 ani.

7. — *Zona de activitate*, adică satele pe unde au cutreierat copistii din loc în loc, este întinsă, de-a lungul părților mărginașe, înțelegînd Banatul și Bihorul crișan, găsind aci o mai mare nevoie de carte bisericească pentru considerentele arătate. Vasile Sturze, cel mai hoinar, începe activitatea la mînăstirea Ploca din apropierea Hunedoarei, unde de sigur că a găsit primire bună, ajungînd apoi pînă la Stracoș (lîngă Oradea), trecînd prin Banat (la Utvin, Sinandrei și Mănăștur). Inapoiindu-se la Nădab i se va pierde urma. Toate aceste localități, erau așezări romînești, existente încă din secolul al XVIII-lea, poate și mai vechi.

8. — *Prețul.* Pentru unele cărți manuscrise se plăteau prețuri apreciabile, în funcție de căutarea lor, mai ales pentru valoarea lor miniaturistică. Sub acest aspect cărțile copiștilor moldoveni nu prezintă vre-o atracție deosebită. Nu găsim în manuscrise nicio inscripție, după care s-ar putea deduce prețul. Desigur că copiștii au lucrat pentru valori în produse, așa se puteau tocni în mediul sătesc.

9. — *Circulația manuscriselor.* Manuscrisele lipsite de miniatură fastuoasă, scrise numai cu scop utilitar, cum sînt acelea ale celor doi copiști, nu puteau avea o sferă largă de circulație. Ele au fost cerute (cumpărate) de unii parohi pentru rosturi strict legate de nevoia bisericii locale și păstrate cu sfîntenie. Totuși în penuria de carte bisericească din ținuturile noastre, manuscrisele au avut și o circulație a lor. Știm că Sbornicul terminat de dascălul Vasile „în pădure la Utvin” a ajuns cu timpul la biserica din Săcălaz, iar de acolo la Torac, fiind cumpărat de episcopul bisericii, după cum aflăm din însemnările acestuia (vezi la „Insemnări”). Iar Octoihul de la Nădab și Lec-Telek a fost găsit în biserica din satul Borz din Bihor. După ce a trecut prin mai multe strane, a fost cumpărat de preotul Theodor Chirilă (în 1862). Trei din manuscrisele realizate la Stracoș au ajuns în apropiatul sat Lazuri unde au fost găsite de profesorul (apoi mitropolitul) Vasile Mangra⁷⁾.

10. — *Sursele de achiziție.* Exemplarele aflate în fondul de manuscrise al Academiei au fost donate de Mangra sau achiziționate de la anticari. Astfel Vasile Mangra a donat *Liturghierul* (Lazuri), *Ceaslovul* (Stracoș) și *Slujebnic* (Stracoș). Au fost oferite în 1894 de V. Mangra, erudit cercetător al vechilor manuscrise și tipărituri românești, după ce le făcuse cunoscută prezentare în revista „Familia”. Apoi I. Bianu, care urmărea cu pasiune completarea fondului de manuscrise al Academiei, a găsit mijloacele materiale necesare, pentru a cumpăra ce mai putea achiziționa prin anticariat. A cumpărat „Cele șapte taine” de la preotul Em. Micu din Vlaicovăț, un colecționar de manuscrise și cărți vechi de preț (în 1909). Apoi a obținut de la Nicolae Firu învățător din Oradea (în 1913) un *Octoih* (Nădab) și *Liturghierul* de la Stracoș, iar de la librarul Nic. Danciu din Caransebeș a cumpărat în 1912 *Molitvelnicul* scris de Agaton la Șiria.

11. — *Insemnările.* Feluritele însemnări istorice sau par-

7) Vasile Mangra, a găsit și una din tipăriturile diaconului Coresi (Psaltires din 1570) în aceeași comună Lazuri. Cu privirile la manuscrisele lui Sturze, Mangra a publicat un interesant studiu teologic în revista *Familia* nr. 18 din 1892. Mangra indică comuna Lazuri ca fiind la 5 km. depărtare de Oradea în direcție sud-est. Există „lazuri” și lângă Beiuș, o comună de asemenea foarte veche.

ticulare ce se scriu de obicei pe manuscrise, sînt de mare folos celor care se străduiesc de a identifica unele circumstanțe în legătură cu locul de realizare sau cu viața copistului și cu privire la circulația manuscriselor. Sînt interesante însemnările făcute de copiii însuși, dar nu mai puțină valoare au și însemnările de pe paginile albe, sau cele scrise pe scoarțele cărților în decursul anilor, după cum a trecut cartea de la un posesor la altul (de la o biserică la alta). După aceste însemnări se poate aprecia nivelul de cunoaștere și particularitățile limbii, în raport cu epoca și unele amănunte despre evenimentele istorice, văzute prin prizma pisarilor (de obicei eclesiarii sau cîntăreții din străină), chiar dacă unele sînt de interes personal, restrîns la cadru local.

Să vedem ce ne-au transmis copiii noștri.

Ieromonahul Agaton Moldovanul, cel care a scris la „Șiria” sub „Világoș” un *Molitvenic* (în vara lui 1701), a ținut să fixeze care au fost demnitarii bisericești cît și cei laici din timpul copierii. El scrie cu o chirilică, cînd așezată cînd grăbită:

„Să se știe că am început acestu *Molitvenic* în iulie 2 zile și am sîrșit în augustu 25 zile. Scris în Șiria, supt Vila-goș, în zilele vlădici Isaiei fiind preot orașului popa Ianășu din Valia Bradului și popa Văsii și cu Mîndan: la Arad (era) Lefel Holțu și la Ineu grofii Harmăștain poruncitorii țării”, iar apoi în slavonă: „Eu mult păcătosul și nepriceputul, smeritul ieromonah Agaton Moldovanul ot Iași” (fila 231).

Redăm și însemnările copistului Vasile Sturze, care este în această privință mai comunicativ. La fila 175 din *Ceaslov* și *Octoih* scris pe cînd era la Mînăstirea Flosca, citim:

„Această carte scris-am eu Vasile dascălul moldovanul cîndu-am șezut la Mănăstirea la Flosca la Hinidoru pre sama popii lui Simion, cînd au șezut în Mada. Scris-am cîndu au fostu Blagoveștenia luni după Paști și era frig și Nemții în țară: cîndu au mersu feciorul lui Apafi Mihaiu craiul Ardealului la Beci, Vleat 1695, april 11 ani”. Iar la fila 257: „Sfîrșitul glasului 8 cu cîntările evanghelicești. Eu mult păcătosul Vasile Sturze, siru Badiul ot Moldova”.

În manuscrisul *Miscelaneu* religios, pe care l-a scris Vasile parte la Sinandrei, parte la Mănăstur-ul de lîngă Vinga în anul 1708 se află următoarea însemnare:

La fila 123: „Cu mila și agiutoriu lui Dumnezeu am svîrșit cele 7 Taine a besiaricii, precum am aflat și în cea tipar-nică a mitropolitului Varlaamu din Țara Moldovei de la Suceavi, așa am scris:

Pentru aceia mă rog svințiilor voastre părinți duhovnici și preoți cari veți ceti pre acesti svînti Pravilă și veți afla ceva greșit, mă rog molitvelor voastre nu blăstămați ci indi-

reptați cu duhul blindețelor, că decît mi-au fostu cu putință, eu am nevoit cu toată osîrdia.

Și am scris în sat în Sintu Andreaș, lingî Temișvara, în vremea cînd s-au rădicat Curuții lui Racolți Frențu pe Nimeți și ere răutatea mare în Ardeal și la Crișul negru și cîmpia Ghiulei era pustiitatie.

Și eu dascălu Sturze am fostu fugit în Țara Turcului în Sintu Andriaș, cînd era cima cia mare și au murit în Sintu Andreaș 366 de suflete, și în toată Țara Temșivarei. Să se știe (dela Naștere 1708 iunie 22").

La fila 175: „Svrșitul slujbii de la Pitdesetnițe l-a scris Vasile Sturze moldovanul (de la Naștere) 1708 (în satul) Sintu Andraș.

La fila 197: „Svîntul Acatistului (de la Naștere) 1708 (în satul) Mănăștur”.

La fila 203: „Svrșitul canunului tuturor svînților. A scris mult păcătosul Vasile Sturze moldovanul (de la Naștere) 1708 martie 26, (în satul) Manastur aproape de orașul Temișvara să se știe. Atunci au început a muri de ciumă în Sinta Andriaș și între alte sate. Să se știe”⁸⁾.

Reținem din relatările copistului Vasile, că la 1708 a bîntuit ciuma prin părțile Timișorii, deși în istoricul acestui oraș e amintită numai ciuma cea îngrozitoare din 1738, care a secerat peste o mie din cei cinci mii de locuitor cîți avea orașul (N. Ilieșiu: *Timișoara* Monografie istorică. În acești ani Timișoara și ținuturile apropiate erau încă sub stăpînirea otomană, care a durat pînă în 1716, anul ocupării cetății de către oștirea lui Eugen de Savoya.

Pe filele unora din cărțile copiate se găsesc scurte însemnări cu caracter particular, lipsite de importanță, scrise de foști posesori⁹⁾. Ne oprim la una din însemnări scrisă pe mai multe file și care zugrăvește împrejurări și stări din Torac,

8) Cuvintele încadrate în paranteze, în original sînt scrise în slavă, potrivit cu obișnuitele expresii stereotipe din postfețele de cărți. De ex: *pisal* = am scris: *ot selo* = în satul; *dni* = zile, etc.

9) Reținem două din micile însemnări, care indică pe proprietarii vremelnici ai unora din cărți. Astfel pe manuscrisul „Cele șapte taine” (fără an, fără localitate), la fila 130 găsim o însemnare în limba maghiară: „21 szpt. 1845 Böszörmény, Mangra Ionász a görög ne egyesült kléri(?) második „vi tanuló” ceea ce ne arată că manuscrisul realizat probabil în părțile Crișanei (la Stracoș?) a ajuns la Budurasa (= Böszörmény) la extremitatea părților locuite de romîni, comună unde s-a născut Vasile Mangra (în 1852). Cel care semnează Ionász ca student în anul II la teologie (greacă neunită) fiind probabil tatăl înaltului ierarh Vasile, care a donat manuscrisul Academiei. Cea de a doua scurtă însemnare scrisă tot pe o carte „Cele șapte taine” și care a circulat prin părțile de sud ale Banatului (la Vlaciovăț, lingă Virșet) și la Oreșat (în manuscris Oreschatz în limba germană) este datată din 18 aprilie 1875 și semnată Liuba Lehrer (învățător), care ar putea să fie învățătorul și publicistul Sofronie Liuba din Maidan (n. 1850.).

una din așezările fruntașe ale rominilor din Banat. Insemnarea aparține „eclesiarcului bisericii din Torac Adam Seleşian”, completată de Giorgie Alasu, care semnează „crîsnio” și alți săteni tot cu treburi de paracliseri sau epitropi ca Alecsa Frișcan, Stefan Cirișan, etc. Insemnările lor sînt rînduri de cronică, preluată de la unii la alții, care poate servi ca material de istoriografie pentru stările din Banat și pentru mare comună bănațană, curat romînească. Redăm cîteva fragmente din însemnările de pe Minei-ul scris de copistul Vasile Sturze la 1705 „în pădure la Utvin”:

Acest Minei s-a aflat în S(finta) b(iserică) veche, ce în vremurile de demult, adică de cînd au venit oamenii noștri din Sacaladiu, (Săcălaz n. n.) cercul Timișoara, așa dară cînd au venit moșii noștri în Toracul mare, d-acolo s-au adus cam multe cărți și or adus și cărămidă de or zidit biserica în Toracu și icoane și se cunoștea că a fost cam adăugată, prin urmare după ce ne-au învrednicit Dzău am zidit școală în A(nul) 1872. După aceea în scurt timp am zidit și biserică la A(nul) 1875. Apoi în A(nul) 1884 am început a o strica că să nu o mai întrebuițăm, însă vă uitați unde veți vedea cruce de piatră să vă aduceți aminte că a fost prestolu, unde sluja preoți adică să aveți semnu ca să știți unde a fost biserica vechie.

„Pre vremea aceea preoți ne-au fost mai bătrîn Theodor Tempia paroh în penzie și Paul Tempia vicari protopopăsc și paroh și Demetru Marcovitz paroh. (Scriș) prin mîna mea ca secretori Savu Alasu crîsnic 1884”.

La fila 312—322, din același Minei pe două file albe s-a scris următoarea însemnare datată din 1884, pe baza unor însemnări mai vechi (din 1816) următoarele:

„În această carte am aflat că în anul 1816 au fost vijolie mare și a fost neaună cu furtună și ger în ianuarie 15 zile, adică la cînstitul lanț al svîntului apostol Petru, sînpietru de iarnă, cum zic oamenii o fost duminică... și a fost toată noaptea și îngheța că nu mai putea nimeni să iasă din casă afară. Atunci s-au aflat vite mici și mari moarte (în însemnarea originală din 1816 scrie *marve* = vite n. n.), șezînd în omeți în picioare înghețate și pastori mulți au murit de frig. Prinăvara despre amezai a fost apa de jumătate de Cloftăr (sic) peste griu în vale. Pe vremea aceea era Episcop la Temișoara Stefan Avacumovici și protopopu în Becikereciu mare Lazăr Popoviciu și paroh în Toracu mare Mihal Popovici paroh mare; apoi Alecsa Popovici paroh, Filip Popovici administrator și eu robul lui Dumnezeu Adam Seleşian, Eccliarcul”.

Un alt Alasu, care iscălește Alaszu Giórgi, probabil tot crîsnic, completează și el însemnările, făcînd și o comparație între cartea scrisă și cea tipărită, prețuind cărțile frumoase

ce se scot din teascurile tiparniței diecezane de la Arad:

„Și noi am găsit această carte în anul 1885 în beserica vechie, Alaszu Giórgi. Si această carte Dumnezeu mai știe cîți ani or fi de cînd s-o cumpărat și de cine îi adusă în Toracu mare că noi am aflat într-însa că ar fi aduse din szacalazu poate o fi mai nainte cu 130 an, dar poate o fi și mai mult dar mai puțin nu o fi. Că nici preoții nici învățătorii nu-s care să poată citi într-însa bine, numai dacă puțin, că s-au înaintat învățătura noastră mai mult de cum a fost atunci și nici tipar n-or avut cum este azități la noi Dieceza Aradului”.

Și în fine, la fila 193 o însemnare nedatată, care confirmă evacuarea forțată a romînilor din Săcălaz, pentru a face loc colonilor șvabi și o mențiune cu privire la regimul de exploatare (cu robotă și dijmă) pe care o aplicau „spăii” (de la turcescul *spahii*, moșieri din categoria noilor înobilați și împroprietăriți prin donație imperială pe pămînturile locuite de țărani romîni din Banat):

„Sînta beserica... carele era zidită de sîntii noștri părinți ce au venit cu satu cu tot din Secălazi din cercul Temeșiori și cînd au venit or adus și 1 clopot cu ei aicia și auzim că cînd o fost să vină o adus Impăratul nemți între romîni în case în Săcălazi, cu sila și or ținut răzbel ai noștri cu nemții și n-or vrut să fese din Săcălazi ca să vină aicia numai o fost dă musai să vină că le-o trimis Impărăția cătane prin căși numai ca să-i scoată nemții pră ei de acolo din Săcălazi și cînd o venit satu n-o fost Spăiia numai la 30 de ani în urmă or venit și atunci or făcut robode și or dat gijmă și or lucrat cu marvele la Spăiia or dat gijmă din ouă, din găini și unt și din grîu de toace așa o fost mai nainte. Gorgi Alasza am scris aicia amin”.

12. — *Încetarea activității*. Nu se poate fixa o dată care ar marca finalul cert al activității copiştilor în ținuturile noastre pentru motivul că după supoziția noastră, exemplarele cunoscute nu reprezintă tot ceea ce aceștia au produs. După datele cunoscute, socotim anul 1695 și minăstirea Plosca „de lîngă Hinidoara” ca dată și loc de unde a pornit activitatea și care durează probabil pînă în 1714, deci de-a lungul a circa 19 ani. Reținem că la 1717, turcii au fost de fapt scoși din pașalicurile înființate în Ungaria, unde au stăpînit timp de peste un veac și jumătate, încît și în aceste ținuturi mărginașe cu principatul Transilvaniei (Banatul și Bihorul crișan) s-a reinstalat domnia catanelor imperiale. La granițele învecinate cu Țara Romînească considerată „Valachia turcica” se trag cordoane cu pază întărită, iar în interior începe controlul și intoleranța față de călugării călători care veneau dinspre voievodatele romînești. De unde sub turci, dascălul Vasile Sturze putea circula nestingherit pe traseele Hune-

doara—Timișoara—Arad—Ineu—Oradea și vice-versa, acum este și el un „călugăr-cerșetor indezirabil”, bănuț de a fi iscoadă otomană¹⁰). Mai intervine și o altă împrejurare. De la centrul tipo-editorial de la Rîmnic începe acțiunea metodică pregătită de a răspîndi carte bisericească tipărită în grai românesc¹¹). De sigur că în astfel de circumstanțe scade cerea de cărți manuscrise. Despre prezența și activitatea intensă a unor alți copişti în Banat, nu se mai amintește. Sînt cunoscuți doar cîțiva copişti autohtoni (la Măidan, la Oravița și la Caransebeș), în secolul următor, dar cu activitate sporadică¹²). Cartea tipărită cucerește peste tot. Ca dovadă stă faptul că făcîndu-se o evidență a cărților tipărite la Rîmnic găsite prin bisericile din Banat, numărul lor este uimitor de mare¹³). Dascălul-copist Vasile va fi în acești ani și el unul din cei izgoniți și trimis cu „șup”-ul peste hotar ca „individ nedorit” (unerwünscht) și se va fi întors în Moldova lui cu bruma din ce va fi adunat, sau fiind în pragul bătrînețelor se va fi adăpostit în taina vreunei minăstiri unde își va fi găsit sfîrșitul.

Înceind cercetările noastre, repetăm credința că numărul manuscriselor copiştilor moldoveni este mai mare¹⁴). Toate n-au putut ajunge în fondul Academiei. Sînt desigur încă multe exemplare latente. Depistarea lor rămîne o sarcină de viitor cu scopul esențial de a scăpa de la pierdere iremediabilă acele cărți care pot reprezenta valori însemnate, fiind rarități sau tipărituri unicate. O cercetare întîmplătoare făcută recent la minăstirea Hodoș—Bodrog ne-a dovedit că încă nu-i tîrziu pentru a întreprinde o acțiune sistematică de salvare și cercetare a unor prețioase vestigii culturale¹⁵).

În acest studiu am căutat să cuprindem tot ceea ce ne poate orienta cu privire la activitatea copiştilor moldoveni în Banat și Crișana, activitatea lor reprezentînd o interesantă perioadă din istoricul Bisericii ortodoxe romînești din Banat.

10) Au fost vremuri, cînd episcopul Șacabent de la Virșet a cerut „preoților parohelnici” să dea pe mîna autorităților c. c., dacă întîlnesc astfel de „cerșetori”, ca să fie trimiși peste graniță „în Turchia”. (Vezi circulara comunicată de R. S. Molin în „Foaia Decezană” Caransebeș, 1923 nr. 7.).

11) Vezi V. Molin: *Tipărița de la Rîmnic sub ocupația austriacă*. „Mitropolia Olteniei”, Craiova 1964 (în curs de apariție).

12) Munca acestor bănățeni, cu realizări ce nu sînt lipsite de interes se cere a fi cercetată, ceea ce vom face cu alt prilej.

13) Vezi V. Molin: *Tipărița de la Rîmnic mijloc de luptă ortodoxă împotriva catolicismului din Transilvania*, Mitropolia Olteniei, Craiova anul 1960, nr. 7—8 pag. 458.

14) Astfel, nu este de crezut că activitatea ieromonahului-copist Agaton de la Șiria s-ar fi rezumat numai la Molitvenicul „de sub Vilagoș” (1701). Nimic înainte și nici după acest an?

15) Vezi în Mitropolia Banatului rezultatul unor cercetări făcute recent la minăstirea Hodoș—Bodrog (V. Molin în nr. 11—12/1962, și I, Iufu în nr. 5—8/1963).

ASPECTE DE CULT DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ÎN LOCALI- TĂȚILE MINIERE CĂRĂȘENE

de VIRGIL BIROU

După pierderea Banatului de către turci, definitivată prin pacea de la Pojarevaț la 21 iulie 1718, problema de căpetenie a casei de Habsburg biruitoare a fost să creeze aci o organizație de guvernământ, la început militară prin contele de Mercy, mai târziu mixtă, care să asigure exploatarea temeinică și neconturbată a bogățiilor din provincia nou cucerită. În acest scop încă din 1716, înainte de alipirea Banatului la imperiul austriac, Camera Imperială din Viena înființează la Timișoara o așa-numită Administrație Provincială (Landes-Administration), subordonată Consiliului de Război și Camerei Aulice, în componența căreia intraseră mulți demnitari din armată și din corpul funcționarilor camerali. În fruntea acestei Administrații, în calitate de guvernator al Banatului, stătea comandantul general al provinciei, a cărui jurisdicție se întindea și peste Dunăre, de la Belgrad pînă în Timoc, intrucît această parte din Sîrbia a fost cedată Austriei.

Primul guvernator al Banatului a fost contele de Mercy, care îndată după numirea sa în această demnitate elaborează un plan de reorganizare numit „Haupt-einrichtungs-Werck”, pe care Curtea Imperială îl aprobă în anul 1717 cu neînsemnate modificări. Din punct de vedere administrativ Banatul fost împărțit în 13 districte și anume: Cenad, Becicherec, Panciova, Lipova, Timișoara, Ciacova, Virșeț, Palanca nouă, Lugoj, Făget, Caransebeș, Almăj și Orșova. -În scurtă vreme districtul Lugoj se contopește cu districtul Caransebeș, iar Almăjul cu Orșova și în felul acesta rămîn numai 11 districte. Mai exista regiunea muntoasă așternută în lungul Dunării între Baziaș și Orșova, cunoscută sub numele de Clisură, care forma o unitate independentă de districte.

În fruntea fiecărui district funcționa un Verwalter (prefect după istoricii mai vechi, administrator după înțelesul propriu al cuvîntului), avînd sediul în capitala districtului. El era ajutat în centrele mai însemnate ale districtului de mai mulți Unterverwalter (subprefecți, subadministratori). La rîndul lor districtele erau împărțite în mai multe cercuri (Kreis, ocoale).

Treburile comunei erau conduse de primar, în limbaj bănăţean chinez (Ortsrichter), ales de locuitorii comunei şi înţărît de autoritatea superioară, pe care îl ajutau cîţiva juraţi. Ca o reminiscenţă din organizaţia mai veche medievală a romînilor, mai mulţi chinezi erau puşi sub controlul şi direcţia unui proto-chinez (Oberknes), care de obicei locuia la sediul ocolului, răspunzînd în faţa prefectului. Pe lîngă atribuţiunile de ordin administrativ, chinezii şi oberchinezii mai exercitau şi anumite puteri judiciare în litigiile locale, de mai mică importanţă.

Ca principiu diriguitor în ceea ce priveşte felul de administrare trebuie să arătăm că Banatul a fost încorporat imperiului austriac urmînd să fie gospodărit ca provincie de sine stătătoare, la fel ca celelalte provincii austriace. Aceasta, după cum a decretat împăratul austriac Carol al VI-lea, pe baza drepturilor cîştigate prin arme: „Jure armorum”. În realitate teritoriul Banatului, cu toate bogăţiile sale, forma proprietatea exclusivă a casei imperiale aşa cum reiese din instrucţiunile date de Camera Aulică la 7 decembrie 1717: „dass Wir. penes summum imperium das ganze Land sub immediato Dominio directo et utili für unser Erarius privative haben, halten, nutzen und genissen Wollen”¹⁾, de unde rezultă clar că în Banat nimeni nu putea avea posesiune particulară la acea vreme.

Nu ne vom ocupa aici de orînduielile de ordin militar, deoarece Carol al VI-lea a extins şi asupra regiunii montanistice bănăţene privilegiile legii Maximiliene, care scuteau pe mineri de serviciul militar şi de încadririle şi rechiziţiile atît de plictisitoare. Vom avea ocazia să vedem mai tîrziu cum această lege a fost încălcată de atîtea ori.

Dîntre problemele de ordin economic pe care cîrmuirea nouă trebuia să le rezolve, de bună seamă aceea a exploatării bogăţiilor minerale a fost cea mai arzătoare, deoarece încă din acelaşi an, adică din 1717, se înfiinţează la Timişoara Comisia de instalare minieră bănăţeană, numită în limba oficială Banater Bergwerk-Einrichtungs Komision. În tot cazul, la data înfiinţării acestei comisii, bogăţiile minerale din munţii de sud ai Banatului erau bine cunoscute înaltului erariu, prin descoperirea făcută la începutul secolului 18 sau chiar la sfîrşitul celui de al 17-lea de un cioban valah din satul Oraviţa — azi Oraviţa romînă — care conform Cronicului parohiei romano-catolice din Oraviţa montană, a existat „cu mulţi ani înainte”²⁾.

1) F. A. Schmidt: *Sammlung der Berggesetze*, Viena vol. VI, 1834, p. 82.

2) *Descriptio Regiae Parochiae Montanae Oravicensis juxta Mandatum Excell-mi Ill-mi ac R-mi D-ni Praelati Nostri Gratiotissimi Ladislai Kô-*

Relatarea din acest Cronic ne spune că amintitul cioban rătăcind printre munți cu turma sa și scormonind din întimplare pământul, a zărit câteva „pietre sclipitoare” cu strălucire atât de vie, parcă ar fi fost pietre nestemate. Intrigat el începe să le adune, apoi, după ce a coborât cu turma în sat, s-a dus la mai marii săi, probabil la chinezul satului, căruia i-a arătat descoperirea sa. Pietrele au stîrnit mare vîlvă și au trecut prin mai multe mîini, deoarece Cronicul vorbește de mai mulți „superiori” ai ciobanului, pînă cînd în fine unul dintre aceștia — poate chiar obercnezul — le trimite Administrației Provinciale din Timișoara ca să le examineze mai temeinic. Aceasta, probabil neavînd la dispoziție „probatori, adică încercători de metale, versați, înaintează” pietrele Inaltei Camere Montanistice cesaro-crăești din Viena, care găsește în ele o „binecuvîntare” de aur, argint, cupru și plumb atât de mare, încît aduce la cunoștința împăratului întreaga chestiune, spre luare de hotărîri.

Împăratul, — afirmă Cronicul — nu a pregetat, ci în anul 1703 a trimis o întreagă expediție de recunoaștere, condusă de maistrul minier Matei Brunner, originar din Tirol. Trebuie să arătăm aci că sub denumirea de maistru minier pe vremea aceea se înțelegea un inginer conducător de exploatare minieră. De altă parte știm că în Tirol se cultiva un minierit înflorit din cele mai vechi timpuri — după rezultatul cercărilor moderne chiar din perioada bronzului. Nu e de mirare deci, că s-a dat o importanță extremă acestei echipe de explorare, a cărei misiune a fost „să iscodească munții, pietrele și mineralele”³⁾.

Raportul făcut de Matei Brunner n-a ajuns pînă la noi. El trebuie să fi fost însă mai mult decît satisfăcător, deoarece nici el și nici cei 13 tovarăși ai săi din echipă nu se mai întorc în patrie, ci se așează între munții Oraviței, unde cu ajutorul minerilor localnici rămași pe străvechiul loc de muncă după plecarea turcilor, redeschid minele părăsite de aceștia și atacă altele noi.

La Viena pare totuși a fi domnit o confuzie asupra așezării geografice precise a minelor cărășene, deoarece în instrucțiunile amintite se vorbește despre minele de fier de la Carassava (sic!) lîngă riul Caraș și despre minele de cupru de la Vîrșet, lîngă riul Versova (Bîrzava?), pe care le recomandă atenției organelor locale, în special Comisiei de insta-

szeghi Sua Ma-ttis Scr-ma Consiliarii intimi Status Aulici Antistitis Chana-diensis per me infra insertum confecta Anno 1808 Michael Fischl Vice-Arhi-diaconi et Parochi Oravicensis, p. 1.

3) *Idem, p. 1 și 2.*

lare, ordonând acesteia să raporteze despre orice măsuri, cercetări sau constatări ar fi făcut „pentru a le da putere prin rezoluția noastră prea grațioasă”⁴⁾.

Lucrurile nu rămân însă numai la această fază inițială. Bogăția zăcămintelor face să se aducă aci muncitori și din alte regiuni miniere. Din Tirol de ex. sosesc 108 mineri în 1718, în frunfe cu un maestru minier și un maestru forestier. Le urmează acestora 247 de familii de mineri în 1722 și 59 de familii în 1729. Dar se aduc brațe de muncă din toate părțile împărăției, din Bosnia, din Ungaria de sus și de jos, din provinciile germane și chiar din Italia.

Evident, pe lângă muncitorii mineri era nevoie și de alți meseriași, zidari, forjari, dulgheri, etc. dar mai cu seamă de metalurgisti, topitori și turnători și de pădurari, care să se îngrijească de aprovizionarea cu lemne de mină, de construcții și de mangal pentru topitorii, din care cerințele creșteau odată cu dezvoltarea exploatărilor miniere. În felul acesta s-a pus temelia localității miniere Oravița montană, lângă satul preexistent Oravița română, din vechii mineri localnici, din muncitorii și slujbașii de limbă română, din colonizatii din țările germane și din alte țări, a căror număr a crescut mereu în cursul anilor, precum și din băștinașii, în număr mai mic, proveniți din satele din împrejurime și angajați pe la mine mai cu seamă la transporturi.

În mod asemănător s-au format și celelalte localități montanistice cărășene, Bocșa Montană cu cele două „vercuri” ale sale: Altwerk și Neuwerk, Docnecea, Ciclova Montană, Sasca Montană și Moldova Nouă, iar mai târziu la 1770, Reșița Montană, din minerii băștinași care au supraviețuit războaielor cu turcii, din coloniștii de limbă străină, printre care pe lângă germani, cehi, boemi, polonezi, etc. se găseau și francezi și italieni și din localnicii de la sate. Ele au fost însă așazicind inundate de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea de către imigrații olteni și macedoneni, refugiați din țara de obârșie, ne mai putând suporta urgia apăsării turcești.

În felul acesta se dezvoltă localitățile montanistice din Banat, pe lângă minele părăsite de turci și redeschise de austrieci, care însă deschid și altele noi. Ca dată de înființare se fixează: Oravița Montană 1718, Bocșa Montană (inițial Vasiova Montană) 1720; Docnecea 1722; Moldova Nouă sau Boșniac 1728; Sasca cca 1750. Mai existau localitățile miniere Ciclova Montană, arătată ca atare încă din 1437; se mai aminteau în acte minele de la Secaș (recte Docnecea) în acte din 1358, Cuveșdia din 1359 și Ocna de Fier, zisă și Moravița

4) Schmidt, o. c. VI. p. 100.

sau Eisenstein, exploatată din vremea ocupației romane și deschisă odată cu topitoriile de la Bocșa Montană.

Pentru conducerea treburilor miniere în anul 1722 erau înființate la Oravița Montană Oficiul Montanistic Suprem, care mai târziu, în anul 1728, se transformă în Direcția Montanistică Bănățeană, funcționând sub această denumire până în anul 1856, când în virtutea Legii Miniere din 1854 atribuțiunile și arhiva ei trec asupra Căpitănatului Minier cesarocrăesc din Oravița.

Pentru a veni în ajutorul mineritului de la Oravița, s-au afectat Oficiului Montanistic Suprem de aci satele Oravița Română, Maidan, Răchitova și Brosteni, care aveau să pună la dispoziție brațe de muncă, materiale și mijloace de transport, sub formă de robot permanent și nelimitat.

Evident, aglomerarea crescândă de oameni din această regiune a silit înaltul erar să se gândească și la îndeplinirea trebuințelor de ordin spiritual ale populației de limbă străină, adusă din atâtea depărtări în Banat. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât casa de Habsburg și-a asumat rolul de apărătoare a creștinismului sub forma sa catolică nu numai față de turci, ci și față de popoarele eretice sau schismatice, cum erau numite popoarele de altă credință decât cea catolică, scăpate de sub jugul turcesc și ajunse sub stăpânire austriacă. Ea își deriva această misiune direct de la împărații imperiului roman de vest, cărora în cursul secolelor li s-a substituit treptat. Zelul ei în propagarea catolicismului era cu totul remarcabilă. În numele casei de Habsburg contele de Mercy până în anul 1733 înființează 21 de parohii catolice în Banat, pe cele mai multe înzestrându-le și cu biserică. Nu ne putem mira deci că împăratul Carol al VI-lea, prin Episcopul Falkenstein din Timișoara trimite un preot printre noii coloniști mineri de la Oravița, care a săvârșit serviciul religios într-o clădire de birne și că spre a remedia această situație în 1718 dispune să se ridice aci o biserică. Aceasta se constă pe cheltuiala erarului, sub supravegherea a doi cetățeni localnici, unul cu numele de Friderich, care până în anul 1724 a fost administrator al districtului Virșet, iar după aceea casier la minele din Oravița și un anume Glos, despre care știm doar că în anul 1737 era decedat.

Conform Cronicului amintit, biserica din Oravița ar fi fost terminată în anul 1722, când, înzestrată cu cele necesare trebuințelor religioase, ar fi fost sfințită. În opoziție cu această afirmație a Cronicului, decretul imperial al Curții din Viena referitor la organizarea mineritului din Banat, din 15 decembrie 1727, îndrumă categoric Oficiul Montanistic din

Oravița să continue clădirea bisericii *începută în anul precedent*, deci în 1726⁵). Credem, așadar, că ceea ce s-a sfințit în 1722, a fost capela din birne, care în acel an a fost înzestrată cu ornatele necesare.

Numele primului preot trimis de episcopul Falkenstein la Oravița nu se cunoaște, deoarece în răscola din anii 1738—1739 toate registrele, matricolele de botez, căsătorie și deces, ca și întreg inventarul bisericii, au fost distruse sau pierdute.

Această pierdere a matricolelor ar părea cu totul neferescă, mai cu seamă dacă ne gândim că în orașelul vecin Biserica Albă (azi în Jugoslavia numindu-se Bela Crkva), deci într-un loc prin apropierea sa de Dunăre cu mult mai expus și unde turcii au atacat așa zicind de la doi pași, dinspre Cuvin, toate matricolele au fost salvate, preotul de acolo, cu numele Spindler, purtându-le cu sine tot timpul refuzului, adică de la 20 mai 1738 pînă la sfîrșitul anului 1739, cînd s-a întors la Biserica Albă, după cum singur a însemnat ne filele registrelor⁶).

Aceeași grijă față de cărțile bisericești a arătat-o și preotul român din Caransebeș, Ioan Popescul, care a scris pe scoarta unei cărți: „să se știe că acest apostol eu popa Ioan Popescul l-am luat cînd sa spart orașul de l-am purtat tot cu mine; și acum l-am adus iarăș la biserică la hramul sfințitului George făcătorul de minuni la anul 1738 cu alte cărți dimpreună, cari se vor scrie pe rînd.”⁷)

Explicația pentru pierderea matricolelor de la Oravița însă trebuie căutată în faptul că aici nu turcii au reprezentat pericolul imediat pentru ocupanții austrieci, ci minerii și țăranii localnici, care sătui de exploatarea crîncenă de mai bine de două decenii au încercat eliberarea de sub jug străin. Ne vedem îndreptățiți să presupunem că preotul latin de la Oravița nu a mai avut vreme să se refugieze împreună cu arhivele bisericești, care astfel au căzut pradă setei de răzbunare.

Să nu ne mirăm de acest lucru. Exploatarea a fost într-adevăr crîncenă: nu numai erarul lua cu sila la robotă pe țăranii, ci și mai marii sau mai micii slujbași împărătești. Nenumărate jalbe s-au înaintat stăpînirii, însă toate degeaba. Cităm cîteva fragmente din ele, așa cum au fost descifrate de istorici:

5) Schmidt, o. c. VI. p. 314.

6) Berecz Gy. *Fehértemplom város tanügyi története*, Biserica Albă, 1882, p. 22.

7) Ghidiu—Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, p. 39.

„Preoțimea română și sîrbă, cu toată familia, pe timpul turciilor era scutită de robotă, de darea în bani și de zecială: acum însă i s-au impus încartuirii militare și pe deasupra mai este tratată cu cele mai umilitoare cuvinte pe care le îndurăm cu durere împreună cu ea, aceea ce nici necredincioșii de turci nu ne-au făcut”.

„Poruncitori, domni și stăpîni sînt atîția, încît nu mai știm de cine să ascultăm, în vreme ce pe timpul turcilor erau supuși unuia singur”.

Însăși rapoartele unor anchetatori mai omenoși ne arată fărădelegile comise: „

„Se mai plîng că pentru clădirea locuințelor și pentru ridicarea caselor lui Dumnezeu nu le este permis să taie nici lemne din pădure, căci preluțindeni s-au pus silvanisti, care le confiscă bărzile și săcurile. Prăsierea vitelor cornute stagnează; sluibașii și ofițerii mănîncă numai carne de vitel și dacă țăranul spune că prețul de 2 florinți, cu cît se plătește în general un cap de vită, este prea mic, bunul i se ia cu sila. Sînt constrînși să lucreze gratuit și la zidirea fortificațiilor, și ceea ce e și mai cumplit — nici mîncare nu li se dă”.

„Poporul de rînd, îndeosebi cel de la Dunărea de jos (din Clisură, n. n.), nu are ce să mănînce, nici recoltă, nici furaje și nici vite, pentru că tătarii, chemați în ajutorul turcilor, au pustiiat cu totul regiunea. Au incendiat satele și au dus în robie grea cea mai mare parte a locuitorilor”.

„Poporul nu a avut răgaz nici să-și reclădească locuințele, ci e silit să petreacă iarna în colibe mizerabile și crapă, ca dobitoacele, de foame și de frig și nu poate avea odihnă. Dimpotrivă, i se ordonă să ardă var, să taie piatră, să ardă mii de stînji cubi de cărămidă, unii să doboare și să care lemne de construcție, alții cîte 100.000 de șindrile să facă. Districtele Caransebes, Orșova, Almăj, Lugoj, Vîrșeț și Palanca nouă au ajuns la sapa de lemn”⁸⁾.

Însuși contele de Mercy, a comis abuzuri. Încă din anul 1718 este acuzat la Curte că are 170 de cai, 130 de boi, 132 servitori, 6 vînători cu 150 de cîini și toată liota aceasla de oameni și animale. Provincia trebuie să o întrețină. Pe deasupra cu un an mai înainte si-a asigurat în calitate de general comandant o leafă de 12.000 florinți, o sumă enormă pentru timpurile acelea, spune denunțul⁹⁾.

După cum am văzut, la 1722 biserica din Oravița nu era terminată. Doar capela din birne a fost sfîntită și dată folosirii. Însă condițiile speciale pretindeau grăbirea lucrurilor.

8) Dr. Szentkláray I. *Száz év Délmagyarország újabb történetéből*, Budapesta, 1912, p. 144 și urm.

9) Dr. Szentkláray I., *o. c.* p. 143.

Ca să ne putem da seama bine de condițiile acestea, să examinăm puțin mai de aproape, aspectul aglomerării de oameni din această colonie montanistică. Era acolo, de o parte, populația de limbă străină, compusă din mineri trudiți, din meseriași și din salahori fără meserie precisă, cărora nimeni nu le purta de grijă — toți amăriți de viața vitregă de acasă, pe care au părăsit-o totuși de bună voie și pe cale pașnică, ademiniți de bună seamă de promisiuni care zugrăveau viitorul din noua așezare cu cele mai roze culori. De altă parte erau deportații, cerșitorii, depravații și depravatele și răufăcătorii, printre care erau de multe ori și mulți cu vină neglijabilă, aduși „per Schub” adevărat sub escortă, din Viena și din alte orașe austriace, de două ori pe an, în convoiuri cât se poate de triste și distribuiți prin orașele bănățene, provincia contînd pentru autoritățile polițienesti și judiciare drept un loc foarte potrivit pentru ispășire. Mai erau aventurierii fără scrupule și fără căpătii, sosiți aici cu pofta unui câștig cât mai rapid și gata de orice malversație, pentru a-l realiza. În acestia stăpînirea nouă în nici un chip nu putea să aibă încredere. De altă parte guvernânții cu simțul rafinat, au înțeles că celor dintîi trebuie să le creeze condiții de urbanitate măcar apropiate de cele lăsate acasă, în locurile de unde au pornit, ca să nu fugă în masă la prima ocazie, așa cum au făcut-o individual și în grupuri mai mici de atîtea ori, vîzînd adversitatea noilor împrejurări.

Ei au înțeles pe deplin că Biserica, și evident nu numai ea, le poate da un ajutor cât se poate de însemnat și poate fi folosită ca instrument de mare eficacitate — precum a și fost vom vedea mai jos în ce fel — la introducerea unei exploatare cât mai temeinice a bogățiilor miniere.

Am arătat pe scurt mai sus ce a făcut contele de Mercy, pentru promovarea Bisericii catolice în Banat. În tot timpul guvernării sale s-a interesat personal și indirect, pe toate căile care i-au stat la dispoziție, de construirea și situația bisericilor, cerînd din timp în timp rapoarte amănunțite de la organele competente. Chiar și după moartea sa, întîmplată în anul 1734 la asediul cetății Parma, interesul față de Biserică se moștenește ca o tradiție la Administrația din Timișoara. Chestionarul său a ajuns și la Oficiul Parohial din Oravița, care prin Georg Joseph Schüller, paroh local și vice-archidiacon, demnitate echivalentă cu protoprezbiteriatul de azi, răspunde destul de amănunțit la 11 iunie 1737, deci la 3 ani după moartea contelui de Mercy¹⁰⁾.

10) Actul Nr. 169 din 1737 al Arhivei Direcțiunii Montanistice din Oravița Montană, citat în „*Descriptio Regiae Parochiae Montanae Oravicensis*”.

Din acest raport, nepublicat pînă azi, aflăm detalii edificatoare despre situația bisericii catolice din Oravița Montană la acea dată. Astfel, ea era proiectată cu un altar principal și cu 8 altare laterale, clădirea avînd în felul acesta dimensiuni importante. În anul raportării, deci după 15 ani de la sfîntire, singur altarul principal era terminat și după cum afirmă Schüller, în stare perfectă. Trei altare laterale, al Sfîntului Sebastian și al Sfîntului Ioan de partea stîngă și al Sfintei Varvara de cea dreaptă, aveau doar 2 fețe de altar și erau sfîntite. Dar al patrulea, împodobit cu un crucifix mare și cu statuile Sfintei Maria și a Dreptului Iosif, pictate și bine conservate, cu peretele din spate zugrăvit, nu erau sfîntite. Celelalte patru altare nici nu erau confecționate. Unul din ele, acela al Sfîntului Ioan Nepomuc ar fi trebuit să fie fost ridicat cu cheltuiala maistorului minier principal Johann Schubert trimis de către erarul din Viena la exploatarea bănătene încă din anul 1718. Schubert răposînd între timp și-a lăsat făgăduința în sarcina urmașilor, care o tăragăneau. Despre celelalte trei altare însuși parohul Schüller spune să „roagă pe Dumnezeu să îndemne vreun binefăcător să le construiască”.

Cu steaguri și ornate biserica era „destul de bine” înzestrată și avea și baptisteriu în forma unui cazan închis, în bună stare. Li lipseau însă cele mai importante accesorii, scaunul pentru mărturisire, amvonul de predică și ce e mai important, orga, despre care Schüller spune că o Asociație minieră ar fi comandat-o de la Viena printr-un oarecare domn Schrotzer.

În casa bisericii, de care se îngrijea episcopul Lechner, se găseau 21 fl. și 16 cr. Ea se păstra, împreună cu una din cele două chei ale ei, la locuința parohului.

Interesantă este și situația celor 4 clopote, existente la începutul sec. al 19-lea. Vechimea nici unuia nu trece de anii răzmeriței din 1738—39. S-au turnat, anume, în anul 1741 două clopote mici, unul de 2 chintale și 56 funți (143,36 kg.), al doilea și mai mic, fără a se spune de ce greutate. (Ele au fost retopite în anul 1823 resp. în 1827). Ambele nesfîntite. Dintre celelalte două, unul și anume cel mai mare, de 7 ch. și 65 funți (428,44 kg.) greutate, a fost cumpărat în anul 1752 de către cetățenii Oraviței, iar cel mijlociu, de 4 ch. și 54 funți (254,26 kg.) greutate, a fost retopit din contribuția muncitorilor în anul 1823. Nici acestea nu au fost sfîntite, după cum ne putem convinge din cele afirmate în Cronicul parohiei Oravița.

Nu putem crede că biserica din cel mai important centru minier bănățean de la sfîntirea ei și pînă în anul 1741 să fie fost lipsită de clopote. Textul confuz, deși nu o spune, pare

a ne îndreptăți să admitem că clopotul mijlociu ar proveni de dinaintea răzmeriței.

Raportul parohului Schüller se extinde și asupra locuinței parohiale. Conform acestuia, ea era neîncăpătoare și ridicată ca improvizație. Afară de aceea era departe de biserică, „spre marea incomodare a preotului” și la fel a ajutoarelor sale care „numai cu greu își puteau îndeplini serviciul”. Ii lipsea soba, iar din curte șopronul de lemn și cel pentru trăsura.

Cît privește retribuiția parohului din Oravița montană trebuie să arătăm că la înființarea parohiei împăratul Carol VI a „fundat” un salariu de 200 de florinți, fixînd și o competiție în natură de 15, căpeți cezarieni de fin (15 căruțe), 10 stînjini cubi lemn de foc, 15 măsuri de Pozsony (700 kg.) de grâu, totatîtea de porumb și 30 măsuri (1400 kg.) de ovăz.

S-au mai dat parohului din Oravița drept „ștolă” cîte 30 cr., la fiecare botez și 7 cr. la „introducțiune”. În aceeași vreme crîsnicului, care de multe ori era și învățătorul local, i se plăteau 10 cr. de botez și 3 cr. de introducțiune.

Aceste retribuițiuni au crescut cu timpul, în urma insistențelor repetate ale preoților și după bunăvoința cu care organele conducătoare apreciau pozitivele servicii aduse de ei. Pentru comparație arătăm aci cîteva cifre referitoare la creșterea retribuițiunilor. Încă din 1737 i s-a acordat parohului din Oravița Montană o indemnizație separată de 130 fl. pentru vizitații, adică inspecții, pe care le făcea în calitatea sa de vicearhidiacon la așa numitele filiale ale parohiei, adică în localitățile unde avea 2 sau 3 credincioși, meseriași germani de religie catolică. Acestea erau: Ilidie, Nicolint, Vrani, Berliște, Vraniuț, Socolar, Macoviște, Răcăjdia, Greovaț, Broșteni, Vărădia, Cacova, Comoriște, Mircina, Secaș, Ticvaniul Mare, Ticvaniul Mic și Răchitova. Pentru numeroasele inspecții efectuate cu trăsura primea vicearhidiaconul cantitățile de fin și de ovăz arătate mai sus. Din anul 1807 indemnizația de inspecții s-a ridicat la 500 fl. Ceilalți parohi primeau la această dată din urmă 300 fl. salariu, capelanii stabili cîte 250 fl. iar capelanii adjuncți 180 fl., împreună cu competițiunile în natură, care pentru ei erau de 15 măsuri de Pozsony de grâu și 10 de porumb.

Vicearhidiaconul mai avea la deplasarea în district o diurnă de 1 fl. și 30 crițari și trăsura liberă. Dacă pentru siguranță personală lua cu sine și un „husar regesc” sau altă persoană, mai primea 1 fl. pe zi, pe care îl dădea pe drum acestuia.

Pentru o înmormîntare mai fastuoasă în 1804 episcopul Ladislau Kőszegi din Timișoara a admis ca parohul să încaseze 2 fl. din care 30 de crițari revin bisericii. Alți înso-

țitori din cler au primit 30 cr. Pentru muzică și dirijorul corului se plătea 1 fl., ceilalți însoțitori ceremoniali ai cortegiului funerar primeau 20 cr., ministranților și purtătorilor de cruci li se plăteau câte 3 cr., iar servitorului ecleciastic (crîsnicului), dacă mergea de la casă la casă cu ocazia diferitelor ceremonii i se dădea 1 fl. La o înmormîntare simplă taxa preotului era mai redusă, adică 1 fl. pentru un major și 30 cr. pentru un minor. „Ludirectorii” adică învățătorii, primeau 30 resp. 17 cr. La căsătorii taxa obișnuită era de 2 fl.; pentru servitorul ecleciastic 30 cr.

Taxa cantorului făcea 1 fl. și 30 cr., iar a organistului $\frac{1}{2}$ fl. Aceeași sumă se încasa și pentru ceremonia requiemului. Dacă era vorba de requiemul vreunui personaj important, care se făcea cu muzică și cu asistența parohului, acestuia i se plătea o taxă de 4 fl. și 30 cr., iar asistenților 1 fl., în vreme ce dirijorul primea 6 fl. pentru muzică. Pentru ridicarea catafalcului simbolic și desfacerea lui, crîsnicul avea 45 cr.

În schimbul retribuțiilor primite de la erar prin oficiile montanistice, parohii trebuiau să umble în voia atotputernicilor direguitori ai acestora și, mai tîrziu, ai autorităților administrative. Pentru scopurile proprii ale mineritului sau ale localităților montanistice ei rezervau anumite zile de sărbătoare și dispuneau anumite ceremonii. Astfel, la Oravița Montană sărbătoarea care în ceremonialul ortodox corespunde Sfinților Trei Ierarhi, Direcția Montanistică și conducerea politică a orașului a rezervat-o pentru binecuvîntarea minelor și a locuințelor. Obiceiul binecuvîntării caselor la „Trei Ierarhi” s-a păstrat pînă tîrziu la Oravița. Afară de aceasta se mai serbau diferiți patroni. La 4 decembrie era cea mai mare sărbătoare, aceea a Sfintei Varvara, patroana minelor. Pentru slujba închinată ei parohul primea de la Factorerie (Casa Asociației miniere) 1 galben. Cu ocazia aceasta se aranjau mari festivități, împreunate cu mese comune, în toate cercurile miniere.

A doua sărbătoare mare era la 20 ianuarie pentru Sfinții Fabian și Sebastian, care apărau orașul și minele împotriva ciumei.

Tot atît de mare festivitate se aranja de ziua nașterii conducătorului statului.

La 4 mai se serba Sfîntul Florian, protectorul împotriva incendiilor, care din cauza vînturilor puternice de primăvară și de toamnă — vestitul Coșava — încercau cumpit orașul, ale cărui case la început în marea majoritate erau construite din lemn și acoperite cu șindrilă.

În legătură cu mineritul era și așa numita „Sărbătoare a Minerilor”, ziua Sfîntului Ioan Nepomuc, care se ținea

la 16 mai cu același ceremonial ca și ziua Sfintei Varvara, parohul primind iarăși un galben de la casieria minelor.

În ziua de 18 august se ținea sărbătoarea Sfintului Rochus, după numele căruia era botezată cea mai bogată mină de aramă de la Oravița, din care schintala de aramă scoasă costa 32 cr. Se cerea cu această ocazie grația lui Dumnezeu pentru o producție cât mai mare.

Cu fast deosebit se serba la 14 septembrie Înălțarea Sfintei Cruci, ca patroană a parohiei, iar în duminică următoare acestei sărbători aniversarea Închinării bisericii.

Pentru a ilustra dependența preoților față de beamteri, sau amtmanni, cum se numeau slujbașii stăpînirii austriace din diferitele instituții și autorități și pentru a exemplifica supravegherea căreia erau supuși din partea forurilor administrative, arătăm aci că oficiantul Römérer, amtmann în Biserica Albă, deci într-o localitate care nu avea nimic comun cu regiunea minieră cărășană, la 15 iunie 1732 face un denunț către districtul Palanca Nouă împotriva preotului din Oravița acuzându-l că toată ziua șade în cârciumă cu țăranii și prin aceasta provoacă scandalizarea tinerimii școlare și a întregii creștinătăți¹¹⁾.

Din relatarea care ne-a rămas despre acest caz nu rezultă limpede că este vorba de preotul catolic din Oravița. Însă din faptul că Römérer încă din luna decembrie a anului 1724 a fost numit un fel de responsabil (Amtmann) al familiilor germane din Banat¹²⁾, precum și din împrejurarea că în legătură cu preotul din chestiune nu s-au folosit calificativele de grichisch, raizisch, sau chiar schizmatisch, prin care se designau preoții ortodocși, se poate conchide că e vorba totuși de preotul catolic. Întărește această presupunere și faptul că scandalizarea este arătată ca venind din partea creștinătății, adică a catolicilor și nu a „ereticilor sau a schismaticilor”, cum erau porecliți localnicii de confesiune ortodoxă sau de altă confesiune. Ceea ce privește conținutul însuși al denunțului, acela ni se pare exagerat, preoților fiindu-le impusă o atitudine de rezervă și cel puțin o aparență de demnitate, care îi obligă să se ferească de scandalurile publice. Dar nici țăranii nu puteau să stea toată ziua în crîsmă — cei localnici din cauza sărăciei și a nesfîrșitelor munci de robotă, care îi plimba pe toate căile Banatului, trecîndu-i adeseori și în Sîrbia, iar germanii colonizați din cauza lucrărilor agricole impuse cu ocazia colonizărilor. Denunțul deci, în forma aceasta ne pare mai mult o operă de răzbunare, la care presupunere

11) Baróti, *Adattár* V., Timișoara 1900, p. 18.

12) Baróti, *o. c.* V, p. 8.

ne îndreptățește și faptul că în actele contemporane nu găsim nici o urmă a cazului. Oricum s-ar fi petrecut însă lucrurile, incidentul ne arată limpede dependența preotului față de orice beamter incult și răuvoitor, cum erau pe atunci în Banat cu miile.

Preoții erau utilizați și la diferitele ceremonii de ordin profesional ale autorităților miniere, fiind purtați prin toată regiunea cărășană. Cu unul dintre cei mai harnici și devotați preoți în această privință s-a păstrat numele lui Bartolomeu Bachmann, care a condus treburile parohiei și ale vicearhidiaconatului din Oravița imediat după răscola din anii 1738—39, chiar din anul 1740. De la el încep matricolele noi ale bisericii, deschise în locul celor vechi pierdute în răzmeriță. Ajutat de minoritul Hilarion Sartory și de Mansuetus Partitch din ordinul Convenționalilor, iar mai târziu de I. Baptista Magnet în calitate de capelan, care după aceea ajunge și paroh aci, el funcționează până la 20 iulie 1734. În acest interval a sfîșit furnalul de topit „Sf. Francisc Seraficul” din Oravița, demolat probabil în tulburările răscoalei și reconstruit la 18 noiembrie 1740. În 1743 sfîștește un furnal la Docnecea. La 1 mai 1744 instalează ca paroh în aceeași localitate pe Maximilian Prăjmer. La 2 iulie 1746 sfîștește la Oravița 2 furnale noi. În același an, la 14 iulie, așează și sfîștește piatra fundamentală a edificiului pentru ciocanele de cupru „Sf. Francisc și Terezia”. La 3 februarie 1747 instalează pe Leopold Campiani ca paroh în Bocșa, iar cu un an după aceea, la 13 decembrie 1748, pe Lederspiel. La 13 ianuarie 1750 sfîștește 2 furnale de topire la Sasca. După această dată mai instalează doi parohi (pe Forster la Biserica Albă în 28 ianuarie 1750 și pe Chvojca Matei la Vasiova în 18 iunie 1752) și sfîștește la 20 iunie 1751 troița de pe drumul Ciclovei. La 18 noiembrie din același an inaugurează oratorul public din Sasca.

Dată fiind importanța orașului Oravița ca centru al mineritului bănățean, autoritățile bisericești au căutat să trimită aci preoți cu pregătire bună, dintre care mai mulți au ajuns cu timpul în demnități superioare, canonici și chiar episcopi, cum a fost cazul lui Ernest L. Baro de Brinczen, al lui Fr. Xav. Rosenberger, al lui Gratian Knaizl și al lui Leopold Klasovics.

Alt paroh cu activitate excepțională a fost, la începutul sec. 19, Michail Fischl, autorul Cronicului parohiei din Oravița Montană, care ajunge aci în anul 1808. Cu ajutorul lui Procopius Lhotka von Zmislov, președintele Direcției Montaniste și consilier al tezaurului, Fischl clădește o casă parohială, cu o cheltuială de 17.000 fl., repară biserica și o înzestrează cu ornamente în valoare de 20.000 fl., renovează bise-

ricile și casele parohiale din Šteierdorf, Ciclova Montană și Sasca, înzestrându-le cu toate cele necesare serviciului religios.

De la Fischl ni s-a păstrat descrierea unei solemnități miniere, la celebrarea căreia preoții au avut în acea vreme un rol însemnat. Este vorba de sfințirea steagului Miliției Miniere, întâmplată la 12 februarie 1810, la care au fost aduși toți minierii, atât cei din exterior, cât și cei locali, apoi demnitarilor civili și cei militari. Cu o zi mai înainte diletanții din Oravița au jucat piesa „Der Lorberkranz” (Cununa de lauri). În ziua serbării, la ora 8, cele 4 legiuni de milițieni s-au adunat în fața locuinței colonelului comandant și au făcut exerciții militare timp de trei sferturi de oră, după care s-au scos steagurile Asociațiilor Miniere care au fost întâmpinate cu onor militar. După primirea lor trupele au mers în formație militară și cu fanfara în frunte pînă în piața bisericii, unde îi aștepta vicediaconul cu toată asistența, ca să introducă steagul nou în biserică pentru sfințire, ceea ce s-a și făcut. Steagul a fost depus pe masa pregătită dinainte și după ce oficialii și-au ocupat locurile, preotul s-a urcat pe amvon și a ținut o cuvîntare ocazională. După aceea s-a săvîrșit ceremonia sfințirii, oficialii stînd în timpul cetirii evangheliei cu săbiile scoase. După sfințire, cele 3 „mame” (nașe) ale steagului au bătut în el cuie comemorative de aur și de argint. Steagul astfel împodobit a fost scos din biserică în fața casei de milițieni, unde s-a depus pe o masă, ca toată asistența să poată bate cuie în el. Săvîrșindu-se și aceasta, parohul a ținut o nouă cuvîntare către cele 4 companii, pe care protopopul Petru Georgevici a repetat-o în limba romînă. După vorbiri steagul a fost predat centurionilor, care l-au primit cu urale și cu pocnete de treasuri. Apoi s-au întors la locuința colonelului, unde au luat o masă îmbelșugată. La ora 4 toți participanții s-au dus la vicediacon pentru a ascult o „muzică academică”. Punctul final al serbării a fost balul, care a început la ora 7 seara.

După cum vedem, erarul prin Oficiul Suprem Montanistic exercita un fel de patronat asupra bisericii catolice. La 1 ianuarie 1855 tot teritoriul montanistic cărășan este cumpărat de la erar de către Societatea austriacă privilegiată de căi ferate, care urma să preia și servituțile acesteia. Timp de 15 ani a durat tărăgăneala noii societății, care abia din anul 1870 începe să se îngrijească de școlile și de bisericile de pe domeniul ei.

În celelalte localități montanistice în prima jumătate a sec. 18 situația este și mai precară. Astfel, despre biserica din Docneea Šchüller raportează la 1737 următoarele:

„Biserica este clădită din zidărie, însă nu de către eraul imperial, iar contabilul Summer, fost casier, care s-a îngrijit de ridicarea ei, în socotelile sale purtate cu această ocazie poate să dea toate relațiile”.

Această relatare contemporană contrazice afirmația lui Pesty Fr. după care biserica din Docnecea ar fi fost zidită de erar. Anul zidirii este 1735, dar parohia s-a înființat numai în anul 1741, fiind întreținută de erar¹³⁾. Măsura întreținerii o aflăm din amintitul raport, unde printre altele ni se spune că ornatele bunăoară și celelalte ustensile necesare serviciului religios erau puține și în stare deteriorată. Biserica nu avea nici amvon și preotul trebuia să-și rostească predica urcat pe banca comunicanților. El era cazat într-o încăpere strîmtă și nesănătoasă, situată deasupra intrării în pivnița casei în care era și administrația minelor. Din această cauză el se plîngea că nu poate să-și facă nici rugăciunile și nici să studieze. În socotelile din anii 1735—36, pînă la 14 septembrie, părintele Aloysius, fostul administrator al parohiei, arată o intrare la banii bisericii de 152 fl. și 1½ cr., iar la ieșiri 151 fl. și 22½ cr., după care mai rămîne o mică sumă de bonificat. După această verificare a casei socotelile bisericii au fost preluate și îngrijite de către maestrul topitoriilor H. L. Harbek, care păstrează în casă un excedent de 16 fl. și cîțiva crițari, în favoarea bisericii.

Biserica din Docnecea a mai avut o vizită canonică în anul 1741. În raportul încheiat cu această ocazie se spune că la acea dată ea era în stare de prăbușire¹⁴⁾. Același lucru se afirmă acolo și despre biserica și casa parohială(?) din Oravița.

Este de presupus că în legătură cu această vizită canonică din 1741 s-a început repararea bisericii, deoarece Protocolul minier din 2 martie vorbește de lucrări ca „zidirea bisericii”.

Din procesele verbale ale Oficiului Montanistic din Docnecea pe anul 1758, păstrate în original la minele din loc, aflăm că Asociația minieră Simon și Juda, care din anul 1740 lucra cu un profit ne mai văzut pînă atunci, oferea bisericii catolice de aci cîte 1 cr. de fiecare chintală de minereu extras. Din aceleași procese verbale aflăm că în acel an producția minei era de 3300 chintale de cupru (165 tone).

În anul 1766 biserica din Docnecea mai primește o vizită

13) Pesty Fr., *Krassó Vármegye története*, II, Budapesta 1882, p. 135.

14) Ortmayer și Szentkláray, *Csanád-egyházmegyei Adattár*, I. Timișoara 1871, p. 552.

canonică. În raportul încheiat episcopul amintește că la aceea dată preoții din Docnecea, Bocșa, Oravița și Sasca în loc de competițiune în natură primesc o indemnizație în bani de cîte 50 fl.¹⁵⁾.

A treia biserică despre care se vorbește în raportul vice-arhidiaconului Schüller este cea din Bocșa. Aceasta este clădită din lemn, lipită pe dinlăuntru și pe dinafară cu tencuială, din care cauză, afirmă Schüller, nu se poate sfinți. În turn ea avea 2 clopote. Dintre cele 3 altare, cel principal avea la partea superioară pictură pe pînză, aplicată pe perețe. Acest altar era înzestrat cu un tabernacol mare.

Pentru predică în biserică era ridicat un amvon din fier, care era pictat, însă biserica nu avea scaun de mărturisire, iar ornatele erau puține.

În socoteli onorabilul Baranay arăta de la 13 aprilie 1731 pînă la 26 ianuarie 1735 1031 fl. încasați și 1054 fl. și 56 cr. cheltuiți. Banii s-au folosit în cea mai mare parte la zidirea bisericii. Mai încolo, între 26 aprilie 1736 și sfîrșitul lui martie 1737 preotul dă seamă de 60 fl. și 41 $\frac{1}{2}$ cr. încasați și 114 fl. și 47 cr. cheltueli provenite încă din anul 1735, biserica rămînînd datoare cu 54 fl. și 5 cr. Afară de aceea biserica mai era datoare la diferiți creditori cu cca 30 fl. datorita ei urcîndu-se în felul acesta la 84 fl. și cîteva creștări, o sumă destul de importantă în vremea aceea.

În ancheta sa vicearhidiaconul nu a putut să scoată la iveală nici o socoteală referitoare la zidirea capelei și nici despre banii adunați cu clopoșelul la liturghia a doua „la ciocane”.

Despre situația bisericilor din celelalte centre montanistice, Ciclova, Sasca, Moldova Nouă și Reșița, în urma distrugerii arhivelor în ultimele două localități și prin pierderea arhivelor de la Direcția Montanistică din Oravița, înfîmplată în 1918, anul prăbușirii monarhiei austro-ungare, nu s-au păstrat date atît de amănunțite. Cu toate acestea anumite informații se pot obține din scriptele ecleziastice. Astfel, despre Ciclova Montană însemnăm că pînă la 1768 era filiala parohiei Oravița, dar din acest an își avea parohul ei. Biserica a fost zidită abia în anul 1777, însă pe o stîncă din mijlocul satului, încă din al treilea deceniu al sec. 18 era clădită o capelă, pentru care episcopul Falkenstein din Timișoara obținuse te la Roma recunoașterea ca loc de pelerinaj¹⁶⁾.

15) Pesty Fr., o. c. II, p. 87.

16) Pesty Fr., o. c. I, p. 108.

La Sasca erarul zidește casa parohială în 1740, iar biserica în 1751¹⁷⁾.

Biserica din Moldova Nouă a avut o soartă bogată în evenimente tragice. În anul 1778 se înființează parohia întreținută de erar, care în 1780 construiește și biserica. În timpul invaziei turcești din anii 1788—89 ea a căzut pradă incendiului care a mistuit o parte din localitate. Invazia turcilor a dat ocazie de răscoală și unor cete de localnici, care în felul acesta și-au manifestat revolta față de cumpăta exploatare străină. Biserica a fost reclădită în anul 1791¹⁸⁾.

La Reșița parohia s-a înființat în anul 1776, când acolo era numai o colonie cu populație redusă, compusă din localnici și din refugiați olteni, numiți bufeni, cărora mai târziu li s-au adăugat și coloniști aduși din Stiria, Austria de sus și din regiunea celebrei localități climaterice Aussee. Zidirea unei biserici catolice a început în anul 1777. După 70 de ani, adică în 1847 în locul acestei biserici s-a început zidirea uneia mai mari¹⁹⁾.

Pentru completare arătăm aci și anul zidirii bisericilor ortodoxe din localitățile miniere. Astfel, biserica din Bocșa Montană a fost zidită în anul 1796²⁰⁾, cea din Cielova în 1783²¹⁾, cea din Docnecea la 1795²²⁾, cea din Sasca la 1770²³⁾, cea din Moldova Nouă la 1776²⁴⁾.

La Oravița Montană biserica ortodoxă s-a zidit între anii 1781—84, cu contribuție în bani, materiale și brațe de muncă voluntară din partea enoriașilor. A fost sfințită în anul 1784. Turnul pompos i s-a adăugat în 1805. În timpul zidirii comuna bisericească a fost compusă din 340 membrii, care locuiau în 85 case. La ridicarea ei muncitorii mineri și pădurari au contribuit cu 452 fl., iar comercianții cu 2052 fl. Tradiția păstrată afirmă că pînă aci serviciul religios se făcea într-o biserică de lemn. Inițiatorul bisericii zidite a fost Nicoale Dimitrie Hadjia, un comerciant macedo-român refugiat la Oravița în anul 1760 din Castoria²⁵⁾. Tot el a insti-

17) Pesty, o. c. II, p. 198.

18) Pesty, o. c. II, p. 40.

19) Pesty, o. c. II, p. 144.

20) Pesty, o. c. I, p. 63.

21) Pesty, o. c. I, p. 109.

22) Cornean N., *Monografia Eparhiei Caransebeș*, Caransebeș 1940, p. 262.

23) Cornean, o. c. p. 520.

24) Cornean, o. c. p. 419.

25) Konstantiny I., *Dankschrift über die banater Bergwerke*, Timișoara 1857, p. 86.

tuit pentru biserică și o fundație compusă dintr-un teren înfins și a adus ornate și alte ustensile necesare ceremoniilor religioase de la Ierusalim. În general, afirmă Konstantiny în lucrarea sa *Dankschrift über die banater Bergwerke*, în mai toate localitățile miniere zidirea bisericilor mari se datorește colaborării dintre comercianții refugiați macedo-români, care au contribuit cu bani și muncitorii mineri și pădurari care și-au pus brațele și puterile la contribuție.

Biserica din Oravița a avut o filială în colonia minieră de la Coșovița.

Din trecutul mai îndepărtat al comunei ortodoxe din Oravița trebuie să relevăm un moment de extremă importanță, care arată mai clar decât orice explicație atitudinea casei de Habsburg față de biserica românească din Banat. La 10 august 1752 administrația provincială din Timișoara încunoșțiințează districtul Palanca Nouă că a interzis comunei greco-neune din Oravița ca să-și zidească biserică.

Cele mai sus arătate constituie o pagină din istoria Banatului de altă dată. Ne-am referit la manifestările cultice din localitățile montanistice cărășene și în mod special la acelea pe care stăpânirea habsburgică de atunci le-a încurajat și susținut din motive, de sigur, altele decât cele exclusiv religioase. Din punctul nostru de vedere și nu mai puțin al obiectivului cercetător, în viața bisericească din regiunea minieră cărășană, la începutul veacului al XVIII-lea, se pot constata aspecte care se situează mult sub ceea ce se poate numi o stare mulțumitoare. Ele erau însă legate de o situație specifică vremii aceleia.

GÎNDURI LUMINOASE LA POSTUL CEL MARE*)

Incepe Marele Post. A venit vremea de pocăință, de rugăciune, de abținere și de fapte duhovnicești. Și Biserica ne pregătește cu grijă pentru a pași pe acest tărîm cu cîntări corespunzătoare. Cîntările înălțătoare și poetice ale Triodului de post ne cheamă: „Sosit-a ziua luminoasă a înfrînării, cu fața luminoasă veniți să întîmpinăm pe Domnul”, și în alt loc: „Cu dragoste, oameni, veniți să sărutăm postul”, și iarăși: „Vremea postului să o începem cu lumină cei ce spre nevointă duhovnicească ne-am pornit”.

Sînt oameni, care nu pot înțelege cum se poate întîmpina postul fără întristare, fără sfărîmare sufletească. Cel care are însă legătură vie cu Biserica și serviciul ei dumnezeiesc, îl așteaptă cu dragoste și nerăbdare. El năzuiește spre post ca spre apa cea vie în pustie, ca spre postul unde el poate să dobîndească liniște și să se adîncească în sine însuși, ca să verifice dacă totul este bine în viața sa și să scoată la lumină tot ce-i împiedică creșterea spirituală.

Privit din afară, postul constă în împuținarea mîncării, renunțarea cu desăvîrșire la multe din feluri, care îndulcesc gustul, dar îngreuiază trupul. În aceste zile în biserici se aud cîntări de pocăință, de tristețe. Slujbele se prelungesc. Închinăciunile se înmulțesc. Este semiîntuneric. Se îndepărtează de pe icoane podoabele luminoase. Preoții slujesc în veșminte negre.

S-ar părea că toate acestea ar trebui să istovească trupul și să apese starea sufletească a credinciosului. Și într-adevăr, pentru cei ce nu au înțeles sensul spiritual al postului, el este cu adevărat greu. Este necesar să pătrundem în conținutul lui intern, să prindem cu mintea spiritul lui și scopul lui înalt, să simțim cu cugetul nostru folosul pe care el îl aduce sufletului. Trebuie să-l iubim și atunci el va deveni o faptă a noastră, care ne aduce bucurie și mîngiere.

Adevărat este, că postul trupesc slujește postului duhovnicesc. Sf. Ioan Gură de Aur spune: „Cine mărginește postul numai la singura înfrînare de la mîncare, acela îl necinstește

*) Traducerea de Gh. Ivanov din Jurnalul Patriarhiei Moscovei, nr. 2, Iulie 1963, pp. 48—50.

foarte. Nu numai gura trebuie să postească, — nu, să postească și ochiul, și auzul, și miinile și picioarele, și corpul nostru întreg". Inseamnă că adevăratul post este spiritual și constă în abținerea de păcat, în înăbușirea năzuințelor noastre vicioase. Creștinul nu poate da îndeostulare lui Dumnezeu, dacă va îndeplini toate pravilele postului în ce privește mîncarea, dar în același timp va rămîne neînfrînat în toate celelalte.

Ce preț are faptul că insul se va teme să guste ceva de dulce, iar cu minia sa și cu ura sa va mîncea sufletul fratelui său? Ce-i folosește postul, dacă ochii îi vor fi întunecați de pismă și nesaț, dacă urechile lui se vor îndulci ascultînd ceva ce ține de deșertăciune sau de vițiul ademenitor? Nu-i va folosi postul dacă limba lui nu va înceta să osîndească, să birfească, să mintă și să clevească pe fratele său, dacă mintea lui va fi plină de gînduri de trufie sau de ură înăbușită, dacă miinile lui se întind spre nedreptate, dacă picioarele lui păsesc spre fapte necinstite, dacă în inima lui se va cuibări necurătenia.

Sf. Vasile cel Mare spune: „Cine se abține de carne, dar se poartă urît, acela este asemnător Diavolului, care deși nu mîncă nimic, totuși nu încetează a păcătui". Și Fer. Ieronim ne învață: „La ce bun să se subțieze corpul prin abținere, dacă spiritul se umple de trufie? Ce laudă vom merita pentru fața noastră palidă, dacă devenim vineți de invidie?"

Prin urmare, postul adevărat este spiritual. El constă nu atît în limitarea hranei și în schimbarea ei, cit în schimbarea modului de viață, în fuga de păcat. Și dacă creștinul a înțeles această esență spirituală, internă a postului și a acceptat-o ca scop al făptuirii sale, atunci și postul extern, cel corporal va fi extrem de necesar și folositor ca mijloc de a covîrși simțirea păcătoasă.

Imbuibarea și neînfrînarea în mîncare și băutură pot pricinui pierzanie spirituală, de oarece omul își pierde capabilitatea de a se împotrivi năzuințelor spre păcat, iar stăpînirea de sine și cumpătarea ajută la cugatarea serioasă, la înălțarea și mîntuirea sufletului.

După învățătura Sf. Evanghelii, adevăratul post nu se împacă cu dorința creștinului de a-și arăta isprava pentru a se lauda în fața oamenilor. Mîntuitorul ne învață: „Cînd posțiți, nu fiți triști, ca cei fățarnici, deoarece ei își smolesc fețele ca să arate oamenilor că postesc". Fiindcă trebuie „să ne arătăm postînd nu înaintea oamenilor, ci înaintea Tatălui ceresc, care este tainic și care vîzînd ceea ce este tainic, va răsplăti întru arătare." (Mat. 6, 16, 18).

Fățărnicia și deșertăciunea sînt viții grozave. După cum adeseori viermele distruge întregul miez al fructului, lăsînd

neatins numai învelișul frumos, tot astfel și năzuința de a te lăuda cu înfrinarea ta înaintea semenilor face ca eroismul tău să-și piardă prețul. Cum să scăpăm de fățarnicie și deșertăciune? Domnul ne poruncește să retezăm din rădăcină cele ce caută lauda deșartă. Ca și orice virtute, nu trebuie să-ți expui postul spre arătare, ci dimpotrivă, să-l ascunzi de privirile oamenilor, să-l săvârșești în taină, și să nu te lauzi cu el. Biserica nu statornicește granitele postului, ci lasă fiecărui om să aleagă măsura lui după puterile sale. Ca și în orice lucru, extremele sînt păgubitoare. După cum satul peste măsură moleșeste pe om, așa și postul necum-pătat slăbește puterile lui cele trupești și cele spirituale.

Postul nu este scop în sine. Victoria constă nu în observarea exactă a regimului alimentar, lucru care trebuie făcut ținîndu-se seama de puterile noastre, ci în a nu uita ceea ce este lucru principal, adică iubirea, care — după expresia unui sfînt, este „mai presus de post”.

În „Viețile Sfinților” există o povestire ca ceea ce urmează: doi pustnici întîlnindu-se s-au întrebat despre isprăvile lor sfinte. Primul, a zis: „Pe mine soarele nu m-a văzut niciodată șezînd la masa de mîncare” (adică el nu mîncă nimic ziua întreagă pînă în-deseară). Iar celălalt a răspuns: „Iar pe mine soarele nu m-a văzut minios”. Pentru noi este clar, că în al doilea caz a fost atins un țel mai înalt, decît în primul, de oarece scopul postului este să înăbuse patinile, iar nu să ucidă corpul. Si dacă credinciosul istovindu-se postînd, va deveni din pricina foamei minios, îndărătnic și întunecat, atunci el nu va fi plăcut lui Dumnezeu, de oarece nemîncarea singură în sine nu este virtute, ci numai mijloc, care duce la liniștea sufletului și la curățenia inimii.

Din adîncul veacurilor răsună pînă la noi vocea inspirată a prorocului Isaia, care biciuia pe oamenii Vechiului Testament pentru că în zilele de post ei umblau cu capul lăsat în jos, îmbrăcîndu-se în straie de paie și se tăvăleau în cenuse, fără însă a pune capăt dezbinărilor dintr-înșii. În numele Domnului el învăța: „Iată ție post, pe care Eu l-am ales: sfărîmă cătușele nedreptății, desleagă lanțurile jugului... Imparte cu cel flămînd pîinea ta, și pe săracii rătăcitori chiamă-i în casa ta; cînd vei vedea pe cel gol, îmbracă-l și nu te ascunde de semenul tău” (Isaia 58, 6—7).

Și astfel, faptele bune, faptele de dragoste și de milă, — iată arătări ale postului, la care trebuie să rîvnim ca să devenim plăcuți lui Dumnezeu. Împreună cu înfrinarea la mîncare trebuie să ne stăpînim mînia, răutatea și pornirea spre ceartă. Să fim iertători și iubitori de pace. Să ne lepădăm de iubirea de sine pentru a menține pacea și liniștea.

Un asemenea post este mijlocul activ al mîntuirii noa-

stre. După expresia plastică a Sf. Dimitrie de Rostov postul, ca o scară poate înălța la cer. Scara obținută are două laturi între care se fixează treptele. Așa și postul trebuie să aibă două laturi — una trupească și cealaltă spirituală. Cea trupească constă în abținerea de mâncare iar cea spirituală — în abținerea de la fapte rele. După cum scara nu poate fi tare și rezistentă numai de o parte, tot așa și postul nu poate să se mărginească numai la limitarea mâncării. El are nevoie de cel de al doilea sprijin. Acest sprijin este latura spirituală a postului. Și numai în prezența ei creștinul poate întări, pe scara vieții sale spirituale treptele virtuților mîntuitoare — rușăciunea, milostivirea, milostenia, blîndetea, curătenia și dragostea, care îl va duce la înălțimea dorită a desăvîșirii morale și comunicării cu Dumnezeu.

Marele Post este scara înălțării spirituale a creștinului. Cele șase săptămîni ale Postului sînt șase săptămîni de pregătire și de așteptare a marelui bucurii pascale. Postul este începutul Pastelui. El de obicei cade cu așteptarea primăverii, cu începutul ei. În văzduh se simte suflul puterilor dătătoare de viață. În fața cărora nu poate rezista frigul, care înțepenește natura. Cu fiecare zi se face mai cald. Scad acoperisurile de gheață. Se trezește viața acolo, unde era pustiu. Așa și în timpul postului: sub influența forțelor dătătoare de viață ale eroismului spiritual, sufletul aruncă de pe sine hlamidele reci și întunecate ale păcatului, se eliberează de acele lanțuri cu care el era ferecat.

Fie ca în sufletul trezit, eliberat de păcat, să se seamene îmbelsugat semintele iubirii și ale dreptății întru Hristos. Și cînd va veni adevărata „împărăteasă a timpurilor”, „primăvara sufletelor” — Sfîntul Paște atunci sufletul să înflorească, precum o grădină minunată a virtuților creștine și să lumineze cu bucuria luminoasă a Învierii lui Hristos.

TEODOSIE

Episcop de Pensa și Saransk

ÎNDEMN LA POCĂINȚĂ

Duminica Vameșului și Fariseului

Curînd începe postul Sf. Paști. Intocmai ca o mamă bună, Biserica își pregătește — încă de pe acum — pe fiii săi, pentru întîmpinarea Învierii Domnului.

În acest scop, cu ziua de astăzi, la strana bisericii întră la rînd o carte de slujbă deosebit de instructivă și de duiosă în conținutul ei: Triodul din care se cîntă îndemnurile la pocăință, pentru oricine care dorește să se bucure de praznicul cel luminat.

Or nu te poți bucura de un astfel de praznic decât atunci când te ști cu sufletul liniștit și curățit de toată întinăciunea păcatului. Și cine nu este păcătos?! „Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi”, zice Sf. Ioan Evanghelistul (I Ioan 1, 8). Cine, deci nu are trebuință de îndreptare, de pocăință?

Și nu numai Triodul cu minunatele lui stihiri de pocăință, dar și pericopa Evangheliei e atât de expresivă și de convingătoare.

Astfel Sf. Evanghelist Luca ne amintește că pentru unii care se socoteau că ei înșiși sînt drepiți și disprețuiau pe ceilalți oameni. Domnul Hristos a spus pilda ce s-a citit astăzi, a Vameșului și Fariseului (Luca 18, 10—15).

Poate că este una din pildele cele mai cunoscute. Fariseul și vameșul, sînt două extreme ale vieții, două contraste care au intrat ca expresii, de altfel, și în vorbirea de toate zilele. Două tipuri de om, complet opuse, care la rîndul lor au și atitudini deosebite unul de altul, atât în comportarea proprie cît și față de ceilalți oameni și mai ales față de Dumnezeu.

Ce sînt unii și ce sînt ceilalți? Fariseii erau un fel de elită a societății evreiești de atunci, o clasă de oameni aleși, proveniți încă de pe timpul lui Ioan Hircan — cu vreo sută și ceva de ani înainte de nașterea Domnului — din cercul cărturarilor (a marilor învățați iudei). Ei manifestau un respect riguros față de lege sau credința lor și față de tradiție, lucru pentru care erau apreciați și respectați de mulțime. În realitate erau însă niște formalisti, de unde a rămas pînă astăzi vorba de „fariseu” pentru omul care una spune și alta face sau după cum i-a numit Mîntuitorul: „Morminte văruiate care pe din afară se arată frumoase, înăuntru, însă, sînt pline de oase de morți de toată necurăția” (Matei 23, 28), îndeplinesc formele numai de pîhii lumii.

Pe timpul lui Irod cel Mare, numărul fariseilor era de peste 6.000. (vezi: Dr. V. Tarnavski, *Arheologia biblică*, 1930). De sigur că nu toți aceștia erau de ocară, ci au fost între ei și farisei cinstiți: Simion, Iosif din Arimateia, învățatul Gamaliel și Nicodim care, cu gînduri bune, mergea noaptea la Iisus, și — apoi apostolul Pavel de mai tîrziu. Dar majoritatea lor aveau o comportare necorespunzătoare și o moralitate decăzută.

Vameșii, din potrivă, erau un fel de funcționari fiscali, care încasau dările de la populație, în favoarea stăpînirii străine și pîgîne a romanilor. Și tocmai din pricina acestor motive, erau stigmatizați, urîți și nesuferiți de popor, fiind considerați totodată ca cei mai incorecți și păcătoși oameni.

E semnificativ totuși că din rîndul acestui fel de oa-

meni care erau socotiți cei mai nedrepti Mîntuitorul a aflat și exemplare de cînst, ca: Matei vameșul, pe care l-a făcut apostol și evanghelist și care de bucurie că Iisus la prețuit ca om, a dat un ospăț în casa sa, sau ca Zahau vameșul care, spontan s-a spovedit din inimă, înaintea Mîntuitorului, prezentînd toate semnele de căință sinceră și de îndreptare hotărîtă. Și iată pe un al treilea, anonimul vameș de astăzi, care la rugăciune, în fața lui Dumnezeu, s-a ridicat prin propria smerenie mai presus decît cel care se socotea pe sine atît de drept și de nevinovat.

De ce oare a ales Mîntuitorul tocmai pilda acestor două feluri de oameni: a feriseului încrezut și mîndru de sine, ba respectat și de mulțime pentru că fiecare parte dintr-o categorie de oameni și a vameșului care, se desconsidera chiar cînd se știa nevinovat și numai pentru că se afla în tagma unor slujbași nesuferiți?

De astă dată, Domnul Hristos nu se oprește ca să vindece boale trupești, cum l-am întîlnit de atîtea ori tîmăduind neputințele oamenilor, ci Fiul lui Dumnezeu ajută, prin contrastul acestor exemple, să se vindece de o boală incomparabil mai grea decît boala trupească, această teribilă boală a sufletelor care este mîndria!

Așa cum răceala este, în general, cauza multor boale trupești, mîndria este rădăcina veninoasă a tuturor păcatelor. Pe bună dreptate, Mărturisirea de credință a Bisericii noastre, consideră mîndria ca primul între cele 7 păcate grele sau de moarte (mîndria, iubirea de arginți, etc.). Și într-adevăr, mîndria este capul răutăților. Din mîndrie au căzut și îngerii răi ca și primii oameni în rai și mîndria a rămas muntele peste care nu s-a mai putut ridica la întoarcere și căință.

Nu este om care să nu fie ispitit de acest păcat (cf. Inv. de credință creștină ortodoxă, București 1952 pg. 381). Mîndria nu duce pe om numai la păcat, ci îl împinge și la neînțelegere cu semenul său — un disprețuit — și la nepăsare față de credință și față de Dumnezeu. Mîndrul gîndește că el este totul, deși tot ce are — chiar dacă are ceva mai deosebit — nu-i aparțin edecît ca un dar de la bunul Dumnezeu. Ai sănătatea, ai frumusețea, ai puterea de muncă și de creație, ești inteligent? Cred că nu le-ai cumpărat de la magazin și nici nu se pot plăti cu toți banii din lume! Nu uita, sînt daruri cerești care, de sigur lucrînd cu ele se dezvoltă ca și planta din sămînța dată. Pentru ce să te mîndrești cu ele? Lucrează însă cu acestea, sporindu-le și smerindu-te totodată, ca unul ce le-ai primit de la Tatăl nostru Dumnezeu și mulțumește-i că ce ai în plus față de semenul tău pe care ai vrea să-l desconsideri sau să-l disprețuiești. Ba dimpotrivă, pune darurile tale în slujba aproapelui tău și-l ajută, cu bu-

năvoință, să se ridice și el, așa cum zice apostolul că „datori sîntem noi cei tari să purtăm slăbiciunile celor fără de putere și să nu căutăm plăcerea noastră. Fiecare dintre noi să fie aproapelui pe plac, la ce e bine, pentru zidirea lui” (Rom. 15, 1—2).

Postești sau ești un om credincios. Nu-ți face osîndă din acestea înaintea lui Dumnezeu, mîndrindu-te cu ele! Ci, cum zicea un vrednic erarh (Inocențiu al Odesei, Cuvîntări la Postul Mare tr. Ep. Nicodem, București, 1910, p. 27), dacă postești nu te compara cu cei care nu postesc, ci atunci compară-ți postul tău cu postul lui Ioan Botezătorul și ai să vezi că n-ai făcut nimic! Apoi nu-ți compara credința ta cu a necredinciosului, ci compară-ți credința ta cu credința lui Avraam care a fost gata să-și jertfească și pe unicul fiu pentru draogstea lui Dumnezeu.

Oricît ni s-ar părea că sîntem de buni și de credincioși, iată că numai uitîndu-ne la sfinții lui Dumnezeu, ne dăm seama că într-adevăr n-am făcut aproape nimic. Și atunci pentru ce mîndrie?! Am aprins și noi un muc de luminare în miilocul zăpezii pentru a o topi și ne credem că sîntem soarele strălucitor care dezgheață pămîntul?! Nu! N-am făcut încă nimic ceea ce eram datori să facem ca oameni, după măsura celor primite de la Dumnezeu. Deci, ce motive avem ca să ne mîndrim?!

Cei doi oameni care s-au suit la templu ca să se roase, rămîn și pentru noi, creștinii, cele mai grăitoare exemple. Cred că rugăciunea și atitudinea fariseului nu ne convine, dar ne bucurăm și-l simțim aproape de sufletul nostru pe smeritul vameș care, cu zdrobire de inimă se ruga: „Dumnezeule, fii milostiv mie păcătosul”. O dacă toți cei ce răspundem de la gură: „Doamne miluește-ne”, am simți și în inima noastră că într-adevăr avem lipsă de mila lui Dumnezeu și că încă n-am făcut nimic care ne-ar da dreptul să ne mîndrim unii față de ceilalți, sau toți în fața lui Dumnezeu!

Încă mai e de lipsă să cîntăm cu toții acest răspuns al milei lui Dumnezeu la sfintele slujbe și mai ales să simțim nevoia de a striga din păcătoșenia vieții noastre, cu toată smerenia cugetului: „Ușile pocăinței deschide-mi dătătorule de viață, că aleargă duhul meu la lăcașul Tău cel sfînt”. Amin.

Preot Nichifor Todor

COMOARA BUNELOR FĂPTUIRI

Duminica lăsatului de brinză

Sfânta Evanghelie din duminica aceasta ne atrage atenția asupra a trei mari primejdii care amenință pe credincioși în străduințele lor către mîntuire.

Cea dintîi este lipsa iubirii față de semenii noștri, fără de care nu poate fi vorba de a ne ierta unii altora greșelile, lipsă care duce la ură și dușmănie întreolaltă.

Iertarea păcatelor noastre, care este egală cu mîntuirea noastră, este condiționată de iertarea greșelilor semenilor noștri. După ce Mîntuitorul, la cererea ucenicilor îi învață rugăciunea domnească cu cererea „și ne iartă nouă greșalele noastre precum și noi iertăm greșiților noștri” adaugă că „de veți ierta oamenilor greșalele lor, ierta-va și vouă Tatăl vostru cel ceresc, iar de nu veți ierta oamenilor greșalele lor, nici Tatăl vostru nu va ierta vouă greșalele voastre” (Matei 6, 14—15). Deci nu poate fi vorba de o iertare a păcatelor noastre atîta vreme cît noi nu iertăm pe semenii noștri. În măsura în care noi, plini de iubire, vom ști să iubim și să iertăm pe semenii noștri, în aceeași măsură vom dobîndi iertarea păcatelor noastre. Dacă noi vom fi plini de minie, de ură și dușmănie față de semenii noștri și vom căuta răzbunarea la cea mai mică greșală, zadarnică va fi pocăința noastră, zadarnice vor fi toate celelalte fapte bune ale noastre, precum și toate încercările noastre de mîntuire pentru că nu o vom dobîndi. Deci mîntuirea noastră se realizează numai în măsura în care vom contribui, prin felul nostru de viață, la realizarea păcii pe pămînt, adică a înțelegerii între oameni, prin iertarea greșelilor pe care le săvîrșim unii față de alții în viață. În felul acesta au înțeles îngerii în mesajul lor de la nașterea Domnului că mîntuirea pe care El ne-o aduce va însemna „pe pămînt pace, între oameni bunăvoină”, căci creștinul străduindu-se pentru mîntuirea sa, se nevoiește în același timp pentru întronarea păcii pe pămînt, devenind el însuși un chip al omului păcii, care în toate ocaziile vieții, înălătură neînțelegerile prin bună voință, dragoste și iertare.

Mîntuirea și pacea apar astfel ca două lucruri care se condiționează în mod reciproc. După învățătura din sfînta Evanghelie de azi, ele nu pot exista, pentru credincioși, în mod separat, căci nu poate fi mîntuire pentru cel care nu iartă greșelile semenilor săi, și iarăși nu poate fi vorba de iertarea greșelilor semenilor noștri, care să nu ducă la o viață de înțelegere, de pace. Deci creștinismul oferă credincioșilor în procesul mîntuirii o dublă mulțumire: o mulțumire în lumea aceasta ca urmare a vieții trăite în pace și o mulțumire dincolo ca urmare a mîntuirii sufletului.

A doua primejdie, pe care ne-o arată sfânta Evanghelie de azi, este înțelegerea greșită a virtuții sau a faptelor bune pe care mulți credincioși nu le săvârșesc pentru valoarea lor religioasă, ci pentru a dobîndi laudă de la oameni, adică din mîndrie. Și azi ca și pe vremea Mîntuitorului sînt credincioși care săvîrșesc multe fapte bune și frumoase, minaiți nu atît de convingere religioasă sau de aprecierea valorii lor în sine, cît din motive de ordin personal între care cel mai rău și mai primejdios este mîndria. Oricît de înălțătoare ar fi o virtute, oricît de frumoasă ar fi, la prima vedere, o faptă bună, ele își pierd întreaga lor valoare în fața lui Dumnezeu dacă pornesc din mîndrie. Astfel postul cel mai aspru, milostenia cea mai mare, rugăciunea cea mai adîncă și pătrunzătoare rămîn fără importanță dacă se săvîrșesc doar din grija de a dobîndi laudă în fața oamenilor. Pentru aceasta Mîntuitorul combate virtuțile fățarnice ale fariseilor care postind își smoleau fețele spre a fi văzuți că postesc, sau făceau milostenie în fața a cît mai multora spre a fi văzuți de aceștia și laudați, sau se închinau pe la colțuri de stradă în văzul întregii lumi. Mîntuitorul combate fățarnicia spre a atrage atenția asupra valorii lăuntrice a postului, milosteniei și rugăciunii, pentru că fariseii, prin felul cum le săvîrșeau, dădeau importanță numai părții văzute a acestora. „Și cînd postiți, se spune, „nu fiți ca fățarnicii triști ce își smolesc fețele lor ca să se arate oamenilor că postesc”, ... „iar tu cînd postești unge-ți capul tău și fața ta o spală, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci Tatălui tău celui ce este întru ascuns”, „care va răsplăti ție la arătare” (Matei 6, 16—18). Pentru aceasta Biserica nu socotește un post deplin numai pe cel trupesc, adică oprirea de la anumite mîncăruri pe o perioadă oarecare de timp, ci completat cu postul duhovnicesc care însemnează oprirea de la păcat, facerea de bine și trăirea unei vieți curate și drepte. Pentru aceasta Biserica în cîntările sale din slujbele de la începutul postului mare, atrage atenția credincioșilor săi asupra acestui post duhovnicesc, fără de care cel trupesc n-ar avea nici o valoare. „Să postim post bine plăcut Domnului”, cîntă Biserica, pentru că „postul cel adevărat este înstrăinarea de răutăți, înfrînarea limbii, lepădarea miniei, depărtarea de poftă, de clevețire, de minciună și de jurămint mincinos; lipsirea acestora este postul cel adevărat și bine primit” sau „Să nu săvîrșim postul numai cu părăsirea mîncărilor, ci cu înstrăinarea de toată patima cea pămîntească” (Triod ed. Buc. 1922, p. 123 și 140). Căci ce folos sufletesc va aduce oare postul dacă cel ce postește continuă să urască pe fratele său, să-l nedreptățească sau văzîndu-l în nevoie și putînd să-l ajute nu-l ajută? Ce folos dacă postește cineva dar continuă să trăiască

în viața de păcat de pînă aci? Este un post fătarnic ca și al fariseilor. Postul este o formă a pocăinții și pentru aceasta nu trebuie să rămînă numai la partea din afară a omului, ci trebuie să aducă o schimbare în bine și înlăuntrul lui, făcîndu-l mai bun, mai drept, mai iubitor, mai iertător, mai înțelegător față de greșalele semenilor, mai virtuos, căci fără această schimbare nu are nici o valoare în fața lui Dumnezeu.

A treia primejdie în calea mîntuirii, despre care vorbește sfînta Evanghelie de azi, este lăcomia după bunurile materiale, care duce la răcirea sufletului față de nevoile semenilor și înstrăinarea lui de Dumnezeu.

Mîntuitorul ne arată că bunurile materiale după care aleargă atît de mult cei lacomi sînt trecătoare și că din această cauză nu trebuiesc dorite, pe cînd bunurile duhovnicești, după care credincioșii aleargă mai puțin, sînt nepieritoare și aducătoare de mîntuire. Pentru aceasta spune El: „Nu vă adunați vouă comori pe pămînt unde moliile și rugina le strică și unde furii le sapă și le fură, ci vă adunați vouă comori în cer unde nici moliile nici rugina nu le strică și unde furii nu le sapă nici le fură” (Matei 6, 19—20). Sînt deci comori care cu timpul pier și comori care nu se pierd niciodată. Pe care să le dorească credinciosul? Pe cele care se pierd sau pe cele care rămîn? Să dorească pe cele care nu pier niciodată pentru că acestea îi asigură mîntuirea sufletului său. Și care sînt aceste comori care nu pier? Sînt faptele bune, izvorîte din iubire: milostenia, înțelegerea, iertarea, pacea cu toată lumea. Acestea formează o comoară care nu se va lua niciodată de la el, nici în viața aceasta, nici în viața viitoare.

Dorim dar mîntuirea sufletului? Să mergem pe calea pe care ne-o arată sfînta Evanghelie de azi: să iertăm greșalele fratelui nostru ca să luăm și noi iertarea păcatelor noastre de la Dumnezeu! Vrem să postim, vrem să facem milostenie, vrem să ne rugăm lui Dumnezeu, vrem să facem o faptă bună? Toate acestea să le facem cu intenția curată, fără gînd de mărire, din convingerea noastră de creștini și urmași ai Mîntuitorului Iisus Hristos.

Să nu alergăm după bunurile pieritoare decît atît cît cer trebuințele noastre firești, iubitori, smeriți, înțelegători, iertători, cu un cuvînt vrednici urmași ai Mîntuitorului Iisus Hristos.

Pr. Gh. Iordăchescu

„APA CEA VIE“

Duminica Samarinenii

Samarinenii locuiau o provincie a Palestinei situată între Iudeea și Galileea. Erau de origine păgînă, provenind

din cele 10 seminții israelite, neluate în robia babiloniană, rămășițe de ale neamului lui Manase și Efraim, amestecați cu coloniști asirieni aduși de regele Salmanasar. Aveau ca lege Pentateucul lui Moisi, dar nu părăsiseră încă idolii păgini.

Pentru acest motiv, au fost refuzați să contribuie la reedificarea templului din Ierusalim, că toate că după întoarcerea iudeilor din robia babiloniană, samarinenii au făcut act de supunere față de rânduielele templului din Ierusalim, fapt ce nu mulțumea satisfăcător conducerea acestui templu, care cerea în plus tuturor israeliților căsătoriți cu femei cananiene să se despartă de ele.

Din cauza acestui refuz, căutară să împiedice cu orice preț restaurarea templului din Ierusalim și își zidiră templu separat, pe muntele Garizim, avînd ca arhiereu pe Manase.

Se pare că încă din vremea arhiereului Manase, au părăsit idolatria, fapt ce a determinat pe iudeii urmăriți de legi să-și caute refugiul pe muntele Garizim.

Mai marii templului din Ierusalim nu puteau însă ierta nesupunerea samarinenilor și de aceea opreau orice întîlnire cu aceștia. Ura iudeilor față de samarineni era neînduplecată. Pe vremea Domnului nostru Iisus Hristos, nu mai exista templul din muntele Garizim, fiind dărîmat de mai bine de 100 ani, dar samarinenii continuau să se urce pe Garizim și să aducă jertfă de împăcare, pe ruinele vechiului templu.

În noaptea Paștilor, din anul 17 după Hristos, samarinenii pătără cu oase de morți templul din Ierusalim, ceea ce făcu ca, pe timpul lui Iisus aceste două popoare, în ura lor religioasă-politică să nu aibă nici o legătură unii cu alții. Mai bine își înconjurau provinciile decît să treacă unii pe la alții, în călătoriile lor.

Dar iată în cuvîntul sfintei evanghelii de astăzi o privilegiu de neuitat: Într-o zi de vară, sub arșița nemiloasă a soarelui, Iisus călător pe drumurile Samariei, venind din Iudeea, și mergînd spre Nazaret, poposește la fîntîna lui Iacov.

Părea un drumeț singuratic, obosit, căci ucenicii merseseră în cetatea Sihar ca să-și cumpere merinde.

În vremea aceea sosește la fîntînă o femeie din satul vecin. Venise să ia apă pentru casă. Domnul găsește potrivit prilej să aducă lumină în sufletul acelei femei ce viețuise în întuneric și păcat. Lumina pogorîtă atunci prin dumnezeieștile cuvinte ale lui Hristos n-a luminat numai cugetul samarinencii, ci a înlăturat noaptea adîncă în care rătăceau multe suflete, rămînînd peste veacuri soare strălucitor, pentru oricine vrea să se apropie de căldura lui dătătoare de viață.

Iisus îndreaptă cuvîntul Său către femeie și-i cere apă.

El vrea să aducă mîntuire în sufletul acela adormit de păcate căci sufletul nu se deschide decît prin bunătate și faptă bună.

Cu toată ura de moarte ce dănuia între iudei și samarineni, femeia înfringe în inima ei pornirile dușmănoase. Din clipa aceea izvorește pentru ea mîntuirea. Pe aripile dumnezeieștii înțelepciuni, cuvîntul se înalță de la apa fîntinii, la apa cea vie „din care cel ce va bea nu va înseta în veac, căci se va face în el izvor de apă țîșnitoare spre viața cea veșnică”.

Spre acest izvor al tămăduirii o apropie Domnul pe femeia samarineană. Dar pentru a gusta din apa cea vie, sufletul ei întinat de păcat trebuie spălat prin pocăință și mărturisire. Văzînd că Iisus citește în viața ei ca într-o carte larg deschisă, femeia mărturisește traiul greșit pe care l-a dus. Sufletul ei năzuiește acum să urce pe scara cea veșnică nestrîcătă a rugăciunii, spre Dumnezeu. Pentru aceea întrebă pe Iisus, unde este bine să se închine: după datina iudeilor în Ierusalim, sau după obiceiul samarinenilor, pe muntele Garizim. Iar Domnul răspunde femeii cu aceste cuvinte, pe care se cuvine a le încrusta în inima sa orice creștin: „Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui, cu Duhul și cu adevărul se cade a se închina”. Închinare bine plăcută lui Dumnezeu aduce cel ce-și ostenește trupul ca să-și cîștige cinstiți pîinea cea de toate zilele, închinare bine plăcută lui Dumnezeu aduce cel ce-și frămîntă mintea descifrînd legile firii și ale societății, pentru a aduce un spor de bine și de dreptate între oameni, închinare bine plăcută lui Dumnezeu aduce cel ce înlătură vechile rînduile în care unii întru nedreptăți au îngrămădit avuții peste avuții, în timp ce alții n-aveau cu ce-și potoli foamea.

Aici lîngă fîntîna lui Iacov, s-a descoperit adevărul dător de viață, pentru orice suflet credincios: că Dumnezeu este pretutindenea și că ruga către El se poate face oriunde, dar că ea trebuie să pornească din suflet și din inimă curată și adevărată.

Nicăieri pe lume nu se poate afla un loc, unde sufletul curat al creștinului să nu se poată ruga lui Dumnezeu, în duh și adevăr.

De această minunată descoperire s-a învrednicit într-o zi caldă de vară, lîngă fîntîna lui Iacov, o femeie. Este și aceasta o dovadă de nezdruccinat, că Mîntuitorul n-a socotit pe femeie o sclavă așa după cum era socotită de unele credințe, ci a arătat-o drept ființă de o seamă cu bărbatul, vrednică de a cunoaște adevărul și a-l răspîndi, a dobîndi pentru ea mîntuirea și a purta spre limanul izbăvirii și alte suflete.

Căci, femeia samarineancă, de-ndată ce a aflat din cuvântul lui Iisus, că El este Mîntuitorul cel îndelung aşteptat, a alergat să vestească şi semenilor ei bucuria acestei minunate vestiri. Şi viaţa întreagă şi-a închinat-o după aceia nu mai slujirii lui Hristos.

Popasul Domnului lângă fîntîna lui Iacov şi cuvîntul Său către femeia samarineancă ne-au îngăduit şi nouă să cunoaştem izvorul de apă vie, izvorul tămăduirii sufletelor noastre, care este Hristos.

De aceea, cu frica lui Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să ne apropiem şi noi cît mai des nu de fîntîna lui Iacov ci de sfînta biserică, unde pururea îl vom găsi pe Domnul, şi aici să ne primenim sufletele însetate cu apa cea vie curăţitoare şi pururea mîntuitoare, din care tot cel ce va bea nu va înseta în veac.

Prot. Mircea Marinescu

SFÎNTA CUMINECĂTURĂ

Duminica XXVIII-a după Rusalii

Mîntuitorul aflîndu-se în sinagoga din Capernaum a declarat celor ce-L ascultau: „Cela ce mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu are viaţă veşnică şi Eu îl voi învia în ziua cea de apoi... Cela ce mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu rămîne întru Mine şi Eu întru El” (Ioan 6, 54—56).

Acesta este marele adevăr de credinţă pe care Domnul era să-l transforme mai tîrziu în realitatea euharistică de la Cina cea de Taină. Însă sf. Evanghelist Ioan ne istoriseşte că solemnă declaraţie din sinagoga din Capernaum a avut, în parte, această urmare: „Mulţi dintre ucenicii Lui au zis: Grea este această vorbă. Cine poate s-o asculte...” Şi de atunci mulţi dintre ucenicii Săi s-au dat înapoi şi nu mai umblă cu El” (Ioan 6, 60—66).

În pericopa Evangheliei de astăzi (Luca 14, 16—24) ni se relatează că la Cina Domnului diferite pretexte i-au scuzat pe cei chemaţi, dar la Sf. Cuminecătură ne cheamă neîncetat Mîntuitorul.

Minunată este parabola chemării la cină. Este întocmai ca una din acele scoici în care auzim dacă o punem la urecie tot vuietul enorm al mării, în care ea s-a născut şi a crescut. La fel se petrece lucrul şi cu această parabolă. Cînd punem urechile inimii lângă înţelesul ei, toate armoniile sublimе ale Împărăţiei lui Dumnezeu ne răsună în suflet şi toate strălucirile, nemărginit de scumpe, ale Bisericii lui Hristos, ne năvălesc în cuget. „De nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi de nu veţi bea sîngele Lui, nu veţi avea viaţă întru

voi" (Ioan 6, 53). Instituind la ospățul cel din urmă cu ucenicii „taina trupului și a singelui Său, Mîntuitorul, Dumnezeu și om, anticipează jertfa Sa de pe Golgota. El își îndeplinește făgăduința: „Cel ce mănîncă trupul Meu și bea singele Meu rămîne întru Mine și Eu întru el" (Ioan 6, 56). Mîntuitorul hotărăște: „Aceasta să faceți întru pomenirea mea" (Luca, 22, 19).

Cuminecătura este inima Bisericii și tot întregul laolaltă, rezumatul strălucitor în unitatea lui, al torentelor izolate care alcătuiesc viața Bisericii. Este semnul supremei iubiri, diamantul de preț infinit al învățăturii, al credinței și al conștiinței creștine. Cuminecătura este, în înțeles propriu, îndumnezeirea credinciosului. Cel cuminecat este un purtător a lui Hristos. „Cel ce mănîncă trupul Meu și bea singele Meu, rămîne întru Mine și Eu întru el". (Ioan 6, 56). Cel ce s-a împărtășit cu vrednicie poate exclama cu Sf. Apostol Pavel: „Nu mai sînt eu cel ce trăiesc, ci Hristos este cel ce trăiește întru mine". Pentru ca viața noastră sufletească să crească și să rodească, trebuie să ne hrănim sufletul cu Harul lui Hristos, care din plin se împarte în Biserică prin gustarea dumnezeiască ce ni se dă din Sfîntul Potir. Peste jertfa lui Ilie a căzut foc din cer. Peste cea creștină vine Harul dumnezeiesc, care preface pîinea dospită și vinul în trupul și singele Domnului. Fără Euharistie nu este Biserică, precum fără viață nu sînt mlădițe, cum fără rădăcină nu sînt ramuri, cum fără inimă nu sînt mădulare. Cuminecătura este temelia, rădăcina, inima vieții Bisericii.

Dacă în rugăciune sufletul nostru suspină după Dumnezeu și caută să-L apropie, în Cuminecătură primim aievea pe Mîntuitorul. Trupul și singele Lui, prezent în chipul pîinii și a vinului, hrănesc dumnezeirea întreagă și omenirea întreagă a lui Hristos. Dumnezeu ia înfățișarea pîinii și a vinului. Iubirea nu cunoaște limita, ea nu vrea asemănarea numai, ci vrea identificare cu acela pe care-l iubește. Cel ce iubește vrea să devină însăși persoana iubită, să nu mai fie doi ci unul singur. Iisus Hristos a realizat în Euharistie și acest suprem comandament al iubirii, făcîndu-și Trupul și Singele Său hrană și astfel dîndu-ni-se, se unește, mai mult, se identifică cu cei pe care-i, iubește, identificîndu-i pe aceștia cu Sine.

În Cina euharistică Mîntuitorul ni se oferă sub chipul pîinii și a vinului pentru că pîinea este hrana de bază a ființei noastre, în toate zilele. Tot așa și pîinea vieții. Trupul Domnului din Sf. Cuminecătură, este temelia vieții noastre creștine. Și precum vinul băut cumpătat întărește și înveselește inima, ne ridică pe culmea unei bucurii care este cu adevărat preludiul fericirii celei veșnice din viața de dincolo.

Făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu noi trebuia să stăm înaintea lui Dumnezeu și să răspundem chemărilor sale. Putem striga către cer și putem să și răspundem. Lucrarea sau nelucrarea Harului depinde de colaborarea noastră. „Iată stau la ușă și bat, de va auzi cineva glasul meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu mine” (Apoc. 3, 20). A fi creștin înseamnă a merge la cina lui Hristos și a mânca dintr-însa. Hrana aceasta minunată ne-o întinde Biserica la fiecare Sf. Liturghie, din Sf. Potir. Chemați prin taina Sf. Botez de a fi cu adevărat părtași adevărului Evangheliei și mântuirii sufletești, noi care purtăm numele de creștini, sîntem datori a da ascultare tuturor îndemnurilor ce îndreaptă atenția și privirea sufletelor noastre înspre Iisus. Cite scuze, cite motivări, nu se invocă pentru a justifica absența atîtora dintre noi de la Cina euharistică. Cuvintele lui Hristos sînt categorice, clare, precise, absolute; ele vreau să despice concubinajul dintre păcat și falsa sfințenie. Numai acei dintre creștini care își aduc aminte de necesitatea prămirii vieții lor spirituale prin spălare în lacrimi de căință, în taina mărturisirii, pot participa cu vrednicie, la „Cina Sfintei Cuminecături”. Pentru cuminecătură trebuie să ne pregătim cu vrednicie, căci așa scrie Sf. Apostol Pavel: „Să se cerceteze omul pe sine și așa să mănînce din pîine și să bea din pahar. Căci cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie va fi vinovat față de trupul și sîngele Domnului. (Cor. 11, 28—29). De Sf. Cuminecătură să ne apropiem cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste și atunci ne va fi spre bucurie, spre sănătate și spre fericire. Să urmăm îndemnul Sf. Ciril din Ierusalim: „Dacă te umflă otrava mîndriei, ia această taină, fiindcă această pîine umilită, te face umilit. Dacă te stăpînește sgîrcenia, hrănește-te cu pîinea cerească și această pîine de mică te face mărinimos. Dacă bate spre tine vîntul stricăcios al invidiei, ia pîinea îngerilor care îți va împărtăși adevărata iubire. Dacă te-ai dedat la necumpătarea în mîncare și băutură, mănîncă trupul și sîngele lui Hristos și acest trup care a îndurat atîtea renunțări, cu siguranță te va ține în cumpătare. Dacă te paște lenea și te face rece ca ghiața, încît nu mai ai voie nici de rugăciune, întărește-te cu trupul lui Hristos și te vei umplea de pietate și zel. Dacă, în sfîrșit, te ispitește necurăția mai cu seamă atunci, trupul prea curat a lui Hristos te va face fără prihană și curat”.

Iisus Hristos a instituit această Taină din iubire față de oameni, pentru oameni, ca să rămînă cu ei pînă la sfîrșit. Se dăruiește pe sine atrăgător și îmbietor: „Trupul Meu este cu adevărat mîncare și sîngele Meu este cu adevărat băutură”. (Ioan 10, 11, 55). Hristos Domnul invită pe toți cei ce

cred în El să-se împărtășească cu această dumnezeiască Taină: „Luați mîncați... beți dintru acesta toți...”, chiar poruncindu-ne: „De nu veți mînca trupul Fiului Omului și de nu veți bea sîngele Lui, nu veți avea viață întru voi” (Ioan 6, 53). Mîntuitorul ne-a iubit într-adevăr pînă la urmă. Ne-a dat învățătura Lui, viața și sîngele Lui. Ne-a dat cel mai mare zălog al iubirii. Ne-a chemat să fim una cu El, mîncînd trupul Lui și bînd sîngele Lui. Dat-a Dumnezeu lapte și miere iudeilor în Canaanul Făgăduinței, dar nu le-a dat trupul și sîngele Său spre mîncare. Hristos Domnul, în Biserică se dă spre mîncare, trupul Meu, hrăniți-vă cu El. Împărtășindu-ne cu trupul și cu sîngele Domnului ne rugăm să ne ajute să ne iubim. Din cenușa inimii noastre să se aprindă focul dragostei către aproapele să se stingă vîntul urei și să se întornească pacea în inimi și pe pămînt între popoare. Invrednicească-ne Dumnezeu să fim părtași adevărați ai Sfintei Sale Cine. Nu vom închide trupul și sîngele Domnului în noi ca într-un mormînt, ci îl vom face să înflorească și să rodească. „Paharul mîntuirii voi lua și numele Domnului voi chema”. Gustați și vedeți că e bun Domnul. Hristos ne așteaptă pe toți și ne zice frînt-una: „Iată stau la ușă și bat și de va auzi cineva glasul meu și va deschide voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine”. Cu trupul lui Hristos să ne cuminecăm și din izvorul cel fără de moarte să gustăm. Amin.

Prot. D. Cuzman

CREDINȚĂ ȘI RELAȚII

Duminica XXX-a după Rusalii

... „el însă cu atît mai virtos strigă
(Iisuse) Fiule al lui David, fie-ți milă
de mine!” (Luca 18, 39).

Un orb (din naștere), cerșește la porțile Ierihonului... Bănuțul e ceva obișnuit! Trecătorii, ca de obicei, unii de ochii altora, mai puțin din milă și compătimire și foarte puțini dintr-o părăsire frățească la suferința lui, îi zîngănesc un ban, dacă o fac și aceasta, în mîna întinsă sau pe peticul de pălărie, așezată la picioarele lui... Zile după zile, aceeași viață absurdă, monotonă și mizeră; aceeași noapte fără de sfîrșit și mai ales aceeași teribilă nepăsare a multor trecători, dacă nu chiar și de dispreț, acelor cuprinși poate de o orbire sufletească, mai cumplită decît cea a ochilor orbului de la Ierihon.

De odată ceva ieșit din comun!... Ca o adiere, ca un freamăt și apoi o forfotă în apropiere, stîrnește pînă și curio-

zitatea orbului care „auzind mulțimea trecînd, întrebă: ce este aceasta? Și i-au spus că Iisus Nazarineanul trece...”

Convoiul își avea drumul și ținta lui. Cum să fie deranjat de un orb, obișnuitul cerșetor de la porțile Ierihonului?!... Deși cei care îl urmau pe Iisus, erau credincioși, dar cuprinși de farmecul și măreția prezenței lui Iisus, nu înțelegeau totuși, cum s-ar cuveni durerea orbului... „Și cei ce mergeau înaintea îl certau ca să tacă, el însă cu atît mai vîrtos striga: Fiule al lui David, fie-ți milă de minel!” Durerea și amărăciunea sufletească a orbului a biruit, pentru că Domnul Iisus, iată, vrea să stea de vorbă cu el și, poruncește să-l aducă la sine. Deci, singur Iisus, Cel care a venit printre noi ca să ia asupra Sa durerile noastre (Isaia 53, 4), a întrerupt procesiunea și stă de vorbă cu un frate al Său, un om al suferinței.

Iată cum se realizează, din nou, cuvintele Domnului că „Fiul Omului a venit să caute și să mîntuiască pe cel pierdut” (Luca, 19, 10). Deși cei care îl urmau pe Domnul erau înfrinți oarecum de un orb, Mîntuitorul stă de vorbă cu el și-l întreabă ce dorește să-i facă. „Doamne, să văd!” a zis orbul. Minunată cerere!...

Și ce-a văzut orbul prima dată în viața lui? Tocmai pe salvatorul său, pe Iisus Hristos, Domnul nostru. O, dacă și noi am cere cu aceeași stăruință, în toate împrejurările vieții: Doamne, ajută-ne să vedem, atunci sigur că ar cădea solzii păcatelor de pe ochii inimii noastre și am vedea și noi pe Domnul, cu aceeași sete și claritate cu care l-a văzut orbul vindecat de la Ierihon, care „mergea apoi după Iisus și slăvea pe Dumnezeu”. Dar nu numai atît, ci, am vedea și pe semenul nostru, omul-frate, oricare ar fi el și ne-am apleca inima lîngă inima lui; am înțelege odată pentru totdeauna, că o bucurie personală nu poate dispune de integritatea ei decît atunci cînd îți asociezi la ea și pe fratele tău.

Noi, încă avem oarecare credință și urmăm pe Domnul Hristos, dar adeseori, desfășurăm unii cu alții, mai mult relații protocolare. Ne purtăm după o anumită etichetă și neglijăm, vai, de atîtea ori, legătura de la inimă la inimă. Or, nu trebuie să ne rezumăm numai la o credință de paradă, care de obicei, ofilește vlaga sufletului, ci la una de simțire profundă, care te angajează față de Dumnezeu prin îmbrățișarea fratelui cu care te întâlnești fie în casa ta, fie la locul de muncă, fie peste tot, în întîmplările vieții de toate zilele.

Chiar și prezența noastră la sf. biserică, să nu fie numai o participare rituală sau din obișnuință. Dacă nu-l vedem pe Domnul Hristos așa cum nu l-a văzut nici orbul de la Ierihon, înaintea de deschiderea ochilor, să simțim și noi, măcar freamătul cald al prezenței Sale Dumnezeiești și să strigăm, cu o gură și cu o inimă: „Iisuse, Fiule al lui David,

miluiește-ne". E cu neputință ca noi să nu obținem milostivirea lui Dumnezeu, atunci când o cerem cu simțirea profundă a inimilor noastre și a iubirii creatoare și curate ce ne-o purtăm unli altora.

— Doamne, Tu Cel ce ai pășit pe drumul prăfos al Ierihonului și ai luminat ochii orbului care Te-a rugat, îndreaptă-Ți pașii pe căile sufletului nostru, înglodate de patimi și păcate, spală-ne, ajută-ne și ne luminează. Am vrea ca într-un gând și o simțire cu adevărat creștinească să mergem toți după Tine, împreună cu cel care are lipsă de ajutor și să Te slăvim, pe drumul bucuriilor nesfârșite și al înfrățirii tuturor oamenilor.

Preot Nichifor Todor

PRIETENUL MIRELUI

La Nașterea Sfintului Ioan Botezătorul

Serbăm astăzi Nașterea Sfintului Ioan Botezătorul, numit și Înaintemergătorul lui Hristos, după însăși caracterizarea tătfne-său, preotul Zaharia: „Iar tu, pruncule, proroc Celui Preaînalt te vei chema, că vei merge înaintea feței Domnului, ca să gătești căile lui” (Luca, 1, 76). Acesta i-a fost rostul în rînduiala mîntuirii noastre: ca să pregătească sufletește lumea pentru primirea Mîntuitorului mult așteptat. Și nu întîmplător, și exact cu aceleași cuvinte, care lui Ioan îi încoronează misiunea îndeplinită, își inaugurează și Iisus Domnul activitatea Sa mîntuitoare: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei, 3, 2 și 4, 17). Intocmai ca și alergătorii la întrecerea cu torțe de odinioară, unul preia de la celălalt și duce mai departe lumina, pînă la altarul olimpic anume pregătit. Tot astfel Înaintemergătorul, conștient de limitele rolului său, spunea: „Vine în urma mea cel ce e mai tare decît mine, căruia nu sînt vrednic să mă plec și să-i dezleg cureaua încălțămîntelor (Marcu, 1, 7). Ca și luceafărul de dimineața care apune îndată ce răsare soarele, astfel își considera Sf. Ioan Botezătorul misiunea sa în raport cu Domnul Hristos: „Prietenul Mirelui, care stă și ascultă pe mire, se bucură cu bucurie mare de glasul lui. Deci această bucurie a mea s-a împlinit. Acela trebuie să crească, iar eu să scad” (Ioan, 3, 29—30). Dealtfel, și prăznuirea nașterii Sf. Ioan, la 24 iunie, iar a nașterii lui Iisus la 25 decembrie, adecă tocmai în același timpuri ale anului cînd ziua începe să scadă, după Sînzien, respectiv să crească, după Crăciun, ilustrează în chip simbolic această înțelepciune a vieții, profund creștină, de care a dat dovadă cu atîta largheț, Înaintemergătorul lui Hristos.

Intr-o compoziție muzicală intitulată *Simfonia de adio* (*Abschied-Symphonie*, nr. 45 de Joseph Haydn), membrii orchestrei sfîrșesc pe rînd partitura lor, sting unul după altul lumina de la pupitru și pleacă, pînă la unul, lăsîndu-l pe dirijor singur în întuneric...

Cam așa ar trebui să-și îndeplinească fiecare om rostul său în viață, nu un rol jucat sau cîntat, ci trăit aievea, cu indicația de a stinge la vreme lumina, ca să iese apoi din scenă, cedînd următorilor pasul. Din păcate, ieșirea aceasta o facem întotdeauna cu o ușoară melancolie, măcar că istoria se repetă, cu fiecare generație de oameni — după zisa unui Părinte al Bisericii: „Cu cei ce călătoresc pe calea vieții se întîmplă următorul lucru: nici nu și-a mișcat unul bine piciorul, că cel ce vine după el i-a și călcat pe urmă; iar după acesta vine un al treilea și așa mai departe”¹⁾. Este un fenomen așa de natural ca și perindarea anuală a frunzelor pe copacul care tocmai prin asta crește, sau ca și înlocuirea zilnică a celulelor ce și-au făcut rostul în corpul nostru, cu altele noi. A nu ține seamă de această realitate de-cînd-lumea-și-pămîntul și a nu te vedea decît numai pe tine și interesele sau dorințele tale, în acest tumult de valuri ale generațiilor de oameni, cu vîrsta, cu obiceiurile și concepțiile lor aparte, înseamnă să crezi că lumea începe și sfîrșește cu tine, fără a mai ține cont de alții și de drepturile lor la existență — e ceva monstruos, necreștinesc. De fapt, învățătura lui Hristos se întemeiază pe îngăduința reciprocă și chiar pe jertfa de sine raporturile dintre generații și diferitele categorii de oameni. Gîndiți-vă numai, ce a vrut să spuie Mîntuitorul cînd i s-a comunicat că cineva, de aiurea, scoate demonii în numele său: „Nu-l opriți, că cel ce nu e împotriva noastră, pentru noi este” (Luca, 9, 50). De sigur, această largheță nu înseamnă tocmeală cu credința sau convingerile noastre. Însă există atîtea căi de înțelegere și îngăduință între oameni, în-cît, litigiile dintre dinșii se pot dezlega cu bunăvoință și îndelungă răbdare, mai bine decît cu... sabia.

Fiindcă oricare dintre noi, o-o astfel de înțelegere îngustă, adeseori riscă să rămînă singur cu sabia și să se arunce în ea, ca și Saul după ce fusese înfrînt de filistenii, silit să cedeze atît de tragic tronul său de rege în Izrael unui urmaș mai vrednic, lui David pe care-l prigonea de moarte, neînțelegînd că rostul său în istoria aceluia popor s-a terminat și că vremea sa a trecut (I Regi, 15, 10; 18, 16; 18, 29; 20, 4 și 31, 4).

Din toate acestea, cred că s-ar putea înmănunchea cîteva

1) Sf. Vasile cel Mare: *Comentar la Psalm*, trad. de Pr. Ol. N. Căciulă, București, 1939, pg. 35.

urmări pentru viața noastră morală, după exemplul Sf. Ioan Botezătorul și Prietenul Mirelui. Nu e vorba aci de vreo filozofie a renunțării, ci de înțelepciunea practică a îngăduinței față de alții și de o mai mare severitate față de noi înșine, ca și de un oarecare simț al măsurii în toate raporturile cu semenii noștri. Că nu tot ce e bătrîn și-a trăit traiul și nu tot ceea ce e mai tînăr trebuie privit ca un uzurpator, deși el vine firesc, cu forțe noi, să te continue pe tine în locul tău de muncă. Nu poți tăgădui concepțiile urmașilor, numai pentru că nu consună cu ale tale; sau dacă ți se par mai puțin evlavioși, apoi să nu socoți că prin reproșuri amare, ba chiar cu ocări grosolane și blesteme ai putea să ți-i sfințești. Dacă ei nu mai văd lumea cu ochelarii bunicilor, tu să nu faci tragedie din asta, impunîndu-le silnic o anumită carieră, sau alegîndu-le tu însuți soțul sau soția. Și dacă ei singuri și-au ales tovarășul de viață, lasă-i să trăiască pe ei ca atare; și să nu crezi, Doamne ferește! că nora ta sau ginearele îți fură dragostea datorită ție ca tată sau ca mamă. Ca orice gelozie, și aceasta, părintească, e nelalocul ei, fiindcă iubirea ca lumină din lumină, se propagă fără a se împuțina. La răscruce de viață, ești dator să-i sfătui bine, din experiența ta de om pățit, dar nu le călca în picioare idealul și demnitatea. Fiind înaintat în vîrstă sau modest ca om, nu căuta cu tot dinadinsul și la orice ocazie să-i prea dai odraslei tale prilejul de a se făli cu tine... Și mai ales, nu cere de la copii jertfa supremă, cînd bine ști că pentru tine s-au jertfit, la rîndul lor, părinții tăi.

Intr-un cuvînt, fă toate acestea cu îngăduința și cu simțul măsurii de care a dat dovadă Sfîntul Ioan în atitudinea sa față de Iisus Hristos, pe care el însuși și-a definit-o în aceste două cuvinte: „Prietenul Mirelui”. E greu, de bună seamă, să te învingi pe tine însuși și să recunoști că a venit vremea să faci loc altora. Dar nu cu sentimentul penibil că de acum ești inutil, nimănui de nici o trebuință; fiindcă aurul curat și după o mie de ani tot așa strălucește, chiar și din penumbră; și numai atunci să-ți pară rău, dacă ai trăit degeaba și nu ți-ai făcut datoria față de urmași. Rostul nostru este să ne lăsăm zestrea sufletului, ca o făclie luminoasă ce trece din mînă în mînă, la generațiile ce vor crește din noi, ca insula de mărgean ce se ridică de-asupra apelor mării pe temelia de jertfă a înaintașilor îngropați sub valuri. Să fim deci și noi o treaptă pentru cei ce vin după noi, în cel mai bun înțeles al cuvintelor biblice: „Cununa bătrînilor sînt nepoții, iar slava fiilor sînt părinții lor” (Prov. 17, 6).

Prot. Petru Bogdan

SCURTE LĂMURIRI ASUPRA SF. LITURGHII

1. — CE ESTE SFINTA LITURGHIE

Sfânta liturghie este cea mai de seamă dintre toate slujbele (serviciile dumnezeiești), prin care Biserica creștină-ortodoxă cinstește pe Dumnezeu, îi mulțumește și i se roagă.

Ea a fost întemeiată de Mântuitorul Insuși, în ajunul răstignirii Sale pe cruce, adică în seara Cinei celei de Taină. Atunci, binecuvântînd pîinea, Mântuitorul a dat sfinților Săi apostoli, spunîndu-le: „Luați, mîncăți, acesta este trupul meu”; binecuvîntînd apoi și paharul cu vin, a dat sfinților apostoli, zicînd: „Beți dintr-acesta toți; căci acesta este sîngele meu, al Legii celei Noi, care pentru mulți se varsă, spre iertarea păcatelor”. Apoi a adăugat porunca: „Aceasta să faceți spre pomenirea mea!” (vezi Matei 26, 26—28; Marcu 14, 22—24; Luca, 22, 19—20 și I Cor. 11, 23—25).

Prin aceste cuvinte, Mântuitorul a rînduit pe sfinții Săi apostoli ca arhieriei sau preoți, săvîrșitori ai Jertfei celei noi, întemeiată de El, îndatorîndu-i să o săvîrșească spre aduce-re-aminte de patimile și de jertfa Lui pentru mîntuirea oame-nilor, jertfă pe care El urma să o aducă în ziua urmă-toare, prin răstignirea și moartea Lui cu trupul pe cruce; iar sfinții apostoli, la rîndul lor, au transmis puterea și dreptul de a săvîrși această jertfă, urmașilor lor, arhieriei și preoți.

2. — SFINTA LITURGHIE CA JERTFA ȘI TAINA

Sfînta liturghie este într-adevăr jertfa Legii celei noi, adică forma cea mai înaltă prin care Biserica creștină, întemeiată de Mîntuitorul, aduce lui Dumnezeu, prin sfinții ei slujitori, prinosul său de recunoștință și de cinstire pentru binefacerile primite de la El. Ea este ca o prelungire sau re-innoire nesîngeroasă a jertfei sîngeroase, adusă de Mîntui-torul, prin răstignirea, patimile și moartea Sa, pentru mîn-tuirea noastră. Prin această sfîntă slujbă, darurile de pîine și de vin, aduse de credincioși ca o modestă ofrandă din avu-tul și din roadele muncii lor, se sfințesc prin rugăciunile preotului (arhierelui) și se prefac în însuși Sfîntul Trup și Sînge al Domnului, care sînt apoi oferite lui Dumnezeu, ca daruri de jertfă din partea Bisericii. Dar vom vedea mai de-parte cum, prin rînduiala slujbei, se reînnoiește nu numai

jertfa Mîntuitorului, ci se simbolizează, adică se amîntește sau se închipuiește mai toată viața și lucrarea Sa răscumpărătoare, de la naștere și pînă după înălțarea Sa la ceruri.

Dar tot în cursul sfintei liturghii se săvîrșește și împărțirea sfinților liturghisitori și a credincioșilor cu Sfintele Taine, adică *Sfînta Euharistie (Cuminicătură)*, care este cea mai de seamă dintre cele șapte sfinte taine ale Bisericii creștine drept-măritoare.

3. — TIMPUL ȘI LOCUL SAVIRȘIRII SFINTEI LITURGHII

În bisericile mînăstirești și la catedralele episcopale (metropolitane) sfînta liturghie se săvîrșește în fiecare zi (cu excepția cîtorva zile din cursul anului bisericesc, ca Vinerea Patimilor); în bisericile parohiale se săvîrșește de obicei numai în zilele de sărbătoare și de regulă în timpul înainte de masă.

Sfînta liturghie se săvîrșește numai în biserici sau în paraclise sfințite de către episcop și care au *sfîntul antimis*. Acesta este o pînză pe care se află brodată sau gravată icoana pogorîrii de pe cruce sau a înmormîntării Domnului și care stă totdeauna pe sfînta masă în altar, avînd în ea pîrticele din moaște de sfinți; antimisul este deci un fel de altar portativ, care închipuiește mormîntul Domnului și pe care se pun și se sfințesc Darurile. Fără el nu se poate săvîrși liturghie nici în biserici, dar la nevoie (în cazuri excepționale) putem săvîrși pe el sfînta liturghie în afară de biserică, cu încuviințarea episcopului.

4. — LUCRURILE NECESARE PENTRU SAVIRȘIREA SFINTEI LITURGHII

Pentru săvîrșirea sfintei liturghii avem nevoie de *sfîntul antimis* și de *pline, vin și apă*, necesare pentru pregătirea Darurilor de jertfă. Plinea folosită pentru aceasta poartă denumirea de *prescură (prosforă)*, cuvînt grecesc, care înseamnă *aducere, ofrandă, dar de jertfă*, care poate avea diferite forme (rotundă, în formă de cruce, cu cinci cornuri, etc.). De regulă trebuie să aibă cinci prescuri (în lipsă și mai puține), care închipuiesc cele cinci plini prin a căroră înmulțire minunată Mîntuitorul a săturat mulțimile în pustie, ele se fac din făină de grâu și trebuie să fie dospite (de se poate, cu aluat), iar vinul trebuie să fie curat (numai din struguri) și neotet.

În afară de acestea mai avem nevoie de *sfintele vase* (sfîntul disc și sfîntul potir) și celelalte obiecte folosite la săvîrșirea Sfintei Jertfe (steluța, lingurița, acoperemintele sau picrovețele, buretele și copia).

Mai trebuie să sfeșnice cu lumini aprinse (cel puțin unul la sfânta masă și unul la proscomidier); iar preotul care slujește are nevoie de cărțile de slujbă (Sfânta Evanghelie și Liturghierul) și trebuie să fie îmbrăcat în toate veșmintele liturgice (stihar, epitrahil, brțu, mfnecuțe și felon sau sfită).

5. — LITURGHIIILE BISERICII ORTODOXE ȘI ZILELE ÎN CARE SE SĂVIRȘEȘTE FIECARE

Cu toate că Sfânta Jertfă adusă de Biseică este una și aceeași totdeauna și pretutindeni, în Biserica creștină-ortodoxă se folosesc pentru aducerea ei trei rînduieli deosebite, adică trei sfinte liturghii, și anume:

a) — *Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare*, care se săvîrșește numai de zece ori pe an (în primele cinci duminici din postul cel mare, în joia și în sîmbăta din săptămîna Patimilor, la 1 ianuarie, în ajunul Crăciunului și în ajunul Bobotezei);

b) — *Liturghia Sfîntului Grigorie Dialogul sau liturghia Darurilor mai-nainte sfînțite*, care se săvîrșesc în zilele de luni pînă vineri inclusiv din săptămînile Postului mare (de obicei numai miercurea și vinerea, cu excepția Vinerii Patimilor);

c) — *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*, care se săvîrșește de cele mai multe ori pe an, adică în toate zilele în care nu se săvîrșesc celelalte două liturghii.

Rînduiala (urmarea) liturghiei Sfîntului Ioan și cea a liturghiei Sfîntului Vasile este absolut aceeași; aceste două sfinte liturghii nu se deosebesc decît prin textul (cuprinsul sau cuvintele) unora dintre rugăciunile și cîntările lor. Liturghia Sfîntului Grigorie are o rînduială cu totul deosebită (unită cu slujba vecerniei), deoarece la săvîrșirea ei se folosesc Sfintele Daruri pregătite (sfînțite) dinainte, la liturghia Sfîntului Vasile sau la cea a Sfîntului Ioan.

6. — IMPARTIREA RINDUIELII (SLUJBEI) SFINTEI LITURGHII

Slujba sfintei liturghii se împarte de obicei în trei părți mari:

a) — *Proscomidia*, adică rînduiala în timpul căreia se pregătesc darurile de pîine și de vin, care alcătuiesc temelia materială a Sfintei Jertfe; ea se săvîrșește de către preot singur (fără cîntăret), în timpul utreniei (sau al ceasurilor), la proscomidier (o masă sau un jertfelnic mai mic, în partea de nord a altarului);

b) — Liturghia „catehumenilor” (a celor chemați), numită așa pentru că, în vechime, aveau voie să ia parte la ea și catehumenii (cei chemați), adică aceia care se pregăteau să între în creștinism și nu primiseră încă botezul; ea ține de

la binecuvîntarea de început („Binecuvîntată este împărăția Tatălui...”) pînă la ectenia „Cîți sînteți chemați, ieșiți!”, cînd catehumenii erau poștiți să iasă din biserică;

c) — De aci înainte pînă la sfîrșit urmează *liturgia credincioșilor* (liturgia euharistică), la care, în vechime, puteau lua parte numai credincioșii, adică cei care primiseră botezul și care făcînd deci parte din Biserică, se puteau împărtași cu Sfintele Daruri.

7. — RINDUIALA PE SCURT A PROSCOMIDIEI

Din prima prescură folosită la proscomidie preotul taie o bucată patrată, pe care este întipărită pecetea IS-HS-NI-KA; aceasta se numește *Agneț* (adică *Miel* de jertfă) și se va preface mai tîrziu în Trupul Domnului. După ce o așează pe sfîntul disc, preotul toarnă în sfîntul potir vin și puțină apă, binecuvîntîndu-le. Apoi scoate, din celelalte prescuri, așa numitele *miride* (părțicele), adică bucăți mici de pîine, dintre care unele în cinstea și spre slava Sfîntilor (începînd cu cea pentru Maica Domnului), iar altele pentru credincioșii vii și morți; așezîndu-le pe toate în jurul Sfîntului Agneț, preotul rostește în șoaptă formulele prescrise în Liturghier, precum și două rugăciuni mai mari, pentru credincioșii vii și morți.

Apoi așează *steluța* peste sfîntul disc și acopere întii discul, apoi potirul cu acoperemintele lor și apoi pe amîndouă cu acoperemîntul cel mare (aierul). Cădește Darurile pregătite astfel și rostește o rugăciune pentru binecuvîntarea lor, prin care ele devin prinoase sau ofranda de daruri ale Bisericii, aduse lui Dumnezeu de către credincioși, prin preotul lor.

8. — EXPLICAREA RINDUIELII PROSCOMIDIEI

Proscomidarul — adică locul din sfîntul altar, în care se săvîrșește lucrarea proscomidiei — închipuiește atît staulul sau peștera din Vitleem, unde s-a născut Mintuitorul, cît și Golgota sau locul răstignirii.

Sfîntul disc închipuiește ieslea în care a fost culcat dumezeiescul Prunc după naștere; *steluța* amintește steaua minunată, care s-a arătat pe cer după nașterea Domnului și a călăuzit pe magii de la Răsărit spre Vitleem; *acoperemintele* (prozovețele) amintesc atît scutecele în care a fost înfășat Pruncul cît și giulgiurile în care a fost înfășurat trupul Domnului la îngropare.

Tămîierea sau *cădirea* Darurilor amintește darurile de smirnă și tămîie pe care magii le-au adus Pruncului, iar *copia* (un cuțitaș în formă de lance sau suliță, cu care preotul scoate Sfîntul Agneț și miridele din prescuri), amintește

lancea sau sulița cu care unul dintre ostași a împuns coasta Domnului răstignit pe cruce.

Sfântul Agneț închipuiește deocamdată trupul Domnului; scoaterea lui din prescură închipuiește alfit nașterea Domnului din Sfânta Fecioară cît și patimile Sale pe cruce.

Miridele așezate în jurul Sfîntului Agneț închipuiesc pe Sfînții și pe credincioșii vii și morți, pentru care ele sînt aduse și care alcătuiesc laolaltă Biserica triumfătoare din ceruri și pe cea luptătoare de pe pămînt, strînsă în jurul Intemeietorului și Capului ei nevăzut, care este Hristos-Mîntuitorul.

9. — PARTEA DE LA ÎNCEPUT A LITURGHIEI CATEHUMENILOR

După ce a terminat utrenia și proscomidia, preotul deschide ușile împărătești și dvera (perdeaua) și dă binecuvîntarea pentru începutul liturghiei. Apoi zice *ectenia mare*, alcătuită din mai multe cereri de rugăciune pentru diferitele trebuințe spirituale și materiale ale obștei credincioșilor. Credincioșii (cîntăreții sau corul) cîntă apoi cele trei *antifoane*, cîntări spre slava lui Dumnezeu și a Sfînților, între care preotul rostește de două ori *ectenia mică*. Apoi face *vohodul mic* sau ieșirea cu Evanghelia prin mijlocul bisericii, ceea ce închipuiește începutul activității publice a Mîntuitorului prin ieșirea Lui la propoveduire. Lumînarea aprinsă (sfeșnicul cu lumină), care se poartă acum înaintea Sfintei Evanghelii, închipuiește pe proorocii care au prevestit venirea Mîntuitorului și mai ales pe Sfîntul Ioan Botezătorul și Înainte-Mergătorul Domnului.

10. — RINDUIALA ȘI EXPLICAREA LITURGHIEI, DE LA IEȘIREA CU EVANGHELIA PÎNA LA HERUVIC

După ieșirea preotului cu Sfînta Evanghelie și reîntrarea lui în sfîntul altar, se cîntă *Sfînte Dumnezeule* (la sărbătorile Crucii se cîntă *Crucii Tale...*, iar la cîteva sărbători împărătești *Cîți în Hristos...*), apoi cîntărețul (sau unul dintre credincioși) citește *Apostolul* rînduit, în timp ce preotul cădește, închipuind mireazma cuvîntului Evangheliei propoveduite de Mîntuitorul și de Sfînții Apostoli. Apoi preotul citește *Sfînta Evanghelie*, închipuind pe însuși Mîntuitorul propoveduind mulțimilor.

După aceea rostește *ectenia* numită *întreită* (îndoită) sau *slăruitoare* (fiindcă la cererile ei credincioșii se asociază cu invocarea *Doamne, miluiește* de trei ori), apoi *ectenia pentru cei chemați* (adică pentru catehumenii de odinioară), în timpul acesteia, preotul desface sfîntul antimis (pe care va așeza mai tîrziu Cînstitele Daruri), închipuind pregătirea mormîntului Domnului de către Iosif din Arimateia.

După o altă ectenie scurtă, se cântă *Heruvicul* (Imnul hieruvimic: „Noi, care cu taină pre Heruvimi închipuim...”), în timp ce preotul cădește, în cinstea Darurilor care vor fi purtate acum prin mijlocul bisericii.

11. — IEȘIREA CU CINSTITELE DARURI (CUM SE FACE ȘI CE INSEMNEAZĂ)

Urmează după aceasta *vohodul cel mare* sau *ieșirea cu Cinstitele Daruri*: preotul ia de la proscomidiar sfântul disc și sfântul potir cu Darurile de jertfă și, ieșind pe ușa de miază-noapte a altarului, merge cu ele în mijlocul naosului (sînu-lui) bisericii, unde, stînd cu fața spre credincioși, pomenește pe conducătorii Bisericii și ai Statului, pe cîtorii bisericii la care slujește, pe cei căzuți pe cîmpurile de luptă și pe alți credincioși vii și morți; după care intră în sfântul altar prin ușile împărătești, punind Cinstitele Daruri pe sfântul antimis de pe sfînta masă, în timp ce se cântă urmarea *Heruvicului* („Ca pe Împăratul tuturor primind...”).

În semn de respect pentru Cinstitele Daruri, care sînt *simboale* sau *preînchipuiri* ale Trupului și ale Sîngelui Domnului, unii credincioși îngenunchiază acum.

Aducerea Darurilor la sfînta masă (la jertfelnic) se face pentru că aci ele urmează a fi sfințite; ea închipuiește transportarea Trupului Domnului de la locul morții (Golgota) la mormînt și înmormîntarea lui. Preotul închipuiește acum pe Iosif și Nicodim Arimateianul, care au dat jos de pe cruce trupul Domnului și au ajutat la înmormîntarea lui; pomenirile făcute de preot în mijlocul bisericii ne aduc aminte de rugămîntea pe care tîlharul cel bun a făcut-o pe cruce Mîntuitorului, recunoscîndu-I divinitatea („Pomenește-mă, Doamne, cînd vei veni întru împărăția Ta”), iar depunerea Cinstitelor Daruri pe sfînta masă închipuiește înmormîntarea Domnului.

12. — URMAREA LITURGHIEI, DE LA IEȘIREA CU CINSTITELE DARURI PINA LA SFÎNȚIREA LOR

Rînduiala de aici înainte a liturghiei urmărește pregătirea credincioșilor pentru participarea lor cu vrednicie la săvîrșirea Sfintei Jertfe, care se apropie. Pentru aceasta li se cere credincioșilor nădejde, iubire între ei și credință dreaptă. Virtutea nădejdi le este întărită prin rugăciunea din *ectenیا cererilor*, pe care o zice preotul în numele lor („Să plinim rugăciunile noastre Domnului...”); la iubirea de oameni sînt îndemnați prin formula („Să ne iubim unii pe alții...”), iar mărturisirea credinței o fac prin *Crezul* (*Simbolul Credinței*), pe care îl rostește unul dintre ei, în numele tuturor,

Momentul săvârșirii Jertfei este vestit de către preot prin înedmnul: „Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfinta Jertfă în pace să o aducem!”. Credincioșii răspund: „Mila păcii, jertfa laudei”, adică ei sînt gata să ia parte la săvîrșirea Jertfei prin virtutea creștină a *milei* față de aproapele (vezi Osea 6; Matei 9, 13 și 12, 7) și prin statornicirea *păcii* între oameni (comp. Matei 5, 23—24; Marcu 11, 25—26), precum și prin prinosul cîntărilor de *laudă*, pe care ei le aduc lui Dumnezeu (vezi Ps. 49, 15, 24; Ps. 106, 22; Ps. 115, 7; Evrei 13, 15).

13. — SFÎNȚIREA DARURILOR

Preotul binecuvintează apoi pe credincioși cu sfînta cruce („Darul Domnului nostru Iisus Hristos...”) îi îndeamnă să-și aștească spre cer inimile și să aducă mulțumire lui Dumnezeu; și în timp ce credincioșii cîntă „Cu vrednicie și cu dreptate este...”, el începe a citi în șoaptă o lungă rugăciune, care este cea mai de seamă dintre toate rugăciunile sfîntei liturghii, căci în timpul ei are loc sfînțirea Darurilor și prefacerea lor în Sfîntul Trup și Sînge al Domnului, Sfînțirea aceasta se săvîrșește, prin puterea cerească a Sfîntului Duh, la rugăciunea preotului, în timp ce credincioșii cîntă imnul „Pe Tine Te laudăm...” Acum, atît preotul cit și credincioșii îngenunchiază, în semn de adînc respect, pentru că este momentul cel mai de seamă al sfîntei liturghii: acum se împlinește scopul principal al acestei slujbe, adică aducerea Sfîntei Jertfe. Prin sfînțire și prefacere, Darurile de pîine și de vin ale Bisericii nu mai sînt simple simboale și preînchipuiri, ci devin însuși Trupul și Sîngele sfînt al Domnului, pe care El l-a luat din Sfînta Fecioară, cu care S-a răstignit, a înviat și S-a înălțat la cer. În clipa aceasta, Sfintele Daruri se unesc cu trupul omenesc al Mîntuitorului, se identifică, adică se fac una cu El.

Oferindu-le apoi lui Dumnezeu ca jertfă din partea Bisericii, preotul continuă să se roage în taină pentru împlinirea nevoilor spirituale și materiale ale întregii Biserici, pentru toți credincioșii vii și morți.

14. — ÎMPARTĂȘIREA

Partea din sfînta slujbă care urmează urmărește pregătirea preotului și a credincioșilor pentru împlinirea celui de al doilea scop al sfîntei liturghii: săvîrșirea *tainei* Sfîntei Euharistii, adică *împărtășirea* cu vrednicie a preotului și a credincioșilor din Sfintele Daruri.

După ce se cîntă *Axionul*, adică imnul de laudă în cîntec Sfîntei Fecioare („Cuvine-se cu adevărat...”), preotul

rostește din nou *ectenia cererilor*, care se încheie cu *Rugăciunea Domnească* („Tatăl nostru...”), în care ne rugăm lui Dumnezeu să ne dea „pîinea noastră cea de toate zilele”, adică atît hrana necesară pentru existență, cît și pe cea de trebuință pentru suflet, care este Sfînta Împărtășanie (Cuminicătură).

Preotul împlinește apoi cele necesare pentru împărtășire: frînge Sfîntul Agneț în patru părți, așezîndu-le în formă de cruce pe sfîntul disc, toarnă în sfîntul potir prima parte (cea însemnată cu inițialele IS) și apoi „căldura”, adică apa caldă binecuvîntată, care închipuie căldura singelui viu și a puterii de viață făcătoare a Sfîntului Duh.

După aceasta, preotul se împărtășește cel dintîi, în sfîntul altar, luînd întîi Sfîntul Trup și apoi sorbind Sfîntul Sînge din potir, închipuind pe Sfînții Apostoli, împărtășiți astfel de către Mintuitorul însuși la Cina cea de Taină. Credincioșii sînt apoi împărtășiți în fața ușilor împărătești, dîndu-li-se Sfîntul Trup și Sînge cu lingurița, care simbolizează cleștele cu care îngerul din vedenia prorocului Isaia i-a pus pe buze cărbunele de foc al darului proorociei (vezi Isaia cap. 6.).

15. — PARTEA FINALĂ A SFINTEI LITURGHII (DE LA ÎMPĂRTĂȘIRE ÎNAINTE)

Cîntările și rugăciunile care urmează după împărtășirea preotului și a credincioșilor au ca scop să exprime lauda și mulțumirea acestora pentru împărtășirea cu Sfintele Taine, care este cel mai mare dar spiritual dat de Dumnezeu oamenilor.

După ce preotul binecuvîntează cu sfîntul potir pe credincioși („Mîntuiește, Dumnezeule, poporul Tău...”), el arată pentru ultima oară credincioșilor Sfintele Daruri rămase în potir, simbolizînd înălțarea Domnului la ceruri; le duce apoi la proscomidien, unde le va consuma la sfîrșitul slujbei. Apoi rostește o *ectenie de mulțumire* („Drepți, primind...”), iese în mijlocul bisericii și citește *rugăciunea amvonului* (numită așa pentru că odinioară se citea de pe amvonul sau estrada care se înălța în mijlocul bisericii). Apoi binecuvîntează pentru ultima oară pe credincioși („Binecuvîntarea Domnului peste voi...”), făcînd *apolisul* sau *otputul*, adică sfîrșitul sau încheierea slujbei.

După aceea iese din sfîntul altar și dă credincioșilor *anafura* adică bucățele din resturile prescurilor folosite la proscomidie și binecuvîntate în timpul „axionului”. Anafura simbolizează pe Maica Domnului și se dă ca un înlocuitor al Sfintelor Taine, celor care nu s-au putut împărtăși; ea aduce

totodată aminte de *agapele* sau mesele frățești care aveau odinioară loc în casele de adunare ale vechilor creștini, ca semn al iubirii frățești dintre ei.

În unele părți ale Bisericii Ortodoxe Române credincioșii își iau ei singuri anafura, după ce preotul îi „miruiește”, adică îi unge pe frunte cu untdelemnul binecuvântat, ca un semn văzut al darurilor cerești revărsate asupra lor prin participarea la sfânta liturghie.

16. — CUM SA LUAM PARTE LA SFINTA LITURGHIE ȘI CUM SA STAM ÎN BISERICA

Avînd în vedere sfințenia și însemnătatea sfintei liturghii pentru viața religioasă creștină, ar trebui să nu lipsim niciodată de la ea; să luăm parte la ea cît mai des. Să venim atunci din vreme la biserică, adică — de este cu putință — înainte de începerea slujbei și să rămînem pînă la sfîrșitul ei. Intrînd în sfîntul locaș, care este casa lui Dumnezeu, să ne închinăm în cuviință și evlavie, sărutînd sfînta icoană de pe tetrapodul din naos.

Ca un semn văzut al participării noastre la Sfînta Jertfă, e bine să se aducă din partea fiecărei familii prescura și vinul pentru liturghie, însoțite de o luminare și de pomelnicul cu numele de vii și de morți, pe care vrem să-i pomenească preotul la liturghie. Cine nu poate aduce acestea, să aprindă măcar o luminare sau două în sfeșnice, pentru pomenirea sufletelor celor adormiți în Domnul și spre slava lui Dumnezeu și a Sfinților.

Luîndu-ne locul rînduit în biserică (bărbații în naos și femeile în pronos, sau bărbații în partea de sud a bisericii și femeile în partea de nord) și lăsînd loc liber de trecere pentru ceilalți prin mijlocul bisericii, vom rămîne în liniște pînă la sfîrșit, păstrînd tot timpul o atitudine de desăvîrșită cuviință și evlavie; nu vom umbla fără rost prin biserică, nu vom vorbi și nu vom ride, ci vom asculta cu toată atenția citirile sfînte (Apostolul și Evanghelia), cuvîntul de învățătură, precum și rugăciunile făcute de preot pentru noi, la care și noi trebuie să luăm parte.

Bine ar fi ca toți credincioșii prezenți în biserică, sau cea mai mare parte a lor, să ia parte activă la sfînta slujbă, adică să cînte, împreună cu cîntăreții de la strană, răspunsurile la ectenii (*Doamne miluiește, Dă Doamne, ș. a.*) și cîntările sfînte din rînduiala slujbei, așa cum se făcea la început în toate bisericile creștine.

Cei mai instruiți și zeloși dintre credincioși pot, cu învoirea preotului și a cîntăreților, să citească Apostolul sau să rostească Crezul (prin rotație). Alții care nu cîntă împreună

cu restul credincioșilor, pot să ajute pe preot la serviciul sfântului altar, aprinzând lumînările, pregătind cădelnița, aducând apă și cele necesare pentru slujbă ș. a. m. d.

Vom îngenunchia, în semn de respect, la momentele cele mai sfinte și mai importante din cursul slujbei: la citirea Sfintei Evanghelii, la ieșirea cu Cinstitele Daruri, la sfintirea Darurilor (în timpul cântării *Pe Tine Te lăudăm...*) și la rugăciunea *Tatăl nostru*. Unii îngenunchiază și la ieșirea preotului cu Sfinta Evanghelie, ceea ce nu e rău; în schimb, e nepotrivită îngenunchierea la *Simbolul Credinței*, cum obișnuiesc unii în timpul mai nou.

Dacă sîntem pregătiți pentru împărtășire, la momentul convenit (și anume cînd preotul ne chiamă cu îndemnul „Cu frica lui Dumnezeu...”) ne vom apropia de ușile împărătești (prin partea de miază-zi), cu lumînare aprinsă în dreapta, și vom primi Sfinta Împărtășanie (Cuminecătură) cu toată frica și evlavie, gustînd apoi puțin vin și apă, pentru a ne clăti gura. Pentru cinstirea Sfintelor Daruri, va trebui să petrecem apoi tot restul zilei în cuviință, cu gînduri și cuvinte curate, făcînd numai fapte creștinești și ocupîndu-ne cu citirea cărților folositoare de suflet.

Numai așa vom avea folosul sufletesc cel mai mare de la participarea noastră la slujba sfintei liturghii și ne vom întoarce la casele noastre mai luminați și mai apropiați de Dumnezeu, mai întăriți în credință, în nădejde și în iubirea față de Dumnezeu și de semenii.

Pr. Prof. dr. Ene Braniște

PÎNEA ȘI VINUL LITURGIC

Precum rezultă din proorocia lui Malahia (1, 11), toate jertfele Vechiului Testament aveau să fie înlocuite în Noul Testament printr-o singură jertfă, prinos curat, jertfa liturgică, adusă din pîine și vin, după preînchipuirea simbolico-tipică a darului lui Melchisedec (cf. Gen. 14, 18). Numele obișnuit al pîinii ce se aduce de credincioși ca dar liturgic la altar, e cel de prescură, de la „prosfora” sau aducere, nume care la început însemna însăși jertfa liturgică, iar mai târziu s-a numit astfel pîinea adusă de popor ca dar de jertfă pentru sf. liturghie. Tocmai de aceea, Nicolae Cabasila numește aducerea prescurilor de către credincioși și predarea lor preoților, spre a le oferi ca dar Domnului, prima aducere.

Evident că materia prescurii trebuie să fie făina de grîu curat, de cea mai bună calitate, ceea ce rezultă și din dispozițiile legii Vechiului Testament privitoare la jertfele nesângeroase. De asemenea pîinea liturgică (prescura) trebuie nu numai să fie dospită, dar trebuie să fie coaptă (dar nu arsă), fără cursături și fără să fie crăpată, ceea ce, pe lîngă intenție, arată și grija deosebită a credincioșilor care o aduc, pentru pregătirea acesteia.

În privința formei prescurii, e firesc ca aceasta să se deosebească de orice alt fel de pîine, această diferențiere imprimîndu-i oarecum, prin ea însăși, caracterul și destinația sa liturgică. Ca formă, prescura poate fi rotundă, simplă, sau în două straturi suprapuse, (cum se folosește îndeosebi în Biserica greacă), sau în formă de cruce cu 4 cornuri, cum recomandă Sf. Simeon al Tesalonicului. Din aceste forme au derivat altele mai complexe, aceasta stînd în legătură și cu numărul prescurilor necesare la săvîrșirea sf. liturghii. Astfel, din forma rotundă derivă prescura rotundă, avînd la mijloc o pîine mică rotundă, în jurul căreia s-au așezat 5 sau 7 pîini asemănătoare, toate legate împreună, iar din prescura în formă de cruce cu 4 cornuri, derivă prescura cu 7 sau cu 8 cornuri, în formă dreptunghiulară. Ultimele forme ale prescurii cu mai multe cornuri asigură săvîrșirea sf. liturghii — în cazul că preotul n-are la dispoziție numărul reglementar de cinci prescuri — dintr-o singură prescură, ținînd seamă de faptul că fiecare corn poate fi socotit ca o prescură separată.

Bineînțeles că destinația religioasă-cultică a prescurii îi este designată acesteia îndeosebi prin pecetea ce i se imprimă pe fiecare corn cu un sigiliu patrat, cu laturea de 4—5 cm., îm-

părțit în 4 părți egale, avînd în fiecare parte inițialele: IS HS NI KA. sigil care astăzi este în întrebuințare generală, spre deosebire de antichitatea creștină, cînd caracterul sacru al pîinii euharistice i se dădea acesteia printr-o creștătură în formă de cruce, înainte de a se coace. În cazul că sigiliul nu se recunoaște suficient, preotul, înainte de a începe proscomidia, va scrijele cu copia literile sigiliului, spre a se putea recunoaște părțile agnețului.

Dar, indiferent de forma sau mărimea prescurii, este necesar ca, în special prescura (sau cornul) din care se scoate agnețul să fie cît se poate de reușită, atît sub aspectul formei, înfățișării și calității pîinii, cît și al imprimării sigiliului pe ea, spre a nu se face confuzii între părțile agnețului.

O întrebare la care preoții adeseori trebuie să răspundă este: cine poate face prescurile? Din fericire, la această întrebare răspunde practica tradițională și comună a Bisericii din cele mai multe locuri: văduvele sau credincioasele mai bătrîne (de peste 60 de ani), recunoscute ca persoane morale și credincioase. În acest sens, în multe sate există cîteva astfel de femei la care apelează toți ceilalți credincioși, ducîndu-le pentru facerea prescurilor. Cu toate acestea, nu e un lucru nepotrivit și nu se comite nici o impietate liturgică, dacă prescurile sînt făcute și de credincioase mai tinere (căsătorite sau necăsătorite) dacă moralitatea și evlavia acestora nu lasă nimic de dorit. Ceea ce este esențial la pregătirea prescurilor, este intenția, gîndul curat și grija deosebită pe care trebuie să le aibă persoanele care le pregătesc.

O altă întrebare care cere răspuns este: „cine poate aduce prescuri și în general daruri de jertfă la sf. liturghie? Cu toate că această întrebare s-ar părea că n-are rost, deoarece orice credincios este îndreptățit la aceasta, aici sînt valabile cuvintele Mîntuitorului: „Deci, de vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul acolo la altar și du-te de te împacă mai întîi cu fratele tău, și apoi vino de-ți adu darul” (Matei, 5, 23—24). Așa dar, de la păcătoșii de notorietate publică ce nu s-au pocăit, preotul este îndreptățit a nu lua darul, pînă ce n-au trecut prin taina Mărturisirii. Bineînțeles, acest refuz se va face cu un tact deosebit, spre a nu da prilej de sminteală și mai mare celui ce aduce darul, precum și celorlalți credincioși. De aceea, preotul va avea grijă să atragă, din timp, luarea aminte a credincioșilor asupra acestui fapt, prin predici sau chiar prin convorbiri personale.

În privința vinului liturgic, unanimitatea Sfinților Părinți, ca și a comentariilor liturgice, precum și a îndrumărilor și povățuirilor tipiconale susțin și recomandă ca vinul să fie „rodul viței” (cf. Luca, 22, 18), așadar, vin curat din

struguri, indiferent de culoare, cu gust bun, nu must, ci vin fermentat, neamestecat cu alte substanțe și nici chiar cu apă. Deoarece apă se toarnă în potir la proskomidie și la turnarea căldurii. De asemenea, nu e îngăduit ca vinul să fie oțetit sau întors (borșit trezit), ori să aibă gust de butoi neîngrijit, folosirea unui astfel de vin din partea preotului constituind cel puțin o impietate liturgică.

Inconveniente întâmpină preotul și acolo unde fiecare credincios care aduce prescură pentru sf. liturghie, aduce și o minimă cantitate de vin (100—250 gr.) pe care-l procură de unde poate, fără a avea garanția unui vin de calitate, de cele mai multe ori — din cauza deseii goliri — fiind alterat. În astfel de cazuri, preotul va avea grijă să aleagă pe cel ce i se va părea mai nealterat și de mai bună calitate, mirosindu-l sau dându-l spre gustare paraclisierului sau vreunui consilier parohial, ori altui credincios.

Caracterul sacru al pîinii liturgice (prescurii) este consfințit o dată cu întrebuintarea ei la sf. liturghie, la rînduiala proskomidiei. Prescurile din care s-au scos agnețul și miridele rînduite în cadrul sf. liturghii, sînt prescuri proskomidite, ele — din acest moment — ne mai putînd fi considerate ca pîine obișnuită, ci, prin însuși faptul proskomidirii, ele au dobîndit caracterul de pîine sfințită, precum spune Sf. Simeon Tesalonicenul și alți comentatori ai sf. liturghii. Această afirmație e valabilă pentru toate cele 5 prescuri ce se folosesc la proskomidie și — bineînțeles — cu atît mai mult pentru prescura din care s-a scos agnețul.

Aceste prescuri tăiate în bucăți, se împart credincioșilor, la sfîrșitul sf. liturghii, de către preot, sub formă de *anafură* sau *antidor*, numirea din urmă arătînd că aceasta se dă credincioșilor ce nu se împărtășesc la cf. liturghie, fără însă a o putea înlocui sau substitui.

Prin împărtșirea anafurei se confirmă caracterul comunitar al sf. liturghii, anafura însăși devenind un simbol al comuniunii prin iubire, a credincioșilor.

Controversele în legătură cu sfințenia anafurei au luat sfîrșit în sec. XII, după ce Patriarhul Constantinopolului Nicolae Gramaticul, cu avizul sinodului său, a lămurit pe monahii din Muntele Atos că prescurile din care s-a proskomidit, trebuie să se consume numai în biserică, iar celelalte pot fi consumate și în afară de biserică, însă singure, fără alte alimente (can. 5 al lui Nicolae Gramaticul, cf. P. Vintîlescu, *Liturghiile bizantine privity istoric*, București, 1943, p. 23).

Intrunt uzul împărtășirii credincioșilor la fiecare sf. liturghie a încetat aproape complet în sec. X și XI, în zilele de duminici și sărbători împărtășindu-se numai liturghisitorii, practica împărtășirii anafurii s-a generalizat, în sensul că ea

se împarte tuturor credincioșilor prezenți la sf. liturghie, dacă ei n-au mâncat în ziua respectivă înainte de a o primi. Caracterul ei de ptine sfințită și totodată legătura dintre ea și sf. Euharistie se poate vedea și din ritualul binecuvântării anafurei, înscris în Liturghier, care se face în timpul cântării Axionului¹⁾, de asemenea din diferitele formule utilizate de preoți la împărțirea anafurei, ca: „Ajutorul meu de la Domnul, cel ce a făcut cerul și pământul”, înscrisă în ediția din 1937 a Liturghierului.

O întrebare ce se impune este următoarea: Odată ce anafura se taie din prescurile proscomidite, mai este nevoie de o formulă independentă pentru binecuvântarea ei?

La aceasta răspundem următoarele: dată fiind strînsa legătură dintre anafură și jertfa euharistică, necesitatea unei rugăciuni speciale și independente pentru binecuvântarea anafurei nu s-a simțit, întrucît această binecuvântare era cuprinsă în ritualul proscomidiei. Aceasta a făcut ca, în edițiile mai vechi ale Liturghierului, să nu existe vreo formulă pentru binecuvântarea anafurei. Totuși, ținînd seama de dispoziile Nomocanonului în 228 cap., după care nu e îngăduit a tăia anafură decît din prescura întâia, din care s-a scos agnetul, sau cel mult și din a doua, din care s-a scos miridia pentru Sfînta Fecioară Maria, este explicabilă apariția unei formule de binecuvântare a anafurei (uneori chiar numai din paralelism cu binecuvântarea pîinilor din rînduiala Litiei), atunci cînd nevoia cerea folosirea și a altor prescuri pentru anafură (ca de ex. la sfințirea unei biserici sau la liturghie arhierască), din cauza afluenței credincioșilor²⁾. Cu toate acestea, ritualul binecuvântării anafurei s-a generalizat în toate cazurile, acesta utilizîndu-se și la liturghiile la care anafura s-a tăiat numai din prescura din care s-a scos agnet.

Cunoscute fiind acestea, practicile greșite în legătură cu utilizarea și destinația pîinii liturgice, după aducerea sf. Jertfe introduse de unii slujitori ai altarelor numai din spirit de avaritie ori lăcomie, apar cu atît mai condamnabile, cu cît nu se fac în necunostință de cauză. În primul rînd, o condamnabilă practică folosită în unele biserici (acolo unde prescurile se procură de administrația bisericii, punîndu-se spre vînzare credincioșilor, întocmai ca luminările din paragar) de a trece prescurile spre vînzare credincioșilor, de 2, 3

1) În Liturghierul ediția 1956 e înscrisă următoarea formulă de binecuvîntare: „Pentru rugăciunile Preasfințitei Maicii Tale, Doamne, iisuse Hristase, binecuvîntează ptinea aceasta, ce se dă în locul sfințelilor Tale Taine, totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.”

În edițiile mai vechi sînt înscrise alte formule asemănătoare, dar mai scurte.

2) Comp. Pr. Prof. P. Vintilescu, *Anafora sau antidoron* în rev. „Studii Teologice”, seria II-a, an. V, nr. 1—2, ian—febr. 1953, p. 134.

sau chiar mai multe ori, dintr-un spirit negustoresc, după ce din aceste prescuri s-au scos tot de atâtea ori miride pentru viii și morții din pomelnicele celor ce le-au cumpărat.

Nu e recomandabilă nici practica împărțirii anafurei de către preot, ori lăsarea ei la dispoziția credincioșilor, pe o tavă, de asemenea, cu atât mai mult, nu se poate recomanda absența sau înlăturarea practicii împărțirii anafurei, practică ce a devenit o adevărată ierurgie.

Ce să mai spunem de practica unor preoți de a trimite, la sfârșitul liturghiei, toate prescurile aduse de credincioși — mai ales cu ocazia hramurilor, praznicelor împărătești, etc. — acasă, de a le usca în cuptor, iar după aceea, de a le folosi ca hrană pentru animale și mai ales, a le arunca, tăiate mărunț, în lăturile destinate parcilor? Aceasta nu constituie numai o împietate liturgică, ci un adevărat sacrilegiu, iar atitudinea unor astfel de preoți nici nu poate fi măcar calificată! Și câtă bucurie duhovnicească n-ar putea face preotul, din prisosul prescurilor, împărțindu-le familiilor unor credincioși, avizați la aceasta.

Tot în acest sens trebuie să se procedeze și în ceea ce privește prisosul de vin euharistic. În loc ca preotul să ceară paraclisierului să golească într-o sticlă mai mare, tot vinul din sticlutele aduse de credincioși cu vin pentru proscomidie, iar apoi să-l trimită acasă, e mult mai indicat ca acest vin, dimpreună cu o bucătică de prescură să fie dat spre consumare credincioșilor care s-au împărtășit, liturghisitorilor, ori cîntăreților sau altor buni credincioși, după luarea anafurei.

Se impune deci tuturor preoților liturghisitori o grijă cât mai mare în ceea ce privește pîinea și vinul liturgic, ca daruri afierosite de credincioși Domnului, iar această grijă și deferență trebuie să se manifeste atât înainte de aducerea jertfei, cât și după aceea³⁾. *Arhidiacon Prof. dr. Ioan Zăgreanu*

3) *Nota redacției.* Prescurile oferite de credincioși pentru săvîrșirea sfintei Euharistii, dar care n-au fost consacrate ci numai binecuvîntate și apoi împărțite ca „antidoron” credincioșilor, erau numite și *evloghii*. Numele acesta s-a dat cu timpul și preșeurilor pe care și le dăruiau între ei episcopii, preoții și mai apoi creștinii în loc de mici cadouri. În vechime existau chiar unii înși numiți *evloghiari*, adică mesageri, care duceau dintr-o parte în alta evloghiile ca semn de atenție pentru cei cărora erau destinate. Se știe astfel că Augustin a schimbat evloghiile cu Paulin al Nolei, Septimiu Sever și Alipius (vezi H. Leclercq, *art. Eulogie*, în *Dictionnaire d'Archeologie chretienne et de Liturgie*, t. V. 1 (Paris, 1922), col. 733). „*Jurnalul de călătorie*” al Etheriei amintește despre evloghiile pe care pelerinii le primeau în dar de la părinții mînaștirilor pe care le vizitau (ed. Hélène Pétrel, în col. *Sources chretiennes*, nr. 21, Paris, 1948, pp. 107, 137, 155, 181). Obiceiul acesta este plin de delicatețe și în același timp bogat în semnificație. Ce ar putea și azi oferi credinciosul mai de preț unui frate al său întru Hristos decît tocmai o astfel de evloghie, prescură binecuvîntată, ca semn al bunelor gînduri pe care i le poartă?

ÎN PROBLEMA ÎNȚIERII CIRILICII ROMÎNEȘTI

de Prot. Prof. dr. MILAN ȘESAN

Patru au fost teoriile prin care cercetătorii au căutat să lămurească problema introducerii limbii române în Biserică și cu aceasta să răspundă și la întrebarea despre inițierea ciriliciei românești. Aceste teorii au fost: a catolicismului (I. Barbulescu), a husitismului (N. Iorga), a luteranismului (Al. Rosetti) și autohtoniei (M. Șesan)¹⁾. Discuțiile au fost și aprinse pentru că trezeau concluzii variate descifrarea datei din „criptograma” din Psaltirea Scheiană, unii datând-o cu 1482 (I. Bianu), alții cu 1515 (S. Pușcariu), sau 1563 (Al. Rosetti) sau 1585 (M. Gaster).

O lumină nouă a aruncat-o în problemă descifrarea acestei criptograme de către R. Pava, cu următorul text: „În sfârșit, octombrie (Sf.) Medru izvoritoriu, (Întru) Hristos smeritul Avakir, Întîi e Dzeul, leatu 7023 (1514)”. Deci copierea Psaltirii Scheiane s-ar fi făcut pînă la data de 26 octombrie (Sf. Dumitru) 1514, corect 1515; Avakir a fost un călugăr cunoscut și din alte activități de copist de la mănăstirea Bistrița din Moldova. Prin urmare copia s-a realizat în Moldova, după un text mai vechiu²⁾.

În consecință au căzut vechile teorii, în afară de cea autohtonă, căreia au început să i se facă cercetări de adîncire, și îmbunătățire, cerute și de Al. Piru³⁾. A răspuns Al. Rosetti⁴⁾ și P. P. Panaitescu⁵⁾, acesta subliniind faptul că

1) Vezi M. Șesan, *Originea și timpul primelor traduceri românești ale Sf. Scripturi*, 1939; din ea s-a inspirat Șt. Ciobanu în *Începuturile scrisului în limba românească*, Anale X-a, 1941; Șesan, *Limba poporului în biserică*, Mitropolia Moldovei 3—4 1957; Idem, *Introducerea limbii române în biserică*, Mitropolia Ardealului 11—12 1957 și în *Studii Teologice* 1, 1959; citate de I. Ionescu, în *Mitropolia Olteniei* 3—4 1958 p. 317 și 1—2 1959 p. 127 s.

2) Pava R., *Criptograma din Psaltirea Scheiană*, Studii și materiale de Istorie medie III, 1959 p. 365 s.

3) Piru Al., *Literatura română veche*, 1961, p. 53 s.

4) Rosetti Al., *Limba română* 2, 1958 p. 20 s și: *Despre data primelor traduceri românești*, *Limba română* 3, 1961 p. 241.

5) Panaitescu P. P., *Începuturile scrisului în limba română*, Studii și materiale de istorie medie IV, 1960 p. 117—189, recenzată de Regleanu M., în *Revista Arhivelor* 1, 1962; Idem, *Începuturile scrisului... Noi contribuții*, Studii și cercetări bibliografice V, 1963 p. 484 s.

inițierea introducerii limbii române în biserică e liberă de impulsuri externe și se datorește motivelor sociale de ridicare a păturii române maramureșene, spre finea veacului XV, ca o revoluție culturală deosebită prin care s-au pus bazele culturii superioare române, pe baze populare, prin înlăturarea celei feudale. În general, amândoi cercetătorii sînt de acord, că a trebuit să existe o veche tradiție de a se scrie cu cirilică în limba română, cu cel puțin două secole mai înainte, decît datează scrisoarea lui Neacșu de la Cîmpulung, din 1521.

Analizînd problema, Dan Simonescu⁶⁾ se ocupă, în mod documentat, cu: limba literară, cu originea și manifestarea ei; cu așa zisele „influențate” externe pe care le reduce la rol secundar; cu datele cronologice legate de datarea din criptograma; cu localizarea primelor traduceri în Nord-estul Transilvaniei și Nordul Moldovei, și constatînd că în veacul XVI existau 5 centre regionale cu traducători și anume, în Nordul Mureșului și a Moldovei de Nord-vest, în teritoriul dintre Criș și Mureș și la Nord de Brașov și Sibiu, în sudul Transilvaniei și Muntenia, în Moldova și în Banat. Astfel activitatea Diaconului Coresi este o „continuare” și desăvîrșire a mișcării literare românești.

Prin aceste cercetări se pare că a fost precizată problema privitoare la Maramureș, din motive dialectice și rotacizante, constatate în Psaltirea Scheiană și Codicele Voronețean. Dar faptul, că în grafica veche românească se cunosc trei forme „ă si i” și patru forme pentru „u”, indică împrejurarea că inițierea scrisului românesc cirilic nu s-a realizat numai într-o singură regiune sau loc, ci aceeași dorință inițiatoare s-a manifestat inițial în mai multe regiuni românești.

Această inițiere, exprimată în *teoria autohtonă*, este iustificată pe deplin prin expunere, documentară și logică, istorică în cele ce urmează, prin care justific punctul meu de vedere:

În Creștinism principiu de bază al misiunii este vorbirea în limbi către toate popoarele (Mat. 28, 19; Fapte 2, 8; 1 Cor. 14, 11), fapt care a dus la inaugurarea limbii poporului în cult, cum a fost cu cea latină, apoi cu cea siriană, armeană, iviriană, etiopiană și se întîmplă și cu cea slavonă. Astfel introducerea unei limbi naționale în cultul creștin stă strîns leagată de un complex de nevoi sufletești firești.

Dacilor romanizați li s-a vorbit la început despre „Iisus Hris'tos” în grecește (căci astfel sună în grecește numele inițiatorului Creștinismului), prin misionarii din Scitia Mică; apoi li s-a vorbit și în limba romanică, pentru că era puternică latinitatea creștină, orală și scrisă, de la Dunăre pînă

6) D. Simonescu, *o. c.*, Studii Teol. 9—10 1961 p. 552 ss.

la venirea slavilor. Cu îndrumarea acestei misiuni au fost de sigur însărcinați în Nordul Dunării horepiscopii vremii, fără sediu stabil⁷⁾. În acest cadru acel „torna, torna frate” din veacul VI. este cel mai vechi monument de limbă română orientală⁸⁾.

Venind apoi slavii, dacii romanizați-valahii, le-au dat acestora termeni pentru păstorit și au împrumutat de la ei pe cei pentru agricultură⁹⁾ pe linie creștină daco-romanii au dat slavilor noțiunea de „biserica” și au preluat de la ei variate concepții religioase populare, în cadrul bilingvismului popular, păstrându-se încă în regiunea carpatică și elemente originale traco-dacă și așa zice și celtice¹⁰⁾. A urmat apoi „slavizarea” despre care mărturisește „cultura de la Bucov—Ploiești” care prezintă un scris cirilic-slavon de la începutul veacului X., venit fie din Transilvania unde au activat ucenicii sf. Metodie, Moznopoh și Zandov, fie din Sudul Dunării de la bulgari, unde s-a stabilit majoritatea ucenicilor Sf. Metodie, întreținând legături strânse și cu ceilalți ucenici, răsfinați în regiunile carpatice¹¹⁾.

Scrisul cirilic, binecuvântat de patriarhul ecumenic Fotie de la Constantinopol în 862 și 882, s-a impus cu multă autoritate printre creștinii cunoscători și de slavonă și el aducea cu sine texte creștine, în primul rînd Apostolul și Evanghelia, absolut necesare pentru misiune și cult, și abia în al doilea rînd și pentru învățătură și educare, căci în cadru ortodox învățătura devine pe atunci tocmai din cult.

„Cultura Dridu” din veacurile IX și X oferă deja ele-

7) Șesan M., *Creștinismul și limba dacilor*, Mitropolia Ardealului 5—6 1959; idem, *Creștinismul vechi carpatic*, aceeași revistă 11—12 1958; idem, *Organizația bis. veche carpatică*, aceeași revistă 5—6 1959; idem, *Minăstirea Murășanilor*, Mitropolia Banatului 7—9 1958; Mihăescu R., *Limba latină în provinciile dunărene*, București 1960.

8) Rosetti Al., *Omagiu C. Daicoviciu*, 1960 p. 467 s.

9) Vezi Daicoviciu C., *Nouvelles études d'Histoire* 2, Buc. 1960 p. 91.

10) Șesan M., *Creștinismul și limba dacilor*, Mitropolia Ardealului 5—6 1958 p. 384 s.; Russu I., *Limba traco-dacilor*, București 1959 și recenzia în Ortodoxia 1, 1960 p. 145 s.

11) Șesan M., *Despre cirilică și glagolitică*, Mitropolia Ardealului 7—8 1958; idem, *Minăstirea Murășanei*, Mitropolia Banatului 7—8 1958; apoi Olteanu P., *Aux origines de la culture slave dans la Transylvanie*, RS I, 1958 p. 169 s.; idem, *Contribuții la studiul elementelor slavone din cele mai vechi traduceri românești*, *Limba și literatură* 6, 1962 p. 67 s.; Chirvași—Comșa M., *Contribuții la cunoașterea culturii strămoșești*, Studii și cercetări de Istorie veche 1, 1959 p. 81 s.; Bamea I., *Monumente de artă creștină*, Studii Teologice 3—4 1960 p. 201 s.; Teodorescu B., *Cartea românească înainte de apariția tirafului*, Glasul Bisericii 7—12 1959 p. 620 s.; Rosetti Al., *Crăciun, Romanoslavică* IV, 1960 p. 65 e. Comșa M., *Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau*, Dacia 4, 1960 p. 305 s.; Mihăilă Gh., *Împrumuturi vechi sudslave în limba română*, Buc. 1961; Virtosu E., *Traducerea textelor chirilice românești*, Studii Teologice 1—2 1963.

mente stră românești, constatate pe tot teritoriul locuit de români. Unitatea de conștiință populară română putea fi menținută în primul rând tocmai prin unitatea limbii care era cea populară. De fapt se constată urme de cultură românească încă din veacul X., mai întâi în Dobrogea, care avea legături cu Bizanțul și apoi în Moldova și Ungrovlahia (Basarabi, Garvăn, Dinogeția etc.)¹²). În aceste împrejurări apare și un scriitor român din teritoriul Ungrovlahiei, care scrie texte slavone în veacurile XI—XII, după redacție sirbească și cu influențe glagolitice, din Apostol și Evanghelie, necesare pentru cult (fragmente) cu tipic și minei, deci pentru uzul preotului și al stranei.

Ce privește bilingvismul româno-slav el se încheie spre finea veacului XIII, de când românii localnici aplică numai limba română și firește că au început să noteze cuvintele lor și în această limbă, dar cu litere slavone în circulație¹³). Ne-deile, documentate din 1337, și Miorița, stau dovadă a vieții vii românești din variate regiuni; de aceea noțiunile de „a scrie”, „scriptura” și „carte” stau dovadă ca înaintașii noștri au cunoscut decurînd acest meșteșug¹⁴). La aceasta se mai adaugă și „obiceiul pămîntului”, atît de puternic la români, care denotă tocmai păstrarea tradiției locale¹⁵).

În acest cadru a mai intervenit și o mișcare populară religioasă, lătită de la Muntele Atos sub forma „isihasmului palamit”, care prin învățătura sa redeschidea cerurile pentru conștiința credincioșilor și cu aceasta, firește, se accentua și dorința după limbă proprie în biserică, spre a se cunoaște mai bine ce-l poate mîntui pe credincios din păcate. După anul 1368, cînd Grigore Palama era proclamat sfînt și i se rezerva ca zi de prăznuire a doua Duminecă din postul Paștilor, acest palamitism a fost vestit lumii ortodoxe de pretutindeni, atît ca teologie cît și practic, prin vieți de Sfîinți și Acatiste. La Bizanț palamitismul a fost susținut de patriarhii Calist I și Filotei, alături de mistagogul Nicolae Cabasila; la bulgari îl promovau patriarhii Teodosie și Eutimie, ai cărui ucenici au ajuns pînă la Rădăuți; la sîrbi îl susțineau monahii de la Hilandar, țarul Ștefan Dușan și monahii de la

12) Academia R. P. R., *Istoria Romîniei*, vol. 2, 1962 p. 178 s; Barnea I., *Garvăn—Dinogeția*, Buc. 1961. Simonescu D.—Nicolescu C., *Cultura medievală*, Studii 6, 1962 p. 1505 ss; Buzatu D., *Etnicul oglindit în toponimia Olteniei*, Mitropolia Olteniei 9—10 1962 p. 334 ss;

13) Bernstein S., *Cu privire la legăturile lingvistice slavo-romîne*, Omagiu Iorgu Iordan, 1958 p. 77 s.

14) Pașca Șt., *Contribuții la istoria începutului scrisului românesc*, Cercetări de lingvistică I—4, 1956 p. 79 ss; Gulian I., *Sensul vieții în folclorul românesc*, 1957.

15) Floca I., *Jus Valahicum—Legea rominilor*, Mitropolia Ardealului 7—8, 1962 p. 520 s;

Resava, în frunte cu dascălul Constantin Kostenetki; la ruși teologia palamită a fost dusă de sîrbul Sf. Ciprian, mitropolit la Kiev—Moscova; la romîni îl oferă Sf. Nicodim de la Tismana, venit de la Hilandar, cu ucenicii săi de la Neamț și Prislop, apoi mitropolitul Hariton de la Kutlumuș, ajuns mitropolit al Ungrovlahiei, care întreținea corespondență cu patr. Eutimie și Șt. Nicodim; apoi Grigore Țamblac, rudă cu sf. Ciprian și Eutimie, ajuns dascăl al Moldovei și mitropolit la Kiev, și în fine Filotei de la Cozia, autor de Pripeale-tro-pare la psalmii aleși de bizantinul Blemide. Astfel toți ortodocșii participau la noua învățătură despre felul cum se poate mîntui credinciosul¹⁶). Aceasta se observă apoi și în școala moldovenească de psaltichie de la Suceavă, cu texte și melodii chiar de la Gr. Țamblac¹⁷).

În acest cadru, mitropolitul Ciprian a îndemnat la traducerea Scripturii în limba poporului rus, patriarhul bulgar Eutimie a reformat ortografia slavo-bulgară și același lucru îl face pentru sîrbi și C. Kostenetki (cum îl face și Ioan Hus pentru cehi). Această evoluție firească spre limba poporului în biserică, observată la vecinii ortodocși, trebuia să aibe ecouri — suplimentare — și printre romîni ortodocși, care pe atunci întrețineau relații vii cu slavii ruși, cu cei sud-dunăreni și cu Bizanțul¹⁸). În acest cadru iau ființă și mitropoliile românești din Țara Romînească și Moldova. Despre aceasta au auzit și clericii romîni din Țara Bîrsei, de la biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, existentă și înainte de 1399.

În Moldova aceste ecouri au fost și mai acute, căci nașterea țării a fost un proces istoric intern de durată și nicidecum un „import feudal” din afară; se produc monezi proprii de Petru Mușat în 1375; se cere o mitropolie locală, aprobată apoi de Patriarhia ecumenică pe la 1381; se stabilește reședința la Suceavă, în 1388 și se cer episcopi sufragani pentru Roman și Rădăuți¹⁹).

16) Șesan M., *La chute de Constantinople et les peuples orthodoxes*, Byzantinoslavica XIV, Praga 1953 p. 271 ss. inițierea tezei; Năsturel P. S., *Legăturile Țărilor romine cu Muntele Atos*, Mitropolia Olteniei 9—12 1958 p. 735 s.

17) Pava R., *Cartea de cîrtece a lui Eustratie dela Putna*, Studii și materiale de istorie veche V, 1962 p. 335 s.

18) Vezi la Șesan M., *Din relațiile bisericești romîno-bizantine*, Mitropolia Banatului 7—12, 1960 p. 113 s; Vătășianu V., *Istoria artei feudale în Țările Romine*, vol. I, Buc. 1959.

19) Muzicescu M., *Date noi cu privire la epîtrahilul de la Alexandru cel Bun*, Studii și cercetări de istoria artei 1, 1958 p. 75 s; Gonța I., *Mitropolia și episcopiile ortodoxe moldovenești*, Mitropolia Moldovei 1—2 1958 p. 21 s; Ștefănescu Șt., *Intemeierea Moldovei*, Studii. Revistă de istorie 6, 1959 p. 35 s; Stan L., *Pravila lui Alexandru cel Bun*, Mitropolia Moldovei 3—4 1960 p. 170 s.

Ce putea să însemne cu această ocazie diferendul cu Bizanțul pentru recunoașterea mitropolitului Iosif, — om de țară — decît tocmai faptul, că Alexandru cel Bun, cunoscînd Pravila bisericească și aplicînd-o în țara sa în limba poporului, să dea prin această disenziune expresie dorinței sale după autocefalia bisericii, potrivit can. 34 apstolic, după ce țara obținuse independență politică deplină. O astfel de autocefalie, susținută de Pravilă, se pare că a și obținut-o apoi prin acordarea celor doi episcopi sufragani și prin recunoașterea independenței din partea împăratului bizantin, Manuil II Paleologul, în 1424. O urmare firească a acestui fapt a fost și stăruința pentru introducerea limbii poporului într-o biserică autocefală, așa precum s-a întîmplat și la popoare ortodoxe, mai înainte. În acest cadru a luat ființă la Neamț școala moldovenească de manuscrise și miniaturi, susținută de Gavriil (1424—1450). Dar în 1436 mitropolitul Grigore al Moldovei a stricat rînduiala și s-a unit cu Roma, fapt care a trebuit să aducă texte latine în Moldova. Deci Roma a pus în mișcare diplomația polonă și cea ungară. Dar tocmai pe atunci se cunosc acte și în romînește, de cuprins laic, de la Iliăș al Moldovei, din 4 mai 1436 și de la Vlad al Țării Romînești, din 1441, scrise cu „alfabet romînesc”, dar se pare, cu text slavon²⁰).

Presiunea catolică însă a sporit în urma „unirii” de la Florența, la care participase și mitropolitul Damian al Moldovei, în 1439. Această pretinsă unire trebuia însă să fie manifestată și prin un text concret, ca dovadă de unire. Și cum singurul element teologic discutat la Florența și în parte acceptat formal a fost cel al lui „et filio” din Simbolul Atanasian pentru purcederea Sf. Duh „și din Fiul”, pe cînd formula lui „filioque” din Simbolul de credință oficial a fost refuzată, s-a confectionat o traducere romînească a Simbolului atanasian, ca semn al unirii și cu obligația ca să fie cetit în biserică. Cercetătorii sînt de acord că acest simbol, care se află în Psaltirea Scheiană, într-un mod trunchiat și deci nefolositor (vezi Șesan), este un adaos strein de corpul textului slavon original pentru Psaltire. Prin urmare traducerea acestui simbol cu „et filio” s-a făcut separat de psaltire, într-un timp diferit; fie după un text latin adus de la Florența, fie după o redacție grecească adusă de mitropolitul Ioachim trimis de Patriarhia ecumenică, fie în fine după un text maghiar (Rosetti), pe vremea în care Ungaria, prin Ioan Corvinul, care se socotea cumnat cu Petru II al Moldovei (1448) și părinte lui Bogdan Voevod (1449—1451) și sub priveghe-

²⁰) După: Academia R.P.R., *Documentele Țării Romînești* 1, 1951 p. 108.

rea inchizitorilor Iacob de Marphial și Ioan Capistran, influența asupra politicii moldovenești.

Pe atunci și-au arătat prezența și husiții, care s-au răspindit după 1431 și spre Răsărit. Invățătura lor i-a îndepărtat categoric de ortodocșii vigilenți. Ei au refuzat-o net ca și Biblia husită, ieșită din lucrarea lui Balint și Toma, de sub privegherea lui Petru Payneus, și terminată pe la 1443, într-o localitate din Valea Trotușului, avînd caracteristici patarane-bogomile în privința concepției despre suflet și spirit²¹).

Față cu aceste împrejurări a venit reacția ortodoxă moldovenească, despre care ne informează Dimitrie Cantemir în: *Descrierea Moldovei*, scrisă pentru Academia de la Berlin, al cărei membru devenise în 1714²²). În capitolul „Despre literele moldovenilor” (ediția P. Pandrea, 1956 p. 288) el spune astfel: „Înainte de soborul bisericesc de la Florența, moldovenii foloseau litere latinești, după pilda tuturor celorlalte neamuri al căror grai se trage din cel roman. Dar cînd mitropolitul moldovean a trecut, la acest sinod, de partea papistașilor, atunci urmașul său, cu numele Theoctist, diacon al lui Marcu din Efes, bulgar de neam, ca să stîrpească aluntul papistașilor, l-a sfătuit pe Alexandru cel Bun să izgonească din țară nu numai pe oamenii de altă lege, ci și literele latinești și să pună în locul lor pe cele slavonești... Dar fiind că literele slavonești nu ajungeau pentru scrierea tuturor vorbelor pe care graiul moldovenesc le-a luat parte din graiul latinesc și parte din graiurile neamurilor învecinate, atunci a trebuit să fie născocite cîteva litere noi; de aceea graiul moldovenesc a avut apoi un număr atît de mare de litere...”

Deși acest citat a fost neglijat de cercetători, ca puțin corespunzător pentru veacul XV, el totuși nu poate fi neglijat, căci prezintă tocmai cheia întregii probleme. Iată explicarea locurilor în discuție:

1. Afirmația despre folosirea literelor latine înainte de soborul de la Florența nu este chiar o exagerare, dacă avem în vedere faptul, că latinismul limbii romîne însuși este un

21) Despre Biblia husită, la Turnsky Št., *Krestanaka Revue* 8, Praga 1957 p. 110 ss; Șesan M., *Husiții și Ortodoxia*, Mitropolia Moldovei 3-4 1958; Dăscălescu M., *Răscoala iobagilor dela Bobilna*, Buc. 1957; Pașca Șt. *Bobilna*, 1957; Deneny L., *Răspîndirea mișcării revoluționare husite pe teritoriul R.P.R.*, Cluj 1956. idem, *Documente noi referitoare la răscoala de la Bobilna*, Studii și materiale de istorie medie IV, 1960 p. 395 s; Ștefănescu Șt., *Contribuții la studiul istoriei medii a țării noastre*, *Scinteia* nr. 5478 din 25 martie 1962; Papacostea S., *Știri noi cu privire la istoria Husitismului în Moldova*, Studii și cercetări științifice, Istoria XIII-a, Iași 1962 p. 253 s;

22) Șesan M., *Dimitrie Cantemir academician*, Mitropolia Moldovei 5-6 1962 p. 507 s.

argument pentru Cantemir (p. 232 s), mai ales că el știa desigur, ca istoric bun și cu răspundere, că țarul Ioaniță al vlaho-bulgarilor recunoscuse în corespondența cu papa Inocențiu III din 1204 că neamul său se trage de la Roma; apoi mai era cunoscut faptul că se scriau și documente latine în cancelarie, precum este și documentul de la Vladislav al Țării Românești din 25 noiembrie 1369, apoi unele inscripții de pe monezi și peceti domnești²³).

2. Sub „aluatul papistășesc” din Moldova înțelegea Cantemir tocmai ceea ce fusese introdus de papistași în credință și anume: adausul la Simbol, acel „et filio” — „și din Fiiul”, din simbolul atanasian în românește; de altfel încă din timpul lui Alexandru cel Bun, latinii nu se bucurau de simpatia voevodului;

3. „Alexandru cel Bun” citat de Cantemir este desigur: „Alexăndrel, care a domnit între februarie 1449 și octombrie 1449, apoi între februarie 1452 și august 1454 și în fine din februarie pînă în mai 1455²⁴). Confuzia a venit de la faptul că în cronicile vremii se folosea pentru acest Alexăndrel și numele de Alexandru, și era indicat ca nepot al lui Alexandru cel Bun mai ales Letopisețul de la Putna Nr. 1 a adus greșala legării evenimentului din 1439 cu Alexandru din 1452 cînd zice²⁵): Alexandru voievod, fiul lui Iliaș, fiul lui Alexandru cel Bun a domnit 4 ani; în vremea lui(!?) s-au adunat împăratul grecesc și patriarhul Țarigradului și mare mulțime de mitropoliți la soborul de la Florența, la papa Romei Vechi și au fost înșelați de latini și mulți dintre dinșii au venit cu bărbi tunse. Iar în vremea lui a fost sfințit chiar Theoctist ca mitropolit de către patriarhul sîrbesc Nicodim, de pe vremea lui Iurie Brancovici. Din acest referat, corectat apoi în Letopisețul de la Putna Nr. II, se mai desprinde faptul că Theoctist, care a fost înainte stareț la min. Neamți și din casă domnitoare²⁶), a venit în Sîrbia, unde a mai aflat desigur și despre reforma scrierii sîrbești, realizată de C. Kostenețki;

4. Theoctist, pomenit mitropolit la 7 iulie 1455, dar păstorind de mai dinainte, a folosit prilejul de a se rupe și el de Bizanțul „unit” la Florența, după exemplul Patriarhilor orientali din 1443, al Mitropoliei ruse care s-a declarat autocefală în 1448 de Patriarhia ecumenică, precum și al sinodului anti-

23) Vezi Panaitescu P., *Documentele Țării Românești*, 1938 p. 31 s; Stati S., *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scăția Minor*, Buc. 1961.

24) Năsturel P. S., *Urmările căderii Țarigradului*, Mitropolia Olteniei 1—2 1956 p. 52 s.

25) *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, Buc. 1959 p. 48 s; pentru celelalte cronici p. 15, 61, 161, 178 și 192.

26) Popescu N., *Gh. David Mitropolitul Moldovei*, Buc. 1936 p. 14.

uniformist de la Constantinopole, din decembrie 1452²⁷). Astfel el a căutat să realizeze autocefalia Moldovei și în acest scop ca expresie vizibilă a ei, a oficializat cirilica românească, amăsurată „graiului moldovenesc”. Timpul a fost ales tocmai după căderea Constantinopolei sub turci, în 1453, fapt explicat ca pedeapsă divină tocmai pentru „unirea” florentină, cum o afirma episcopul grec Simeon. Deci actul acestei oficializări se poate încadra în timpul dintre septembrie 1453 și august 1454, pe când domnea Alexandrel, timp mai îndelungat.

5. Textul de la Cantemir cu privire la „literale slavonești pentru graiul moldovenesc” evident că nu se referă la introducerea cirilicii slavone la români, ci a celei românești, în uz de mai dinainte, în mod neoficial; ce privește textele pentru traducere, ele au fost luate de unde se potrivea mai bine, de la slavii din Sudul Dunării și de la slavii nordici, ruși.

6. Când am propus ca loc al inițierilor pentru cirilica românească Mănăstirea Moldovița, s-au ridicat unele critici; dar se constată acum, că în Moldova, între 1399 și 1452, au activat chiar 50 de copişti și dieci, și că „Moldovița a fost un centru cultural important din perioada culturii române în limba slavonă”, dînd 44 de manuscrise cunoscute pentru veacul XV și oferind prilej pentru nașterea literaturii slavo-romîne²⁸), așa că în veacurile XIV și XV se surprinde în Moldova o vie și bogată atmosferă culturală, cu un nivel artistic foarte ridicat, care culminează apoi în epoca lui Ștefan cel Mare, vădind urmele culturii populare, care sînt mai valoroase decît cele culte.

Astfel, cirilica românească prinzînd oficializare din partea unui mitropolit român, ea s-a putut răspîndi cu autoritate spre regiunile vecine românești, folosind căile bătătorite de comerț, spre Bistrița Năsăudului, spre Brașov și Țara Românească, stimulînd și în acele locuri aplicarea ei tot mai amplă și acceptînd și unele particularisme grafice locale. De aceea la Suceava, pe vremea lui Ștefan cel Mare, a apărut chiar 40 de copişti, dintre care mulți moldoveni și încă de texte românești, de prin 1476, ca Ioan Dascălul, frații Coste și Toate Popovici, Teodor Merișescul și alții; apoi pentru sașii de la Brașov a tradus texte românești sibianul Popa Bratu și alții,

27) Paulova M., *L'empire byzantin et les Tchêques avant la chute de Constantinople*, Byzantinoslavica XIV, Praga 1953 p. 158 s;

28) Cf. Iufu I., *Moldovița...*, în *Mitropolia Moldovei* 7—8 1963 p. 428 s; 455; idem, *Manuscrise slave în bibliotecile din Transilvania și Banat*, Romanoslavica 8, 1962; idem, *Mănăstirea Hodoș—Bodrog un centru de cultură slavonă din Banat*, *Mitropolia Banatului* 5—8 1963 p. 229 ss; Popescu P., *Manuscrise slavone din Mănăstirea Putna*, Bis. Ort. Rom. 1—2 1962 p. 106 s; Balan T., *Mănăstirea lui Alexandru cel Bun de la Moldovița*, *Mitropolia Moldovei* 7—8 1963 p. 418 s; Comarnescu P., *Indreptar artistic al monumentelor din Nordul Moldovei*, Suceava 1962.

alături de copiiștii maramureșeni. În astfel de cadru a apărut în traducere românească „Floarea Darurilor” după ediția italiană de la Veneția, între anii 1478—1484, de către postelnicul Gherman și ea a fost apoi tradusă din limba română și în cea slavă, în 1492²⁹). Deci în acest cadru a apărut și copia Psaltirii Scheiane în românește, cu Simbolul atanasian trunchiat, din manuscrisul datat cu 1515.

Cu toate acestea, textele cu cirilica slavonă s-au bucurat mai departe de trecere, fiind expresia și garanția Ortodoxiei tradiționale verificate. Astfel tipăriturile lui Macarie din Țara Românească, dintre 1508 și 1512, au la bază originale de proveniență slavonă moldovenească; în schimb Diaconul Coresi, folosind o grafică cirilică românească în uz, a oferit texte românești de proveniență originală, efectuate desigur în școala de la Sf. Nicolae din Scheii Brașovului³⁰).

De toate aceste probleme, activități și străduințe nu puteau fi străini nici românii din regiunea Banatului, având în vedere că și pentru ei se puneau exact aceleași probleme. Și ei au vorbit la început în Biserică în limba „valahă”-romanică. Apoi a venit „cirilica slavonă” a Sf. Ciril și Metodie și ei au cunoscut-o chiar de la unii ucenici ai acestora din regiunea Sirmului. Și ei au primit-o ca o limbă sfântă, binecuvântată, și garanță a Ortodoxiei. Și printre ei au apărut manuscrise slavone, în veacul XII (vezi I. Iufu de la nota 28); pentru ei a existat și Mănăstirea Murășanei și apoi chiar o Mitropolie la Timișoara. Astfel Banatul românesc, nu s-a izolat de restul regiunilor românești, ci a întreținut cu ele legături directe prin „nedee” și nevoi economice; și ei știau ce se întâmplă în țara Hațegului, a Olteniei, a Sebeșului, a Birsei și Năsăudului.

Trebuie acum doar căutat printre hrisoave și manuscrise „un Avakir bănațean”.

29) Cf. Smochină N., *O traducere românească din sec. XV a cărții Floarea Darurilor*, Bis. Ort. Rom. 7—8 1962 p. 712 ss; Strempel G., *Copiiști de manuscrise române*, vol. I, Buc. 1959; Popescu P. o. c., Bis. Ort. Rom. 1—2 1962. idem, *Mărcile de hirtie filigranate pe manuscrisele slavone din Mănăstirea Putna*, Bis. Ort. Rom. 9—10 1962 p. 938 s; Lespezeanu L., *Nebiruitul Vodă Ștefan*, ed. II, Buc. 1962 p. 340 ss; Cindea Sp., *Brașovul, cetatea de activitate a diaconului Coresi*, Mitropolia Ardealului 1—2 1962 p. 116 s; Epuran Gh., *Țara Birsei*, Buc. 1962 p. 61 ss.

30) Vezi Molin V., în *Mitropolia Moldovei* 5—6 1959 p. 309; Pașca Șt., *Probleme în legătură cu începutul scrisului românesc*, Cercetări de lingvistică II, Cluj 1927 p. 47 arată că Codicele Voronețean, Apostolul lui Coresi și Codicele Gaster sînt versiuni independente, prima datînd din Moldova, a doua din Transilvania și ultima din Maramureș; Rosetti Al., *Despre raportul dintre Cod. Voronețean și Apost. lui Coresi*, Omagiu Iorgu Iordan 1958 p. 745 s. constată că ambele sînt versiuni originale, dar după un prototip comun; Corlățeanu M., *În jurul unei controverse*, Studii și cercetări lingvistice 3, 1960 p. 443 s. și idem, *Despre aceeași controversă filologică*, Limba Română 2, 1963 p. 177 s. constată că Coresi este independent de Codicele Voronețean.

MARȘURI ALE PACII CU PRILEJUL PAȘTELOR

De mai mulți ani perioada Paștelor e folosită în Apus pentru organizarea a numeroase „marșuri ale păcii”, îndreptate împotriva armelor nucleare, a bazelor militare, etc.... La fiecare din ele participă de obicei nu numai cetățeni ai țării unde se desfășoară, ci și delegații străine, fapt care le conferă caracterul unui protest internațional. Printre participanții la aceste marșuri se găsesc numeroși slujitori ai altarelor și credincioși aparținând a numeroase culte religioase.

Și în acest an praznicul Paștelor a oferit cadrul organizării a spectaculoase marșuri ale păcii în Anglia, Franța, Germania Federală, în țările scandinave și la fel, în Japonia, America latină...

De un ecou deosebit s-a bucurat tradiționalul marș anti-atomic englez organizat de mișcarea „Campania pentru dezarmarea nucleară” condusă de canonicul John Collins. Înainte de marșul s-au desfășurat ceremonii religioase împotriva bombei cu hidrogen la catedralele Westminster, St. Paul, Trafalgar Square, Eter Rochester, Salisbury. Au avut loc, de asemenea, slujbe religioase și manifestații în fața bisericilor din alte 17 orașe din Anglia. Marșul propriu zis s-a desfășurat apoi pe un traseu de aproximativ 60 km., la el participând persoane aparținând și diferitelor grupări religioase, printre care evangheliști, quakeri, anglicani, etc.... La sfârșit a avut loc un mare miting în piața Trafalgar Square la care printre vorbitori un loc de frunte l-a avut canonicul J. Collins.

CONDUCATORI RELIGIOȘI JAPONEZI ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ

În septembrie trecut Uniunea Sovietică a fost vizitată de o misiune pentru pace a conducătorilor religioși japonezi în vederea interzicerii armei nucleare, condusă de rectorul universității din Tokio, Masatosi Mașusita. Misiunea era compusă din reprezentanții diferitelor uniuni și comunități religioase din Japonia.

În ziua de 28 septembrie delegația a vizitat Secția pentru legăturile externe bisericești a Patriarhiei din Moscova.

Delegația a fost primită de Înalt Prea Sfântul Arhiepiscop Ciprian Dmitrovsky. În convorbirea care a avut loc, au

fost atinse problemele actuale ale contemporaneității: despre interzicerea armei nucleare, despre dezarmarea generală și totală și despre folosirea resurselor materiale eliberate în această dezarmare pentru progresul multilateral al omenirii. În cuvântarea sa dl M. Mașușita a declarat, că unul din scopurile călătoriei lor este exprimarea respectului față de Biserica Ortodoxă Rusă, care depune mari eforturi în lupta comună a popoarelor pentru interzicerea armei nucleare. El a mai spus de asemenea: „Noi salutăm încheierea tratatului pentru interzicerea experiențelor nucleare în trei medii și trebuie să depunem mari strădanii ca în această lume să se realizeze reducerea producției de arme nucleare și, în sfârșit, dezarmarea totală.” După aceea, delegația japoneză a înmănat Arhiepiscopului Ciprian un document intitulat „Propuneri de pace” conținând tezele, a căror realizare — după părerea exprimată va contribui la dezvoltarea continuă a împrejurărilor favorabile, care s-au stabilit în urma semnării tratatului de la Moscova.

Primind „Propunerile pentru pace”, Arhiepiscopul Ciprian a spus, referindu-se la semnarea tratatului de la Moscova, că nu există pe pământ un alt popor, care are un mai mare drept să-și ridice vocea împotriva armei nucleare, decît poporul japonez, care a suferit personal de grozăvia ei. „Sîntem fericiți acum, că cerul a fost eliberat de povara bombelor nucleare, subînțelegînd sub cuvîntul „cer” nu numai bolta văzută, ci și tot universul. Sîntem bucuroși că pe întinsul creației lui Dumnezeu — suprafața pămîntului și a apei — nu vor mai exploda aceste ciuperci mortale. Iar acum noi trebuie să năzuim ca și sînul pămîntului să fie eliberat” (Trad. de Gh. Ivanov, din Jurnalul Patriarhiei Moscovei, nr. 12, decembrie 1963, pp. 26—27).

DESPRE MIȘCAREA DE LA NYBORG

Conferința Bisericilor europene pentru contacte Est-Vest, numită și Mișcarea de la Nyborg, pregătește al IV-lea congres general, pentru luna octombrie 1964 la Nyborg în Danemarca. În vederea pregătirii tematicelor centrale de discuții și referate, prezidiul, compus din Arhiepiscopul Serghei din Berlin — Patriarhia rusă, Episcopul reformat Egb. Emmen din Olanda, Episcopul anglican L. S. Hurter din Beaconsfield, Arhiepiscopul luteran J. Kivit din Tallin — U.R.S.S. și Episcopul luteran H. Lijle din Hannovera — R.F.G., și secretarul general G. G. Williams de la Geneva, împreună cu Comitetul consultativ, a stabilit la ședința comună de la Leibfrauenberg — R.F.G., din noiembrie 1963, tematica definitivă a celor patru grupe de studii pregătitoare pentru Nyborg IV.

Astfel *Grupa 1* și-a precizat subiectul astfel: „Răspunderea Bisericii europene față de alte continente”. În cadrul ei vor fi studiate problemele legate de viața popoarelor din Africa, Asia și America Latină, precum și problema libertății și a colonialismului. Pentru studierea reală a problemelor, președintele grupei, Pastor J. Rossel din Elveția și secretarul ei, Dna G. Wülker din R.F.G. vor întreprinde o călătorie de documentare în variate state ale acestor continente. Ședința plenară viitoare s-a ținut la 21—24 mai 1964, la Basilea în Elveția.

Grupa 2 prezidată de Prof. Ab. Roscan din Olanda, a analizat subiectul central: „Biserica și Statul în Europa de azi”. Tematica se leagă de împrejurarea că așa zisa „epoca constantiniană”, de Biserică de stat, s-a încheiat și începe inițiala separație, indicată de Mântuitorul Iisus Hristos prin cuvintele: „Dați cezarului ce este al cezarului și lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu” (Matei 22, 21), care duce la autonomie reciprocă. Secretarul grupei, consilierul E. Wilkens din R.F.G., a stabilit ședința următoare plenară în luna aprilie 1964, în Berlinul democrat.

Grupa 3, și-a precizat subiectul astfel: „Biserica în fața schimbărilor actuale sociale din Europa”. Se nădăjduiește într-o activitate rodnică, în care sens secretarul grupei, Noel Salter din Anglia, a pregătit materialul informativ corespunzător, care pornește de la tezele social-creștine a teologului german D. Bonhoeffer, executat de naziști la 9 aprilie 1945, între care prima vorbește despre faptul că „Biserica trăiește în lume” și deci are și obligații concrete față de problemele acelei lumi; în acestea intră în mod firesc și cele legate de pacea lumii.

Grupa 4, în frunte cu președinta Mis Elisabet Adler din Elveția și secretar pastorul Fr. Ciampiccoli din Italia, și-a ținut plenara la 23—24 noiembrie 1963 la Stuttgart—R.F.G. și și-a definitivat tematica, legată de subiectul central: „Colaborarea cu răspundere a generațiilor”. Ca material de bază au servit în mod special tezele de la Congresul ecumenist de la New Delhi din 1961, precum și tezele social-creștine ale lui D. Bonhoeffer, desprinse din lucrările sale, publicate în ediție definitivă de Eb. Bethge, în patru volume, la München în 1959—1961. Ședința plenară următoare a avut loc la 15—16 iunie 1964 în Austria.

Pentru congresul Nyborg IV vor pregăti temele principale de referat și discuții grupele 1 și 4, iar grupele 2 și 3 vor face același lucru pentru congresul Nyborg V din octombrie 1966.

Mișcarea de la Nyborg nu împieteează activitatea Consi-

‘ului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva și nici a Conferinței creștine pentru pace de la Praga, pentru că ea și-a precizat o tematică specială proprie, legată de Europa și în cadrul relațiilor între Est și Vest.

În consecință, în cadrul ei, activează membrii care fac parte din ambele mișcări mai sus indicate. Delegatul român în Mișcarea de la Nyborg prof. M. Șesan, membru și în Comitetul executiv al Conferinței creștine pentru pace, este și copreședinte al grupeii a 2-a de discuții la Congresele mișcării Nyborg. Astfel se combină strădaniile, încît activitatea pentru stringerea relațiilor dintre Est și Vest, cuprinde în sine și probleme de apropiere interconfesională, precum și cele de a asigura pacea între popoare. Dar totul este mărginit numai la continentul european și din punct de vedere european. (Prof. M. Șesan).

PERSONALITĂȚI RELIGIOASE FAVORABILE DEZARMĂRII

În luna ianuarie ziarul englez „Times” a publicat o scrisoare semnată printre alții de M. Ramsey arhiepiscop de Canterbury, moderatorul Bisericii Scoției, moderatorul Consiliului federal al Bisericii libere și rabinul șef al Angliei în care este denunțată primejdia cursei înarmărilor. „Noi sintem convinși, se spune în această scrisoare, că Marea Britanie și Commonwealth-ul ar putea juca un rol de seamă ajutînd să se isprăvească cu bine tratativele menite să ducă la dezarmarea multilaterală pe scară mondială. Noi nădăjduim că toți oamenii cinstiți ai patriei noastre indiferent de apartenența lor ideologică vor face tot ce le stă în putință spre a mobiliza opinia publică în acest scop....”

PARERI REALISTE ALE PASTORULUI NIEMÖLLER

Luînd cuvîntul la o adunare ce s-a ținut la Dortmund (R. F. Germană) la începutul lui februarie c., sub egida organizației vest-germane „Uniunea germană a păcii” pastorul Martin Niemöller, conducătorul Bisericii evanghelice din Hessen și Nassau, s-a pronunțat pentru încheierea unui pact de neagresiune între R.F. Germană și R.D. Germană. „Trebuie să ajungem la un acord cu privire la neagresiune”, a declarat el.

El a apreciat Tratatul de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în cele trei medii ca un prim pas pe calea spre evitarea conflictelor militare și rezolvarea problemelor litigioase pe calea tratativelor în spiritul coexistenței.

UN GRUP DE STUDII LITURGICE INTERBISERICEȘTI

„Serviciul ecumenic de presă și informație” (nr. 47 din 19 decembrie 1963, p. 5) ne face cunoscut că a luat ființă un grup de studii liturgice format din reprezentanți ai Bisericii Angliei, ai Bisericii Scoției, ai Bisericii episcopaliene a Scoției, ai Bisericii prezbiteriene din Anglia și ai metodiștilor, baptiștilor și congregaționaliștilor. El are ca țel pregătirea unui calendar bisericesc, un program de serviciu zilnic și un lectionar precum și un program pentru slujbele ecumenice, în mod special pentru Săptămîna de rugăciune pentru unitatea creștinilor și pentru Săptămîna sfîntă; ea va studia apoi structura serviciilor euharistice.

Se precizează că acest grup n-are altă autoritate decît aceea a membrilor lui și că fiecare Biserică va hotărî asupra modului de a se lua în considerare concluziile acestui studiu în comun.

COMISIE PENTRU UNITATEA CREȘTINA

Sfîntul Sinod al Bisericii ortodoxe ruse a hotărît nu de mult să creeze o „Comisie pentru chestiunile unității creștine” a cărei sarcină este să mențină contacte cu Bisericile din toate țările. Măsura a fost luată ca urmare a „legăturilor mereu mai puternice care unesc pe creștini, lucru resimțit în chip deosebit după sărbătorirea jubileului episcopal al Sanctității Sale Patriarhului Alexei”, a declarat Înalt Prea Sfîntul Nicodim, Mitropolitul Leningradului și conducătorul Departamentului relațiilor externe al Patriarhiei Moscovei.

Din această Comisie fac parte următorii: Mitropolitul Ioan, exarhul Americii de Nord și Sud; Arhiepiscopul Cîrrian de la Patriarhia Moscovei; Arhiepiscopul Serghie din Berlin, exarhul Europei Centrale; Arhiepiscopul Antony din Londra, exarhul Europei Occidentale; Episcopul Alexei de Tallin vicepreședinte al Departamentului relațiilor externe; Episcopul Vladimir Kotlearov, reprezentantul Bisericii ortodoxe ruse pe lângă Consiliul Mondial al Bisericilor; Arhiepiscopul C. Rujițki, rectorul Academiei teologice din Moscova—Zagorsk; Arhiepiscopul Speranski; rectorul Academiei teologice din Leningrad, Arhiepiscopul Vitalie Borovoi din Departamentul relațiilor externe; Arhimandritul Antonie, directorul Seminarului teologic din Odesa; Arhimandritul Juvenalie, conducătorul Misiunii Bisericii ortodoxe ruse la Ierusalim și Arhimandritul Filaret, inspector al Academiei teologice din Moscova—Zagorsk, care e și secretarul Comisiei (rev. Unitas, vol. X, nr. 65, fasc. I și II, 1964, p. 13).

SAPTAMINA DE RUGACIUNI PENTRU UNITATEA CREȘTINĂ

Și în acest an în cursul lunii ianuarie s-a desfășurat în întreaga lume tradiționala Săptămână de rugăciune pentru unitatea creștină. Tema ei centrală a fost: „marele Păstor al oilor”. La Geneva Săptămâna a fost deschisă la 19 ianuarie printr-un cult la care au participat ortodocși, vechi-catolici, luterani, metodști, anglicani, reprezentanți ai Bisericii din India de Sud și ai Armatei salvării.

În predica sa pastorul W. A. Visser't Hooft, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a comentat textul: „Voi care odinioară nu erați, popor ales, iar acum sînteți poporul lui Dumnezeu” (I Petru 2, 10) și a spus printre altele „... Timp îndelungat noi n-am trăit ca un singur popor... atunci cînd se poate constata că Dumnezeu adună pe ai Săi... E momentul să ne întoarcem toți împreună către singurul cap și centru al Bisericii care poate înnoi, reforma, reconstrui toate bisericile și care este pe cale de a ne conduce către aceeași pășune unde nu va fi decît o singură turmă... Domnul veghează el însuși și Cuvîntul Său, care nu poate fi legat, va distruge orice construcție pur umană și va zidi în chip suveran Biserica Sa... Trebuie să mergem înainte, să facem totul pentru ca adevăratul plan al lui Dumnezeu să fie împlinit iar zidurile despărțirii să fie înlăturate”.

Săptămîna de rugăciune pentru unitate, organizată de Comisia Credință și Constituție a Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fost respectată pretutindeni în lumea creștină. În Biserica Ortodoxă Rusă înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Leningradului a predicat în catedrala Sfîntul Nicolae din orașul său de reședință arătînd că taina botezului unește pe toți creștinii. Episcopul Alexie al Tallinului a participat la un serviciu asemănător. Credincioși ortodocși, armenieni și bapțiști s-au adunat în biserica Sfîntului Petru și Pavel din Moscova unde s-a oficiat un serviciu ecumenic. Mitropolitul Nicodim a rostit predica, înconjurat de slujitori armenieni și bapțiști. (Serviciul ecumenic de presă și informație, nr. 3 din 23 ianuarie 1964, pp. 1—2 și nr. 4 din 30 ianuarie 1964, pp. 2—5).

„TATĂL NOSTRU” ÎNTR-O VERSIUNE ECUMENICĂ

Potrivit unei știri publicate de „Serviciul ecumenic de presă și informație (Nr. 5 din 6 februarie 1964, p. 6), dr. W. K. Grossouw teolog romano-catolic olandez, a propus redactarea unei versiuni ecumenice a „Tatălui Nostru” pentru ca membrii tuturor Bisericilor să poată să se roage împreună și cu aceleași cuvinte, cu prilejul întîlnirilor interconfesionale, mai ales în cursul Săptămîinii universale de rugăciune pentru unitatea creștină.

FRĂȚIETATE ÎNTRE CREȘTINI ȘI BUDIȘTI

În cursul unui dejun organizat la Tokio de Societatea bibeică japoneză și în vederea „promovării păcii mondiale printr-o mai bună cooperare pe plan religios” creștinii japonezi și reprezentanții ai Asociației budiste din Japonia au procedat la un schimb de cărți sfinte. Biblii au fost remise preoților budiști iar creștinii au primit cărți sacre budiste. Luînd cuvîntul în acest prilej, Shokai Arubu din partea Asociației budiste a insistat asupra însemnătății acestui gest adînc în semnificație. (Serviciul ecumenic de presă și informație, nr. 3 din 23 ianuarie 1964, p. 2).

IMPĂCAREA INTERVENITA ÎNTRE CREȘTINII ARMENI

Intorcîndu-se dintr-o lungă călătorie pe care a făcut-o la sfîrșitul anului trecut în lumea întreagă, patriarhul-catolicos Vasken I al Bisericii apostolice armeniene și-a exprimat într-o declarație deosebita satisfacție în legătură cu împăcarea care a intervenit între cele două catolicosate de la Etchmiadzin și Antelias (Liban). Împăcarea aceasta a fost consfințită de patriarhii catolicoși Vasken și Khoren la Ierusalim în octombrie 1963. (Serviciul ecumenic de presă și informație nr. 1 din 9 ianuarie 1964, p. 8).

DIN ACTIVITATEA REPREZENTANȚEI PATRIARHIEI MOSCOVEI
ÎN DAMASC

Reprezentanța Patriarhiei Moscovei de pe lîngă Patriarhia Antiohiei în Damasc și-a sărbătorit solemn în ziua de 12 noiembrie trecut cinci ani de la întemeierea sa.

În această zi în biserica Reprezentanței a oficiat liturgia divină Patriarhul de Antiohia și a întregului Răsărit Prea Fericitul Teodosie împreună cu mitropoliții: Nifon din Iliopole, Alexandru din Emesa, Ilie din Munții Libanului, Vasile din Haran, reprezentantul Patriarhiei Moscovei Leontine, Episcop de Podol, Prot. Pavel Statov și Arhimandritul Miron.

După serviciul divin Prea Fericitul Patriarh Teodosie s-a adresat celor de față cu cuvintele: „...Noi am săvîrșit acum această solemnă dumnezeiască liturghie cu prilejul împlinirii a cinci ani de la întemeierea Reprezentanței Patriarhiei Moscovei de pe lîngă Sfîntul Prestol apostolic al nostru. Această Reprezentanță este întemeiată pentru înția oară în timpul Patriarhului Moscovei și întregii Rusii Alexei, astăzi fiind în viață și în sănătate — să-i dăruiască Dumnezeu har și putere, și în timpul patriarhatului predecesorului nostru, de fericită pomenire Patriarhuul Alexandru al III-lea. Scopul întemeierii Reprezentanței Bisericii Ortodoxe Ruse în Damasc fiind întă-

rirea unității spirituale frățești și dezvoltarea legăturilor între Bisericile noastre pentru îndeplinirea misiunii creștine în lume. Putem spune că de pe acum noi simțim bunele rezultate ale acestei comuniuni frățești..." (trad. Gh. Ivanov, din Jurnalul Patriarhiei Moscovei nr. 1, ianuarie 1964, pp. 14—17).

ORTODOX CEH OASPETE AL PATRIARHIEI MOSCOVEI

La invitarea Patriarhiei Moscovei de la 21 noiembrie până la 11 decembrie 1963 în U.R.S.S. a fost în vizită dăcanul Facultății ortodoxe din Prešov (Cehoslovacia) prot. profesor dr. Andrei Mihalov, scopul căruia a fost să cunoască activitatea școlilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Ruse. Prot. Dr. A. Mihalov a fost caspetele Academiei duhovnicești din Moscova de la 22 noiembrie până la 1 decembrie și oaspete al Academiei Spirituale din Leningrad de la 2 decembrie până la 8 decembrie. Dînsul a avut întîlniri cu profesorii, administrația și studenții acestor școli, a participat la prelegeri, a făcut cunoștință cu sistemul de predare, de educație și cu întreaga structură a vieții acestor instituții de învățămînt teologic. În ziua de 1 decembrie Prot. A. Mihalov a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în locuința sa la Lavra Troița Serghieva.

Prot. A. Mihalov a fost de două ori primit de Președintele Secției legăturilor bisericești externe Mitropolitul de Leningrad și Ladoga Nicodim la Moscova și Leningrad. Oaspetele a participat la serviciul divin în catedralele din Moscova și Leningrad, precum și în Lavra Troița Serghieva. El a mai vizitat Universitatea de stat Lomonosov din Moscova, făcînd cunoștință cu monumentele istorice și artistice din Moscova și Leningrad. (Trad. de Gh. Ivanov din: Jurnalul Patriarhiei Moscovei, nr. 1, ianuarie 1964, p. 10).

STUDENȚI CREȘTINI VIZITEAZA UNIUNEA SOVIETICĂ

Între 12 și 23 decembrie 1963, un grup de delegați ai Federației universale a Asociațiilor creștine de studenți a vizitat Academile de la Zagorsk și Leningrad. Au avut loc discuții care au atins mai ales problema interpretării religiei și aceea a locului prediciei în cult.

Studenții ortodocși ruși s-au interesat îndeosebi de învățătura protestantă cu privire la autoritatea tradiției și la mîntuire.

În afară întrunirilor ținute la Zagorsk și Leningrad oaspeții au vizitat numeroase biserici și centre bisericești la Moscova, Leningrad și Tallin, ei au avut de asemenea contacte cu reprezentanți luterani și bapțiști. În afară de aceasta s-au în-

tfinit cu reprezentanți ai Consiliului național al studenților din U.R.S.S.

ÎNTELEGERE ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI CATOLICI LA BETLEEM

Patriarhia ortodoxă a Ierusalimului și reprezentantul ordinului franciscan în Țara Sfântă au semnat un acord în legătură cu drepturile și privilegiile privind biserica Nașterii din Betleem.

Acest acord reflectă noua stare de spirit ecumenică care domnește azi în Țara Sfântă.

Guvernatorul musulman din Ierusalim Daud Ghazaeh, ratificând acordul în numele regelui Husein al Iordaniei, a declarat că el constituie un document istoric căci el pune capăt unor dispute seculare între ortodocșii greci și romano-catolici care împreună cu Biserica ortodoxă armeană aveau în grijă paza bisericii Nașterii.

NOI FRĂMINTĂRI ÎN BISERICA GRECIEI

Parlamentul grec a votat în toamna trecută o lege privitoare la întocmirea listei candidaților la episcopat. Această lege comentată favorabil în presă va îngădui Sfintului Sinod să completeze cele zece scaune vacante prin derogare de la dispozițiile anterioare nu însă prin trecere de la o episcopie la alta; doar eparhia Atenei poate constitui o excepție primindu-și conducătorul în persoana unui titular al altei eparhii. În felul acesta se exclude orice amovibilitate pentru ierarhii în funcție ceea ce multora dintre ei le displace.

Sfintul Sinod a luat în cercetare această lege (1—15 octombrie) și a calificat-o ca anticonstituțională și anticanonică. Discuțiile au fost extrem de înfocate și în cele din urmă s-a hotărât să se amâne orice numire de noi ierarhi.

Între timp eparhiile vacante sînt administrate de ierarhul cel mai apropiat căruia îi revin și beneficiile ce decurg de aici. Prestigiul multor prelați deja deficitar în urma așa zisei „afaceri a mitropolitului Iakovos” — ales în 1962 arhiepiscop al Atenei dar neconfirmat de rege — a avut de suferit încă o lovitură în fața intelectualilor și a clerului, a credincioșilor în general. La aceasta a contribuit în plus și atitudinea ierarhiei superioare grecești față de patriarhul Atenagoras al Constantinopolului cum și refuzul de a participa la Conferința inter-ortodoxă ținută la Rodos în septembrie trecut (rev. Irenikon, t. XXXVI, nr. 4, 1963, pp. 538—9).

ORTODOXIA GREACA ÎN AUSTRALIA

Găsindu-se la Constantinopol în anul trecut, arhiepiscopul grec Ezechiel Tkalas al Australiei a făcut o dare de sea-

mă detaliată asupra situației Bisericii grecești în Australia și, mai ales, asupra schismei care o macină — Arhidieceza deține 43 biserici și 42 preoți pe lângă 200.000 credincioși repartizați în 80 comunități sau parohii dintre care 2 în Noua Zeelandă și 1 în Calcuta (India). Schisma este susținută de „Confederația comunităților” care cuprinde vechile parohii din Melburn (3 biserici), Adelaide (2 biserici), New Castle (1 biserică), Sydney (3 biserici), Sunshine aproape de Melburn, Mount Cambier și Whyalla (Australia de Sud, fără biserică). Ele sînt administrate de 10 preoți dintre care trei au fost depuși de patriarhul ecumenic iar șapte au hirotonie discutabilă. La al V-lea congres al Confederației ținut înainte cu un an la Sydney s-a hotărît întemeierea unei „Biserici grecești ortodoxe independente a Australiei”. Unul din episcopii ajutători, Dionisios Psiahas se găsește împreună cu arhiepiscopul la Wollahra (New South Wales), celălalt, Hrisostomos Papalamprou la Windsor, Melburn. (Rev. Irenikon, t. XXXVI, nr. 4, 1963, p. 531).

CRITICĂ ADUSA FASTULUI ECLESIASTIC ROMÂN

Helder Pessoa Camara, arhiepiscop de Rio de Janeiro a caracterizat nu demult „pompa” Bisericii romano-catolice ca o sfidare a săracilor și înfometărilor din țara sa și din celelalte părți ale lumii unde domnește exploatarea capitalistă. Veșminte scumpe, inele scînteietoare și pantofi episcopoești cu cataramă de argint sînt „de rîs și nepotrivite”. Chiar și stilul mărșă al construcțiilor a spus Camara, oprește adeseori pe credincioși să intre în „casa lui Dumnezeu”.

Ierarhii, s-a mai opinat, ar trebui să depună crucile de aur și argint cu care se împodobesc înlocuindu-le cu altele de lemn și bronz. La fel se impune să renunțe la titluri ca cele de „eminență” și „excelență” (Rev. Union Pressedienst, Berlin, 14 Jahrgang, Heft 1, 1964, p. 2).

SOARTA UNUI CADOU PAPAL

Intr-unul din depozitele vamei din Tokio s-a aflat timp de cîteva luni, pînă în primăvara acestui an, un colet neobișnuit. În el se găsea o veche sabie pe care papa Ioan al XXIII-lea i-a dăruit-o pictorului japonez Iuși Domoti. Acesta însă n-a putut ridica coletul deoarece legea Japoniei interzice oricărei persoane să posede arme albe cu o lungime mai mare de 12 centimetri. Or, lungimea sabiei depășea cu mult această normă.

ALCOOLICII ȘI CUMINECAREA ÎN BISERICA ANGLICANĂ

Recent episcopul anglican din Bristol a îngăduit să fie

cuminecați cu o singură specie, pîinea, credincioșii care luptă să înfrîngă pămîntia beției care a pus stăpînire pe ei.

Într-o scrisoare pe care a adresat-o preoților diecezei sale, episcopul Oliver Tomkins a subliniat că trebuie luate măsuri de precauție excepționale în ceea ce îi privește pe vechii alcoolici. Mulți dintre aceștia, a precizat ierarhul anglican, ezită să ia sfînta cuminicătură de teamă că bînd vin vor recădea în obișnuința la care au renunțat. Atari înși, după o veche tradiție creștină, nu se vor cumineca decît cu pîine căci, potrivit scrisorii, „primind o singură specie, înseamnă a primi taina în plinătatea ei”. (Serviciul ecumenic de presă și informație, nr. 2 din 16 ianuarie 1964, p. 4).

BISERICA LUTERANĂ AMERICANĂ ȘI GLOSOLALIA

După doi ani de studiu Biserica luterană americană a publicat un raport asupra „grăirii în limbi”.

Frederik A. Schiotz, președintele Bisericii luterane americane a declarat că acest raport încearcă să reflecte „spiritul evanghelic în care Sfîntul Pavel vorbește despre aceasta în I Corinteni 12—14”, considerînd că „nu este bine a favoriza această practică” mai ales pentru faptul că „unii riscă să acorde prea mare loc glosolaliei în concepția lor de viață” (Serviciul ecumenic de presă și informație, nr. 47, din 19 decembrie 1963, p. 6).

REDESCHIDEREA UNOR BISERICI PROTESTANTE ÎN SPANIA

Potrivit relatărilor lui Jose Cardona, secretarul executiv al Comisiei evanghelice spaniole pentru chestiunile juridice, raporturile între autoritățile guvernamentale și protestanți continuă să se îmbunătățească. În ianuarie zece lăcașuri de cult și-au putut redeschide porțile, trei la Barcelona iar celelalte la Saragosa, Arenys del Mar, Castellon de la Plana, Mollerusa, Badajos, Termens și Ubeda. Ele depind de gruparea baptistă, de comunitatea Fraților din Plymouth, de Biserica metodistă, de Biserica evanghelică spaniolă și de Federația Bisericilor evanghelice independente.

În ultimul timp apoi s-a acordat autorizația de a publica în Spania manuale de teologie și lucrări de pietate protestante, de a importa cărți religioase evanghelice editate în străinătate. (Serviciul ecumenic de presă și informație, nr. 5 din 6 februarie 1964, p. 2).

SEGREGAȚIA SE OPUNE MORALEI CREȘTINE

În Africa de Sud, episcopul catolic de Durban, D. Hurley, a făcut cu ocazia instalării sale în funcția de președinte al Institutului sud-african pentru „segregație, criză a conștiin-

tei creștine". Cu acest prilej el a afirmat că „separarea între rase, astfel cum este ea practică în Africa de Sud, nu se va putea perpetua fără nedreptate; ea nu este conformă cu morala creștină". (Serviciul ecumenic de presă și informație, nr. 4 din 30 ianuarie 1964, p. 9).

VICTIME ALE URII RASIALE

Pe cât de anacronic tot pe atât de furibund rasismul face mereu noi victime și nu numai din rindul negrilor ci și al albilor care îndrăznesc să le ia apărarea.

Astfel nu e mult de când judecătorul Durwood Pye din Atlanta (statul Georgia din sudul S.U.A.), un binecunoscut partizan al segregăției rasiale, a condamnat la un an și jumătate detențiune pe preotul alb Ashton Jnoes, în vîrstă de 70 de ani care, însoțit de doi negri a încercat să participe la slujba religioasă dintr-o biserică.

Mai tragic a fost cazul unui pastor alb din Cleveland. Luptătorii împotriva segregăției rasiale au organizat pichete de protest pe șantierul unei școli elementare în construcție în cartierul populației de culoare, deoarece aceasta va perpetua segregăția rasială. Demonstrații s-au așezat în fața mașinilor. Pastorul Bruce Klunder, de 27 de ani, a fost rănit mortal de un buldozer.

EPISTOLELE SFINTULUI APOSTOL PAVEL ȘI CALCULUL ELECTRONIC

Doi profesori protestanți de la Universitatea din Glaskov-Scoția au folosit calculul electronic pentru a stabili paternitatea epistolelor pauline. Deocamdată metodele folosite pentru asemenea operațiuni gingașe și complicate pleacă de la caracteristicile stilului literar al autorului, de la frecvența unor cuvinte, de la anumite flexiuni morfologice și uzanța sintactice. Aceste metode au fost aplicate și epistolelor Sfîntului Apostol Pavel. Pentru socotirea zecilor de mii de cazuri au fost folosite mașinile de calculat electronice.

Rezultatul comunicat de cei doi profesori protestanți confirmă teza protestantă cu privire la aceste epistole, după care numai cinci epistole ar fi autentice ale Sfîntului Apostol Pavel, în timp ce celelalte ar fi scrise de ucenicii săi și deci n-au valoare canonică.

Presupunem, în cazul cînd mașinile electronice au lucrat corect, că metodele de lucru care li s-au impus au fost „confectionate", după cum era și de așteptat de autori cu vederi proprii, iar mașinile nici nu puteau ajunge la alt rezultat. Așteptăm noi rezultate obiective, obținute de autori fără considerente confesionale, care — indiscutabil — pot fi foarte

interesante și instructive pentru studiul critic al cărților Vechiului și Noului Testament. (P. Rezuș).

ANIVERSAREA MORTII LUI CALVIN

În luna mai a acestui an a fost comemorată împlinirea a 400 de ani de la moartea reformatorului Jean Calvin.

DECANUL H. JOHNSON A IMPLINIT 90 DE ANI

La 25 ianuarie opinia publică progresistă din Anglia și din lumea întreagă l-a sărbătorit pe eminentul luptător pentru pace pastorul Hewlett Johnson, fost decan de Canterbury, care a împlinit 90 de ani. Sărbătoritul a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare.

În mesajul ce i l-a adresat în numele Consiliului Mondial al Păcii, profesorul John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului, arăta: „... Lupta dv. pentru pace, dusă în tot cursul vieții, înțelepciunea cu care abordați problemele acestei lumi în schimbare rapidă, constituie o sursă de însuflețire pentru toți partizanii păcii”.

PASTOR PROPUȘ PENTRU PREMIUL NOBEL

Într-o scrisoare adresată Comitetului pentru decernarea premiului Nobel, opt membri ai parlamentului suedez au propus candidatura reverendului negru Martin Luther King la Premiul Nobel pentru pace. Parlamentarii, reprezentând diferite grupări politice, au motivat această propunere prin rolul jucat de reverendul King în acțiunile pașnice desfășurate de populația de culoare din S.U.A. în sprijinul cererilor de abolire a legilor cu caracter rasial.

UNIVERSITATEA DIN PARIS ÎMAGIAZA PE KARL BARTH

Profesorului Karl Barth i s-a decernat la 7 noiembrie anul trecut titlul de doctor honoris causa al Universității pariziene în cadrul unei ședințe solemne.

Născut în 1886 la Bâle (Elveția), profesorul K. Barth și-a făcut studiile de teologie la Berna, Berlin, Tübingen și Marburg. După mai mulți ani de slujire ca pastor, a predat ca profesor în Germania, la universitățile din Göttingen (1921—26), Münster (1926—30) și Bonn. A luat parte la viața Bisericii evanghelice în mod activ; a contribuit la apariția valoroaselor reviste „Zwischen den Zeiten” (1922) și „Theologische Existenz heute” (1933), a publicat o sumedenie de studii dogmatice, exegetice, omiletice, istorice, politice și literare, care stau la baza teologiei evanghelice actuale (rev. Unitas, vol. X, nr. 65, fasc. I și II, 1964, p. 108).

CINSTIREA UNUI TEOLOG SPECIALIST ÎN PROBLEMELE ECUMENICE

Preotul Yves Congar cunoscut specialist catolic în problemele ecumenice, a primit titlul de „magistru în Teologie” pe care i l-a conferit în urma recomandării papei Paul al VI-lea, conducătorul ordinului dominicanilor.

Titlul de „magistru în Teologie” care în lumea catolică este propriu ordinului dominicanilor, este decernat destul de rar și numai celor care au trecut examene speciale și au profesat în învățămîntul teologic cel puțin 14 ani.

Presa a subliniat importanța decernării titlului amintit. Părintele Congar de altfel a întîmpinat multă vreme ostilitatea declarată a unor cercuri conservatoare ale Curiei. Opoziția aceasta a devenit mai evidentă după publicarea volumelor „*Chrétiens désunis*” (1937) și „*Vraie et fausse Réforme dans l'Eglise*” (1950) și a dus la întreruperea activității sale profesionale, timp de cîțiva ani.

Din 1957 însă părintele Congar a jucat un rol din ce în ce mai mare în viața teologică și ecumenică. El a devenit unul din consultanții comisiei preparatorii a Conciliului Vatican.

O ceremonie în cinstea părintelui Congar a avut loc la minăstirea Saulchoir, aproape de Paris, unde el a predat între 1931 și 1954. Pe de altă parte la Strasbourg, arhiepiscopul Weber a organizat o reuniune cu același scop la care au participat printre alții profesorii Oscar Culmann, Roger Mehe și Andr. Benoit de la Facultatea de Teologie protestantă din Strasbourg, profesorul Jean-Jaques von Allmen de la Facultatea de Teologie din Neuchatel (Elveția) și profesorul Leo Zander de la Institutul ortodox Sf. Sergiu din Paris.

SARBĂTORIREA UNUI TEOLOG EVANGHELIC

La 23 ianuarie a. e. Biserica evanghelică din R. D. Germană a sărbătorit pe prof. Ernst Sommerlath din Leipzig cu prilejul împlinirii vârstei de 75 ani. Profesor de teologie sistematică din 1924 la Facultatea de Teologie din Leipzig, în 1959 fiind distins cu titlul de profesor emerit, s-a făcut cunoscut nu numai prin activitatea de la catedră, ci și prin cărțile și studiile publicate, prin editarea revistei „*Theologische Literaturzeitung*”, prin participarea activă la Mișcarea ecumenistă și prin lucrarea în diferitele sectoare ale Bisericii evanghelice.

Ideea centrală a teologiei lui este prezența lui Dumnezeu în istorie, în Iisus Hristos, în cuvînt și sacrament, în Biserică. Prezența lui Dumnezeu în deosebi în înțelesul de lucrare a lui Dumnezeu, nu o limitează la relațiile și trăirile spirituale, ci o extinde și asupra celor trupești și concrete. Mîn-

tuirea divină vine de la noi prin istorie. Această mîntuire ajunge în Iisus Hristos la plinirea (ținta) sa. În cuvînt și sacrament prezența lui Dumnezeu se arată în auz și palpabil credinciosului, care este primitor nu numai spiritual, ci și trupește. De aici însemnătatea cultului divin, a liturghiei și a oficiului. În privința Bisericii, prof. E. Sommerlath combate concepția despre o dublă biserică, prin care se separă Biserica credinței de Biserica empirică și se pune la îndoială prezența lui Dumnezeu în Biserica empirică. La baza moralei creștine pune relația cu Iisus Hristos și botezul. Toate acestea sînt puncte de vedere care se aseamănă cu învățătura Bisericii ortodoxe. (N. Mladin).

DESCOPERIREA UNUI VECHI BAPTISTERIU

Pe un deal în apropiere de Altamura (Italia) s-au făcut descoperiri arheologice datînd din secolul al VI-lea. Este vorba de un baptisteriu în formă de cruce greacă aparținînd unui centru locuit de primii creștini. S-au mai descoperit morminte conținînd oseminte omenești și coliere de pietre prețioase, precum și zidul înconjurător al orașului. Arheologii consideră că zidul este anterior sosirii creștinilor în Altamura, ceea ce ar însemna că orașul a fost construit înaintea erei noastre.

„POTOPUL” ÎN MUZICA

După ce în 1958 compozitorul englez Benjamin Britten a compus o operă pe tema potopului, la sfîrșitul anului 1963 orchestra londoneză a B. B. C. a prezentat noua creație a lui Igor Stravinsky: „Potopul”. Stravinsky își începe opera sa nu cu „potopul” ci cu povestirea creației, după cartea Genezei. Așa după cum a subliniat compozitorul — ne informează Revista Cultului mozaic din R.P.R. (anul IX, nr. 100, ianuarie 1964, p. 4) — el înțelege potopul ca un simbol, deoarece „potopul este însăși bomba atomică”.

PENTRU CONTACTE EST—VEST

Profesorul Georges Casalis de la Facultatea Teologică reformată franceză de la Paris a participat la ședința Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace, care s-a ținut în noiembrie 1963 la București. Dinsul a mărturisit ulterior că a rămas adânc impresionat de cele văzute și trăite în România și cu drag va căuta să vină cât mai curînd la noi ca să cunoască și mai bine plaiurile și viața romînească.

Ca membru al Comisiei pentru relațiile externe ale Adunării Generale a Bisericii protestante franceze, Prof. Casalis s-a ocupat mai concret cu problemele rolului Bisericii pentru lume, adică a participării ei reale în problemele frămîntate actuale, care îi privesc deopotrivă și pe creștini. Astfel, el singur recunoaște, că deși Biserica are menirea să se îngrijească de viața fericită a credincioșilor în lumea viitoare, totuși fără o pregătire corespunzătoare din viața actuală nu este de conceput un creștinism cu adevărat evanghelic, după voia Mîntuitorului Hristos. Prin întruparea Logosului și activitatea Domnului Iisus Hristos între oameni, s-a precizat importanța acestei vieți lumești, care trebuie să se desfășoare în dragoste și pace între oameni.

Și Prof. Casalis constată că modul de a gândi al creștinilor apuseni, care se credeau a monopoliza creștinismul, despre credința și viața creștinilor din țările socialiste e încă destul de nerealist. Cele mai năstrășnice povești circula în Apus, fiind destul de crezute de unii din lipsa de informații și contacte concrete. O spărtură în carcasa războiului rece pe teren creștin s-a realizat la Geneva, la Congresul de la New-Delhi din 1961 a unor Biserici ortodoxe răsăritene, apoi și prin activitatea delegaților creștini răsăriteni la Conferința creștină pentru pace de la Praga, precum și Mișcarea Bisericilor europene pentru contacte Est-Vest, numită și Mișcarea de la Nyborg.

Prin aceasta s-au lărgit posibilitățile de contacte reale între Est-Vest. Dar ele nu au rămas acum numai pe seama unor delegați puțini la număr, teologi, clerici și mireni, ci ele se resfrîng și spre marea masă a credincioșilor din comunități și parohii. Astfel unii află despre ceilalți, îi pomenesc în gîndurile și vorbele lor, și așa se naște și o solidaritate comună pentru faptele generoase ale concepției creștine de înțelegere, colaborare și pace.

Propaganda războiului rece se decolorează, începe să-și

piardă adepții înșelați și pot apărea vești serioase și demne de crezare despre unii și alții. Aceasta poate apoi duce, cum o constată Prof. Casalis, la acțiuni serioase comune pentru viață și pace, chiar dacă încă acești creștini nu s-au cunoscut direct. Astfel crește răspunderea comună pentru faptele vieții, căci precum pentru creștin orice creștin trebuie să fie semen și frate întru Hristos, astfel și pentru om orice om este semen și frate întru Adam, primul om.

În aceste împrejurări apărătorii păcii nu mai pot fi considerați niște fanatici sau pacifiști formalști, ci dimpotrivă creștini serioși, care pun întrebări, doresc răspunsuri din orice parte și de tot felul, pentru a-și putea îndruma activitatea mai concret în lume, și după cuvântul Mântuitorului Iisus Hristos.

Totuși, recunoaște Prof. Casalis, sîntem abia încă la începuturi, așa că acțiunile de contact și dialog trebuiesc continuu susținute, lărgite și adîncite, și astfel ele vor contribui și mai realist la adîncirea relațiilor dintre Est și Vest și la asigurarea, prin contribuție concretă, a acțiunilor bărbaților politici pentru pacea omenirii. (Vezi Junge Kirche, nr. 12, Dortmund 1963, p. 702, sq.).

M. Șesan

UN TEOLOG LUTERAN IMPRESIONAT DE ORTODOXIE

În cadrul Conferinței creștine pentru pace, activează chiar de la începuturile ei, cu deosebită însuflețire, profesorul de teologie luterană Dr. Heinrich Vogel, de la Facultatea de teologie evanghelică a Universității Humboldt din Berlinul democrat și la Seminarul teologic luteran din Berlinul occidental.

Bărbat cu vederi largi și cu dorul contactelor cît mai concrete și sincere cu Bisericele creștine din Europa răsăriteană, Prof. H. Vogel s-a interesat în mod deosebit de viața Bisericii ortodoxe. Astfel a vizitat Patriarhia rusă și de curînd a putut vizita și Patriarhia romînă, cu ocazia participării la ședința Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace la București, în noiembrie 1963. Cu această ocazie, impresionat profund de viața și liturghia ortodoxă în expresie romînească, constatate personal, și-a exprimat gîndurile de admirație la conferința ținută la Institutul Teologic ortodox de la București, vorbind despre tema: „Ortodoxia ca o doxologie”. În adevăr, așa prețuiește prof. H. Vogel Ortodoxia răsăriteană.

În scris și-a exprimat aceste gînduri în publicația sa recentă intitulată: „Simbolul de credință Nicean — O doxologie”, în editura Lettner, Berlin 1963 pp. 215. În această lucrare analizează Simbolul de credință nicean articol cu articol și deși îi face o exegeză luterană, totuși manifestă peste tot un vădit respect pentru Ortodoxie, pe care o numește direct „doxologie” (p. 16).

Numai adaosul „filioque” i-a pricinuit oarecari nedumeriri, fiind pentru acceptarea lui ca o explicare lămuritoare asupra Sfintei Treimi, deși recunoaște că a avut ocazia să studieze problema, așa cum o pune teologia ortodoxă și cum este prezentată în „Dogmatica ortodoxă”, publicată recent de Patriarhia Română.

Astfel publicația „Simbolul de credință Nicean — O dogologie” a prof. H. Vogel contribuie și la adîncirea contactului teologic între luterani și ortodocși, care se realizează de ani de zile în cadrul Conferinței creștine pentru pace.

M. Șesan

ȘI O PROBLEMĂ LOCALĂ...

Un preot ne-a cerut să-l lămurim cu privire la modul corect de a se scrie titlul Arhiepiscopiei cu sediul în Timișoara. Nedumerirea sa a fost provocată de genitivul numelui propriu Timișoara care de unii este scris „Timișoarei”, pe cînd de alții „Timișorii”.

De la început trebuie să mărturisim că în paginile revistei noastre însăși, genitivul amintit apare cînd într-o formă cînd într-alta, predominînd însă cea de a doua. În corespondența oficială emanînd de la Centrul eparhial din Timișoara apoi se acordă preferință formei „Timișorii”.

Se pune acum întrebarea cum e bine a scrie? Dacă e să dăm un răspuns autorizat, va trebui să recurgem la formula adoptată de forul nostru bisericesc superior. Or în Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Romîne art. 5 aliniatul 11 se vorbește de „Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului”. Modalitatea aceasta, e adevărat, nu corespunde uzului local. Ea este totuși cea oficială și, pe deasupra corectă din punct de vedere gramatical. Este de dorit prin urmare să fie adoptată de toată lumea.

În sprijinul acestui punct de vedere am invoca cele scrise de prof. Ștefan Munteanu în cotidianul timișorean „Drapelul roșu” (anul XX, nr. 5772, joi 25 iulie 1963 p. 2) care, în rubrica „Cum vorbim, cum scriem”, supunînd unei competente analize formulele „Timișorii” și „Timișoarei” face următoarele considerații:

„În vorbirea curentă, numele orașului nostru este rostit, deseori la forma de genitiv-dativ, Timișorii. Așa, de pildă, se aud obișnuit în vorbire și se întîlnesc uneori în scris sintagme ca: istoricul Timișorii, împrejurimile Timișorii etc. Această formă nu se justifică din motive vor rezulta, sperăm, din rîndurile care urmează. Pentru aceasta este necesar să pornim de la examinarea unor fapte înrudite într-un fel sau altul cu substantivul în discuție.

„În limba romînă există numeroase substantive comune derivate cu sufixele diminutivele -ior, ioară și -ișor, -ișoară

cu care se pot forma mai ales substantivele și adiective, ca de exemplu: frînghioară, inimioară, fetisoară, tărisoară etc. (Am reprodus numai exemple de derivate substantivale feminine care interesează discutia de față). Unele dintre aceste formații diminutive au devenit substantive proprii pierzîndu-și înțelesul inițial de „obiect mai mic” în comparație cu obiectul comun, cum sînt căprioară, lăcrămioară, scortisoară etc. Să adăugăm că multe din aceste cuvinte noi citate acum, se datorase intervenției afectului, adică unor anumite stări sufletești de simpatie, în cazul de față, cu care vorbitorul privește unele ființe sau fenomene din jurul său. Genitivul și dativul singular al tuturor acestor substantive se termină în -oarei: inimioarei, fetisoarei, căprioarei etc.

„În limba noastră multe nume de localități și de apă sînt, la origine, formații diminutive, ca, de pildă, Dîmbovicioara, Dornisoara, Ialomicioara, Slătioara, Scărisoara etc. Genitivul și dativul acestor substantive care nu se întrebuintează decît la singular se formează la fel ca și la substantivele comune, în -oarei: Valea-Dornisoarei, Cheile Dîmbovicioarei, în apropierea Scărisoarei etc. Asemănătoare ca aspect cu acestea din urmă sînt cîteva nume de localități terminate în -oara, ca Faldioara, Hunedoara, Sighisoara, Timisoara, Uioara. Asimilîndu-se cu diminutivele, acestea numiri au cănătat în romînește forme care nu se deosebesc cu nimic de substantivele comune și de toponimicele diminutive de tipul lăcrămioara, Dîmbovicioara. Forma de genitiv-dativ a acestor substantive nu poate fi decît în -oarei, ca și areia a substantivelor menționate la început. Asadar, corect o să spunem: peisajul Hunedoarei, în centrul Sighisoarei, construcțiile Timisoarei și nu: în centrul Sighisorii, construcțiile Timisorii, etc. așa cum spunem Cheile-Dîmbovicioarei, nu Cheile-Dîmboviciorii. Nu este necesar să se creeze o grupă aparte de substantive care, formal, sînt identice cu toponimicele diminutive și să le atribuiem o flexiune deosebită.

„S-ar putea aduce obiecția că există substantive asemănătoare cu cele de mai sus, cum sînt cioara, moara, sfoara etc. care formează genitivul și dativul singular la forma articulată ciorii, morii, sforii și că, deci, vorbitorii se orientează după aceste forme. Poate că această este explicația, dar ea este adevărată numai în parte, deoarece substantivele amintite acum fac parte dintr-o altă categorie, aceea a substantivelor comune, terminate la plural în -i (mori, sfori), care fac în mod regulat genitivul și dativul singular, la forma articulată în (ori)-i.

„Renunțînd la forma Timisorii, renunțăm la un aspect al substantivului care complică inutil flexiunea unui grup unitar de fapte”.

Concluzia la care s-a oprit autorul citat are aderenți, și preotul care ne-a prilejuit nota de față este unul dintre ei (e vorba de părintele Eugen Popovici de la Mercina, protopopiatul Oraviței), dar are și adversari. Argumentul de prima mână a celor din urmă e faptul că localnicii preferă a spune și a scrie „Timișorii”. Noi va trebui însă să respectăm formula adoptată de Statutul nostru de organizare. Cît privește uzul locului rămîne de văzut dacă va fi suficient de tare spre a se impune ca soluție cu putere de regulă ori nu.

VIATA BISERICASCA IN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘORII ȘI CARANSEBEȘULUI

IN DUHUL ECUMENISMULUI

Spre deosebire de anul trecut când s-a întâmplat ca întreaga creștinătate să prăznuiască Sfintele Paște în aceeași zi, de astă dată situația a fost oarecum schimbată. Dacă însă calendaristic zilele de prăznuire au fost diferite, s-a constatat totuși că sufletește credincioșii creștini s-au apropiat mai mult decât în trecut unul de altul în cinstirea Invierii Domnului.

Lucrul acesta s-a resimțit și în cuprinsul Arhiepiscopiei. Astfel la Timișoara delegați ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae au participat la serviciile religioase oficiate în Biserici și case de rugăciuni ale romano-catolicilor, evangheliștilor și reformatilor. Delegați au fost trimisi și la sinagoge din oraș spre a fi prezenți la cultul divin oficiat cu ocazia sărbătorii Peisah. Peste tot trimișii Chiriarhului au fost întâmpinați cu multă atenție și afecțiune iar ei au adresat cuvinte de frățească dragoste și au oferit câte o prescură — evloghie, potrivit unei vechi tradiții, ca semn al dorinței de apropiere și împreună lucrare în vederea sprijinirii efective a dorinței de pace și bună înțelegere a oamenilor de pretutindeni.

Un moment impresionant l-a constituit cuminecarea săvârșită de protopopul reformat Peuker Leo din Timișoara cu prescursa slujită ce i-a fost oferită de P. On. Părinte Io. Stavr. Ion B. Mureșianu, consilier arhiepiscopal.

Acțiuni asemănătoare s-au semnalat și în alte părți ale Eparhiei. Menționăm în chip special participarea P. O. Părinte Toma Bujor protopopul Lugojului la serviciile religioase ale confratilor romano-catolici, reformati și mozaici din localitate. Serviciul religios la biserica reformată a fost onorat cu prezenta Eminenței Sale Episcopul Buti Alexandru din Oradea care a ținut să releve, în cuvântarea rostită, spiritul de adevărată frățietate în care preoții și credincioșii ortodocși din Banat au participat la praznicul pascal al coreligionarilor lor.

VIZITA FRĂTEASCA

În ziua de 31 martie Eminența Sa Buti Alexandru Episcopul reformat din Oradea împreună cu soția și reverendul

Hyghed, vicar al Episcopiei reformato din Oradea, au făcut o vizită înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. Cu acest prilej la reședința mitropolitană a fost oferit un prinz în cinstea lor la care a luat parte și rev. Peuker Leo, protopopul reformat din Timișoara.

Spre sfârșitul mesei înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a rostit un cuvânt de cinstire la adresa conducătorului Bisericesc reformat și s-a referit la strădaniile comune ce se depun și de creștini, alături de oamenii cinstiți de pretutindeni, pentru apropiere, colaborare și pace. În semn de prețuire și frățescă dragoste a înmănat oasneților daruri.

Mulțumind, Eminența Sa Episcopul Butthi Alexandru și-a afirmat convingerea că eforturile generale cărora s-au alăturat și oamenii Bisericii vor fi încununate de mereu tot mai însemnate roade aducătoare de progres, bunăstare și conviețuire pașnică.

Întâlnirea a decurs într-o atmosferă de perfectă înțelegere, sinceră apropiere și deplină frățietate.

NOI OSTENITORI IN VIA DOMNULUI

Răspunzând dorinței credincioșilor unor parohii vacante de a li se da preot și luând în considerare situația absolventului de Institut teologic Iulian Ștefănescu și a absolventului de Seminar teologic Teodor Turci, Consiliul Arhiepiscopal i-a numit pe cel dintâi paroh al parohiei Ghertenis, protopopiatul Reșița, iar pe cel de-al doilea paroh al parohiei Ciudanovița, protopopiatul Oravița.

Spre a-și putea ocupa postul pentru care au fost numiți, au fost hirotoniți de înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae în cadrul sfintelor liturghii oficiate la catedrala din Timișoara, în zilele de 3, 4 și 5 aprilie a. c.

După sfânta liturghie din 5 aprilie a fost oferită la reședința mitropolitană o masă la care au luat parte și noii hirotoniți împreună cu soțiile lor. Cu acest prilej Chiriarhul s-a întreținut părintește cu proaspeții preoți și cu viitoarele lor colaboratoare în munca ce vor avea-o de desfășurat, dându-le povețe și îndemnuri corespunzătoare.

ITINERAR PASTORAL

În ziua de 4 aprilie însoțit de P. On. Părinte Victor Faur, protopopul Timișoarei, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a inspectat parohia Sînandrei. A fost vizitată biserica și împrejurimile ei, casa parohială, au fost luate informații despre modul în care se desfășoară viața bisericească în parohie, s-au dat îndrumările corespunzătoare preotului paroh Nicolae Roman.

Miercuri 8 aprilie Înalt Prea Sfinția Sa a participat la conferința de orientare a preoților din protopopiatul Orșova. Cu acest prilej s-a întreținut cu cei prezenți asupra problemelor legate de activitatea lor.

La întoarcere a fost cercetată parohia Jupalnic și parohul ei.

Duminică 12 aprilie Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vizitat pe Prea Sfinția Sa Teoctist, Episcopul Aradului. În vechea catedrală a Aradului a fost oficiată o sfințită liturghie de către cei doi ierarhi în cadrul căreia au fost rostite cuvinte de reciprocă afecțiune și s-a reafirmat unitatea bisericească în cadrul Mitropoliei Banatului. După aceea la reședința vlădicească a fost oferită o agapă.

Tot în aceeași zi a fost cercetată parohia Ususău din protopopiatul Lipovei, păstorită de tânărul preot Ioan Avramescu.

În zilele de 18 și 19 aprilie conducătorul Eparhiei bănățene a făcut o vizită canonică în parohia Reșița. Simbăta seara s-a oficiat slujba vecerniei la biserică din Reșița română, iar duminică sf. liturghie la biserică monumentală din Reșița montană. Credincioșii au întâmpinat cu deosebită dragoste pe ierarhul lor care le-a împărtășit cuvânt de învățătură și s-a interesat apoi de modul în care se desfășoară viața bisericească a parohiei.

DISTINCTII

Pentru a recompensa vrednicia și îndelungata activitate bisericească a preoților Gheorghe Clecan din Stamora română și Aurel Brancu din Utvin ambele parohii din protopopiatul Timișoarei, precum și a preotului Ilie Sirbu din Rusca, protopopiatul Caransebeș, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae i-a înălțat la rangul de protoprezbiteri onorifici. Cuvénita hirotesie li s-a săvârșit celor dintii în cadrul sf. liturghii din 4 martie a. c. care a precedat conferința preoților din protopopiatul Timișoarei, iar celui de-al treilea în cadrul sf. liturghii arhieresti din 22 martie a. c., „Duminica Ortodoxiei”.

Toți cei distinși au depășit vârsta de 70 ani și 46 ani de neîntreruptă slujire preotească, în care timp au reparat și pictat biserici, au zidit sau amenajat case parohiale, au îngrădit cimitire și, mai presus de orice, au îndrumat credincioșii pe calea cinstei, corectitudinii, dreptății, iubirii întreolaltă, a respectului față de Biserică, a slujirii Patriei și Poporului.

PENTRU MAI BUNA ORIENTARE A ACTIVITAȚII PREDICATORIALE A PREOȚILOR

Apreciind importanța deosebită pe care o are activitatea omiletică a preoților cum și necesitatea de a fi orientată po-

trivrit necesităților ce se fac simțite în parohiile bănățene, Consiliul Arhiepiscopesc a hotărât ca la toate protoponiatile din cuprinsul Eparhiei, să se țină în luna martie conferințe în care slujitorii sfintelor noastre altare să analizeze din toate punctele de vedere problema predicii.

După ce au sluit și participat la sfânta liturghie, spovedindu-se și cuminecându-se, unul sau doi preoți au rostit câte o predică legată de pericopa evanghelică a duminicii celei mai apropiate, analizată apoi critic de un coreferent. Au urmat discuții asupra predicilor și coreferatelor prezentate care au scos în evidență modul corect în care trebuie să se cuvinteze.

Delegati chiriarhali au participat la toate aceste conferințe care s-au dovedit a fi extrem de utile și instructive. La conferința protopopiatului Timișoara a participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

O COMEMORARE LUGOJANĂ

S-au împlinit o sută de ani de la nașterea nemuritorului doincitor al Banatului, *Ion Vidu*. Evenimentul acesta a fost un minunat prilej de evocare a figurii marelui creator, inspirat din viața și cîntecul poporului nostru. Scurgerea timpului n-a fost în stare să aștearnă peste numele acestui înaintaș al culturii noastre muzicale, colbul uitării. Astăzi figura lui *Ion Vidu* apare în toată măreția ei, iar creațiile lui sînt tot mai actuale și mai prețuite de formațiile corale și de mulțimea iubitorilor de frumos.

Ion Vidu a fost fiul lui *Petru* și *Iorsana*, învățător în Mînerău (Arad). Rămăs de mic orfan, tînărul *Iancu* a fost luat sub ocrotirea protopopului *Constantin Gurban* din Butești, care i-a arătat o adevărată dragoste părintească. Urmează „Preparandia” (școala normală) la Arad, unde obține calificativul: „*eminent*”. A funcționat după terminarea școlii ca învățător în Seleus (1881—1883), unde pe lângă strana bisericii pe care o conducea, a organizat un cor de țărani și o mică orchestră. Între anii 1883—1888 a funcționat ca profesor de muzică la Școala Normală din Arad. În 31 iulie 1888 tînărul *Ion Vidu* este ales de corporațiunile parohiei ortodoxe din Lugoj, ca învățător la Școala confesională, avînd sarcina de a instrui și conduce corul bisericii. În orașul cîntecului bănățean, *Ion Vidu* are în față un vast cîmp de activitate. Preocuparea lui de căpetenie era primenirea repertoriului cu piese originale românești, reorganizarea corului pe baze noi. Tine deodată cu repetitiile corale și cursuri de alfabetizare muzicală iar pe neștiutorii de carte îi familiarizează cu tainele alfabetului.

Pentru a-și completa cunoștințele muzicale proprii la vioară, pian, teoria armoniei muzicale dar mai ales în domeniul muzicii bisericești și al practicii dirijorale, Ion Vidu continuă studiul de specializare muzicală, cu profesorul și compozitorul Nicolae Popovici de la Școala Normală din Caransebeș.

În vara anului 1890, corul Mitropoliei din Iași condus de Gavril Muziceșcu întreprinde un turneu. Concertul dat de acest cor în sala „Concordia” din Lugoj a avut un succes strălucit dar a stabilit, mai ales, o legătură frățească între frații din cele două provincii românești și a determinat pe compozitorul bănățean să valorifice tezaurul folcloric, în compozițiile sale. Evenimentul acesta a avut ca urmare împlinirea visului lui Vidu de a se specializa la Conservatorul din Iași. Corporațiunile parohiale acordă concediu și I. Vidu pleacă la Iași (1 oct. 1890). Se reîntoarce după aproape un an, înarmat cu temeinice cunoștințe proprii muzicale și cu o bogată achiziție de repertoriu de muzică bisericească și populară. Înjghebează un cor pe trei voci pentru care a scris o Liturgie terțet. Creează un cor bărbătesc iar vechiul așa zisul „Cor mare” primeste și reorganizat cu elemente noi, devine preocuparea de predilecție a dirijorului.

Ion Vidu participă în 1906, cu corul lugojan la București. În cadrul grandioaselor manifestații culturale și artistice care au avut loc, Ion Vidu a avut marea satisfacție de a fi dirijat toate corurile din țară reunite.

Ion Vidu, cu corul temeinic organizat a început mai multe turnee, cutreerind satele bănățene și centrele mai mari, luând parte la sfintiri de biserici și la hramul acestora.

După 1918 I. Vidu a fost numit profesor de muzică la liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj. Între anii 1923—26, a întreprins ultimul turneu cu corul în București, Iași Brașov, Craiova, Arad, Timișoara. A participat la jubileul de 25 ani al corului „Carmen” din București (1926), căruia i-a dedicat, încă din 1906, compoziția: „Peste deal la nana-n vale”. În vara anului 1920, I. Vidu a organizat un curs de 7 săptămâni la Mănăstirea Cozia, pentru pregătirea dirijorilor de coruri bisericești din Oltenia.

În iarna anului 1931, Ion Vidu își dă obștescul sfârșit și este condus la locul de veșnică odihnă din cimitirul istoric al Lugojului, de întreaga suflare bănățeană, de iubitorii de artă muzicală din întreaga țară. Ion Vidu a lăsat urmașilor o pildă de viață trăită și închinată poporului său.

Creația lui I. Vidu cuprinde: coruri laice, religioase și muzică de scenă. În compozițiile muzicale laice, I. Vidu a reușit să se identifice cu specificul cântecului bănățean, cu tot ceea ce sufletul atît de larg al țaranului nostru a pus în doinele sale.

Muzica corală religioasă ocupă un loc important în creația lui I. Vidu. Dintre multiplele compozitii religioase amintim doar în treacăt: Liturghia Sf. Ioan, Răspunsurile funebre, Tropare, Imnoase, Hristos a înviat, Colinde, Condace, etc. care au devenit cunoscute în întreg Banatul și Ardealul. Lucrări de o forță dramatică impresionată au rămas: „Plîng și mă înouiește” și „Mîntuire”.

Pentru a ilustra mai limpede sentimentul de pietate față de Dumnezeu, trebuie menționat că Ion Vidu dirija totdeauna în biserică cu fața spre altar. Icoana sufletească a lui I. Vidu se poate contura mai evident din cuvintele testamentale scrise, cu mîna proprie, pe primul exemplar tipărit al „Liturghiei Sf. Ioan”, ce se păstrează cu sfințenie pe altarul bisericii din Lugoj, care sună: „Cu pietate cuvenită depun primul exemplar din această Liturghie pe altarul bisericii ortodoxe române din Lugoj, ca semn de recunoștință față de Tatăl Cereșc, care m-a învrednicit să cînt în fața acestui altar timp de 50 ani cu credință, inimă caldă și curată întru mărirea lui Dumnezeu. În loc de Testament doresc ca, acest exemplar să rămîie ca mărturie pe acest sfînt și iubit altar”, Lugoj 24 Mai 1930. Ion Vidu”.

Implinirea a o sută de ani de la nașterea lui Ion Vidu a fost sărbătorită cu concursul Filarmonicii de Stat din Arad și Timișoara, în capitala Banatului și în Lugoj.

Corul bisericesc, care a fost dirijat de nemuritorul Ion Vidu, a comemorat acest eveniment duminică 17 decembrie 1963, în cadrul slujbei sf. liturghii. În cuvîntul rostit Păr. Virgil Turcan a conturat icoana sufletească a lui I. Vidu, iar în sala festivă a corului, membru corist Iosif Popescu a citit din viața și activitatea nemuritorului doinitor al Banatului. Un parastas a fost oficiat în biserica parohială din Lugoj în duminica din 23 februarie în amintirea marelui muzician.

NOUA CASA PAROHIALA

În parohia Chișoda din protopopiatul Timișoara s-a dat de curînd în folosință o nouă casă parohială. Înălțată în ultimii ani prin jertfelnicia credincioșilor și prin strădaniile merituoase ale vrednicului preot Dimitrie Băloni, ea va adăposti de acum înainte pe slujitorii altarului care se vor perinda aici. Trainic zidită, cu un interior plăcut și bine aranjată, casa parohială din Chișoda oferă un elocvent exemplu despre ceea ce se poate înfăptui atunci cînd există dorință, zel și chibzuință.

VEȘTI DIN PAROHIA OȚELUL ROȘU

Parohia Oțelul Roșu, protopopiatul Caransebeș, a înre-

gistrat în ultima vreme, sub conducerea harnicului ei preot, Părintele Ioan Racoveanu unele realizări vrednice de laudă. După unele amenajări la biserică și casa parohială, cimitirul a fost împrejmuit cu gard de sîrmă și stîlpi de fier pe o porțiune de 40 m.

Credincioșii parohiei în frunte cu membrii consiliului parohial au sprijinul efectiv aceste lucrări, iar mulți dintre ei au contribuit, în plus, la dotarea bisericii cu o serie de obiecte ca prapori, covoare, dantele, etc. ... Daniile lor sînt semnul unei adevărate credincioșii care se cere apreciată.

FAPTE PILDUITOARE

Interesîndu-se îndeaproape de situația parohiilor cărora aparțin, mulți credincioși din protopopiatul Lugojului au făcut însemnate danii bănești și în diferite obiecte pentru dotarea și împodobirea bisericilor lor cu cele necesare. Materiale de construcție, covoare, draperii, fețe de masă, ștergare, cădelnițe, tămîie, trusă pentru cuminecătură, veșminte preoțești, dvere pentru ușile sf. altar, rame ... au donat credincioșii din Belinț, Budinț, Ictar, Cadăr-Dubos; Hodoș, Scăiuș, Șuștra și Ficătari.

Din inițiativa unor buni credincioși din parohia Hodoni, protopopiatul Timișoarei apoi, s-au confecționat pe seama bisericii un rînd de odăjdii preoțești luminate și două stihare.

DECESE

Preotul pensionar Ioan Enuica din Oloșag, protopopiatul Lugoj, a încetat din viață la 26 ianuarie. Înმორმîntarea a fost săvîrșită după două zile de mai mulți preoți, vecini avînd în fruntea lor pe P. On. Părinte Bujor Toma, protopopul locului, care a și rostit penegiricul.

Adormitul în Domnul s-a născut în anul 1883 la Sasca-montană. După ce a terminat liceul a studiat teologia la Caransebeș devenind preot în anul 1909. De atunci a păstorit neîntrerupt parohia Oloșag pînă în 1962 cînd suferind s-a retras din activitate. Pe lîngă preocupările sale cărturărești n-a întrelăsat nici pe cele gospodărești reparînd în mai multe rînduri biserica și casa parohială.

Pentru meritele sale a fost distins cu briul roșu.

Protopop iconom-stavrofor Coriolan Buracu s-a stins din viață în seara zilei de 11 februarie, la București. Originar din Prigor, a funcționat vreme îndelungată ca preot în Eparhia noastră, întîi la Mehadia (1912—1924), mai apoi la Caransebeș. Indelețnicirile sale multiple i-au purtat pașii prin mai toată țara, ostenind pretutindeni în săvîrșirea binelui. Un

timp a deținut și funcțiunea de consilier la Episcopia din Rîmnicul Vilcea. A reparat și zidit biserici, a organizat muzee, a contribuit la înălțarea unor monumente comemorative. În 1930 a adus osemintele lui Eftimie Murgu care au fost așezate în cimitirul ortodox din Lugoj.

Concomitent cu activitatea publică pe care a desfășurat-o, a colaborat la publicațiile vremii și a tipărit câteva studii închinatelor cele mai multe Almăjului pe care l-a îndrăgit.

Ultimii ani ai vieții i-a petrecut ca pensionar între ai săi. O boală crudă i-a pus capăt zilelor într-al 77-lea an de viață.

Preotul Ștefan Ania de la parohia Ilidia, protopopiatul Oravița, a trecut la cele veșnice în ziua de 27 februarie a. c., după o grea suferință, fiind în vîrstă de 58 ani. A păstorit aceeași parohie, care îi era și comuna natală, timp de 36 de ani. Enoriașii, familia și mulți confrăți l-au condus pe ultimul drum în prima zi a lunii martie. În cadrul serviciului religios al înmormîntării a cuvîntat P. On. Părinte Gheorghe Bihoi protopopul locului.

Prin moartea sa Biserica a pierdut un vrednic slujitor, iubit de cei ai săi și stimat de credincioși.

Preotul pensionar Aurel Simu, s-a mutat dintre noi în ziua de 12 martie a. c. după o lungă activitate pusă în slujba Bisericii și a enoriașilor săi. A păstorit mai mulți ani în parohia Ocna de Fier protopopiatul Reșiței. Apoi pensionîndu-se a mai administrat o vreme, pînă la moarte, parohia Dragșina din protopopiatul Timișoarei și apoi Blajova din protopopiatul Lugoj.

Inmormîntarea s-a făcut în cimitirul din Gătaia, la 15 martie, fiind prohodit de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Bujor Toma, protopoul locului, care într-o cuvîntare funebră a relevat meritele celui dispărut. A mai vorbit Păr. Simion Novac de la parohia Ocna de Fier.

Părintele Aurel Simu a fost un venerabil preot, care a făcut din sacerdoțiul său o adevărată vocație închinîndu-i întreaga sa energie.

Preotul pensionar Ioan Teodorescu din parohia Hisiaș, protopopiatul Lugoj ne-a părăsit în ziua de 14 martie în vîrstă de 65 de ani. A funcționat în parohiile Spata, protopopiatul Lugoj, Boroșeneul Mare din Eparhia Sibiului și în Hisiaș pînă la 1 iulie 1960 cînd s-a pensionat.

Inmormîntarea s-a săvîrșit la 16 martie de către P. C. Preoți Teofil Nistor din Șanovița și Ioan Suba din Paniova care a rostit și penegiricul.

Preotul pensionar Sperlea Gheorghe de la parohia Zăgujeni, protopopiatul Caransebeș a adormit în Domnul la 27

martie a. c. fiind în vîrstă de 80 de ani. Activitatea preoțească și-a început-o la parohia Giurgiova, protopopiatul Oravița, apoi a continuat să păstorească în parohiile Nădrag, protopopiatul Lugoj, la Vața de Jos în Eparhia Aradului și în fine la Zăguzeni. A fost un preot distins, cu bogată experiență și activitate, părinte adevărat al credincioșilor pe care i-a îndrumat.

Pronodul i-a fost oficiat la 29 martie a. c. în sf. biserică din Zăguzeni de către un sobor de preoți. Despre meritele celui dispărut au cuvîntat Păr. Dimitrie Grama protopopul Caransebeșului și Păr. Remus Olariu din Prisaca. Corpul neînsuflețit al defunctului a fost transportat și depus în cîmîtirul „Sf. Ioan Botezătorul” din Caransebeș.

Preotul pensionar Serghie Gălușcă aflător în Oravița unde a slujit pînă în anul 1947 cînd s-a retras pentru limită de vîrstă, a decedat la 2 aprilie a. c. fiind într-al 89-lea an de viață.

A funcționat ca preot paroh în mai multe parohii, pretutindeni muncind cu conștiințiozitate și abnegație, ceea ce i-a adus recompensarea cu diferite distincții preoțești printre care aceea de iconom stavrofor.

În Eparhia Timișoarei și Caransebeșului a servit aproape peste 20 de ani înconjurat fiind de dragostea credincioșilor și stima confrăților preoți.

Înmormîntarea a avut loc la 4 aprilie a. c. în cîmîtirul din Oravița.

Cornelia Goanță, soția venerabilului preot Nicolae Goanță din Cuptoare, protopopiatul Orșova, a decedat la 1 februarie în etate de 87 ani. Înmormîntarea s-a făcut după rînduială în 3 februarie de către un sobor de preoți în frunte cu protopopul locului, P. On. Părinte Constantin Stoichescu. În cuvîntările funebre care s-au rostit a fost reliefată viața plină de hărnicie și dăruire a răposatei.

EPISCOPIA ARADULUI

ECOURILE UNOR STRADANII BINEMERITATE

Am informat deja cititorii revistei noastre că în vara trecută Prea Sfințitul Teoctist, cu prilejul participării la lucrările conferinței comisiei: „Credință și constituție” din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor care s-au desfășurat la Montreal (Canada), a vizitat printre altele și câteva parohii ortodoxe române din această parte a lumii. Tot atunci a săvârșit tîrnosirea bisericii din parohia Timmins.

Referindu-se la acest eveniment Revista Eparhiei Northland din Moonsonoe a Bisericii anglicane din Canada (vol. 20, nr. 2, 1963—1964) a publicat câteva interesante însemnări sub titlul „Relații cordiale ortodox-anglicane” pe care le reproducem și noi:

„Este un fapt stabilit că Anglicanismul și Ortodoxia au fost în raporturi apropiate nu numai în vremea de acum, cînd există atîta trezire înspre unitatea creștină, ci cu veacuri înainte, chiar de cînd au fost cunoscute sub numele de Comuniunea anglicană. Să nu uităm că Biserica anglicană s-a manifestat în toate timpurile ca parte a Bisericii una, sfință, catolică și apostolică, și că elementul de bază în Biserica anglicană e susținut pe succesiunea apostolică a episcopatului, fiind astfel o condițiune pentru unirea confesiunilor creștine. Pe astfel de temelii sănătoase, comuniunile ortodoxe-anglicane din Nord au avut prilejul să se manifeste la resfințirea bisericii ortodoxe romine „Sf. Maria” din Timmins. După o muncă obositoare, neîntreruptă, timp de peste cincisprezece luni, parohia bisericii „Sf. Maria” a ajuns binecuvîntată zi de 1 septembrie 1963 cînd a primit dorită răsplată, sfințirea clădirii reconstruite din nou și lărgite. Simbătă 31 august oaspeții au început să sosească de peste tot. La ora 4 d. m. a început slujba vecerniei, condusă de Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Episcopiei Aradului din România. Episcopul Teoctist a venit în Canada ca delegat al Bisericii Ortodoxe Romine la întrunirea Consiliului Mondial al Bisericilor din Montreal. Duminică dimineața, 1 septembrie, părea a fi o zi binecuvîntată de Dumnezeu cu razele calde ale soarelui, făcînd pe credincioși să creadă că acesta a fost un dar deosebit al lui Dumnezeu față de stăruințele lor. Utrenia a început la ora 8 dimineața, fiind condusă de P. C. Părinte C. Iuga din Hamilton, Ontario. La ora 9 a sosit Prea Sfințitul Episcop Teoctist și a fost salutat de întîmpinare de către cler și de

Eminența Sa Episcopul James A. Watton, Episcopul anglican din Moonsonnee. A urmat o procesiune în jurul blocului noii biserici, timp în care clopotele noi ale bisericii au sunat majestuos, îmbinându-se cu minunatele cântări ortodoxe ale corului din Hamilton, care a venit special pentru această ocazie la Timmins. La ora 9,30 a avut loc slujba sfințirii după vechiul rit tradițional ortodox. Actul de sfințire a fost semnat de către toți clericii anglicani și ortodocși prezenți și citit apoi tuturor credincioșilor de către preotul paroh P. C. Ioan Jifcu. Episcopul a pecetluit documentul la piciorul mesei altarului. Martori ai acestui act au fost Prea Sfințitul Episcop Teoctist, Eminența Sa Dl Episcop James A. Watton, membri ai clerului veniți cu acest prilej: G. Scovil, decan de Moonsonnee, Timmins, H. W. Gibson din Porcupins de Sud, P. C. Mather din Schumacher, P. C. Păr. G. Moraru din Detroit, P. C. Păr. Iuga, Hamilton, P. C. Dr. N. Nicolaescu Decanul Facultății de Teologie din București și preotul paroh P. C. Ioan Jifcu. Membrii Bisericii anglicane au plecat apoi pentru a săvârși serviciile din propriile lor biserici, urmînd să se reunească din nou cu ceilalți la banchetul festiv. La ora 10 a urmat sf. liturghie solemnă condusă de Prea Sfințitul Episcop Teoctist împreună cu membrii prezenți ai clerului ortodox. Eminența Sa Episcopul James a ocupat în timpul slujbei locul de onoare în tronul arhieresc. La vremea binecuvîntării Prea Sfințitul Episcop Teoctist a invitat pe Domnia Sa Episcopul James să dea binecuvîntarea în limba engleză.

„Au urmat salutări și sărutări frățești în Domnul nostru Iisus Hristos, apoi delicioasele bucate românești, cuvintele inspirate ale celor ce au vorbit și ninunata muzică românească prezentată de corul din Hamilton sub conducerea destoinicului său dirijor Dl T. Barbu.

„Acest prilej unic ne-a dat ocazia unor relații mai strînse între bisericile locale anglicană și ortodoxă. Se poate spune într-adevăr că cu acest prilej a fost îndeplinită hotărîrea nr. 39 a Conferinței anglicane din Lambeth din 1958: „Relațiile anglicane-ortodoxe trebuie să fie mai strînse, și spre împlinirea acestora este necesar să se profite de orice ocazie spre a duce mai departe realizarea acestui scop în interesul unității creștine și cu atît mai mult dînd o importantă contribuție la înțelegerea și încrederea între națiuni”.

HIROTONIRI DE PREOȚI

Înaintate fiind cereri și dosare complete de către candidați, după ce au fost îndeplinite toate formele legale și canonice, Prea Sfinția Sa Episcopul Teoctist a binevoit să hirotonească întru preoți pe următorii:

1. Puia Mircea, în ziua de 16 februarie 1964, pe seama parohiei Toplița din protopopiatul Hunedoara.

2. Filip Ioan, în ziua de 25 martie, pe seama parohiei Balșa din protopopiatul Orăștie.

3. Gligor Teodor, în ziua de 5 aprilie, pe seama parohiei Craiva din protopopiatul Ineu.

După primirea sfintei taine a preoției, tinerii păstori de suflele s-au împărtășit de părințeștiile sfaturi și îndrumări ale Prea Sfinției Sale și au plecat să-și ia în primire parohiile și să înceapă frumoasa muncă pentru care s-au pregătit.

PREOȚI DECEDAȚI

Cu strângere de inimă înserăm vestea încetării din viață a preoților:

David Tămaș de la parohia Obîrșa, protopopiatul Brad. A slujit cu vrednicie timp de 40 de ani în parohiile Obîrșa, Tîrnăvița și Bulzești. Sub păstoria sa în parohia Obîrșa și în filia Tîrnăvița s-au zidit două biserici, una fiind și pictată. Vrednicul preot Tămaș a suferit de mai mult timp și a trecut la cele veșnice în ziua de 18 ianuarie 1964. Slujba înmormîntării a fost săvîrșită de un sobor de preoți în ziua de 20 ianuarie.

Negru Gheorghe, de la parohia ortodoxă romînă Gyula. Adormitul în Domnul s-a născut în orașul în care a păstorit apoi timp de 30 de ani, după ce și-a făcut studiile teologice la fosta Academie de Teologie din Arad.

Trecerea sa din viață a venit pe neașteptate în ziua de 18 ianuarie 1964, decedatul fiind în vîrstă de numai 56 de ani. Pe ultimul său drum a fost petrecut de preoți și credincioși. L-au parentat P. On. Ic. Stavr. Dr. Petru Mîndruțău, P. On. Părinte Dimitrie Sabău protopop tractual și preoții T. Misaroș și Gh. Ardelean.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

CALENDARUL BISERICII ORTODOXE PE ANUL 1964, (*Pravoslavnii Tercovnii Kalendarii — 1964*). Editura Patriarhiei din Moscova 1963, 80 pagini, 20×26 broșat.

Este o lucrare foarte utilă pentru cler și credincioși, avînd în același timp o prezentare grafică exemplară.

În afară de cuprinsul obișnuit al sinaxarului, calendarul cuprinde pentru fiecare zi o parte tipiconală, cu specificarea pericopei Apostolului și Evangheliei, iar la sfîrșitul fiecărei luni sub titlul de „Insemnări tipiconale” dă îndrumările necesare după tipicul slavon, subliniind particularitățile, mai ales cele legate de timpul Triodului și Penticostarului.

Menționăm că sinaxarul este mult îmbogățit față de cel al calendarelor în uz, cuprinzînd pe lîngă sfinții prăznuiți în întreaga Ortodoxie și pe cei canonizați numai de Biserica rusă sau de alte Biserici naționale (gruzină, bulgară, romînă, sîrbă) precum și sărbători specifice, ca acelea legate de sfinții anumitor localități (Lavra Pecerska) de icoanele făcătoare de minuni ale Maicii Domnului etc. Pentru fiecare sînt în parte se indică data adormirii sau a veacului în care a trăit.

Pentru a pune calendarul bisericesc de acord cu cel obișnuit astronomic se indică pe coloane paralele, atît stilul nou cît și cel vechi.

În acest fel publicația la care ne referim prezintă un tot deosebit de valoros cu atît mai mult cu cît în continuare părțile calendaristice propriu zise sînt adăugate rînduiala citirii Apostolului și Evangheliei, numele sfinților în ordinea alfabetică, cu menționarea naționalității fiecăruia, precum și lista icoanelor făcătoare de minuni ale Maicii Domnului, în număr de 191, cînstite într-un mod deosebit în Biserica ortodoxă rusă.

Calendarul prezintă apoi datele jubiliare bisericești și civile. Între acestea se menționează împlinirea a 375 ani de la înființarea Patriarhiei ruse (26 ian. 1589).

Ultimele pagini cuprind date tipiconale generale pentru anul 1964, privind data sfințelor Paști, a sărbătorilor cu data fixă și dată schimbătoare, a posturilor mari și mici, arătînd și zilele de pomenire ale morților, zilele în care nu se fac nunți, zilele de harți etc.

Ca un adaus deosebit de folositor, calendarul mai face și o expunere interesantă asupra calculului pascal însoțită fiind de un tabel călăuzitor pentru anii 1964—1980.

După cum am arătat de la început calendarul Bisericii ortodoxe ruse pe anul 1964 are o prezentare deosebit de atractivă. Coperta e ornată multicolor cu motive care încadrează crucea și profilul unui sînt locaș cu mulțime de turle caracteristice stilului slav. Tiparul e în roșu și negru cu caractere excepționale. Cuprînsul presărat cu ilustrații înfățișînd pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, întreaga erarhie alcătuită din 9 mitropolii, 26 arhiepiscopi și 54 episcopi întrunind astfel numărul simbolic de 70 de ierarhi, după cei 70 de ucenici ai Domnului, — precum și momente de la solemnitatea aniversării a 50 de ani de arhipăstorie a înființătorului Bisericii ortodoxe ruse.

Acestea toate sînt completate de o serie de reproduceri a unor icoane de o deosebită valoare, parte din ele aparținînd vestitului iconograf Andrei Rubliov din sec. XV.

Editat astfel în condiții excelente, calendarul își atinge pe deplin scopul liturgic și satisface pe toți cititorii lui.

Prot. B. Țurcan

WERNER ELERT: „Abendmahl und Kirchengemeinschaft in der alte Kirche hauptsächlich des Ostens. Berlin 1954. pp. 185.

Dorința creștinilor de a ajunge la „unitatea dinții” este tot mai mare. Încercările în acest sens sînt tot mai frecvente și mai stăruitoare. Ecumenismul este o problemă de prim ordin pentru cei mai de seamă teologi și reprezentanți ai Bisericii creștine,

Între mijloacele și metodele de realizare a acestei unități se preconizează drept cea mai ducătoare la scop cunoașterea, reînvierea stilului de trăire al Bisericii primare, celei neîmpărțite, revenirea la dragostea dinții între creștini, la învățătura cea neschimbată a Bisericii ecumenice, la cultul creștin genuin de la început și la etosul creștinismului din primele veacuri.

Mai ales în sinul protestantismului, fărâmițat în atâtea fracțiuni, este tot mai puternic acest curent și tot mai mulți reprezentanți care cer refacerea unității de credință și revenirea la viața cultică a Bisericii primare. Amintim pe această linie doar două masive lucrări ale lui Friederich Heßler: „Das Gebet, eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung ed. V. München 1923 și „*Urkirche und Ostkirche*“ München 1937.

În rîndul acestor fel de cercetări se află și lucrarea lui Werner Elert, pe care o prezentăm cititorilor noștri.

În cele 181 pagini ale lucrării, rînduite logic și istoric în cincisprezece capitole, autorul înfățișează în mod critic și documentat, bazat pe izvoare biblice și patristice, pe mărturiile de credință și de cult, învățătura despre Cina cea de taină, sau Cina Domnului, cum îi spun de preferință protestanții precum și despre puternica și permanenta influență pe care a avut-o ea în păstrarea unității și solidarității creștinilor de pertutindenți.

După ce arată că în răsărit termenii consacrați pentru numirea Cinei celei de taină sînt „Euharistie” și „Împărtășanie” sau „Cuminecare”, se oprește asupra semnificației termenului „Împărtășanie”, folosit de Ap. Pavel la I Cor. 10, 16.

Acest termen exprimă în chipul cel mai potrivit legătura ce se naște prin primirea sfîntului Trup și a scumpului Sînge al Domnului, pe de o parte între creștini și Iisus Hristos, iar pe de altă parte între toți creștinii deveniți, prin această împărtășire, „trup tainic al Domnului”. Unitatea Bisericii și solidaritatea creștinilor, obligațiunea lor de a trăi în frățietate se întemeiază pe această împărtășire cu Trupul și Sîngele Domnului, prin care ei au devenit „un trup și un suflet”, mădulare ale unuia și acelui Trup tainic al Domnului, care este

Biserica. Din această perspectivă de înțelegere și trăire a învățăturii despre „Cina Domnului”, reiese limpede cît de departe de adevăr este interpretarea ei ca o simplă masă comemorativă, în care Hristos ar avea numai o prezentă ideală sau simbolică și prin care se realizează numai o unire formală a celor ce iau oarte cu voie liberă la această masă, precum susține Schleiermacher. Desigur, E. Werner se silește să arate, în măsura posibilului, că Luther a înțeles la început o unire reală cu Iisus Hristos prin participarea la Cină și de aceea îl pune în opoziție cu Schleiermacher, care a văduvit-o de adevărata și profunda comuniune ce se naște între cei ce se împărtășesc și Hristos din care naște și se întretine comuniunea și solidaritatea între cealaltă a celor ce se împărtășesc. Drept concluzie a celor ce se înțelege prin „koinonia”, autorul ne dă definiția lui Isidor Ielusiotul, după care „koinonia” este primirea dumnezeielilor taine, pentru că prin aceasta ne unim cu Hristos și devenim părtași și împărăției Sale (Ep. I. 228 p. G. 78, 325), și pe cea a lui Ioan Damaschin, care zice: „Ea se numește împărtășanie, căci prin ea ne împărtășim cu Dumnezeu și lui Hristos. Se numește și cuminecătura și este cu adevărat, pentru că prin ea ne cuminecăm cu Hristos și participăm Trupului și Dumnezeirii Lui. Prin ea ne comunicăm și ne unim unii cu alții, pentru că ne împărtășim dintr-o singură „pline” și devenim toți un corp și un sînge al lui Hristos și mădulare unii altora, aîungînd toți împreună trup al lui Hristos”. (Despre cred. ort. cart. IV, cap XIII).

Prin urmare prin împărtășirea cu Trupul Domnului se nasc două comuniuni: una cu Hristos și una între cei ce se împărtășesc. Aici este izvorul întregului fluviu al comunității, solidarității, unității și sobornicității Bisericii, fluviu care s-a păstrat cu toate încercările din afara sau din lăuntru lui să-l împartă, fie de pagini fie de către eretici.

Pornind de la acest temei istoricodogmatic, exemplificat în cultul și disciplina Bisericii primare, autorul dezvoltă apoi, învățătura despre unitatea și unicitatea Bisericii din primele veacuri, caracterul ei de comunitate și spiritul de solidaritate care îi caracteriza pe primii

creștini. Este semnificativă și impresionantă pledoaria, întemeiată pe adevăr, a unui protestant despre unitatea și solidaritatea creștinilor, susținută prin cuminecarea cu Trupul și Sângele Domnului.

„După cum este numai o împărăție a lui Dumnezeu, așa este numai o Biserică, pentru că este numai un Hristos și această unitate se mărturisește și se trăiește deopotrivă de către creștini” (pg. 41).

„În biserică este un trup, un suflet, o nădejde, un Domn, o credință” (ibidem).

Desigur nu putem aștepta ca E. Werner să spună că Biserica ortodoxă este aceea care a păstrat mai deplin unitatea Bisericii lui Hristos. El o mărturisește încă indirect, în chiar titlul lucrării, spunând că a privit legătura dintre Cina Domnului și comunitatea bisericească mai cu lui și comunitatea bisericăască mai cu seamă cum s-a manifestat ea în Biserica Răsăritului, pentru că, adăugăm noi, aici s-a găsit mai deplin adevărul unirii în Hristos și trăirii în comuniune a tuturor creștinilor. Ceea ce ne mîngie, ne bucură și ne arată că sîntem pe drumul cel bun. Abstrăgînd unele teze proprii protestantismului, lucrarea lui E. Werner ne înfățișează un tezaur comun de credință și de cult din primele veacuri și poate fi socotită o punte de legătură și un mijloc prețios în mișcarea ecumenismului contemporan.

Pr. Dr. Vasile Coman

ANIVERSAREA SFINTILOR CIRIL ȘI METODIE. Aniversarea a 1100 de ani de la venirea Fraților apostoli Constantin, Ciril și Metodie în Moravia, în vara anului 1963, a fost un eveniment deosebit pentru cultura slavonă, precum și pentru istoria creștinismului.

De aceea s-a dat deosebită atenție acestei aniversări. La Sofia festivitățile au început la 25 mai cor., la noi Academia R.P.R. a serbat evenimentul prin sedințe speciale. La Moscova Academia U.R.S.S. a publicat lucrarea acad. V. Istrin: 1100 ani de scriere slavonă, Moscova 1963, cuprinzînd viața fraților și analiza scrisului cirilic și glagolitic; e o urmare a lucrării mai vechi a lui M. Tichomirov și L. Milov, despre: Zakon dusă în spirit ortodox bizantin; past. sudrăi liudem, Moscova 1961, în care este vorba despre activitatea disciplinară a fraților în Moravia, adică despre

Codicele de legi pentru Moravia, pe bază bizantine.

La Varșovia s-a dat atenție lucrării prof. T. Lehr—Splawinski: Viețile lui Constantin și Metodie, publicată la Poznan în 1959.

La Praga au apărut publicații variate, care merită o atenție specială. Astfel Mitropolia ortodoxă cehoslovacă a închinat mai multe articole din Anuarul său pe 1962 amintirii Fraților, prin următoarele contribuții: prot. J. Novak, vicarul Mitropoliei, se ocupă cu „Unele probleme canonice ale misiunii lui Ciril și Metodie”, subliniind activitatea lor legislativă (p. 26—37); prof. L. Berezovski scrie despre: „Sfinții frați Ciril și Metodie ca apostoli ai Ortodoxiei” (p. 64—83) arătînd că frații au adus în Moravia ritul și teologia ortodoxă bizantină; prot. J. Leixner se ocupă cu tema „În ce rit au săvîrșit slujbele sf. Ciril și Metodie în țările noastre”, subliniind ritul ortodox-Răsăritean al acestor slujbe (p. 91—105); volumul se încheie cu: Expunere asupra bisericilor din vremea lui Ciril și Metodie și începutul arhitecturii din Moravia, cu constatarea că majoritatea descoperirilor arheologice aduce urme de caracter bizantino-cirilometodian (p. 119—128).

Patriarhia Bisericii cehoslovace a dedicat acestei amintiri volumul 1—2 pe 1963 al Revistei Religioase, cuprinzînd următoarele contribuții: patriarhul M. Novak scrie despre: În anul lui Ciril și Metodie, ca introducere; urmează contribuția prof. Lev Pariiski de la Leninigrad: Ne-a fost dăruită fîntîna de apă vie, indicînd tocmai slavonismul cirilometodian ca izvor de apă vie a Ortodoxiei; decanul M. Kanak discută: Despre începuturile creștinismului la noi și în deosebi în Moravia (p. 6—28) arătînd că adevăratul început a fost inițiat prin misiunea Fraților Constantin și Metodie, căci inițierile mai vechi în limba latină nu au lăsat urme serioase; Ing. J. Prokop descrie „Cultura materială a epocii Moraviei Mari, stăruind asupra faptului că descoperirile arheologice din regiunea Moraviei dovedesc importanța misiunii fraților Constantin și Metodie, dusă în spirit ortodox bizantin; past. D. Soukupova se ocupă cu: Activitatea de traducător a lui Constantin și Meto-

se păstrează din acel timp, ca înseși Viețile sfinților Ciril și Metodie. Prof. Br. Cisarz de la Belgrad scrie despre: Ucenicii lui Metodie în Balcani și ecoul activității lor în Croația, precizând că în Bulgaria textele se păstrează în cirilica, iar în Croația în glagolitică. Dr. V. Kaderavek constată în: "Mănăstirea la Slovany" din Praga, numită și Emausy, se bazează tocmai pe tradițiile cirilometodiene, deși a fost inițiată în 1347 și a promovat scrisul glagolitic; în fine V. Ruzicika constată: Cu ce au contribuit tradițiile cirilometodiene la nașterea Bisericii cehoslovace. Apoi urmează contribuția prot. ortodox J. Novak despre: Teologia Vieților panonice a lui Constantin și Metodie, constatănd caracterul ei curat ortodox, iar prof. M. Šesan de la Sibiu prezintă: Contribuții la problemele cirilometodiene, care este un rezumat al articolelor sale publicate în Mitropolia Ardealului 1—3 pe 1961 și Mitropolia Moldovei 11—12 pe 1961. Mai urmează și Bibliografia aleasă în problema cirilometodiană, cuprinzând 164 autori, dintre care 29 ortodocși; a fost alcătuită de past. D. Soukupova.

Expunerile de popularizare se continuă apoi și în revista "Česky Zpas" Lupta cehă, a aceleiași biserici. Astfel M. Zelenka combate "intrigile" germanului Viking contra ritului bizantin în Moravia (nr. 26 din 27 iunie 1963); decanul M. Kanak expune: Cuprinsul religios al misiunii cirilometodiene, care mai are și caracter educativ (Nr. 27 din 4 iulie); V. Susťor, vorbește pe larg despre: Ultimii ani de viață ai lui Metodie (Nr. 28) și D. Soukupova prezintă: Moștenirea cirilometodiană din Mănăstirea Sazava (Nr. 29 din 11 iulie), arătând cum s-au menținut aceste tradiții în veacul XI. în numita mănăstire din Cehia.

Academia R. S. Cehoslovacă a publicat mai multe lucrări între care se impun: J. Poulik, Vechii moravani își construiesc statul, Gottwaldov 1960, în care aduce contribuția arheologiei la descifrarea vechii culturi moraviene; prof. V. Vavrinek publică: Viețile paleoslave ale lui Constantin și Metodie, în Studii ale Academiei RSSC, nr. 7, 1963 pp. 123; și acad. J. Böhm redactează lucrarea colectivă: Moravia mare, tradiția milenară a statului și a culturii, Praga 1963 pp. 11n; aici se vorbește despre Moravia din punct de vedere politic, istoric și ar-

heologic, despre scrisul slavon și tradițiile cirilometodiene din veacul XIX, care au dus la renașterea slavismului la cehii supuși Habsburgilor.

Cercetătorii catolici au publicat volumul colectiv: Frații de la Salonic, Praga 1962, la care colaborează decanul J. Merell, prof. V. Bartunek, J. Vařica și alții. E o completare la lucrarea lui J. Dekan, Începuturile istoriei slavilor, și a statului morav, Sv. Martin 1960. Dar unii dintre autori înclină încă spre teza latinistă unilaterală a lui J. Cibulka și J. Vařica despre prioritatea latinismului în Moravia, indicată și de un cercetător german, K. Gamber, în Sacramentarul glagolitic al apostolilor Ciril și Metodie și originalul său latin, Ostslavische Studien 8, Wünzburg 1957.

Astfel problema cirilometodiană intră într-o fază nouă de cercetare, care însă mai recere multă stăruință în vederea lămuririi ei, pentru că încă nu a fost înălțurată tratarea ei unilaterală și confesională din partea cercetătorilor apusei, precum se poate observa din expunere prezentată de prof. M. Šesan în: Tradițiile cirilometodiene, Mitropolia Ardealului 1—3 1961.

Indicații bibliografice în problemă le oferă și cap. X. din revista Byzantinoslavica de la Praga, intitulat: Relations byzantineslavos historiques et questions cyrillo-méthodiques, din vol. XXIII-e pe 1962, p. 402 s și vol. XXIV-I, pe 1963, p. 211 ss.

În Jugoslavia, pregătirea aniversării a adus la apariție lucrarea prof. Lubomir Jurković: Prima misiune diplomatică a lui Constantin-Ciril Filosoful, apostolul slavilor, Belgrad 1956, fiind urmată în anul jubiliar de o monografie autorizată a Fraților Ciril și Metodie, scrisă de cunoscutul cercetător cirilometodian, catolic prof. Fr. Grivet.

Prof. M. Šesan

ANUARUL FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DIN SALONIC, vol. III pe anul 1958, vol. IV, 1959, vol. V, 1960.

În lipsa unei reviste proprii Facultatea de Teologie din Salonic își publică activitatea și cronica anilor școlari în anuare. Astfel au apărut pe lângă cele anterioare vol. I și II, și vol. III pe 1958, IV pe 1959 și V pe 1960. Anuarul pe 1958 aduce mai multe studii, dintre care unele de interes general pentru Or-

toxică. Astăzi semnează articole: M. Sioiaș, Konstantin Ekonomos și traducerea Sf. Scripturi în limba neogreacă (p. 1—54); P. Hristu, iconografia în vechia biserică (p. 55—108); S. Aguridu, Probleme de eshatologie în învățătura Sf. Ioan Teologul (p. 109—156). Partea ultima (p. 157—173) conține cronica anului școlar 1957—1958 și însemnări bibliografice. A. Sioiaș discută aici lucrarea lui H. Amman, *La prière, 1 Le Nouveau testament, Tournai (Belgia) 1959*, P. K. Hristu face însemnări crucie pe marginea lucrării Harry Austryn Wolfson, *The philosophy of the Church Fathers*, Oxford 1956. E vorba despre filozofia Sf. Părinți privind intruparea, Sf. Treimi și credința. Același, acela Hristu, semnează recenziile lucrării J. Darrouzes, *Symeon le Nouveau Theologien*, Paris 1957; Pag. 171—173 conțin discuții pe marginea lucrării: Myrrha Lot-Borodine, *Nicolas Kabasila, Un maître de la spiritualité byzantine au XIV-e siècle*, Paris 1957, Semnează P. K. Hristu.

Anuarul Facultății de Teologie din Salonic pe 1959 este tot atât de prețios pentru mulțimea de studii valoroase pe care le conține. Arth. Ieronim Koțoni, profesor, semnează studiul: Raportul dintre păstorii sufletești, adică a episcopilor și preoților întredaltă. Studiul se bazează pe izvoare vechi ca *Învățătura Sfinților Apostoli*, pe canoanele Sinoadelelor și pe canonisti ca Ralis și Milaș.

Între pag. 29—61 prof. Sava Hr. Aguridu își continuă studiul început în anuarul pe 1958: *Vremelnicie și veșnicie*, probleme de eshatologie. Prof. de ist. bis. Ioan Anastasiu serie despre: *Paulici în Balcani în epoca imperiului turcesc* (p. 63—146).

Între pag. 179—266 P. N. Simota publică un studiu extins despre *Neemia* și raportul lui *Neemia* cu *Esdra*. Urmează Despre numirile etnice ale grecilor de prof. P. Hristu (267—317). Partea a doua a anuarului aduce date școlare (p. 318—339).

Anuarul pe 1960 conține studiile: *Viața monahală*, (istoric și evoluție), de A. Tanasie Geromihalos; Despre o teoretizare a Bisericii ortodoxe (75—128), de Ioan Klaogeros; *Părinții* (Pirke Hooth). O colecție de canoane (legi) de ale învățătorilor iudei, dintre anii 300 înaintea erei noastre și până pe la 200 d. Hr. (p. 129—173), de Profesorul Atanasie

Hațupi; Probleme de ale organizării bisericii anglicane (179—241), de prof. Ioan Atanasie. Atât din punct de vedere tehnic cit și din punct de vedere al fondului, anualele se prezintă în condiții onorabile.

Prof. N. Neaga

Revista Mitropoliei ortodoxe cehoslovace „Hlas Pravoslavi“ — Glasul Ortodoxiei — tratează în numerele 5, 6, 7 și 8 pe 1963 variate probleme de duhovnicie, de istoria cirilometodismului și de pace pentru omenire. Cele de îndrumare duhovnicească vorbesc către credincioși pentru o viață creștină mai corectă, mai plină de răspundere în fața zilei, mai activă și concretă. Astfel se impun articolele: Confruntarea credinciosului, Poți răspunde creștine? (Nr. 5); Pentru fericirea întregii lumi, Familia ortodoxă azi, Pentru umanitate (Nr. 6); A fi și a părea creștin (Nr. 7); Înălțarea Sf. Cruci, Sf. Scriptură despre seceriș; Proorocii (Nr. 8); În problema Cirilometodiană, care a împlinit jubileul de 1100 ani, se discută în fiecare număr în modul următor: Misiunea lui Constantin la Hazari, În cinstea Fraților apostoli, Pe urmele strămoșilor (Nr. 5 și 6); În amintirea Fraților apostoli, Cirilometodismul lui Ioan Hus, Urmele tradiției ortodoxe (Nr. 7); Sf. Venceslau și Ludmila, Moravia Mare (Nr. 8). În fiecare număr mai urmează și note despre publicațiile cirilometodice. La acest loc mai trebuie menționat faptul, că întregul număr d.n. „Ejogodnik“ — Anuarul Mitropoliei ortodoxe cehoslovace pe 1963 este dedicat amintirii jubileului cirilometodian. Astfel colaborează IPS, Mitropolitul Ioan de Praga, PS. Episcop Dorotei de Prešov, vicarul Mitropoliei J. Novak, prof. S. Troitki, L. Berezovski, prof. J. Leixner și I. Pošmourny, vorbind despre: Lucrarea de misiune a Fraților apostoli în Moravia, Din problematica cirilometodiană, Despre Sf. Metodie ca legislator, Călătoria Sf. Metodie la Bizant, glagolitică și cirilica (care își însușește teza prof. M. Šesan), și Arheologia despre proveniența culturii creștine la moravi. În privința stăruinței pentru pace, fiecare număr mobilizează pentru opera păcii. Astfel se vorbește: Despre activitatea mișcării Conferinței creștine pentru pace de la Praga și ședințele comisiilor pentru „Pace și războiul rece“.

„Pace și dreptate” prezidată de IPS. Mitropolitul Iustin al Moldovei și Sucevei, „Pace și ecumenism”, „Pace și dezarmare (Nr. 6); despre ședința Comitetului Consultativ de la Praga, din iunie 1963 (Nr. 7) și despre Semnarea Tratatului de la Moscova pentru interzicerea parțială a experiențelor cu arme nucleare (Nr. 8).

În partea cronicii se află și o recenzie despre revistele Patriarhiei Române, fiind menționată și revista: *Mitropolia Banatului*, semnată de prof. M. Șesan.

M. Șesan

Conferința creștină pentru pace de la Praga publică un Buletin informativ, care a ajuns la Nr. 7, pe noiembrie 1963. Din cuprinsul lui menționăm: Consil. H. Kloppenburg din Dortmund—RFG vorbește despre: Necesitatea unui dialog real, în care subliniază importanța discuțiilor bilaterale între creștini și în problema păcii. Prof. A. Rasker din Olanda face Necrologul prof. R. Ullmann, însuflețit activist al Mișcării de la Praga, decedat subit. Finlandezul D. Siven se ocupă apoi cu: Dialogul între est și vest, la care participă și finlandezii cu principiile lor despre: non-violență, stăruința pentru pace și principiile creștine pacifiste. Germanul C. Ordnung din Berlinul democrat tratează despre: Lucrările Comisiilor internaționale, ocupându-se cu realizările concrete ale Comisiilor Mișcării de la Praga: Pace și războiul rece, Pace și dreptate, Pacea și problema germană și Pace și libertate, ținute în cursul anului 1961. Toate dovedesc principiul că „biserica trăiește în lume și deci trebuie

să ia parte activă la frământările acestei lumi, care în prezent cuprind stăruința pentru pace și condamnarea armelor nucleare”. J. S. Trojan expune teza despre: Consecințele economice și sociale ale dezarmării, indicând cu amănunte ce dar s-ar face omenirii întregi, dacă s-ar trece sincer treptat la o dezarmare generală. Apoi este subliniat faptul, că Jubileul semicentenar al P. F. Patriarh Alexei al Moscovei, contribuie și el la vestirea păcii. Pe larg este apoi prezentată ședința Comitetului executiv al Mișcării de la Praga ținută la Agape—Italia, ca pregătire pentru pancrăștina a 2-a din 1964, precedată de ședința Comitetului executiv de la București. Buletinul continuă apoi cu informarea despre călătoria „pentru pace” a președintelui J. Hromadka de la Mișcarea creștină pentru pace în Japonia, în septembrie—octombrie 1963, cu care ocazie au fost ținute zeci de conferințe și dialoguri, la Amagi, Tokio, Sapporo, Hiroșima, Osaka, Kobe și alte localități în vederea organizării în Japonia a unei regionale, filiale a Mișcării de la Praga. Apoi urmează numeroase informații din lupta pentru pace în lume, precum și aprecierea activității Mișcării creștine pentru pace de la Praga în revistele apuse: British Weekly din Londra, Junge Kirche din RFG, Buletin of world Religionists Conference for Peace din Japonia, Ecumenical Press Service de la Geneva, Gioventu evangelica de la Roma a Bisericii valdense italiene. În fine e menționată vizita președ. J. Hromadka și a secret. gen. J. Ondra în Patriarhia Română, în iulie 1963.

M. Șesan

Un grup de studii liturgice interbisericești; Comisie pentru unitatea creștină; Săptămîna de rugăciuni pentru unitatea creștină; „Tatăl Nostru” într-o versiune ecumenică; Frățietate între creștini și budiști; Impăcarea intervenită între creștinii armeni; Din activitatea Reprezentanței Patriarhiei Moscovei în Damasc; Ortodox ceh oaspete al Patriarhiei Moscovei; Studenți creștini vizitează Uniunea Sovietică; Înțelegere între ortodocși și catolici la Betleem; Noi frămîntări în Biserica Greciei; Ortodoxia greacă în Australia; Critică adusă fastului ecleziastic român; Soarta unui cadou papal; Alcoolicii și cuminerea în Biserica anglicană; Biserica luterană americană și Glosolalia; Redeschiderea unor biserici protestante în Spania; Segregația se opune moralei creștine; Victime ale urii rasiale; Epistolele Sfîntului Apostol Pavel și calculul electronic; Aniversarea morții lui Calvin; Decanul H. Johnson a împlinit 90 de ani; Pastor propus pentru premiul Nobel; Universitatea din Paris omagiază pe Karl Barth; Cinstirea unui teolog specialist în probleme ecumenice; Sărbătorirea unui teolog evanghelic; Descoperirea unui vechi baptisteriu; „Potopul” în muzică 299

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

Pentru contacte Est-Vest (M. Șesan); Un teolog luteran impresionat de Ortodoxie (M. Șesan); Și o problemă locală ... 300

VIAȚA BISERICESCA ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBESULUI:

REDACȚIA: În duhul ecumenismului; Vizită frățească; Noi ostenitori în via Domnului; Itinerar pastoral, Distincții; Pentru mai buna orientare a activității predicatoriale a preoților; O comemorare lugojană; Nouă casă parohială; Vești din parohia Oțelul Roșu; Fapte pilduitoare; Decese ... 305

E P I S C O P I A A R A D U L U I

Ecourile unor strădanii binemeritate; Hirotoniri de preoți; Preoți decedați ... 314

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Calendarul Bisericii Ortodoxe pe anul 1964 (Prot. B. Turcan); Werner Elert: Abendmahl und Kirchengemeinschaft in der alte Kirche hauptsählich des Ostens (Pr. Dr. V. Coman); Aniversarea Sfinților Ciril și Metodie (Prof. M. Șesan); Anuarul Facultății de Teologie din Salonic pe anii 1958, 1959 și 1960 (Prof. N. Neaga); Revista Mitropoliei ortodoxe cehoslovace (Prof. M. Șesan); Conferința creștină pentru pace (Prof. M. Șesan) ... 317

T. A. C. - Nr. 28- 1964

42419